

Міністерство внутрішніх справ України

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

**ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ
ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Практичний poradnik
з елементами інтерактивних технологій

За редакцією доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча
науки і техніки України О.О. Дудорова

Сєвєродонецьк
РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка
2020

УДК 343.985.7:343.74:343.85:351.741 (477) (072)

П83

Авторський колектив:

Бондар В.С. – декан факультету підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, доцент;

Бочковий О.В. – завідувач навчально-наукової лабораторії з дослідження проблем превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Дудоров О.О. – завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Кривонос М.В. – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем попередження, припинення та розслідування злочинів територіальними органами Національної поліції України Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук;

Кузнецов В.В. – директор Департаменту муніципальної безпеки Одеської міської ради;
Скляніченко Д.В. – начальник сектору міжнародного поліцейського співробітництва ГУНП в Луганській області, майор поліції;

Скрипник І.С. – заступник начальника 1-го відділу організації розкриття злочинів проти власності 1-го управління розкриття злочинів проти власності Департаменту карного розшуку Національної поліції України, підполковник поліції.

Рецензенти:

Грозовський А.С. – головний оперуповноважений Департаменту карного розшуку Національної поліції України, майор поліції.

Шаблістий В.В. – професор кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку та розповсюдження в мережі Інтернет
Вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка від 24 грудня 2019 року (протокол № 5)

П83

Протидія незаконному заволодінню транспортними засобами підрозділами Національної поліції України: практичний poradник з елементами інтерактивних технологій / Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О., Кривонос М.В., Скляніченко Д.В. та ін. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О.О. Дудорова. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2020. 311 с.

ISBN 978-617-616-095-3

Висвітлено основні положення кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння транспортним засобом. Розкрито криміналістичну характеристику цього злочину. Запропоновано алгоритми дій працівників Національної поліції України під час організації досудового розслідування відповідних кримінальних проваджень.

Практичний poradник призначений для працівників Національної поліції України, прокурорів і суддів, викладачів і курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, інших здобувачів вищої освіти.

УДК 343.985.7:343.74:343.85:351.741 (477) (072)

ISBN 978-617-616-095-3

©Бондар В.С., Бочковий О.В., Дудоров О.О.,
Кривонос М.В., Кузнецов В.В., Скляніченко Д.В.,
Скрипник І.С., 2020
©Луганський державний університет внутрішніх
справ імені Е.О. Дідоренка, 2020

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА.....	7
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ (ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ).....	12
1.1. Про місцезнаходження заборони, присвяченої незаконному заволодінню транспортним засобом, у системі Особливої частини кримінального права України.	12
1.2. Транспортний засіб як предмет злочину, передбаченого ст. 289 КК.	19
1.3. Поняття незаконного заволодіння транспортним засобом.	28
1.4. Суб'єкт незаконного заволодіння транспортним засобом.	46
1.5. Особливості кваліфікуючих ознак незаконного заволодіння транспортним засобом.....	52
1.6. Відмежування незаконного заволодіння транспортним засобом від суміжних складів кримінальних правопорушень і кваліфікація за сукупністю кримінальних правопорушень.	82
1.7. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом.	95
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ.....	104
2.1. Предмет протиправного посягання.....	105

2.2. Спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом	108
2.3. Обстановка незаконних заволодіннь транспортними засобами	126
2.4. Особа правопорушника	127
2.5. Особа потерпілого	130

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ

ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ 132

3.1. Реагування на заяви і повідомлення про вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом	132
3.2. Першочергові заходи з розшуку транспортного засобу, яким незаконно заволоділи	137
3.3. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом	152
3.4. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми дій щодо їх вирішення	173

РОЗДІЛ 4. ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ

ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ ТА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 191

4.1. Слідчий огляд	193
4.2. Допит потерпілого	211
4.3. Призначення судових експертиз	216
4.4. Особливості повернення власникам викрадених транспортних засобів, виявлених на території іноземних держав	230

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 235

ДОДАТКИ 248

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АІС** – автоматизована інформаційна система
ВНП – відділ Національної поліції
ВРУ – Верховна Рада України
ВС – Верховний Суд
ВСУ – Верховний Суд України
ВССЦКС – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ГНЕУ – Головне науково-експертне управління
ГУНП – Головне управління Національної поліції
ДНЗ – державний номерний знак
ДТП – дорожньо-транспортна пригода
журнал ЄО – журнал єдиного обліку
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗУ – Закон України
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
Інструкція МВС України № 575 – Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Затв. наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575
ІП – інформаційна підсистема
ІПНП – Інформаційний портал Національної поліції
КК – Кримінальний кодекс України
ККС – Касаційний кримінальний суд
КМУ – Кабінет Міністрів України
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України
КПП – контрольно-пропускний пункт
КТЗ – колісний транспортний засіб
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НКР – Науково-консультативна рада

НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян

НС(Р)Д – негласна слідча (розшукова) дія

ОНП – орган Національної поліції

ПДР – Правила дорожнього руху. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306

П.І.Б. – прізвище, ім'я, по батькові

ППВСУ № 14 – постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні порушення на транспорті»

СОГ – слідчо-оперативна група

СТО – станція технічного обслуговування

ст. – стаття

ТВП – територіальний відділ поліції

т. ч. – тому числі

ЦК – Цивільний кодекс України

ПЕРЕДМОВА

Конституцією України перед державними органами, включаючи правоохоронні, поставлено завдання забезпечити безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантувати право на володіння, користування і розпоряджання своєю власністю тощо. Пріоритетними напрямками діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, є протидія кримінальним правопорушенням проти особи, власності, незаконному обігу наркотичних засобів, зброї та вибухових речовин тощо.

Транспорт є невід'ємною частиною суспільного життя, а безпека дорожнього руху визнається однією з глобальних проблем соціально-економічного характеру, що стоїть перед більшістю держав світу. На сучасному етапі в Україні відбувається інтенсивний розвиток транспорту, підвищується динамічність його використання, спостерігається тенденція до збільшення кількості транспортних засобів на одиницю населення.

Серед кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розділ XI Особливої частини КК) особливе місце займають незаконні заволодіння транспортними засобами, в результаті чого власники (законні володільці) цих засобів позбавляються можливості реалізувати належні їм права, а відносинам власності завдається істотна шкода. Водночас суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 289 КК, полягає у створенні неконтрольованого використання транспортних засобів. Як наслідок, значна кількість ДТП трапляється саме на тих транспортних засобах, якими незаконно заволоділи. Більше того: незаконне заволодіння транспортним засобом нерідко здійснюється з метою вчинення іншого, більш тяжкого злочину, а відтак ефективна протидія таким посяганням може врятувати не лише майно, а й життя та інші важливі блага.

Слід брати до увагу і ту обставину, що незаконне заволодіння транспортними засобами є одним із пріоритетних

напрямів міжнародного кримінального бізнесу. Так, на офіційному сайті Інтерполу розміщено інформацію про те, що у світі кожні 10–20 сек. викрадається один автомобіль, а загалом у рік це трапляється з близько трьома млн. транспортних засобів. Оцінка вартості сукупного доходу від продажу викрадених транспортних засобів у світі щорічно досягає 15–20 млрд. доларів США. Приблизно 40% викрадених у країнах Європи транспортних засобів реалізуються в країнах колишнього СРСР. Щодо України, то на її території щорічно вчиняється 6–7 тис. таких злочинів. При цьому незаконне заволодіння транспортними засобами завдяки своїй прибутковості завжди було привабливим для організованої злочинності. Так, за інформацією очільника МВС України А.Б. Авакова, 80% викрадень автомобілів контролюється «злодіями в законі»¹.

Тенденція збереження високого рівня незаконних заволодінь транспортними засобами в Україні актуалізує проблематику ефективного державного реагування на такі кримінально карані посягання. На питання теорії та практики протидії незаконному заволодінню транспортними засобами звертається серйозна увага в наукових дослідженнях з кримінального права, кримінології, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Водночас аналіз відомчої нормативно-правової бази, що регламентує діяльність Національної поліції України щодо запобігання і протидії таким посяганням, свідчить про те, що механізм реалізації відповідних законодавчих приписів потребує доопрацювання. Протидія вказаним злочинам носить специфічний характер, що зумовлено передусім предметом відповідних посягань, а також належністю досліджуваного «промислу» до різновиду організованої злочинності.

З огляду на значну розповсюдженість і суспільну небезпеку незаконних заволодінь транспортними засобами, а також наявні у діяльності Національної поліції України проблеми і труднощі, пов'язані з протидією таким злочинам, проведення

¹ «Злодії в законі» контролюють 80% викрадень автомобілів в країні – Аваков.
URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1874619-zlodiyyi-v-zakoni-kontrolyuyut-80-vikraden-avtomobiliv-v-krayini-avakov>.

наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення діяльності Національної поліції в цій частині, є вкрай актуальним і своєчасним.

Сучасний механізм незаконного обігу транспортних засобів зазвичай складається з комплексу взаємопов'язаних протиправних діянь, які полягають у незаконному заволодінні транспортними засобами, приховуванні, використанні, збуті, а так само в легалізації відповідного майна. Стрижнем цього механізму є незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК), ознакам підготовки, вчинення і приховування якого, а також діям співробітників Національної поліції України, спрямованим на протидію цьому посяганням, і присвячено представлений увазі читача практичний poradnik. У ньому: висвітлено основні положення кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння транспортним засобом; розкрито криміналістичну характеристику цього злочину; запропоновано алгоритми дій працівників Національної поліції України під час організації досудового розслідування відповідних кримінальних проваджень.

Слід зазначити, що ст. 289 КК активно застосовується на практиці. Так, у 2017 р. із 4 225 осіб, засуджених за вчинення злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 1881 особу було засуджено саме за незаконне заволодіння транспортним засобом. У 2018 р. ці статистичні показники становили, відповідно, 3 551 та 1441 особу, а в 2019 р. – відповідно, 3273 і 1354 осіб¹.

Варто, однак, враховувати те, що значна частина зареєстрованих випадків вчинення злочину, передбаченого ст. 289 КК, не розкривається, відповідні провадження не

¹ Стан здійснення судочинства в Україні судами кримінальної юрисдикції у 2018 році. Опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Київ: Верховний Суд, 2019. С. 67. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_kramin_sud_2018.pdf; Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2019 році. Опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Київ: Верховний Суд, 2019. С. 78. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Analiz_Krumin_sudu_gravopor_2019.pdf.

направляються до суду, у зв'язку з чим особи, які вчинили ці злочини, залишаються безкарними. Такий висновок неодноразово робили фахівці ГНЕУ Апарату ВРУ, піддаючи жорсткій критичній оцінці пропозиції різних суб'єктів законодавчої ініціативи щодо посилення покарання за некваліфіковане незаконне заволодіння транспортних засобів і справедливо вбачаючи основну проблему протидії незаконним заволодінням транспортними засобами не у м'якості відповідного покарання, а в ефективності організаційної та професійної діяльності працівників правоохоронних органів.

Автори практичного poradnika прагнули поєднати загальнотеоретичні положення із чітко вираженими прикладними елементами, забезпечити тісні міжпредметні зв'язки, сформулювати пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності діяльності підрозділів Національної поліції України в частині протидії незаконному заволодінню транспортними засобами.

Завдяки списку джерел, використаних при підготовці книги, можна отримати уявлення про сьогоденний стан кримінального-правового і криміналістичного забезпечення протидії незаконним заволодінням транспортними засобами.

Прикладна спрямованість видання визначила склад додатків. Це: орієнтовний план першочергових (розшукових) дій у відповідних кримінальних провадженнях; зразки окремих процесуальних документів; фотографії і малюнки певного змісту та пояснення до них і приклади опису слідів у протоколі слідчої (розшукової) дії. Розміщені у тексті практичного poradnika QR-коди покликані забезпечити наочність викладеного матеріалу.

Нерідко для зручності автори практичного poradnika (розуміючи умовність такого прагматичного підходу) як синонім поняття «транспортний засіб, якими незаконно заволоділи» використовували зворот «викрадений транспортний засіб». Сказане стосується і понять «транспортний засіб» та «автомобіль».

Автори висловлюють щирю вдячність співробітникам слідчого управління ГУНП в Луганській області, Луганського НДЕКЦ МВС України і прокуратури Луганської області за допомогу в підготовці практичного poradnika, а також його рецензентам – головному оперуповноваженому Департаменту карного розшуку Національної поліції України, майору поліції А.С. Грозовському і професору кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктору юридичних наук, доценту В.В. Шаблисту – за слушні зауваження, врахування яких дозволило поліпшити якість видання.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО

ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ

ЗАСОБОМ

(ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ)

1.1. Про місцезнаходження заборони, присвяченої незаконному заволодінню транспортним засобом, у системі Особливої частини кримінального права України

КК 1960 р. не виділяв норми про транспортні злочини у самостійну структурну частину Особливої частини. Відповідні кримінально-правові заборони розміщувались у главах, присвячених злочинам проти держави, проти порядку управління, проти громадського порядку, громадської безпеки і народного здоров'я. Чимало вітчизняних науковців висловлювались за об'єднання в одне ціле норм про кримінальну відповідальність за вказані злочини з урахуванням спільності їхнього родового об'єкта – відносин, пов'язаних із забезпеченням безпеки руху та експлуатації транспортних засобів як джерел підвищеної небезпеки, покликаних виконувати однакові завдання (передусім перевезення людей і вантажів). У КК 2001 р. ця доктринальна ідея реалізована.

Для порівняння: у багатьох країнах норми про відповідальність за транспортні злочини також зосереджені в окремих главах (розділах) кримінальних кодексів. Так, у КК Болгарії – це глава «Злочини на транспорті та інших шляхах сполучення», у КК Нідерландів – глава «Злочини, пов'язані із судноплаванням та авіацією», у КК Іспанії – глава «Про злочини проти безпеки на транспорті», у КК Латвії – глава

«Злочинні діяння проти безпеки руху», у КК Польщі – глава «Злочини проти безпеки руху», у КК Білорусі – глава «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», у КК Швейцарії – розділ «Злочини або проступки проти громадського транспорту». У кримінальних кодексах Грузії, Молдови, Казахстану, Угорщини та Фінляндії відповідні глави мають назву «Транспортні злочини». Натомість у кримінальному законодавстві таких країн, як Австрія, Албанія, Вірменія, Данія, Сан-Марино, ФРН тощо, норми про розглядувані злочини розміщені в інших главах (здебільшого у главах про злочини проти громадської безпеки). Водночас існують країни, в яких кримінальну відповідальність за посягання на безпеку руху та експлуатації транспорту встановлено у відмінних від кримінальних кодексів законодавчих актах (це, наприклад, дорожні кодекси Греції і Франції, Закон Швеції про дорожньо-транспортні злочини).

Передбачені вітчизняним КК злочини (наразі – кримінальні правопорушення¹) проти безпеки руху та експлуатації транспорту можуть бути визначені як умисні та необережні суспільно небезпечні діяння, що посягають на безпеку руху та експлуатації, порядок роботи залізничного, повітряного, водного, автомобільного і міського електричного, трубопроводного транспорту через загрози або заподіяння шкоди здоров'ю, життю людини, власності або довкіллю².

¹ У світі, як відомо, історично склались два основні підходи щодо класифікації кримінально караних вчинків людини. Перший полягає в тому, що всі кримінально карані діяння охоплюються єдиним поняттям «злочин», у межах якого за ступенем тяжкості виділяються їхні певні категорії. Втілений у законодавстві багатьох європейських держав інший підхід, означаючи існування багаточленної системи злочинних діянь, зводиться до того, що базове поняття (це може бути злочинне діяння, кримінальне правопорушення тощо) розпадається на дві або навіть три термінологічно відмінні категорії – злочин, проступок, а інколи і порушення.

Відповідно до ЗУ від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» у КК втілено ідею двочленної системи кримінальних правопорушень з поділом останніх на злочини і кримінальні проступки. При цьому каране за ст. 289 КК незаконне заволодіння транспортним засобом зберегло статус злочину.

² Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.8. Київ, 2005. С. 11.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за вчинення яких об'єднано в розділ XI Особливої частини КК, виступає безпека руху та експлуатації транспорту¹. Такий висновок випливає з назви цього розділу КК, в якій йдеться не про транспортні делікти взагалі, а саме і лише про ті діяння, які посягають на безпеку руху та експлуатації транспорту. Безпечне функціонування транспорту покликане унеможливити заподіяння шкоди іншим охоронюваним КК відносинам (особі, майну, довкіллю, громадській безпеці тощо). Безпека руху та експлуатації транспорту як згаданий родовий об'єкт, за слушним висловлюванням В.І. Осадчого, – це такий нормативно визначений стан функціонування транспорту, за якого життя, здоров'ю, безпеці, волі людини, власності, екологічній безпеці, громадській безпеці, правам і законним інтересам громадян, підприємств, установ, організацій ніщо не загрожує, створюються умови відсутності будь-яких небезпек².

Відповідно, постає питання про виправданість включення в розділ XI Особливої частини КК ст. 289 «Незаконне заволодіння транспортним засобом». В юридичній літературі розповсюдженою є точка зору, згідно з якою це кримінально каране діяння як таке, що не пов'язане з безпекою дорожнього руху та експлуатації транспорту і водночас має чітко виражену «власницьку» спрямованість, повинне бути

¹ Як наслідок, поза межами цього розділу опинились норми про відповідальність за транспортні делікти, які мають інший родовий об'єкт (зокрема, це ст. 269 КК «Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин» і ст. 334 КК «Порушення правил міжнародних польотів»), а в доктрині триває полеміка щодо кола заборон, включених у розділ XI Особливої частини КК. Сказане чи не найбільше стосується кримінально-правової заборони, присвяченої незаконному заволодінню транспортним засобом. Подібне питання не може не виникати і стосовно передбаченого ст. 278 КК угону або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна.

² Осадчий В.І. Злочини проти безпеки та експлуатації транспорту: монографія. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2011. С. 17.

віднесене до посягань на власність¹. Певна логіка в такому доктринальному підході, поза всяким сумнівом, є, бо внаслідок незаконного заволодіння транспортним засобом його власник або законний володілець позбавляється (тимчасово або назавжди) можливості володіти, користуватись і розпоряджатись належним йому майном – транспортним засобом.

Водночас на проблему місцезнаходження досліджуваної кримінально-правової заборони можна поглянути й з іншого боку, вбачаючи суспільну небезпеку злочину, передбаченого ст. 289 КК, передусім не в заподіянні шкоди відносинам власності, а в дезорганізації сфери функціонування транспортних засобів, в уможливленні неконтрольованого

¹ Див., наприклад: Свиридов Б. Закон – це чіткість і правова довершеність. *Урядовий кур'єр*. 11 грудня 1997 р. № 230; Звіряка В.А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1999. С. 14; Фесенко Е.В. Ответственность за незаконное завладение транспортным средством. *Закон и Бизнес*. 11 февраля 1998 г.; Андрущенко І.М. Об'єкт незаконного заволодіння транспортним засобом: транспортна безпека чи власність? *Право і безпека*. 2004. № 32. С. 30–31; Щупаківський Р.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом: монографія. Київ: Атіка, 2007. С. 39–40; Іванов І.Ф. Незаконне заволодіння транспортним засобом: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: практичний посібник. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2008. С. 9–13; Колпаков В.К., Захаров В.П., Гордєєв В.В. та ін. Незаконне заволодіння транспортом: протидія засобами попередження: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. С. 9–15; Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ: вид-во «Елтон – 2», 2012. С. 107–108; Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 127–129; Колб С.О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. С. 8, 11–12, 181, 182; Горшков Д.В. Незаконне заволодіння транспортними засобами: кримінологічна характеристика та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. С. 6, 10; Татаріна О.Ю. Порівняльний аспект законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння автотранспортними засобами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 183; Чугунніков І.І. Об'єкт злочину як нормативне поняття. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 4. С. 69–70; Вечерова Є.М. Нормативність кримінального права: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 299–300; Свірін М.О. Протидія та запобігання Національною поліцією незаконним заволодінням транспортними засобами. *Наука і правоохорона*. 2017. № 3. С. 151–152, 154; Свірін М.О., Левик В.Д. Завдання Національної поліції України щодо протидії та запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами. *Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами*: збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.). Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 148.

використання таких засобів як джерел підвищеної небезпеки з усіма негативними наслідками, що з цього випливають. Мається на увазі те, що незаконні заволодіння транспортними засобами можуть здійснюватись неповнолітніми, особами, які перебувають у стані сп'яніння, не мають відповідних навичок, не знають особливостей того чи іншого транспортного засобу, в екстремальних ситуаціях, коли зловмиснику явно не до дотримання ПДР, тощо. Як наслідок, частина ДТП трапляється за участю тих транспортних засобів, якими незаконно заволоділи¹. Відтак основним безпосереднім об'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом визнаються суспільні відносини, які забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту. Важливою умовою безпечної роботи цього транспорту виступає допустимість використання транспортного засобу в сфері руху лише тими, хто має на це право². Угон транспортних засобів є доволі небезпечною перешкодою для їх безпечного руху і пов'язаної з ним безпеки життя і здоров'я людей, а також майна³.

Не погоджуючись з такою логікою міркувань і послідовно наполягаючи на перенесенні розглядуваної заборони до розділу VI Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти власності», В.А. Мисливий зауважує, що лише приблизно 5 % випадків незаконного заволодіння транспортними засобами має наслідки, передбачені ст. 286 КК, у зв'язку з чим підстав для визнання безпеки експлуатації транспорту безпосереднім об'єктом

¹ Висловимо припущення, що подібними міркуваннями керувався законодавець Болгарії, який відніс до транспортних злочинів протизаконне проникнення у чужий механічний транспортний засіб без згоди власника (ст. 346а КК). Так само вирішується це питання у Молдові, Монголії та Узбекистані.

² Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 29; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. С. 567, 568.

³ Матьшевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев: Юринком, 1996. С. 231.

злочину, караного за ст. 289 КК, немає¹. Такий висновок тим більше буде доречним щодо тих випадків, коли незаконне заволодіння транспортним засобом здійснюється шляхом його завантаження на інший транспортний засіб, буксирування тощо.

Співзвучно висловлюється Р.А. Максимович, на думку якого основним безпосереднім об'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом є відносини власності тоді, як безпека функціонування транспортних засобів виступає лише одним із додаткових факультативних об'єктів цього злочину. Річ у тім, що на сьогодні більшість автомобілів обладнана сигналізаціями, механічними чи іншими протиугінними засобами. Тому незаконні заволодіння транспортними засобами, як правило, вчиняються водіями-професіоналами, які нерідко мають вищий рівень майстерності, ніж власники відповідних транспортних засобів, не перебувають у стані сп'яніння або у хворобливому чи втомленому стані, добре знають технічні характеристики транспортних засобів. Особи, які вчиняють досліджуваний злочин, не діють демонстративно і не бажають привертати до себе увагу, а тому зазвичай не порушують ПДР (не перевищують дозволену швидкість, не ігнорують сигнали і знаки, правильно користуються світловими приборами тощо). Як наслідок, суспільним відносинам, пов'язаним із безпекою руху та експлуатації транспорту (родовий об'єкт кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які об'єднано в розділ XI Особливої частини КК), у результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 289 КК, не завжди заподіюється шкода (створюється загроза заподіяння такої шкоди). Натомість власник або законний користувач транспортного засобу в усіх випадках вчинення цього злочину позбавляється

¹ Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2004. С. 147, 148; Мисливий В. Неправомірна поведінка в транспортних деліктах: кримінально-правовий аспект. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.А. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 65; Мисливий В.А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 192.

права володіти, розпоряджатись чи користуватись таким майном¹.

Зустрічається також пропозиція про перенесення норми про відповідальність за знищення, підроблення або заміну номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (у чинному КК це ст. 290) як такої, що безпосередньо не стосується кримінально-правової охорони безпеки руху та експлуатації транспорту, до розділу XV Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів»².

Не виключається й альтернативний їхньому перенесенню варіант вирішення проблеми невідповідності, одного боку, змісту окремих кримінально-правових заборон та, з іншого, назви розділу XI Особливої частини КК (інакше кажучи, невідповідності між родовим та безпосередніми об'єктами відповідних кримінальних правопорушень), а саме уточнення назви розділу XI Особливої частини КК (прийнятна назва – «Кримінальні правопорушення проти безпеки руху, експлуатації, порядку користування та реєстрації транспорту»).

При цьому автори практичного poradника переконані в тому, що місцезнаходження тієї чи іншої кримінально-правової заборони в системі Особливої частини КК не має вирішального впливу на її (заборони) ефективність. Тому далі у цьому розділі практичного poradника наголос робитиметься на тих аспектах кримінально-правової характеристики незаконного заволодіння транспортним засобом, які

¹ Максимович Р.А. Об'єкт складу злочину «незаконне заволодіння транспортним засобом» (ст. 289 КК України). *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогаolini у кримінальному законодавстві. Міжнародний симпозіум, 12–13 вересня 2008 р. Тези і реферати доповідей, тексти повідомлень.* Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 264.

Думка не нова: «... вряд чи можна погодитись з тим, що угон, вчинений водієм-професіоналом у тверезому стані, який додержує правил дорожнього руху, загрожує суспільній безпеці заподіянням шкоди» (див.: Іванов Ю.Ф. Місце угону у кримінальному законодавстві на сучасному етапі. *Право України.* 1998. № 5. С. 83).

² Віскунов В.В. Кримінальна відповідальність за знищення, підробку або заміну номерів вузлів або агрегатів транспортного засобу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. С. 6.

становлять найбільший інтерес для правозастосувачів та (або) належать до числа дискусійних в юридичній літературі та судовій практиці.

1.2. Транспортний засіб як предмет злочину, передбаченого ст. 289 КК

Згідно з приміткою ст. 286 КК під **транспортними засобами** (зокрема, в ст. 289 КК) слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Таке саме визначення закріплено в ч. 12 ст. 121 КУпАП¹. Зміст вказаних понять розкривається у регулятивному законодавстві.

Так, із п. 1.10 ПДР випливає, що:

транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів;

автомобілі бувають легковими, вантажними, спеціального призначення;

автобус – це автомобіль з кількістю місць для сидіння більше дев'яти з місцем водія включно, який за своєю конструкцією та обладнанням призначений для перевезення пасажирів та їхнього багажу із забезпеченням необхідного комфорту та безпеки;

механічним є транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси і транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт;

мотоцикл – це двоколісний механічний транспортний засіб з боковим причепом або без нього, що має двигун

¹ З урахуванням того, які транспортні засоби визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК, невиправдано обмежувальним є розуміння основного безпосереднього об'єкта цього злочину як контрольованого використання автомобільного транспорту (див.: Національна поліція України. Законодавство. Роз'яснення. Коментар. За заг. ред. О.В. Тахтая. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2016. № 5–6. С. 476).

з робочим об'ємом 50 куб. см і більше. До мотоциклів прирівнюються моторолери, мотоколяски, триколісні та інші механічні транспортні засоби, дозволена максимальна маса яких не перевищує 400 кг.

Своєю чергою, у ст. 1 ЗУ від 5 квітня 2001 р. «Про автомобільний транспорт» визначається, що автомобіль – це колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт. Автомобілі можуть класифікуватись за різними критеріями: 1) за призначенням (транспортні, спеціальні, гоночні); 2) за прохідністю (дорожні, кар'єрні, підвищеної прохідності); 3) за типом двигуна (парові, бензинові, дизельні, з газовою установкою, з газовою турбінною установкою, з газовою генераторною установкою, з електричним двигуном).

Предметом розглядуваного злочину мають визнаватись, серед іншого, автоматизовані й автономні автомобілі.

До інших самохідних машин, згаданих у примітці ст. 286 КК¹, належать дорожні, будівельні, сільськогосподарські та інші спеціальні машини (автокрани, екскаватори, скрепери, грейдери, дорожні котки, асфальтоукладники, авто- і електрокари і навантажувачі, комбайни тощо).

Трамваї і тролейбуси (пасажирські, вантажні, ремонтні тощо) належать до міського електротранспорту, рух якого здійснюється відповідно до ПДР.

Не є предметами злочину, передбаченого ст. 289 КК, рухомий склад метрополітену, фунікулера та інших видів залізниць (пасажирські й вантажні потяги, локомотиви, дрезини тощо), а так само річкові та морські судна. Водночас такі види транспорту, як всюдиходи, аеросани та

¹ Вживання формулювання «інші механічні транспортні засоби» – своєрідне підстрахування, оскільки при сучасних темпах науково-технічного прогресу складно встановити всі можливі види механічних транспортних засобів. Крім того, перерахування всіх таких засобів у КК є недоцільним (див.: Матвійчук Я.В. Кримінальна відповідальність за порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспорту (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. С. 90).

амфібії належать до предмета розглядуваного злочину (п. 2 ППВСУ № 14).

В юридичній літературі виділяють такі ознаки транспортного засобу як предмета злочинів, передбачених статтями 286, 287, 289, 290: 1) сертифікованість як продукту промислового виробництва; 2) наявність ідентифікаційних номерів вузлів та агрегатів; 3) обов'язковість державної реєстрації та обліку; 4) самохідність, що забезпечена наявністю двигуна; 5) визначена енергетична потужність; 6) відповідність технічним умовам, нормам і стандартам; 7) експлуатаційна функціональність; 8) придатність для перевезення людей, вантажів або виконання спеціальних робіт; 9) наявність реєстраційних документів і номерних знаків; 10) придатність до експлуатації у сфері дорожнього руху; 11) належність до джерел підвищеної небезпеки; 12) неповна підконтрольність людині в процесі експлуатації; 13) здатність у разі порушення експлуатації завдавати шкоди здоров'ю і життю людини¹.

З погляду інкримінування ст. 289 КК щонайменше така ознака із перерахованих вище, як наявність реєстраційних документів і номерних знаків, є факультативною. Крім того, предметом аналізованого злочину варто визнавати не лише промислово виготовлені, а й самостійно сконструйовані транспортні засоби, відповідний правовий статус яких має визначатись експертним шляхом².

¹ Мисливий В.А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 191.

² Реєстрація самостійно сконструйованого транспортного засобу здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затв. постановою КМУ від 7 вересня 1998 року № 1388 (у редакції постанови КМУ від 23 грудня 2009 р. № 1371). Допускається державна реєстрація легкових автомобілів, які складені самостійно з частин транспортних засобів, самостійно сконструйованих мотоциклів, легкових, а також вантажних автомобілів, повна маса яких не перевищує 3500 кілограмів, причепів та напівпричепів до них, інших прирівняних до них транспортних засобів і мопедів, виготовлених відповідно до обов'язкових вимог норм і стандартів України, на підставі документів, що підтверджують правомірність придбання складових частин із зазначенням їх ідентифікаційних номерів, а також висновків Головного сервісного центру МВС України та інших, визначених КМУ підприємств, установ та організацій.

До недавнього часу на практиці суперечливо вирішувалось питання про визнання транспортним засобом як предметом у т. ч. розглядуваного злочину мопедів (мопедом є двоколісний транспортний засіб, який має двигун з робочим об'ємом до 50 куб. см або електродвигун потужністю до 4 кВт) і велосипедів із таким двигуном.

Частина правників дає на це питання негативну відповідь¹. Серед іншого, звертається увага на те, що частину дефініцію поняття «транспортний засіб» сформульовано як відкритий перелік, а конкретизує поняття «мотоцикл», зміст якого розкривається в п. 1.10 ПДР, обмежує зміст узагальнюючого термінологічного звороту «інші механічні транспортні засоби». На прикладі розгляду питання про визнання (невизнання) мопедів предметом відповідних транспортних злочинів ілюструється правило кримінально-правової герменевтики, згідно з яким якщо легальне визначення складається з декількох самостійних відкритих переліків, то кожен із них інтерпретується окремо. При цьому обмеження змісту одного відкритого переліку не поширюється на значення іншого такого переліку².

У судовій практиці, однак, наразі панує інший підхід із розглядуваного питання кваліфікації незаконного заволодіння транспортним засобом. Тобто у цьому разі ми вимушені мати справу з одним із тих численних випадків, коли звернення до різних способів і методів тлумачення КК дозволяє дійти різних висновків щодо розв'язання тих чи інших питань його застосування.

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 10; Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право. Навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. С. 691; Галич П. Крадіжка чи угон? Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням мопедів. URL: https://zib.com.ua/ua/print/122073-problemi_kvalifikacii_zlochiviv_povyazanih_iz_nezakonnim_zav.html; Христов О.А. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 28; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 927.

² Загинеї З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 153–156.

У цьому сенсі неабиякий інтерес викликає постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС, якою вирок Житомирського районного суду та ухвалу Апеляційного суду Житомирської області залишено без змін, а касаційну скаргу особи, засудженої за ч. 2 ст. 289 КК за незаконне заволодіння чужим мопедом марки «Мустанг МТ-50» вартістю 4930 грн. 13 коп., – без задоволення. Засуджений оскаржував інкримінування йому зазначеної кримінально-правової заборони, посилаючись передусім на те, що мопед із двигуном із робочим об'ємом 49 куб. см не є механічним транспортним засобом у сенсі п. 1.10 ПДР, а отже, не виступає предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК, що свідчить про відсутність складу цього злочину.

Не сприйнявши таку аргументацію, ККС ВС витлумачив положення чинного кримінального і регулятивного законодавства інакше і зазначив таке. У п. 1.10 ПДР передбачено, що транспортний засіб – це пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів. Механічним є транспортний засіб, що приводиться в рух за допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини й механізми, а також тролейбуси і транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт. З огляду на це, транспортний засіб з електродвигуном вважається механічним за умови, що потужність двигуна перевищує встановлену вказаним визначенням межу. Водночас для транспортних засобів із двигуном внутрішнього згоряння жодних обмежень щодо технічних характеристик згаданою правовою нормою не передбачено. Отже, вирішив ККС ВС, будь-який транспортний засіб, що приводиться в рух за допомогою такого двигуна (незалежно від його робочого об'єму), належить до числа механічних транспортних засобів. Тому суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про те, що мопед із двигуном із робочим об'ємом 49 куб. є транспортним засобом у розумінні примітки ст. 286 КК, а отже, має визнаватись предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК¹.

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 1 березня 2018 р. у справі № 278/3362/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72561267>.

Подібне рішення ухвалила колегія суддів Другої судової палати ККС ВС, залишивши без змін вирок Апеляційного суду Дніпропетровської області, на підставі якого особу було засуджено, зокрема, за ч. 2 ст. 289 КК за незаконне заволодіння транспортним засобом (мопед «Рига»). На думку ККС ВС, рішення апеляційного суду належним чином мотивоване з урахуванням примітки ст. 286 КК, яка не містить виключення мопедів (скутерів) із переліку транспортних засобів у розумінні 289 КК. Отже, викрадений мопед слід вважати транспортним засобом. Відповідно, таємно заволодівши ним, засуджений вчинив не злочин проти власності (крадіжку), а незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК)¹.

Нагадаємо, що нормативне поняття «транспортний засіб» зазнавало змін. Так, у період з 10 жовтня 2001 року до 26 вересня 2011 року п. 1.10 ПДР не містив дефініції поняття «транспортний засіб», визначаючи лише поняття «механічний транспортний засіб». Останній тлумачився як транспортний засіб, що приводиться в рух з допомогою двигуна. Цей термін поширювався на трактори, самохідні машини і механізми (крім транспортних засобів, робочий об'єм двигуна яких не перевищував 50 куб. см), а також тролейбуси і транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт. Таке визначення мало своїм результатом те, що мопеди, скутери тощо, обладнані двигуном внутрішнього згоряння з робочим об'ємом до 50 куб. см, не визнавались предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК. 26 вересня 2011 р. КМУ своєю постановою № 1029 «Про внесення змін до Правил дорожнього руху» вніс зміни до п. 1.10 ПДР. З дня набрання цією постановою чинності (14 жовтня 2011 р.) до числа механічних транспортних засобів стали належати і ті транспортні засоби, робочий об'єм двигуна яких не перевищує 50 куб. см.

На підтвердження правильності позиції, викладеної вище та обстоюваної ККС ВС, який (треба так розуміти)

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 грудня 2018 р. у справі № 196/1403/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78979840>.

надав перевагу не філологічному, а історичному та системному тлумаченню закону, наведемо міркування В.І. Мисливого про те, що розвиток на початку ХХІ століття малопотужного мототранспорту призвів до уточнення нормативного визначення поняття «механічний транспортний засіб». Проте ця обставина інколи ігнорується правозастосувачами, які, як наслідок, дають неправильну кримінально-правову оцінку діям, предметом яких виступають відповідні транспортні засоби. Наразі мопеди, моторолери, інші двоколісні транспортні засоби, обладнані двигуном з робочим об'ємом до 50 куб. см., мають зараховуватись до предметів відповідних злочинів (включаючи злочин, передбачений ст. 289 КК). Поняття транспортного засобу у статтях 286, 287, 289, 290 КК охоплює і маломоторні транспортні засоби, тобто мопеди, двоколісні транспортні засоби, які приводяться в рух за допомогою двигуна з робочим об'ємом до 50 куб. см або електродвигуна потужністю до 4 кВт (мопеди, скутери, електровелосипеди, інші малопотужні транспортні засоби), що доцільно відобразити в удосконаленій примітці ст. 286 КК¹.

Попри зазначене вище, у 2011–2018 рр. до судів вищих інстанцій продовжували надходити касаційні скарги, в яких скаржники наполягали на тому, що мопеди, скутери, мокіки та інші подібні транспортні засоби, робочий об'єм двигуна яких не перевищує 50 куб. см., не є механічними транспортними засобами, тобто предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК. Утім, відповідні суди продемонстрували та, як показано, вище демонструють з цього питання кваліфікації схвальну однастайність, в усіх відповідних випадках наголошуючи на тому, що починаючи з 14 жовтня 2011 р. мопеди, скутери, мокіки та інші транспортні засоби, робочий об'єм двигуна яких не

¹ Мисливий В.А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 191–193; Мисливий В.А. Кримінально-правове значення законодавства про дорожній рух. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 104.

перевищує 50 куб. см., є предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК¹.

Інколи на практиці виникає питання, чи є предметом аналізованого злочину транспортний засіб, який на момент незаконного заволодіння ним знаходився в технічно несправному стані, був не доукомплектованим (наприклад, не мав двигуна, гальм, колеса) чи не заправленим.

У 2012 р. ВССЦКС дав на це запитання ствердну відповідь, визнавши незаконним заволодінням транспортним засобом дії особи, яка технічно несправний мотоцикл спочатку перемістила з чужого гаражу за допомогою іншого транспортного засобу, потім заправила його паливом, накачала колеса, приєднала власний акумулятор і лише після цього завела двигун і рушила².

Із ч. 2 ст. 289 на ч. 3 ст. 185 КК перекваліфікував Чернігівський апеляційний суд дії Особи-1, який проник на подвір'я будинку потерпілого, де всупереч його волі шляхом штовхання, із застосуванням фізичної сили незаконно заволодів транспортним засобом – розукомплектованим мопедом марки «FADA FD 50 QT-8» вартістю 6970 грн. 16 коп. В обґрунтування свого рішення суд апеляційної інстанції послався на те, що мопед був розкомплектованим (не мав переднього колеса і кришки циліндра), а тому Особою-1 фактично були викрадені запчастини до мопеда, а не сам транспортний засіб, експлуатація якого за наявності одного колеса була неможливою, оскільки це двоколісний транспортний засіб.

Не погоджуючись із рішенням про вказану перекваліфікацію дії Особи-1, скасовуючи винесену щодо нього ухвалу Чернігівського апеляційного суду і призначаючи новий розгляд справи у суді апеляційної інстанції, ККС ВС наголосив на

¹ Див., зокрема: ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 жовтня 2016 р. у справі № 711/5679/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62077407>; ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 6 лютого 2017 р. у справі № 684/978/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64563359>; ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 липня 2017 р. у справі № 626/996/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67782152>.

² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 липня 2012 р. у справі № 5-3288км12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092477>.

тому, що тимчасова несправність або відсутність певних деталей на транспортному засобі (зокрема, переднього колеса і кришки циліндра) свідчить лише про певний технічний стан цього транспортного засобу. Сам факт можливості або неможливості експлуатації транспортного засобу не є ознакою складу злочину, передбаченого ст. 289 КК. ККС ВС вказав на те, що суди першої та апеляційної інстанції не досліджували доказів, відповідно до яких мопед «FADA FD 50 QT-8», яким незаконно заволодів Особа-1, не є транспортним засобом. Водночас із матеріалів справи впливає, що суд першої інстанції дослідив висновок судової автотоварознавчої експертизи, предметом якої був транспортний засіб – мотопедер (мопед) «FADA FD 50 QT-8»¹.

Незаконне заволодіння транспортним засобом, що фактично належить особі, яка, своєю чергою, заволоділа ним незаконно, не перешкоджає інкримінуванню ст. 289 КК. На кваліфікацію вчиненого у цьому разі не впливає те, чи усвідомлював винний такий специфічний статус вилученого ним транспортного засобу. Цікаво, що в п. 15 ППВСУ № 14 наголошується на тому, що користувач транспортного засобу є законним. Тим самим звучується вказане у ч. 1 примітки ст. 289 КК коло потерпілих від аналізованого злочину. Це неправильно, бо змінювати кримінально-правову норму – прерогатива законодавця².

Про характеристики транспортного засобу як предмета досліджуваного злочину див. також підрозділ 2.1, а про відмежування незаконного заволодіння транспортним засобом від суміжних складів кримінальних правопорушень за ознаками предмета посягання – підрозділ 1.6 практичного порадики.

¹ Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 червня 2019 р. у справі № 751/11193/16.URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82599934>.

² Осадчий В.І. Злочини проти безпеки та експлуатації транспорту: монографія. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2011. С. 85.

1.3. Поняття незаконного заволодіння транспортним засобом

Згідно з ч. 1 примітки ст. 289 КК під незаконним заволодінням транспортним засобом слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі¹.

Незаконне заволодіння транспортним засобом може бути вчинене з метою: 1) оборнення транспортного засобу на користь винного або інших осіб; 2) тимчасового використання транспортного засобу; 3) його знищення або пошкодження².

Різниця в меті незаконного заволодіння транспортним засобом, не впливаючи на кваліфікацію за ст. 289 КК, має братись до уваги у порядку застосування такої загальної засади призначення покарання, як врахування ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). Не дивлячись на те, що з погляду інкримінування ст. 289 КК мета незаконного заволодіння транспортним засобом може бути будь-якою, вона потребує встановлення відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні». Крім того, встановлення мети незаконного заволодіння транспортним засобом є необхідним, оскільки це може зумовити кваліфікацію вчиненого за сукупністю відповідних кримінальних правопорушень (див. підрозділ 1.6 практичного порадики).

На наявність корисливої мети при вчиненні розглядуваного злочину можуть вказувати такі обставини, як тривалий час користування транспортним засобом, відчуження останнього, зміна зовнішнього вигляду транспортного засобу (зокрема, перефарбування кузова, встановлення значної кількості декоративних елементів), розукомплектування,

¹ Визначати незаконність через протиправність і навпаки – неправильно, бо ці поняття не є тотожними, передбачаючи різний допустимий рівень бланкетності (див.: Яремко Г.З. Бланкетні диспозиції в статтях Особливої частини кримінального кодексу України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. С. 141–142).

² Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 100.

підроблення свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, заміна або підроблення номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, виготовлення нових ДНЗ або використання ДНЗ інших транспортних засобів тощо (див. також підрозділ 2.2 практичного порадики).

Відмінними від корисливої мети мотивами вчинення злочину, передбаченого ст. 289 КК, можуть бути бажання зміцнити свій авторитет серед знайомих, випробувати свої водійські навички, доїхати до певного місця, перевезти багаж, вчинити інше або приховати вже вчинене кримінальне правопорушення з використанням транспортного засобу, примусити його власника до вчинення певних дій, помста, заздрість, альтруїзм¹, хуліганські спонукання тощо². Наявність складу аналізованого злочину вбачається

¹ Тут не можна не згадати Юрія Деточкина – головного героя художнього фільму «Бережись автомобіля» (режисер Ельдар Рязанов, 1966 р.), який викрадав особисті автомобілі у людей, котрі мали нетрудові доходи, і переказував виручені від продажу цих автомобілів гроші на рахунки дитячих будинків.

² Ст. 215-3 КК 1960 р. (до набрання чинності ЗУ від 21 вересня 2000 р. «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України і Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з посиленням відповідальності за незаконне заволодіння транспортними засобами») визнавала злочином угон автомобілів всіх видів, мотоциклів, тракторів або інших самохідних без мети їх крадіжки.

Фактично повернутись до такого стану речей пропонує А.М. Демидова, висловлюючись за доповнення ч. 1 ст. 289 КК після слів «транспортним засобом» зворотом «без корисливого мотиву» (див.: Демидова А.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. С. 599). Так само розмірковує П.В. Олійник, на погляд якого за наявності умислу на тимчасове вилучення транспортного засобу шкода завдається перш за все відносинам у сфері безпеки руху й експлуатації транспорту; відносини ж власності в такому випадку є лише додатковим об'єктом. При протиправному заволодінні транспортним засобом із корисливою метою (обернення на користь свою або інших осіб) шкода безпосередньо заподіюється відносинам власності. Тому пропонується виключити з диспозиції ст. 289 КК вказівку на будь-яку мету заволодіння, встановивши в ній відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом без мети викрадення (див.: Олійник П.В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. С. 175–176, 189, 192).

Видається, що цього робити не варто. Адже в юридичній літературі переконливо доведено, що рішення законодавця передбачити в ст. 289 КК відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом незалежно від мети злочину має низку переваг (див.: Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 91–92).

й у випадку заволодіння транспортним засобом потерпілого в рахунок погашення його боргу.

Судова палата у кримінальних справах ВСУ вказала на те, що за змістом ст. 289 КК незаконне заволодіння транспортним засобом може вчинятися з будь-якою метою або мотивом і незалежно від наміру обернути транспортний засіб на свою користь. Цей злочин вважається закінченим з моменту руху транспортного засобу. Місцевий суд правильно встановив фактичні обставини справи і зробив обґрунтований висновок про те, що засуджені за попередньою змовою, із застосуванням насильства протиправно вилучили у потерпілого автомобіль і обидва ним користувались. Апеляційний суд погодився з фактичними обставинами справи, визнав, що засуджені протиправно користувались автомобілем потерпілого, однак безпідставно виправдав засуджених за ч. 2 ст. 289 КК на тій підставі, що своїми діями вони примушували потерпілого виконати цивільно-правові зобов'язання, не маючи на меті заволодіти транспортним засобом і обернути його на свою користь. Така позиція апеляційного суду суперечить змісту закону та є його неправильним тлумаченням¹.

За ч. 2 ст. 289 КК кваліфікував орган досудового розслідування дії Особи-1 та Особи-2, які, маючи умисел на таємне викрадення запасних частин, заволоділи чужим моторолером марки «NAVIGATOR EX50С» без номерного знаку вартістю 3384 грн. Монастирищенський районний суд Черкаської області перекваліфікував вказані дії на ч. 2 ст. 185 КК на тій підставі, що стороною обвинувачення не проведено експертиз, які б об'єктивно давали можливість визнати моторолер потерпілого транспортним засобом; при цьому на моторолері «NAVIGATOR EX50С» були відсутні вузли на агрегати, які б давали можливість використовувати його як транспортний засіб, а самі обвинувачені умислу на заволодіння транспортним засобом не мали. З такою перекваліфікацією погодився Апеляційний суд Черкаської області, зазначивши, що викрадений моторолер, зі слів його власника, не можна було використовувати як транспортний засіб через відсутність на ньому

¹ Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у справі № 5-26км08 від 17 квітня 2008 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1874945>.

вузлів і агрегатів; самі обвинувачені стверджували лише про свій намір викрасти з моторолера деталі; умислу ж на заволодіння ним як транспортним засобом вони не мали; стороною обвинувачення не надано доказів стосовно визнання моторолера транспортним засобом.

Задовольняючи частково касаційну скаргу прокурора, який, зокрема, вказав на неправильність перекваліфікації зазначених дій Особи-1 та Особи-2 з ч. 2 ст. 289 КК на ч. 2 ст. 185 КК, і призначаючи новий розгляд справи у суді апеляційної інстанції, ККС ВС звернув увагу на те, що відповідно до ПДР механічним транспортним засобом як предметом злочину, передбаченого ст. 289 КК, є будь-який транспортний засіб, що приводиться в рух за допомогою двигуна внутрішнього згоряння незалежно від його робочого об'єму. Вказуючи на відсутність доказів щодо визнання моторолера «NAVIGATOR EX50C» транспортним засобом, апеляційний суд, на думку ККС ВС, не дав належної оцінки висновку судової товарознавчої експертизи, згідно з яким моторолер марки «NAVIGATOR EX50C» з робочим об'ємом двигуна 49,9 куб. см є транспортним засобом і призначений для перевезення пасажирів і вантажу. Також посилання апеляційного суду на те, що моторолер «NAVIGATOR EX50C» не може бути визнано транспортним засобом за браком певних агрегатів, за допомогою яких можливе його використання, є безпідставними, адже тимчасова несправність або відсутність певних деталей на транспортному засобі свідчить лише про його технічний стан. До того ж використана в ст. 289 КК конструкція «будь-якою» та «будь-яким» означає, що перелік мети і способів незаконного заволодіння транспортним засобом законодавцем не обмежено, і відсутні мета та спосіб, які б не підпадали під цю конструкцію. Відтак незаконне заволодіння транспортним засобом може бути вчинено таємно, з метою викрадення будь-яких вузлів чи агрегатів шляхом як запуску двигуна, так і буксирування, завантажування на інший транспортний засіб тощо. Відсутність в Особи-1 та Особи-2 умислу на заволодіння саме транспортним засобом, про що зазначив в своїй ухвалі апеляційний суд, кримінально-правову оцінку дій засуджених не змінює, оскільки для кваліфікації дій за ст. 289 КК мета протиправного

вилучення транспортного засобу в його власника чи користувача жодного значення не має¹.

Прагматичний підхід вітчизняного законодавця завдяки поєднанню в одному складі злочину (ст. 289 КК) ознак розкрадання (незаконного вилучення та обернення чужого транспортного засобу на користь винного або інших осіб) і не поєданого з корисливою метою угону транспортного засобу «спрошує життя» правозастосувачів при кримінально-правовій кваліфікації скоєного. Стандартне посилення автомобільних злодіїв, затриманих із вилученим у власника (користувача) транспортним засобом, на те, що вони мали намір «прокататись», «доїхати до місця призначення» тощо, за чинної редакції ст. 289 КК значною мірою позбавлене сенсу.

До слова такий законодавчий крок зарубіжними дослідниками розцінюється суперечливо. Якщо одні з них характеризують його як цікавий матеріал для запозичення, то інші, навпаки, вважають, що труднощі зі встановленням і доказуванням суб'єктивних ознак вчиненого посягання на чужий транспортний засіб не повинні долатись шляхом штучного стирання меж між двома вказаними самостійними видами злочинної поведінки². Зрозуміло і те, що втілений наразі у ст. 289 КК варіант забезпечення процесуальної здійсненності кримінального переслідування як одного з принципів криміналізації слугує аргументом на користь положення про оптимальність теперішнього розміщення аналізованої заборони в системі Особливої частини КК.

Незаконне заволодіння транспортним засобом може набувати вигляду запуску двигуна, буксирування, штовхання, завантаження на інший транспортний засіб (наприклад,

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 серпня 2019 р. у справі № 702/1295/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83749710>.

² Коробеев А.И. Транспортные преступления. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 209; Лоренц Д.В. Угон и хищение транспортных средств: условия, причины и межотраслевые меры предупреждения в свете новой позиции Конституционного Суда РФ. *Всероссийский криминологический журнал*. 2017. Т. 11. № 2. С. 343–344, 346.

евакуатор або кузов вантажного автомобіля), примусового відсторонення водія від керування, примушування його до початку або продовження руху тощо¹. Тобто дію як ознаку об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 289 КК, не слід зводити до отримання зловмисником можливості керувати транспортним засобом, використання останнього за прямим призначенням.

Особу-1 визнано винуватим у тому, що він незаконно проник до гаража на території домоволодіння Особи-3, виштовхав звідти і незаконно заволодів належним Особі-2 автомобілем «ГАЗ-21Р Волга» вартістю 24 131,60 грн., яким на законних підставах користувався Особа-3. У своїй касаційній скарзі засуджений зазначив, що на викраденому автомобілі не можна було самостійно пересуватися, оскільки він був розуккомплектованим, а тому його (засудженого) дії підлягали кваліфікації не за ст. 289 КК, а за ст. 185 КК. Крім цього, у кримінальному провадженні не встановлено потерпілого, оскільки Особа-3 не є власником автомобіля.

Залишаючи вирок Дніпропетровського районного суду та ухвалу Дніпровського апеляційного суду, винесені щодо Особи-1, без змін, а касаційну скаргу засудженого – без задоволення, ККС ВС констатував підтвердження матеріалами кримінального провадження того, що Особа-1 викрав саме автомобіль із реєстраційними документами. Зокрема, у місцевому суді призначалась повторна автотоварознавча експертиза, в ході якої оглянуто КТЗ «ГАЗ-21Р Волга» і встановлено його ринкову вартість. Апеляційний суд на спростування доводів Особи-1 із посиленням на судову практику обґрунтовано зазначив, що одним із способів незаконного заволодіння транспортним засобом є його буксирування, що мало місце в цьому випадку. Водночас неможливість пересування автомобіля не є підставою для перекваліфікації дій засудженого на статтю КК про відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення. Також усупереч доводам засудженого потерпілим у кримінальному провадженні визнано Особу-3, який на законних підставах користувався

¹ Момент закінчення угону не повинен залежати від того, за допомогою якої сили вдалось перемістити транспортний засіб (див.: Хилюта В. Момент окончания угона транспортного средства. *Уголовное право*. 2019. № 5. С. 108).

як гаражем, звідки викрадено автомобіль «ГАЗ-21Р Волга», так і вказаним автомобілем¹.

Для кваліфікації дій як незаконного заволодіння транспортним засобом не обов'язково, щоб винний особисто привів цей транспортний засіб у рух. За певних обставин приведення транспортного засобу до руху може відбуватися й шляхом використання інших людей чи сил².

У ст. 289 КК йдеться про фізичне вилучення, тобто про таке протиправне виведення транспортного засобу з володіння власника (користувача, володільця) і перехід його в незаконне заволодіння винного, за якого відбувається протиправне фізичне переміщення предмета злочину у володіння правопорушника. Тільки такі дії здатні заподіяти шкоду безпосереднім об'єктам цього посягання – відносинам, що забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту, і відносинам власності (іншим речовим відносинам) на транспортний засіб³.

Етимологія слів «заволодіння» та «вилучення», віднесених законодавцем у межах ст. 289 КК до числа синонімічних («заволодівати» означає брати у своє володіння, привласнювати, охоплювати кого-небудь, що-небудь, а «вилучати» – забирати що-небудь у когось, видаляти що-небудь звідкись), виключає пасивну форму вчинення злочину, передбаченого ст. 289 КК. Тому не може розцінюватись як цей злочин бездіяльність у формі утримування – неповернення власнику (законному користувачу) транспортного засобу, раніше переданого іншій особі на підставі цивільно-правового договору.

Із вказаної причини слід критично оцінити пропозицію розробників проекту ЗУ «Про фінансовий лізинг» змінити

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 3 липня 2019 р. у справі № 175/293/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82858308>.

² Відповідний приклад із судової практики наводиться у підрозділі 1.6 практичного радника при розгляді питання про розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 і ст. 356 КК.

³ Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 52–53; Смельяненко В.В. Проблеми визначення ознак об'єктивної сторони незаконного заволодіння транспортним засобом. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 151.

законодавче визначення незаконного заволодіння транспортним засобом шляхом доповнення ч. 1 примітки ст. 289 КК формулюванням «а також неповернення транспортного засобу власнику чи користувачу після припинення договору найму (лізингу) транспортного засобу». Очевидно, що висунення такої законодавчої ідеї не має нічого спільного з дотримання вироблених кримінально-правовою наукою чинників криміналізації. Мають рацію фахівці Апарату ВРУ, на переконання яких подібні пропозиції є нічим іншим, як намаганням врегулювати договірні цивільно-правові відносини фінансового лізингу за допомогою кримінально-правових заборон, що є неприпустимим¹.

Спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом може бути таємним або відкритим; злочин може вчинятись шляхом обману чи зловживання довірою (ч. 1 ст. 289 КК), із застосуванням насильства або погроз, з використанням службового становища тощо. Обраний зловмисником спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом охоплюється ст. 289 КК і додаткової кваліфікації за статтями КК, що описують ті чи інші кримінальні правопорушення проти власності, не потребує.

Зміст таємності у кримінальному праві традиційно розкривається за допомогою двох критеріїв – об'єктивного та суб'єктивного. Об'єктивний критерій, стосуючись зовнішньої обстановки і ставлення до скоєного з боку потерпілого та інших осіб, означає, що заволодіння транспортним засобом буде таємним, якщо воно вчиняється:

1) за відсутності будь-яких осіб – власників, очевидців, осіб, у володінні чи під охороною яких знаходиться транспортний засіб,

або 2) у присутності:

а) інших осіб (у т. ч. власників та осіб, у володінні чи під охороною яких знаходиться транспортний засіб), але непомітно для них; б) сторонніх осіб, які у зв'язку з фізичними чи психічними особливостями (малолітній вік, психічна

¹ Висновок на проект Закону України «Про фінансовий лізинг» (реєстр. № 1111 від 29 серпня 2019 р.). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66380.

хвороба, стан сп'яніння, перебування у стані гіпнозу тощо) не могли правильно оцінити і розуміти характер і значення своїх дій або керувати ними, були не здатні дати належну оцінку заволодінню транспортним засобом;

в) осіб, на потурання з боку яких злочинець розраховує з тих чи інших підстав (дружні або родинні стосунки тощо);

г) сторонніх осіб, які в конкретній ситуації не мають чіткого уявлення про правовий режим транспортного засобу, що вилучається (його належність, повноваження винного тощо) та, як наслідок, переконані в правомірності дій, що насправді означають незаконне заволодіння транспортним засобом. При цьому для введення сторонніх осіб в оману винний може використовувати обставини, що об'єктивно склалися на момент протиправного вилучення транспортного засобу, або за допомогою різних засобів (наприклад, шляхом використання спеціального одягу) створювати у сторонніх осіб враження про правомірність своїх дій.

Суб'єктивний критерій таємності, відображаючи внутрішнє ставлення винного до вчиненого, означає прагнення діяти непоміченим іншими особами, таким чином, щоб не зустріти будь-якого опору. Суб'єктивний критерій є визначальним при вирішенні питання про таємність чи відкритість незаконного заволодіння транспортним засобом.

Таємність вилучення має місце не лише тоді, коли воно здійснюється у відсутності потерпілого чи інших осіб, а й тоді, коли воно відбувається в їхній присутності за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для них (фактична помилка).

Особа, заволодіваючи транспортним засобом, вилучаючи його з приміщення, за яким ведеться відеоспостереження, для того, щоб залишитись невпізнаною, може тим чи іншим чином приховувати своє обличчя (наприклад, діяти в масці), однак ця обставина сама по собі не впливає на оцінку її дій як таких, що вчинені відкрито або таємно. Так, якщо особа вважає, що за її незаконними діями спостерігають, то суб'єктивний критерій таємності відсутній, а вчинене має розцінюватись як відкрите заволодіння транспортним засобом. Якщо ж винний, знаючи про відеоспостереження,

в той чи інший спосіб припиняє його (наприклад, пошкоджує відповідний пристрій) і вважає, що тепер за його діями ніхто не спостерігає, то вчинене має розцінюватись як таємне заволодіння транспортним засобом (зокрема, навіть якщо спостереження продовжує здійснюватись за допомогою непошкоджених пристроїв).

Відкрите заволодіння транспортним засобом відбувається у присутності потерпілого або інших осіб, які усвідомлюють протиправний характер дій винної особи, яка, своєю чергою, усвідомлює, що її дії помічені та оцінюються як злочин. У цьому разі винний прагне діяти відкрито, ігноруючи можливий опір з боку потерпілого та інших сторонніх осіб. При цьому немає значення, чи вживали вказані особи заходів для того, щоб покласти край незаконному заволодінню транспортному засобу. Останнє вчиняється заздалегідь очевидно, помітно для інших осіб, і така відкритість підвищує суспільну небезпеку відкритого заволодіння транспортним засобом порівняно з таємним заволодінням, адже винний не приховує свого наміру протиправно заволодіти транспортним засобом проти волі його власника (користувача), а також ігнорує думку очевидців.

Обман – це повідомлення неправдивої інформації або приховування тієї інформації, яка мала бути повідомлена, з метою заволодіння транспортним засобом. Обман може бути вчинено шляхом як активної (вчинення будь-яких дій щодо повідомлення неправдивої інформації), так і пасивної поведінки винного (неповідомлення тієї інформації, яка відповідно до закону або договору мала бути повідомлена), що призводить до введення іншої особи в оману або закріплює вже існуючу помилку цієї особи.

Зловживання довірою характеризується наявністю довірчих стосунків, які склались з тих чи інших підстав між винною особою і потерпілим, загалом не стосуються його певного майна та які недобросовісно використовуються винуватим для заволодіння транспортним засобом. Довірчі стосунки між людьми можуть виникати внаслідок фактичних або юридичних обставин – особистого знайомства, родинних або дружніх зв'язків, рекомендацій інших осіб, зовнішньої

обстановки, цивільно-правових або трудових відносин, професійного або службового становища, становища опікуна або піклувальника тощо. При зловживанні довірою потерпілий сподівається на «нешкідливу» для нього поведінку винного.

З приводу того, що незаконне заволодіння транспортним засобом шляхом обману або зловживання довірою має кваліфікуватись за ст. 289 КК, у постанові Судової палати у кримінальних справах ВСУ зазначається, що використана в ч. 1 примітки ст. 289 КК конструкція «будь-яким» означає, що перелік способів незаконного заволодіння транспортним засобом законодавцем не обмежений; відповідно, цей злочин може бути вчинений у т. ч. шляхом обману або зловживання довірою. Норми, передбачені ст. 289 і ст. 190 КК, у разі встановлення факту заволодіння транспортним засобом співвідносяться між собою як спеціальна і загальна; із них перевагу при застосуванні має перша. У постанові ВСУ, в якій сформульовано викладену вище правову позицію, було визнано неправильно здійснену Апеляційним судом Хмельницької області перекваліфікацію дій засудженого з ч. 2 ст. 289 на ч. 1 ст. 190 КК. Первісно цього суб'єкта засудили за ч. 2 ст. 289 КК за те, що він, використовуючи дружні стосунки з потерпілим, під приводом поїздки до магазину для придбання продуктів харчування попросив дати йому мотоцикл і ключі від нього, на що потерпілий, виходячи з довіри до суб'єкта і будучи впевненим в його добросовісності, погодився. Надалі суб'єкт незаконно заволодів мотоциклом і розпорядився ним на власний розсуд, завдавши потерпілому матеріальну шкоду в розмірі 2171 грн. На думку ВСУ, матеріалами справи встановлено, що засуджений шляхом обману та зловживання довірою потерпілого заволодів транспортним засобом (мотоциклом) і розпорядився ним на власний розсуд¹.

Погоджуючись із висновком ВСУ про співвідношення статей 190, 289 КК України як, відповідно, загальної

¹ Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 21 січня 2016 р. у справі № 5-365кc15. URL: [http://www.scourt.gov.ua/cli-ents/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FF7EB426638F4BF8C2257F4900415D6B](http://www.scourt.gov.ua/cli-ents/vsu/vsu.nsf/(documents)/FF7EB426638F4BF8C2257F4900415D6B).

Така ж правова позиція знайшла відображення в ухвалі ВССЦКС від 22 вересня 2016 р. у справі № 661/4127/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/61460953>.

і спеціальної кримінально-правової норми і зумовлену цією обставиною неправильність інкримінування згаданому засудженому ст. 190 КК, один із авторів цього практичного порадики свого часу писав, що зловживання довірою у розглядуваній ситуації відіграло роль способу отримання доступу до чужого майна, а це виключає кримінально-правову оцінку вчиненого як діяння, вчиненого шляхом зловживання довірою; стверджувалось, що засуджений заволодів мотоциклом таємно¹. Наразі підтримуємо думку про слушність положення про те, що в аналізованій ситуації засуджений заволодів мотоциклом саме шляхом зловживання довірою: потерпілий на виконання укладеного в усній формі договору позички передав винному повноваження з володіння та користування належною йому річчю (мотоциклом), що, з огляду на фактичні обставини, дозволяло вести мову про закінчене шахрайство, яке з урахуванням зазначеного співвідношення кримінально-правових заборон підлягало кваліфікації не за ст. 190, а за ст. 289 КК².

У судовій практиці аналізований злочин визнається закінченим із моменту, коли транспортний засіб почав рухатись (переміщуватись); при цьому не має значення відстань, на яку транспортний засіб було відігнано, перетягнуто, відбуксовано тощо³. Проникнення в кабінку і спроба запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним за спрямованістю умислу треба кваліфікувати як замах на вчинення злочину, посиаючись на відповідні частини ст. 15 і ст. 289 КК. Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом відбувається під час його руху, то злочин визнається закінченим із моменту встановлення контролю над транспортним засобом (п. 15 ППВСУ № 14).

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронока. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 155.

² Докладніше про це: Дудоров О.О. Проблема єдності судової практики в справах про шахрайство. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 80–97.

³ Очевидно, однак, що це має бути відстань, яка виключає або щонайменше ускладнює власнику (користувачу) транспортного засобу можливість користуватись ним. Інакше може йтись про малозначне діяння (ч. 2 ст. 11 КК).

Насправді в останній із перерахованих ситуацій злочин слід визнавати закінченим лише з моменту початку протиправного переміщення транспортного засобу в зазначеному винуватим напрямку. «Саме в цьому разі можна вважати, що об'єктивна сторона угону повністю розвинена – над транспортним засобом протиправно встановлено контроль, і він переміщений в інше місце всупереч або поза волею власника чи користувача»¹.

Судовій практиці відомі випадки, коли за рахунок буквального тлумачення п. 15 ППВСУ № 14 винні особи намагались забезпечити перекваліфікацію вчиненого, – із закінченого злочину, передбаченого ст. 289 КК, на незакінчений замах на цей злочин (ч. 3 ст. 15, ст. 289 КК).

Так, захисник двох засуджених за ст. 289 КК у касаційній скарзі стверджував, що їхні дії слід перекваліфікувати на ч. 3 ст. 15, ч. 2 ст. 289 КК, оскільки злочин, передбачений ст. 289 КК, «визнається закінченим з моменту, коли транспортний засіб почав рухатися внаслідок запуску двигуна чи буксирування» (цитата з п. 15 ППВСУ № 14), чого в реальності не було (засуджені привели транспортний засіб в рух за допомогою власної фізичної сили). Розглянувши цю касаційну скаргу, ВССЦКС слушно відзначив, що, оскільки засуджені за допомогою фізичної сили привели в рух транспортний засіб і фактично вилучили його у власника, отримавши тим самим реальну можливість розпорядитися ним, їхні дії правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 289 КК як закінчений злочин»².

Незаконне заволодіння транспортним засобом є злочином із формальним складом, який є закінченим із моменту, коли особа після встановлення контролю над транспортним

¹ Ємельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 66.

² Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 листопада 2012 р. у справі № 5-4953км12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27362240>.

До речі, в юридичній літературі також зустрічається хибна точка зору, згідно з якою якщо особа застосовує фізичну силу для переміщення автомобіля без запуску двигуна, то вчинене має визнаватись замахом на незаконне заволодіння транспортним засобом (див.: Колпаков В.К., Захаров В.П., Гордєєв В.В. та ін. Незаконне заволодіння транспортом: протидія засобами попередження: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. С. 17).

засобом перемістила його в просторі будь-яким способом із місця, де він знаходився¹.

У судовій практиці на визначення моменту закінчення незаконного заволодіння транспортним засобом впливає, зокрема, розміщення цього засобу на охоронюваній (контрольованій) території. Вважається, що незаконне заволодіння транспортним засобом із проникненням у приміщення чи інше сховище слід вважати закінченим з моменту, коли винний перемістив транспортний засіб за його (сховища) межі.

Так, за ч. 2 ст. 289 КК кваліфікували Олександрійський міськрайонний суд Кіровоградської області та Апеляційний суд Кіровоградської області дії Особи-1. Останній, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою незаконного заволодіння транспортним засобом для тимчасового його використання прибув до домоволодіння Особи-2, скориставшись відсутністю господаря, через незачинену хвіртку проник на територію домоволодіння, відчинив ворота, заволодів транспортним засобом – автомобілем «ГАЗ-53», після чого здійснив наїзд передньою частиною вказаного автомобіля на цегляну опору воріт і, пошкодивши автомобіль, зник з місця вчинення злочину. ККС ВС, вирішивши, що винний не зміг довести злочин до кінця з причин, які не залежали від його волі, кваліфікував дії Особи-1 за ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 289 КК як закінчений замах на незаконне заволодіння транспортним засобом. При цьому інкримінування ознаки «проникнення в інше сховище» ККС ВС визнав правильним з урахуванням того, що Особа-1 не мав вільного доступу до домоволодіння Особи-2, огороженого парканом із зачиненими воротами і хвірткою, де знаходився транспортний засіб².

Інший підхід до розв'язання цієї кримінально-правової проблеми, виходячи із законодавчої конструкції складу аналізованого злочину, полягає в тому, що момент закінчення

¹ Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 64; Смельяненко В.В. Проблеми визначення ознак об'єктивної сторони незаконного заволодіння транспортним засобом. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 152.

² Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28 лютого 2019 р. у справі № 398/2906/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80304972>.

Про вказану кваліфікуючу ознаку незаконного заволодіння транспортним засобом йтиметься у підрозділі 1.5 практичного посібника.

злочину у подібних ситуаціях має визначатись моментом заволодіння транспортним засобом безвідносно до тієї обставини, чи отримав винний можливість скористатись цим засобом. Тут немає підстав установлювати привілейований режим у частині визначення моменту закінчення злочину з формальним складом. Достатньо, щоб винний встановив контроль над транспортним засобом, а його власник цього контролю позбувся хоча б на нетривалий час¹. Насправді, як вже зазначалось, встановлення контролю над транспортним засобом для констатації злочину, передбаченого ст. 289 КК, закінченим посяганням недостатньо – потрібне також переміщення транспортного засобу у просторі.

На кваліфікацію незаконного заволодіння транспортним засобом як закінченого злочину не впливає та обставина, що:

1) зловмиснику не вдалось повністю реалізувати свій умисел (наприклад, транспортний засіб, незаконно вилучений у власника (користувача), виявився технічно несправним, а тому був згодом кинутий). Інакше кажучи, тут ми маємо справу з юридичною завершеністю злочину, передбаченого ст. 289 КК, яка може не збігатися з уявленням про це з боку самої особи, яка вчиняє злочин;

2) після використання транспортного засобу останній повертається на попереднє місце. Однак такий варіант поведінки зловмисника уможливорює застосування щодо нього кримінально-правового заохочення у вигляді ч. 4 ст. 289 КК (див. про це підрозділ 1.7 практичного поради-ника) або враховується при призначенні покарання як обставина, що пом'якшує його (п. 2 ч. 1 ст. 66 КК).

Із ч. 1 примітки ст. 289 КК випливає, що **незаконність** заволодіння транспортним засобом законодавець пов'язує, зокрема, з тим, що таке заволодіння здійснюється всупереч волі власника (користувача) транспортного засобу. Однак, наприклад, при таємному заволодінні транспортним засобом його вилучення відбувається без будь-якого волевиявлення уповноваженої особи, а тому в ч. 1 примітки вдосконаленої

¹ Хилюта В. Момент окончання угона транспортного средства. *Уголовное право*. 2019. № 5. С. 111.

ст. 289 КК має фігурувати вказівка і на вилучення транспортного засобу поза волею власника (користувача) цього засобу.

Кваліфікувавши дії Особи-1 за ч. 2 ст. 289 КК, Голованівський районний суд Кіровоградської області не сприйняв позицію захисника підсудного, який наполягав на відсутності в діях Особи-1 складу злочину «незаконне заволодіння транспортним засобом» на тій підставі, що підсудний забрав мотоцикл у потерпілого у рахунок компенсації шкоди за викрадене у нього зерно. Суд при цьому послався на визначення, закріплене в ч. 1 примітки ст. 289 КК, а також зазначив, що твердження Особи-1 про надання потерпілим згоди забрати у нього мотоцикл спростовується показами свідків¹.

Вироком Чортківського районного суду, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області, за ч. 1 ст. 289 КК засуджено Особу-1. Останній за обставин, встановлених судом і наведених у вироку, умисно незаконно заволодів автомобілем «Audi 100», належним потерпілому Особі-2, та поїхав у напрямку с. Полівці Чортківського району. У касаційній скарзі захисник Особи-1 поставив питання про закриття кримінального провадження через відсутність складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК, адже заволодіння транспортним засобом унаслідок помилкового сприйняття Особою-1 отримання згоди від власника транспортного засобу Особою-2 виключає відповідальність за цією кримінально-правовою нормою.

Вирішивши, що касаційна скарга захисника не підлягає задоволенню, а вчинене Особою-1 суди першої та апеляційної інстанції кваліфікували правильно, ККС ВС у своїй постанові зазначив, що аналіз дій Особи-1, пов'язаних із використанням автомобіля «Audi 100», належного Особі-2, не дає підстав для сумніву у спрямованості його умислу на незаконне заволодіння цим транспортним засобом. Про таке свідчать: відсутність згоди потерпілого Особи-2 на користування його транспортним засобом (потерпілий навіть не чув, що йому казав Особа-1, а тому й не міг усвідомлено дати дозвіл на керування автомобілем); поведінка Особи-1 як до, так і після заволодіння

¹ Вирок Голованівського районного суду Кіровоградської області від 17 вересня 2018 р. у справі № 384/3/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/76521306>.

автомобілем, яка полягала в тому, що він не переконався в отриманні дозволу на користування автомобілем від його власника, тривалий час використовував вказаний автомобіль і навіть, вчинивши ДТП, не повідомив про це потерпілого. Таким чином, заволодіння Особою-1 транспортним засобом, належним на праві власності Особі-2, відбулось усупереч волі останнього, шляхом запуску двигуна та приведення його у рух, яке було припинено лише після вчинення Особою-1 ДТП, унаслідок якої викрадений автомобіль отримав механічні пошкодження, що перешкождали його подальшому руху¹.

Не будь-яке заволодіння транспортним засобом, вчинене всупереч волі або поза волею власника (користувача) транспортного засобу, слід визнавати незаконним із погляду інкримінування ст. 289 КК. Так, не вважається незаконним заволодіння транспортним засобом у стані крайньої необхідності², наприклад, для того, щоб терміново доставити тяжкохвору людину до лікарні, приборкати стихійне лихо, усунути іншу небезпеку, яка загрожує людям, інтересам суспільства чи держави (п. 15 ППВСУ № 14).

Вирішуючи питання, яка шкода є більш значною (шкода, заподіяна праву власності і безпеці руху та експлуатації транспорту, чи відвернена шкода життю і здоров'ю людини), а отже, чи підлягає застосуванню ст. 39 КК «Крайня необхідність», слід керуватися насамперед ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Водночас, наприклад, заволодіння чужим транспортним засобом, вчинене

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 травня 2019 р. у справі № 608/1381/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81877398>.

² Відповідне законодавче визначення (ч. 1 ст. 39 КК) дозволяє виділити три основні ознаки крайньої необхідності як обставини, що виключає злочинність діяння: 1) для правоохоронюваних інтересів виникла небезпека; 2) вона не може бути усунена у спосіб, відмінний від заподіяння шкоди іншим правоохоронюваним інтересам (тобто в особи не було можливості врятуватись втечею, шляхом звернення до інших осіб, включаючи органи влади, тощо); 3) не повинно бути перевищення меж крайньої необхідності: заподіяна шкода не повинна перевищувати відвернену шкоду. Складність визначення співвідношення шкоди заподіяної та відверненої полягає не лише в тому, що необхідно порівнювати фактично заподіяну шкоду і шкоду, що існувала потенційно, а й у тому, що безпосередньо обидва види шкоди можуть загрозувати якісно різним об'єктам кримінально-правової охорони.

шляхом застосування насильства до його власника та обґрунтоване звичайним вивихом ноги винної особи, слід (залежно від конкретних обставин) вважати перевищенням меж крайньої необхідності або злочином за відсутності ознак крайньої необхідності¹.

На підставі ст. 39 КК висновок про незлочинність поведінки (за відсутності або навіть всупереч волевиявленню власника або користувача транспортного засобу) залежно від конкретних обставин може бути зроблений, наприклад, у випадку переміщення транспортного засобу, який стоїть на трамвайній колії, заважає руху інших транспортних засобів, проведенню дорожніх робіт або робіт з ліквідації аварії тощо. Якщо ж певна ситуація (наприклад, заволодіння чужим транспортним засобом з тим, щоб використати його для витягування іншого транспортного засобу, який загруз) з тих чи інших причин не охоплюється законодавчим положенням про крайню необхідність, то кримінально-правова оцінка вчиненого може даватись за наявності підстав за допомогою норми про малозначність (ч. 2 ст. 11 КК).

При застосуванні ст. 289 КК слід також мати на увазі те, що існують визначені законом випадки, коли працівники певних державних органів уповноважені на використання чужих транспортних засобів (наприклад, п. 6 ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про Службу безпеки України», п. 10 ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про Національну гвардію України», п. 4 ч. 1 ст. 18 ЗУ «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», п. 37 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про Державну прикордонну службу України», п. 30 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», п. 5 ч. 1 ст. 7 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», ч. 10 ст. 33 Кодексу цивільного захисту України, ст. 17 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану»). У таких і подібних випадках заволодіння чужим транспортним засобом, хоч і здійснюється всупереч волевиявленню його власника (користувача), не є незаконним,

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 412.

що має виключати інкримінування аналізованої кримінально-правової заборони¹.

1.4. Суб'єкт незаконного заволодіння транспортним засобом

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК, визнається фізична осудна особа, яка досягла 16 років, а злочинів, передбачених ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК, є особа, якій виповнилось 14 років, – якщо така особа не має права користуватись відповідним транспортним засобом. Вказана характеристика суб'єкта незаконного заволодіння транспортним засобом, хоч і не закріплена у кримінальному законі, має встановлюватись для того, щоб здійснити правильну кваліфікацію вчиненого².

Задовольнивши касаційну скаргу захисника, який ставив питання про перекваліфікацію дій Особи-2 з ч. 2 ст. 289 на ч. 1 ст. 191 КК, і виходячи з того, що суб'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом не може той, хто на підставі договору оренди мав право на користування належним потерпілому автомобілем, ККС ВС скасував ухвалені щодо Особи-2 судові рішення і призначив новий розгляд справи у суді апеляційної інстанції. ККС ВС зробив висновок про помилковість позиції судів першої та апеляційної інстанцій, згідно з якою незаконне заволодіння Особою-2 транспортним засобом сталося саме в момент реалізації засудженим автомобіля іншої особи. Адже транспортний засіб був переданий власником Особи-2 відповідно до договору оренди з можливістю його

¹ Цей важливий нюанс не бере до уваги сформульоване О.С. Колбом визначення незаконного заволодіння транспортним засобом як умисного посягання на право власності особи чи користувача транспортною засобу всупереч її волі (див.: Колб С.О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. С. 182). Наведене визначення також не враховує можливості таємного заволодіння транспортним засобом, здійснюваного за відсутності волевиявлення його власника (законного користувача).

² В юридичній літературі висловлено слушну думку про існування групи (різновиду) спеціальних суб'єктів злочину із нормативно невизначеними ознаками (див.: Анощенко С., Крапивина О. Суб'єкт преступления, признаки которого устанавливаются путем толкования уголовного закона. *Уголовное право*. 2009. № 3. С. 4–6).

експлуатації за цільовим призначенням і перебував у засудженого з листопада 2012 р. по лютий 2013 р. Також Особі-2 були добровільно передані реєстраційні документи на автомобіль і ключі від нього. Отже, резюмував ККС ВС, автомобіль не був протиправно або поза волею власника вилучений Особою-2, як цього вимагає ст. 289 КК. Натомість засуджений отримав автомобіль у тимчасове користування на підставі договору оренди, після чого транспортний засіб перебував у нього протягом декількох місяців за згодою власника. Проте в подальшому Особа-1, не маючи права розпоряджатись цим автомобілем, таємно від власника продав його й отримав за нього гроші, вчинивши злочин власності (розтрату чужого майна)¹.

Не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 289 КК особи, які не брали участі у вилученні транспортного засобу, але після заволодіння ним винною особою здійснили поїздку на ньому (п. 16 ППВСУ № 14).

Такий же висновок у судовій практиці робиться щодо:

- а) осіб, які є співвласниками або законними користувачами транспортного засобу;
- б) працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, які без належного дозволу

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 5 березня 2020 р. у справі № 755/16101/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88232446>.

Загалом поділяючи логіку міркувань суддів ККС ВС, водночас привернемо увагу до того, що у судових рішеннях, на підставі яких Особі-2 інкримінувалась ч. 2 ст. 289 КК, були визнані встановленими такі обставини: 1) Особа-2 уклав договір оренди належного потерпілому автомобіля марки «Daewoo» моделі «Lanos», діючи з умислом на незаконне заволодіння останнім; 2) отримавши автомобіль, свідочтво про його реєстрацію та ключ від нього, Особа-2 з метою приховати свої злочинні дії почав користуватись автомобілем і сплачував за нього протягом декількох тижнів орендну плату відповідно до договору.

Виходить, що Особа-2 уклав з потерпілим договір оренди автомобіля для прикриття свого наміру, спрямованого на обманне заволодіння транспортним засобом. Останнє ж, як показано вище, охоплюється диспозицією ст. 289 КК. Як відомо, шахрай може укладати той чи інший цивільно-правовий договір (кредитний, купівлі-продажу, оренди, комісії, довічного утримання тощо) для того, щоб приховати справжній характер своїх дій, спрямованих на незаконне і безплатне заволодіння чужим майном. Якщо це було так насправді, то різниця між розглядуваною фабулою й описаним вище випадком із незаконним заволодінням мотоциклом шляхом укладання в усній формі договору позички (постанова Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 21 січня 2016 р. у справі № 5-365кс15) вбачається хіба що в тривалості часу, протягом якого особа на формально договірних засадах, які дозволи завуалювати її злочинний умисел, користувалась чужим транспортним засобом перед тим, як продати його без дозволу власника.

здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі;

в) службових осіб, наділених повноваженнями щодо використання чи експлуатації транспортних засобів (п. 18 ППВСУ № 14).

Водночас за ст. 289 КК можуть кваліфікуватись дії тих працівників юридичних осіб або ФОПів, які за характером виконуваної роботи мають лише доступ до транспортних засобів (наприклад, слюсарі¹, електрики, механіки, диспетчери, запрапники, охоронці).

Підтвердивши правильність інкримінування ч. 2 ст. 289 КК Особи-1, ККС ВС вирішив, що аналіз його дій, пов'язаних із використанням автомобіля «Chevy Tiggo», належного Особи-2, не дає підстав для сумніву у спрямованості умислу засудженого на незаконне заволодіння цим транспортним засобом. Про це свідчить відсутність згоди потерпілого Особи-2 на користування його транспортним засобом. Потерпілий передав Особи-1 автомобіль виключно для проведення малярних робіт (часткового фарбування). Більше того: під час такої передачі автомобіля і ключів до нього Особа-2 чітко повідомив засудженому про заборону керувати транспортним засобом і з цією метою навіть переписав показники спідометра. Відповідно до п. 2.2 ПДР власник транспортного засобу може передавати такий засіб у користування іншій особі, що має посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії, передавши їй реєстраційний документ на транспортний засіб. Тобто ПДР чітко визначають, що правовою підставою для передачі транспортного засобу у користування іншій особі є передача власником реєстраційного документа на цей транспортний засіб, чого у розглядуваному випадку не було. Доводи захисника про відсутність складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК, через те, що автомобіль перебував у тимчасовому володінні засудженого на законних підставах, не заслуговують на увагу. Особа-1 повинен був виконати часткове фарбування кузова автомобіля, тобто транспортний засіб

¹ Відсутня, наприклад, різниця між автослюсарем, якому доручалось здійснити лише технічне обслуговування транспортного засобу без надання повноважень на поїдку, і випадковим перехожим, який отримав доступ до автомобіля, що стоїть біля тротуару (див.: Петухов Б. Уголовная ответственность за угон транспортных средств. Законность. 1994. № 2. С. 13).

знаходився в його тимчасовому володінні лише для виконання малярних робіт. Ця обставина жодним чином не свідчить про передачу права користування річчю та використання її корисних властивостей¹.

В юридичній літературі констатується, що на практиці, як правило, суб'єктами розглядуваного злочину не визнаються члени родини власника (законного користувача) транспортного засобу, його близькі чи знайомі, якщо вони мали можливість самовільно використовувати транспортний засіб, спираючись на різні підстави, що, на їх погляд, давало право на вчинення таких дій (наприклад, власник раніше дозволяв керувати автомобілем або навчає керуванню)². Насправді чинний матеріальний кримінальний закон³ вказаних винятків не містить, а тому за ст. 289 КК можуть (за наявності всіх ознак передбачених нею складу злочину) кваліфікуватись відповідні дії членів сім'ї, близьких родичів і знайомих власника (законного користувача) транспортного засобу – за умови, що такі особи не є співвласниками або законними користувачами цього засобу.

Статус членів сім'ї, близьких родичів і знайомих власника чи користувача транспортного засобу при заволодінні відповідним транспортним засобом без дозволу останніх мало відрізняється від статусу осіб, котрі мають за характером роботи доступ до транспортного засобу, пов'язаний з його обслуговуванням або охороною (механіки, слюсарі, охоронці тощо). Такі особи мають лише доступ до транспортного

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 листопада 2019 р. у справі № 591/7004/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85934791>.

² Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипов. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 746–747.

³ На підставі ЗУ від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» з ч. 1 ст. 477 КПК «Поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення» виключено (вочевидь, помилково) п. 3, згідно з яким кримінальне провадження за ч. 1 і ч. 2 ст. 289 КК могло бути розпочате тільки на підставі заяви потерпілого, якщо злочини, передбачені цими нормами, вчинені близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником та завдала шкоду виключно власності потерпілого.

засобу, однак не мають щодо нього жодних прав. Невизнання суб'єктами злочину, передбаченого ст. 289 КК, близьких родичів, членів сім'ї та знайомих власника чи користувача транспортного засобу не ґрунтується на законі. Транспортний засіб є для таких осіб чужим. Вони не мають на нього ні дійсного, ні передбачуваного права. При цьому, вчиняючи незаконне заволодіння транспортним засобом, такі особи усвідомлюють, що діють всупереч або поза волею власника чи користувача, який не давав згоди на користування ним; більше того, він міг прямо заборонити це. Так, власник чи користувач транспортного засобу може заборонити своїм близьким родичам або членам сім'ї користуватися відповідним транспортним засобом із різних мотивів – від надмірно «дбайливого» ставлення до транспортного засобу до неприязних стосунків із відповідними особами¹.

Водночас не визнається суб'єктом розглядуваного злочину особа, яка користується транспортним засобом за згодою власника (законного користувача) – навіть при тому, що ця згода належним чином не оформлена.

Ухвалою Київського апеляційного суду міста Києва від 6 березня 2019 р. вирок Деснянського районного суду міста Києва від 20 липня 2018 р., яким Особу-1 та Особу-2 визнано винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК, скасовано. Вказані особи обвинувачувались у тому, що, діючи за попередньою змовою групою осіб, скориставшись брелком від сигналізації, який один із них заздалегідь взяв із квартири потерпілого Особи-3, незаконно заволоділи автомобілем марки «Kia Sorento», 2009 року випуску, вартістю 385 982 грн., належного Особи-3. Залишаючи ухвалу Київського апеляційного суду без зміни, а касаційну скаргу прокурора – без задоволення, ККС ВС погодився з висновками апеляційного суду про те, що доводи обвинувачених про користування автомобілем «Kia Sorento» з дозволу потерпілого нічим не спростовано, а протилежні показання потерпілого Особи-3 є суперечливими і не узгоджуються з іншими доказами. Зокрема, Особа-3, хоч і заявляв у суді першої інстанції про те, що згоди керувати автомобілем він не давав, водночас дав показання про те, що напередодні давав

¹ Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 110, 117.

ключі і техпаспорт від свого автомобіля Особи-1 для того, щоб той поїхав за дівчатами, а також що давав Особи-1 гроші на бензин. Отже, вирішив ККС ВС, зібраних доказів недостатньо для того, щоб поза розумним сумнівом зробити висновок про винуватість Особи-1 та Особи-2 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК¹.

Дискусійним є питання про визнання суб'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом його власника. Чинна редакція ст. 289 КК не вказує на те, що транспортний засіб, яким заволодівають незаконно, має бути чужим для винного, тобто не належати йому на праві власності або іншому речовому праві. Звідси випливає, що предметом злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою, теоретично може бути і власний транспортний засіб, який на підставі цивільно-правового договору переданий іншій особі (остання в цьому разі стає законним (титульним) користувачем транспортного засобу – потерпілим від аналізованого злочину).

Протилежна точка зору зводиться до того, що порушення титульних прав користувача транспортного засобу, вчинене з боку його власника, не охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 289 КК. У цьому разі вирішального значення набуває юридична природа відносин між власником транспортного засобу та його користувачем, які мають не абсолютний, а відносний характер. Заволодіння своїм транспортним засобом може бути незаконним, однак воно не тягне відповідальності за ст. 289 КК². Очевидно, що остання *de lege ferenda* потребує уточнення з метою однозначного вирішення вказаного питання – доповнення вказівкою на незаконне заволодіння чужим транспортним засобом³; *de lege lata* інкримінування ст. 289 КК у розглядуваній ситуації має виключатись з огляду

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 січня 2020 р. у справі № 754/17019/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803>.

² Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 35, 39.

³ Ст. 289 КК повинна бути доповнена вказівкою на юридичну належність транспортного засобу, а саме на те, що він є чужим для винного (див.: Смельяненко В.В. Зазнач. праця. С. 47, 76).

на імператив конституційного походження «усі сумніви – на користь особи, діяння якої кваліфікуються».

1.5. Особливості кваліфікуючих ознак незаконного заволодіння транспортним засобом

У ч. 2 ст. 289 КК йдеться про незаконне заволодіння транспортним засобом, яке вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб, поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, з погрозою застосування такого насильства, вчинене з проникненням у приміщення чи інше сховище або якщо воно завдало значної матеріальної шкоди, а в ч. 3 ст. 289 КК – про дії, передбачені ч. 1 або ч. 2 цієї статті, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо завдали великої матеріальної шкоди.

Під **повторністю** слід розуміти вчинення дії особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або кримінальне правопорушення, передбачене статтями 185, 186, 187, 189–191, 262, 410 КК (ч. 2 примітки ст. 289 КК). Тобто тут йдеться про повторність як тотожних, так і однорідних¹ кримінальних правопорушень. Та обставина, чи була засуджена особа за одне або декілька тотожних (однорідних) кримінальних правопорушень, не впливає на здатність останніх бути елементами повторності. Передбачений ст. 289 КК злочин визнається вчиненим повторно як тоді, коли його вчинила особа, яка за раніше скоєне незаконне заволодіння транспортним засобом не засуджувалась, так і в тому разі, коли цей злочин вчинив той, хто має судимість за ст. 289 КК.

¹ Під однорідними зазвичай розуміють кримінальні правопорушення, суспільна небезпека яких є приблизно однаковою, які посягають на однакові або подібні об'єкти кримінально-правової охорони і вчиняються з однією і тією ж формою вини.

Повторність відсутня, якщо у вчиненому вбачаються ознаки передбаченого ч. 2 ст. 32 КК продовжуваного злочину (наприклад, при декількох спробах незаконно заволодіти одним і тим же транспортним засобом, вчинених протягом короткого проміжку часу)¹.

В юридичній літературі поширеною є точка зору, згідно з якою така кваліфікуюча ознака незаконного заволодіння транспортним засобом, як повторність, відсутня, якщо на момент вчинення нового злочину, передбаченого ст. 289 КК, минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за попередній злочин². Буквальне тлумачення ч. 4 ст. 32 і ч. 1 ст. 33 КК не дозволяє погодитись із таким підходом, який не враховує уточнення юридичної природи кримінально-правового інституту давності. На сьогодні повторність і сукупність можуть утворювати і ті кримінальні правопорушення, стосовно яких сплили строки давності, але за вчинення яких особа від кримінальної відповідальності судом не звільнялась³.

Незаконне заволодіння транспортним засобом, **вчинене за попередньою змовою групою осіб**, має місце в тому разі, коли злочин вчинено спільно декількома (двома або більше) особами, які заздалегідь, тобто до початку незаконного заволодіння транспортним засобом домовилися про

¹ При вчиненні продовжуваного злочину суб'єкт посягає на один і той саме об'єкт, діяння вчинюються одним і тим же способом, як правило, із незначною перервою у часі, всі дії суб'єкта об'єднані єдиним умислом і спрямовані на досягнення загальної мети. Остання передбачає знання суб'єктом кінцевого результату і прагнення досягнути його шляхом вчинення декількох діянь.

² Коляда П.В., Мисаивий В.А. Коментар до статей 281–292 розділу XI «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту» Кримінального кодексу України. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2004. № 6. С. 25; Шупаківський Р.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом: монографія. Київ: Атіка, 2007. С. 51; Колпаков В.К., Захаров В.П., Гордєєв В.В. та ін. Незаконне заволодіння транспортом: протидія заходами попередження: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. С. 27; Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 11.

³ Інша річ, що вдосконалений КК має передбачати, що сплив строку давності, усуваючи юридичну значущість раніше вчиненого злочину, унеможлиблює визнання останнього елементом множинності злочинів, включаючи їх повторність (див: Житний О.О. Актуальні проблеми давності в кримінальному праві. *Питання боротьби із злочинністю*. 2008. Вип. 15. С. 152–153).

спільне його вчинення (незалежно від того, хто з цих осіб керував транспортним засобом). При вчиненні незаконного заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб щонайменше два учасники групи повинні діяти як співвиконавці¹, які тією чи іншою мірою, розподіливши між собою ролі, виконують об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 289 КК.

Попередня змова як ознака розглядуваної форми співучасті означає домовленість декількох осіб про спільне вчинення злочину, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку. Ключовими моментами в цій ознаці є час досягнення змови, її зміст та форма зовнішнього вираження. Попередня змова відбувається до початку вчинення злочину, під яким прийнято розуміти початок вчинення злочинного діяння. Вона має бути досягнута до початку виконання хоча б одним з учасників групи діяння, передбаченого як обов'язковий елемент об'єктивної сторони складу відповідного закінченого злочину. Причому проміжок часу між такою домовленістю і початком вчинення злочину може бути різним і вирішальної ролі не відіграє: домовленість може бути досягнута як за тривалий час до вчинення

¹ Дискусія з питання про якісний склад групи осіб, яка діє за попередньою змовою, породжена невизначеністю, допущеною законодавцем при описанні форм співучасті: в ч. 2 ст. 28 КК, на відміну від ч. 1 цієї статті, вид співучасників не конкретизовано. Прихильники позиції, згідно з якою при вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб щонайменше два співучасники повинні діяти як співвиконавці, наводять такі аргументи на користь обстоюваної ними: 1) визнання декількох осіб співучасниками будь-якого виду не може бути специфічною ознакою групової форми співучасті, закріпленої в ч. 2 ст. 28 КК, оскільки це родова ознака співучасті взагалі; 2) і в ч. 1, і в ч. 2 ст. 28 КК вживається таке поняття, як група осіб, і за правилами законодавчої техніки воно повинно мати однаковий зміст; у ч. 2 ст. 28 КК законодавець не повторюючи сказаного про групу в ч. 1 цієї статті, роз'яснює, яку змову слід вважати попередньою і в такий спосіб акцентує увагу на відмінних ознаках відповідних груп; 3) термін «вчинення» свідчить про співвиконавство; саме його наявність значно збільшує суспільну небезпеку злочину; 4) несправедливим є те, що за наявності в тій чи іншій статті Особливої частини КК кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої) ознаки «вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою» для організатора, підбурювача і пособника виключатиметься можливість нести відповідальність на підставі ч. 1 цієї статті КК; 5) незрозуміло, чому до особи, яка вчинила злочин самостійно, треба застосовувати ч. 1 певної статті, а якщо особу схилили до вчинення цього злочину, то вона має нести відповідальність вже за злочин із кваліфікованим складом, і така ситуація повинна розцінюватися як прояв групової злочинності (докладніше див.: Дудоров О.О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. С. 106–111).

злочинного діяння, так і за декілька годин, хвилин чи навіть секунд до цього. Всі домовленості, які досягаються до замаху на вчинення злочину, є попередніми; ті ж, які мають місце вже під час здійснення замаху, не можуть розглядатись як попередні.

Попередній змові як ознаці групи осіб за попередньою властиві дві форми: 1) елементарна – домовленість про окремі чи найбільш загальні питання вчинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину та час його вчинення); 2) детальна – домовленість, яка охоплює усі або більшість подробиць вчинення злочину (домовленість про вид злочину, місце, час, спосіб, знаряддя та засоби вчинення, потенційних потерпілих, розподіл ролей між співучасниками тощо). Можливі різні форми зовнішнього вираження попередньої змови: усна; письмова; з використанням технічних засобів (телефону, мережі Інтернет тощо); шляхом конклюдентних дій (з використанням жестів, міміки чи інших рухів).

ВССЦКС установив, що 24 лютого 2014 р. Д.О., маючи умисел на незаконне заволодіння транспортним засобом, попередньо передав В.П. шкіряний ремінь із проханням накинути його на шию водія автомобіля «Geely» Х.Ю., яким вони пересувались по місту. При цьому Д.О. не повідомив В.П. про свій умисел на заволодіння транспортним засобом, а В.П. вважав, що вони вчинятимуть дії, спрямовані на заволодіння майном Х.Ю. Надалі В.П., діючи з метою заволодіння чужим майном, сидячи на задньому сидіння автомобіля, накинув на шию Х.Ю. шкіряний ремінь і здушив шию потерпілого, чим заподіяв останньому легкі тілесні ушкодження¹. Після того, як потерпілий Х.Ю. вирвався від захвату і покинув салон автомобіля, Д.О. пересів на сидіння водія та почав рух транспортним засобом, тобто незаконно заволодів автомобілем марки «Geely», належним Х.Ю.

ВССЦКС вирішив, що Д.О. безпідставно інкримінована така кваліфікуюча ознака незаконного заволодіння транспортним

¹ З урахуванням такого способу дій застосоване до потерпілого Х.Ю. насильство є підстави визнати небезпечним для життя чи здоров'я особи (див. про це нижче), а отже, вчинене Д.О. мало кваліфікуватись не за ч. 2, а за ч. 3 ст. 289 КК. Крім того, вадою судових рішень, ухвалених у цій кримінальній справі, є невстановлення виду заподіяних потерпілому легких тілесних ушкоджень.

засобом, як вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб. Адже Д.О. не повідомив В.П. про те, що їхні дії будуть спрямовані на протиправне вилучення у Х.Ю. транспортного засобу, а В.П. не усвідомлював того, що наслідком вчинення його з Д.О. спільних дій буде саме незаконне заволодіння автомобілем Х.Ю. Тобто до початку злочину не була обумовлена об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 289 КК. Відсутність попередньої змови між В.П. і Д.О. на вчинення цього злочину не виключає того, що злочинні дії щодо Х.Ю. були вчинені групою осіб. Як наслідок, ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах ВССЦКС від 19 лютого 2015 р. із судових рішень (вирок Острозького районного суду Рівненської області та ухвала Апеляційного суду Рівненської області), на підставі яких, зокрема, Д.О. засуджено за ч. 2 ст. 289 КК, виключено вказівку на вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом за попередньою змовою групою осіб¹.

Організована група відрізняється від групи осіб за попередньою змовою за такими ознаками: 1) мінімальною кількістю учасників (у групі осіб за попередньою змовою – це дві і більше, а в організованій групі – три і більше особи); 2) ступенем організації (у групі осіб за попередньою змовою наявна попередня змова, а в організованій групі – попередня зорганізованість); 3) характерною для організованої групи стійкістю; 4) метою діяльності об'єднання (якщо група осіб за попередньою змовою може створюватись з метою вчинення одного злочину, то організована група – для вчинення як мінімум двох злочинів); 5) обов'язковою об'єднаністю учасників організованої групи єдиним планом відомим усім учасникам групи; 6) обов'язковою наявністю в організованій групі розподілу функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану. Група осіб за попередньою змовою може трансформуватися (перетворитися) в організовану групу або злочинну організацію. Це може відбутися в результаті набуття стійкості, збільшення кількості учасників, побудови ієрархії в об'єднанні, появи єдиного плану, відомого

¹ Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. 2015. № 4. С. 38–43.

усім учасникам групи з розподілом функцій, спрямованих на його реалізацію, тощо¹.

Матеріальна шкода визнається **значною** у разі заподіяння матеріальних збитків на суму від 100 до 250 НМДГ, а **великою** – у разі заподіяння реальних збитків на суму понад 250 НМДГ (ч. 3 примітки ст. 289 КК). Отже, для наявності складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК, реальні збитки мають становити менше 100 НМДГ; при цьому їхня нижня межа КК не встановлена.

Заподіяння матеріальної шкоди може бути результатом дій як того, хто вчинив незаконне заволодіння транспортним засобом (наприклад, суб'єкт потрапив у ДТП і пошкодив автомобіль), так й осіб, не причетних до скоєння розглядуваного злочину (наприклад, кинутий автомобіль був розукомплектований такими сторонніми особами).

При незаконному заволодінні чужим транспортним засобом, яке завдало значної або великої матеріальної шкоди (ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК, відповідно), розмір такої шкоди, з огляду на законодавчу вказівку, визначається реальними збитками. При цьому у п. 17 ППВСУ № 14 звертається увага на таке:

1) при вирішенні питання, чи були збитки реальними, необхідно виходити з п. 1 ч. 2 ст. 22 ЦК, де зазначено, що такими збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, що вона зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права;

2) якщо транспортний засіб не зазнав пошкоджень унаслідок незаконного заволодіння, його технічний стан не погіршився, і відновлення він не потребує, або сума відповідних витрат менша від зазначеної у ч. 3 примітки ст. 289 КК, то така кваліфікуюча ознака, як заподіяння значної або великої шкоди, відсутня;

3) у випадках, коли особа знищила транспортний засіб, яким незаконно заволоділа, чи призвела до такого стану, що

¹ Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.; Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

він повністю втратив свою цінність, і його вже не можна використовувати за прямим призначенням, розмір реальних збитків дорівнює вартості автомобіля на день учинення злочину. Таким же чином треба вирішувати це питання, якщо транспортний засіб після незаконного заволодіння не знайдено;

4) у разі пошкодження внаслідок дій винної особи окремих деталей, вузлів, агрегатів транспортного засобу розмір реальних збитків необхідно визначати виходячи з вартості запасних частин і відновлювального ремонту.

В одній зі справ ВССЦКС встановив, що автомобіль, яким незаконно заволодів засуджений, повернуто потерпілому з незначними пошкодженнями, вартість усунення яких встановлена в сумі 4 тис. грн. Сума збитків, заподіяних потерпілому внаслідок незаконного заволодіння транспортним засобом, на той момент була значно меншою від суми, зазначеної в ч. 3 примітки ст. 289 КК, і не становила значної матеріальної шкоди. У зв'язку з цим ВССЦКС перекваліфікував дії винної особи з ч. 2 на ч. 1 ст. 289 КК і призначив покарання відповідно до цієї норми закону¹.

Вироком Уманського міськрайонного суду Черкаської області К. засуджено за ч. 2 ст. 289 КК за те, що він у стані алкогольного сп'яніння незаконно заволодів автомобілем «ГАЗ-3110», який належав ВАТ «Уманьгаз», вартістю 27724 грн., що завдало значної матеріальної шкоди зазначеному підприємству. У касаційному поданні прокурор, посилаючись на неправильну кваліфікацію дій К., просив змінити вирок, перекваліфікувавши дії К. на ч. 1 ст. 289 КК. Судова палата у кримінальних справах ВСУ вирішила, що якщо транспортний засіб не зазнав жодних пошкоджень унаслідок незаконного заволодіння, його технічний стан не погіршився, відновлення він не потребує, а сума відповідних витрат є меншою від зазначеної в ч. 3 примітки ст. 289 КК, то така кваліфікуюча ознака, як заподіяння значної шкоди, відсутня. З матеріалів справи вбачається, що автомобіль, яким К. незаконно заволодів і пошкодив внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху, повернуто

¹ Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 6 червня 2013 р. у справі № 5-2224км13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31709670>.

підприємству. Реальні збитки, завдані ВАТ «Уманьгаз» через пошкодження автомобіля, відповідно до висновку експертизи складають 9450 грн. 45 коп., які К. частково відшкодував. Оскільки на час вчинення злочину сума реальних витрат на відновлення автомобіля є значно меншою, ніж 100 НМДГ, у діях К. відсутня кваліфікуюча ознака злочину – завдання значної матеріальної шкоди, а тому вони підлягають перекваліфікації з ч. 2 ст. 289 на ч. 1 цієї статті КК¹.

Калінінським районним судом м. Донецька за ч. 3 ст. 289 КК засуджено С., який незаконно заволодів автомобілем вартістю 661 189 грн., що на момент вчинення злочину у 250 разів перевищувало НМДГ. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ перекваліфікувала дії С. з ч. 3 на ч. 1 ст. 289 КК на тій підставі, що С. реально не заподіяв потерпілому ні значної, ні великої матеріальної шкоди. Адже після вчинення злочину С. був затриманий працівниками ДАІ, які і повернули викрадений автомобіль потерпілому².

Вироком Радехівського районного суду Львівської області за ч. 2 ст. 289 КК засуджено Ш., який на території тракторної бригади, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, повторно незаконно заволодів транспортним засобом, належним СФГ «Перлина», а саме трактором «Т-150», завдавши цьому господарству значну матеріальну шкоду. Колегія суддів Судової палати кримінальних справах ВСУ вирок районного суду змінила, виключивши з обвинувачення Ш. кваліфікуючу ознаку – завдання значної матеріальної шкоди. Адже трактор «Т-150» наступного дня після вчинення Ш. злочину було повернуто власнику СФГ – «Перлина». Останньому заподіяні реальні збитки на суму 4 тис. 498 грн. (заміна колеса, ремонт двигуна, вартість дизельного палива), що згідно з ч. 3 примітки ст. 289 КК не є значною шкодою³.

Визначення розміру реальних збитків при інкримінуванні ч. 2 (ч. 3) ст. 289 КК за аналізованою кваліфікуючою

¹ Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах: офіц. вид. / Відп. ред. П.П. Пилипчук. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2008. С. 396–399.

² Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. 2006. № 1–2. С. 112–113.

³ Судова практика Верховного Суду у кримінальних справах за 2008–2009 роки / за ред. П.П. Пилипчука. Київ: Істина, 2011. С. 156–158.

ознакою залежить від мети незаконного заволодіння транспортним засобом.

Так, якщо злочин вчинюється з метою обернення транспортного засобу на користь винного або інших осіб, то розмір вказаних збитків становить вартість відповідного транспортного засобу. Такий саме висновок слід робити у випадку, коли: а) особа знищила транспортний засіб, яким незаконно заволоділа, чи призвела його до такого стану, що він повністю втратив свою цінність, і його вже не можна використати за прямим призначенням; б) транспортний засіб після незаконного заволодіння не знайдено. Якщо ж винний незаконно заволодів чужим транспортним засобом з метою покататися, доїхати до певного місця, перевезти вантаж тощо, то розмір збитків визначається, виходячи із суми, на яку зменшилась реальна вартість транспортного засобу, з урахуванням витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення такого стану транспортного засобу, який він мав до незаконного заволодіння. До реальних збитків з погляду інкримінування ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК слід також включати витрати на пошук транспортного засобу (оголошення в ЗМІ, транспортні витрати, винагорода за місце знаходження транспортного засобу, яким незаконно заволоділи, тощо)¹.

Втрачена вигода не може входити до складу значної або великої матеріальної шкоди як кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 289 КК. Йдеться, наприклад, про матеріальну шкоду, яка настала в результаті того, що транспортний засіб не використовувався власником у період його відсутності після незаконного заволодіння, і власник не отримав доходи, які міг би одержати за звичайних обставин, якби його право власності (інше речове право) на транспортний засіб не було порушене.

До складу реальних збитків при інкримінуванні ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК не включаються також збитки, заподіяні не

¹ Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 146–147, 151, 182; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 934.

власнику (законному користувачу) транспортного засобу, а іншим фізичним або юридичним особам (наприклад, пошкодження внаслідок ДТП інших транспортних засобів, будинків, споруд).

Позиція співробітників Національної поліції України полягає в тому, що *de lege ferenda* такі кваліфікуючі ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом, як завдання значної і великої матеріальної шкоди, мають бути «прив'язані» до ринкової вартості транспортного засобу. Кваліфікація розглядуваного злочину не повинна залежати від повернення (воно, до речі, може відбутись і без участі правопорушника) чи неповернення транспортного засобу, відшкодування завданої шкоди. Наразі незаконне заволодіння транспортним засобом незалежно від його вартості за відсутності інших кваліфікуючих ознак діяння не утворює кваліфікованих складів злочину, передбаченого ст. 289 КК. Однак та обставина, що під час досудового розслідування транспортний засіб був повернутий потерпілому винною особою або поліцейськими, жодним чином не впливає на суспільну небезпеку незаконного заволодіння транспортним засобом. Відповідно, з ч. 3 примітки ст. 289 КК має бути виключена вказівка на реальність збитків; водночас у згаданій примітці слід зазначити, що «відповідно до частин другої і третьої цієї статті матеріальна шкода визначається дійсною ринковою вартістю транспортного засобу на момент вчинення злочину»¹.

Наведений підхід знаходив (проте не зовсім вдале) втілення у проекті ЗУ «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо невідворотності покарання за незаконне заволодіння транспортним засобом» (реєстр. № 10013 від 7 лютого 2019 р.), яким пропонувалось із ч. 3 примітки ст. 289 КК виключити слово «реальних». Фахівці ГНЕУ Апарату ВРУ не підтримали цю законодавчу ініціативу, вирішивши, що такий крок призведе до того, що суб'єктом

¹ Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами: збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.). Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 172–173, 174.

правозастосування під час кваліфікації відповідних діянь до складу матеріальної шкоди на підставі ч. 2 ст. 22 ЦК вклучатиметься й упущена вигода (наприклад, потенційний прибуток таксиста, в якого вкрали транспортний засіб, якщо перевезення людей на цьому засобі було основним джерелом його існування). Така зміна розуміння поняття «велика матеріальна шкода», констатували парламентські експерти, буде неправильною, адже йдеться про кваліфікацію злочину і, відповідно, розмір покарання, яке має бути призначено особі, винній у незаконному заволодінні транспортним засобом, а не про компенсацію для потерпілого¹.

Як бачимо, в цьому разі гарну ідею було дискредитовано спробою її неякісної реалізації. Повторимо, що виключення з ч. 3 примітки ст. 289 КК слів «реальних» (саме слів, а не слова «реальних», бо воно використовується у цій нормі двічі – стосовно і значної, і великої матеріальної шкоди) має поєднуватись із вклученням у примітку ст. 289 КК положення про визначення матеріальної шкоди, заподіяної незаконним заволодінням транспортним засобом, ринковою вартістю цього засобу на момент вчинення злочину².

Ще однією (причому вдалішою) спробою розв'язання позначеної проблеми, тобто відмови від «прив'язування» розміру шкоди, завданої незаконним заволодінням транспортним засобом, до реальних збитків, є проект ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним

¹ Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо невідворотності покарання за незаконне заволодіння транспортним засобом» (реєстр. № 10013 від 7 лютого 2019 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65440.

² До основних завдань автоварознавчої експертизи належить визначення ринкової вартості дорожньо-транспортного засобу, його складових, а також розміру матеріальних збитків, заподіяних власнику засобу унаслідок його пошкодження. Див.: *Експертизи у судочинстві України. Роз'яснення. Законодавство. Судова практика*. За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка та І.В. Гори. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2015. № 5–6. С. 216–217; *Методику товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затв. наказом Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 24 листопада 2003 № 142/5/2092 (у редакції наказу від 24 липня 2009 р. № 1335/5/1159); підрозділ 4.3 практичного poradnika.*

засобом» (реєстр. № 3301 від 3 квітня 2020 р.), яким пропонується: у ч. 2 ст. 289 КК слова «завдали значної матеріальної шкоди» замінити словами «вчинені у значних розмірах»; у ч. 3 ст. 289 КК слова «завдали великої матеріальної шкоди» замінити словами «вчинені у великих розмірах»; викласти у новій редакції ч. 3 примітки ст. 289 КК, згідно з якою значні розміри при незаконному заволодінні транспортним засобом становитимуть суму від 100 до 250 НМДГ, а великі розміри – понад 250 НМДГ.

Щоправда, і цей законопроект зазнав критики з боку фахівців ГНЕУ Апарату ВРУ, які наголосили на тому, що при вчиненні незаконного заволодіння транспортним засобом останньому не завжди заподіюється шкода, а тому втілена в чинній редакції ст. 289 КК позиція (щодо розрахунку завданої матеріальної шкоди з «прив'язкою» її до реальних збитків) є слушною. Такий законодавчий підхід, стверджують парламентські експерти, забезпечує захист інтересів потерпілої особи, а також стимулює винну особу до повернення транспортного засобу. Якщо ж при визначенні розміру шкоди, завданої від незаконного заволодіння транспортним засобом, враховуватиметься фактична вартість транспортного засобу, що і пропонує згаданий законопроект, то це провокуватиме винного до подальшого оборнення відповідного транспортного засобу на свою користь або на користь інших осіб¹.

Усвідомлюючи часткову слушність наведених аргументів, ми водночас (з урахуванням наведених вище міркувань) підтримуємо розробників законопроекту в їхньому прагненні вдосконалити ст. 289 КК у відповідній частині. При цьому, серед іншого, беремо до уваги: правозастосовні реалії (кількість тимчасових запозичень як різновиду незаконних заволодінь транспортними засобами явно поступається кількості розкрадань останніх, тобто корисливі незаконні заволодіння транспортними засобами превалюють);

¹ Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» (реєстр. № 3301 від 3 квітня 2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68527.

необхідність забезпечити уніфікований підхід до кримінально-правової оцінки корисливих посягань на різновиди майна; ту обставину, що стимулювати порушника кримінально-правової заборони до повернення транспортного засобу покликана не стільки диспозиція тієї чи іншої частини ст. 289 КК, скільки розміщена в її ч. 4 заохочувальна норма (див. підрозділ 1.7 практичного порадирика).

Насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, – це умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, або вчинення інших насильницьких дій (відштовхування, завдання удару, побоїв, незаконне обмеження або позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. Зазначені насильницькі дії, вчинені під час незаконного заволодіння транспортним засобом, будучи його конститутивною ознакою (способом), охоплюються ч. 2 ст. 289 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують.

Як приклади дій, що означають насильницьке обмеження або позбавлення волі, можна назвати зв'язування особи, утримання її руками або за допомогою наручників, вштовхування в приміщення і замикання в ньому, заклеювання рота скотчем. Якщо ж особа з метою незаконного заволодіння транспортним засобом була просто (без фізичного впливу на неї) зачинена в приміщенні, де вона знаходилась, усвідомлюючи характер і спрямованість вчинюваних щодо неї і транспортного засобу злочинних дій, то вчинене має розцінюватись як ненасильницьке незаконне заволодіння транспортним засобом і додатково – як незаконне позбавлення волі (ст. 146 КК).

Насильницьке позбавлення волі залежно від обставин вчиненого може розцінюватись як насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи (наприклад, залишення зв'язаної людини в холодному приміщенні або із закритими дихальними шляхами за умов, що виключають можливість покликати на допомогу). Взагалі при з'ясуванні питання про інтенсивність фізичного насильства (було воно таким, що не є або, навпаки, є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого),

необхідно виходити не лише з фактичних наслідків, а й зі способу вчинення насильства.

Під **насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи**, за наслідками слід розуміти умисне заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження (див. ч. 2 ст. 125, ст. 122 і ст. 121 КК, відповідно, а також Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6).

За способом вчинення протиправних дій до небезпечного фізичного насильства як ознаки складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК, належать насильницькі дії, які не призвели до наслідків у вигляді тілесних ушкоджень відповідної тяжкості, але були небезпечними для життя чи здоров'я людини в момент їх вчинення. Це може бути, наприклад, здушення ший, створення перешкод для дихання через надівання на голову поліетиленового пакета, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, наїзд транспортним засобом, тривалі і неодноразові занурювання голови потерпілого у воду, виштовхування (викидання) потерпілої особи з транспортного засобу, який рухається.

У касаційній скарзі законний представник неповнолітнього Особи-1, засудженого вироком Орджонікідзевського районного суду м. Харкова за ч. 3 ст. 289 КК, ставив питання про перекваліфікацію дії Особи-1 на ч. 2 ст. 289 КК, мотивуючи свою позицію, зокрема, тим, що: за висновком повторної комісійної судово-медичної експертизи отримані потерпілим ушкодження належать до тілесних ушкоджень середньої тяжкості за критерієм тривалого розладу здоров'я; об'єктивних даних про втрату потерпілим свідомості немає; наявність тілесних ушкоджень середньої тяжкості за відсутності небезпеки для життя не може бути підставою для кваліфікації дії за ч. 3 ст. 289 КК. Спростовуючи наведену позицію, ККС ВС зазначив, що: спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень (це підтверджується у т. ч. висновками судово-медичних експертиз) є насильством, небезпечним для здоров'я, і саме за цією ознакою дії Особи-1 правильно кваліфіковані за

ч. 3 ст. 289 КК; обвинувачений усвідомлював небезпечність наслідків своїх дій для здоров'я потерпілого, його умислом охоплювалось застосування будь-якого насильства з відповідними наслідками для подолання волі та спротиву потерпілого, зокрема, можливість його травмування від падіння внаслідок дій обвинуваченого¹.

З'ясовуючи зміст поняття фізичного насильства, із застосуванням якого може поєднуватись незаконне заволодіння транспортним засобом, слід, серед іншого, врахувати те, що у судовій практиці усталеним є підхід, згідно з яким застосування до потерпілого без його згоди наркотичних, психотропних, отруйних або сильнодіючих речовин (наприклад, це може бути клофелін у поєднанні з міцними спиртними напоями) з метою заволодіння чужим майном (це може бути і транспортний засіб) розглядається як насильство і залежно від того, чи було воно небезпечним для життя або здоров'я, такі дії треба кваліфікувати за ст. 186 або ст. 187 КК, відповідно, як насильницький грабіж або розбій (якщо йдеться про незаконне заволодіння транспортним засобом – то за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК). Тобто кваліфікація скоєного визначається двома обставинами: 1) було вживання речовин, що викликало безпорадний стан потерпілого, добровільним або він вжив їх під впливом обману (наприклад, під виглядом ліків) чи внаслідок застосування щодо нього насильства (без згоди); 2) за допомогою судово-медичної експертизи встановлюється небезпечність впливу на організм людини певних речовин.

Наведений варіант кримінально-правової оцінки вказаних злочинних дій, на який свого часу орієнтував і Пленум ВСУ (п. 11 постанови від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності», п. 10 постанови від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»), підтримується більшістю науковців. Домінуючий наразі у правозастосуванні підхід до кваліфікації розглядуваних

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 8 серпня 2019 р. у справі № 644/7312/13к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83642801>.

злочинних дій зазвичай обґрунтовується за допомогою таких аргументів.

По-перше, вирішальну роль в цьому разі відіграє не стільки спосіб заволодіння майном (таємний або відкритий), скільки наявність або відсутність фізичного насильства, а його поняттям (поряд із застосуванням фізичної сили) охоплюється і протиправний (хімічний, біологічний) вплив на внутрішні органи і тканини людини (головний мозок, кровоносна і нервова системи тощо) без пошкодження зовнішнього (шкіряного) покриву. І в такому випадку тілесна недоторканність особи страждає, а використані зловмисником обман або довірчі відносини з потерпілим, лише створюючи умови для хімічного (біологічного) впливу на останнього, не позбавляють злочин статусу насильницького. По-друге, напад як ознака розбою, не маючи самостійного значення, втілюється у фізичному або психічному насильстві. Поза насильством напад втрачає кримінально-правове значення, оскільки не здатен зумовити заволодіння чужим майном. По-третє, обманне або непомітне введення в організм потерпілого шкідливих речовин – це дії, які за своїм характером нічим не відрізняються від так званих таємних нападів при розбої. Таке замасковане (завуальоване) введення речовин не можна вважати добровільним, адже обов'язковою ознакою добровільності є усвідомлення всіх важливих обставин (наприклад, про якість і характер вживаної речовини). Фактично винний непомітно (таємно) або обманним шляхом вводить речовини для того, щоб придушити очікуваний опір потерпілого. За наявності підстав вказані злочинні дії потребують додаткової кваліфікації за відповідними нормами КК (зокрема, за ст. 314 КК «Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»). Слід водночас зробити застереження: для заволодіння чужим майном (включаючи транспортний засіб) винна особа може застосовувати не лише наркотичні, психотропні, отруйні або сильнодіючі, а й інші (так би мовити, звичайні) речовини, здатні викликати в іншій особі проблеми зі здоров'ям. Наприклад, це може бути умисне застосування певної харчової добавки, спроможної викликати в людини, яка страждає на алергію, серйозні больові відчуття, які

позбавляють її здатності усвідомлювати характер вчинюваних щодо неї дій або протидіяти посяганню на майно¹.

Психічне насильство як ознака складу злочину, передбаченого ч. 2 (ч. 3) ст. 289 КК, полягає в погрозі негайно застосувати відповідне фізичне насильство. Способи доведення погрози до потерпілого можуть бути різними – слова, жести, міміка, демонстрація зброї тощо. Погроза застосувати фізичне насильство повинна бути безпосередньою та очевидною, тобто в адресата погрози має скластись враження, що якщо вона буде протидіяти нападнику, не виконає його вимог, то ця погроза буде негайно реалізована. Лише така погроза здатна придушити, зламати волю особи, примусити її виконати вимоги суб'єкта, який незаконно заволодіває транспортним засобом.

Однак для визнання психічного насильства ознакою незаконного заволодіння транспортним засобом (ч. 2, ч. 3 ст. 289 КК) не має значення, чи мав зловмисник насправді намір і фактичну можливість реалізувати заявлену ним погрозу. Головним критерієм реальності погрози є суб'єктивне сприйняття того, до кого вона звернута. Для кваліфікації дій за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК за ознакою застосування психічного насильства важливо, щоб у цієї особи в конкретній обстановці склалося враження, що у разі протидії чи невиконання вимоги погроза буде здійснена, а фізичне насильство до неї – застосоване. При цьому особа, яка вчиняє незаконне заволодіння транспортним засобом, з різних причин може планувати фактичне незастосування фізичного насильства (не здатна подолати психологічний бар'єр, вирішила обмежитись залякуванням потерпілого, не виносить вигляду крові тощо).

У судовій практиці і доктрині кримінального права усталеним є підхід, згідно з яким погроза вогнепальною і холодною зброєю, а також предметами господарського-побутового призначення, які мають колючий, колючо-ріжучий, ріжучий

¹ Дудоров О.О., Каменський Д.В. Кримінально-правова оцінка заволодіння чужим майном шляхом застосування до потерпілого шкідливих для здоров'я людини речовин: про що свідчить досвід США? *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4. С. 68–81.

або рублячий ефект, однак не є зброєю (ножі, сокири тощо), – це погроза застосувати фізичне насильство, небезпечне для здоров'я чи життя особи. Адже адресат погрози усвідомлює, що за допомогою таких знарядь йому може бути заподіяна фізична шкода будь-якої тяжкості. Так само мають розцінюватись погрози використати собак бійцівських порід чи інших небезпечних тварин.

Трапляються випадки, коли винний погрожує застосуванням предметів, які завідомо для нього не можуть бути використані для реалізації заявленої погрози (макет зброї, зіпсована або незаряджена зброя, іграшка, яка має високий ступінь схожості з відповідним оригіналом, тощо). Якщо в конкретній ситуації така фіктивна погроза сприймається адресатом погрози як реальна погроза, тобто він вважає, що застосування предмета спроможне заподіяти шкоду його життю чи здоров'ю, і саме на таке сприйняття розраховував винний, то вчинене слід розцінювати як незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 3 ст. 289 КК), а якщо адресат погрози усвідомлює справжній характер предмета, яким погрожує винний, – як незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане з погрозою застосування насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 289 КК).

У випадках, коли погроза застосуванням фізичного насильства носить невизначений характер, питання про кваліфікацію вчиненого за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК слід вирішувати виходячи зі спрямованості умислу винної особи та суб'єктивного сприйняття погрози потерпілим. При цьому слід брати до уваги й інші обставини: місце, час та обстановку вчинення злочину; кількість осіб, які вчиняли посягання; характер предмету (предметів), якими погрожував винний; зміст і характер дій винного, які свідчили про намір застосувати фізичне насильство, тощо. У подібних ситуаціях значення суб'єктивного сприйняття погрози потерпілим не варто переоцінювати через те, що в силу різних обставин таке сприйняття може бути неадекватним реальному змісту заявленої погрози (наприклад, одна і та ж погроза

фізичного насильства по-різному сприймається людьми, які мають різний рівень фізичної підготовки).

Якщо зміст неконкретизованої погрози встановити неможливо, то вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 289 КК (за ознакою погрози застосувати насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого). Кваліфікація має бути саме такою, оскільки в іншому разі (при кваліфікації вчиненого за ч. 3 ст. 289 КК) ігноруватиметься принцип суб'єктивного інкримінування, а винний безпідставно нести кримінальну відповідальність за вчинення більш небезпечного злочину. У будь-якому разі слід вживати всіх можливих заходів до встановлення змісту висловленої погрози та обґрунтовувати висновок про характер висловленої погрози як такої, що є (не є) погрозою застосувати насильство, небезпечне для життя чи здоров'я потерпілого.

Слова «поєднані з насильством... або з погрозою застосування такого насильства», використані в ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК, означають, що фізичне і психічне насильство відповідної інтенсивності застосовується до потерпілого у зв'язку з отриманням контролю над транспортним засобом та його переміщенням.

Злочин, передбачений ч. 2 (ч. 3) ст. 289 КК, визнається закінченим не з моменту застосування певного насильства, а з моменту вилучення транспортного засобу у власника (користувача). Якщо насильство було застосовано, однак заволодіти транспортним засобом винному не вдалося з причин, які не залежали від його волі, то вчинене слід розцінювати як замах на злочин, посилаючись на відповідні частини ст. 15 і ст. 289 КК.

Не за ч. 1 ст. 289 КК, а (залежно від характеру та інтенсивності застосовуваного насильства) за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК слід кваліфікувати незаконне заволодіння автомобілем під час тест-драйву (послуга, яку надають окремі автосалони). У цьому разі обман (зловживання довірою), відіграючи допоміжну роль, використовується для того, щоб створити умови для подальшого заволодіння транспортним засобом усупереч волі потерпілого, полегшити доступ до цього засобу.

Кваліфікація насильства, яке застосовується винуватим у закінченому незаконному заволодінні транспортним засобом для того, щоб втекти й уникнути відповідальності, та яке, відповідно, не визнається складовою насильницького злочину, караного за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК, залежить не лише від тяжкості спричинених потерпілому наслідків, а й від того, до кого це насильство застосовувалось. У цьому разі застосування насильства може утворювати не лише склад того чи іншого кримінального правопорушення проти життя чи здоров'я особи, а і, наприклад, склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 350 КК «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок».

Потерпілим у сенсі адресатом застосування насильства може бути як водій¹ або інший користувач транспортного засобу, включаючи його власника, так й інша особа. Тобто особа, до якої застосовують фізичне насильство чи якій погрожують застосуванням такого насильства, і власник (користувач), транспортним засобом якого прагне заволодіти винний, з погляду застосування ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК можуть не збігатись. Інкримінування цих кримінально-правових норм не повинне виключатись у випадках застосування фізичного або психічного насильства до осіб, які не є власниками (володільцями) транспортних засобів, зокрема, до: а) осіб, які перешкоджають або можуть перешкодити незаконному заволодінню транспортним засобом, або б) осіб, впливаючи на яких, винний прагне придушити волю того, у віданні чи під охороною кого знаходиться транспортний засіб². Власник (користувач) транспортного засобу може сприйняти погрозу застосуванням насильства

¹ Водієм є особа, яка керує транспортним засобом і має посвідчення водія (посвідчення тракториста-машиніста, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, тимчасовий талон на право керування транспортним засобом) відповідної категорії. Водієм також є особа, яка навчає керуванню транспортним засобом, перебуваючи безпосередньо в транспортному засобі (п. 1.10 ПДР).

² Наприклад, злочинець б'є дитину, примушуючи потерпілого негайно передати йому транспортний засіб. Подібним чином має вирішуватись питання й у випадку застосування насильства щодо тварини, належної потерпілому.

щодо іншої особи чи фактичне застосування такого насильства як погрозу застосуванням фізичного насильства щодо нього самого.

Проникнення у приміщення чи інше сховище (ч. 2 ст. 289 КК) – це входження (потрапляння) будь-яким способом у певне місце задля незаконного заволодіння транспортним засобом. Таке проникнення може здійснюватись як таємно, так і відкрито, як із подоланням перешкод або опору людей, так і безперешкодно, шляхом обману, з використанням підроблених документів тощо. При цьому слід мати на увазі те, що у разі застосування під час проникнення в приміщення чи інше сховище фізичного або психічного насильства щодо особи, яка перешкождала проникненню (охоронці, вахтери тощо), вчинене слід розцінювати і як незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане із застосуванням насильства відповідної інтенсивності (погрозою його застосування), що повинно своїм наслідком мати або збільшення обсягу обвинувачення за ч. 2 ст. 289 КК, або кваліфікацію вчиненого за ч. 3 ст. 289 КК.

При встановленні змісту аналізованої кваліфікуючої ознаки доцільно орієнтуватись на підходи, вироблені кримінально-правовою наукою і судовою практикою щодо такої кваліфікуючої ознаки кримінальних правопорушень проти власності, передбачених ст. ст. 185, 186 і 187 КК, як проникнення у житло, інше приміщення чи сховище.

Про проникнення з погляду інкримінування ч. 2 ст. 289 КК можна вести мову лише в тому разі, коли винний потрапив у приміщення чи інше сховище незаконно, тобто за відсутності права перебувати у місці, де знаходиться майно (у нашому випадку – транспортний засіб). Не дивлячись на те, що ця характеристика прямо не закріплена ні в статтях КК про відповідальність за вказані кримінальні правопорушення проти власності, ні в ст. 289 КК, викладений підхід виходить з того, що законодавець не випадково наголошує саме на поєднанні крадіжки, грабежу і розбою, а так само незаконного заволодіння транспортним засобом із проникненням у певне місце, а не просто вказує на відповідне кримінальне правопорушення, вчинене у цьому певному місці. Вважається, що правомірні дії особи не

можуть визнаватись ознакою кваліфікованого складу кримінального правопорушення, наявність якого обумовлює призначення суворішого покарання. Відповідно, наявність вільного доступу до того чи іншого місця (наприклад, салону автомагазину) виключає інкримінування такої кваліфікуючої ознаки, як проникнення у приміщення чи інше сховище, навіть якщо особа потрапляє туди з умислом незаконно заволодіти транспортним засобом.

Великою Палатою ВС щодо відповідної кваліфікуючої ознаки зроблено такий аргументований висновок (останній може бути екстрапольований і на незаконне заволодіння транспортним засобом): проникнення як кваліфікуюча ознака розбою передбачає, що особа потрапила у житло, інше приміщення чи сховище незаконно, тобто за відсутності права перебувати в місці, де знаходиться майно (всупереч волі законного володільця, шляхом обману, за відсутності визначених законом підстав чи на порушення встановленого законом порядку). При цьому незаконність проникнення стосується самого факту потрапляння до житла, іншого приміщення чи сховища або перебування в ньому під час вчинення розбою. Спосіб проникнення (застосування фізичних чи інтелектуальних зусиль) принципового значення для встановлення кваліфікуючої ознаки «проникнення» не має. При вирішенні питання про застосування кваліфікуючої ознаки «проникнення у житло, інше приміщення чи сховище» в складі злочину, передбаченого ч. 3 ст. 187 КК, вирішальне значення мають режим доступу до приміщення (вільний/обмежений) під час вчинення розбою та наявність в особи умислу на незаконне входження (потрапляння) до приміщення або незаконне перебування в ньому з метою заволодіння чужим майном. Необхідно встановлювати та розмежовувати умисел особи на незаконне заволодіння чужим майном та умисел на проникнення, який у сукупності з іншими дослідженими ознаками дає можливість встановити як об'єктивну, так і суб'єктивну сторони вчиненого кримінального правопорушення.

Велика Палата ВС вказала на те, що наявність режиму вільного доступу до приміщення свідчить про законність входження (потрапляння) особи у відповідне приміщення

та правомірне її перебування там; відтак виключається інкримінування аналізованої кваліфікуючої ознаки, навіть якщо особа потрапила в приміщення з умислом заволодіти чужим майном. Наголошено також на тому, що в діях особи, яка вчинила заволодіння майном в житлі, іншому приміщенні чи сховищі з обмеженим доступом, ознака «проникнення» відсутня у випадку, якщо таку особу відповідно до її службового становища (у зв'язку з роботою, правовим статусом, особливим характером діяльності підприємства, установи, організації) наділено правом безперешкодного доступу до певних приміщень. Навпаки, якщо особа формально безперешкодно увійшла (потрапила) у приміщення з обмеженим доступом (наприклад, з дозволу чи за запрошенням уповноваженої особи), а способом доступу до майна з метою заволодіння ним обрала обман чи зловживання довірою, то такі дії з урахуванням фактичних обставин справи слід кваліфікувати як розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище¹.

Інкримінування ч. 2 ст. 289 КК за ознакою проникнення у приміщення чи інше сховище виключає додаткову кваліфікацію за ст. 162 КК «Порушення недоторканності житла».

У судовій практиці (п. 22 постанови Пленуму ВСУ від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах проти власності») під **приміщеннями** розуміються різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей чи матеріальних цінностей (виробниче чи службове приміщення підприємства, установи, організації, гараж, інша будівля господарського призначення, яка відокремлена від житлових будівель, тощо). **Іншим сховищем** визнається частина території, відведена для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей, яка обладнана огорожею або технічними засобами чи забезпечена іншою охороною (наприклад, стоянка), а також контейнери, рефрижератори і тому подібні сховища.

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 квітня 2018 р. у справі № 569/1111/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73532589>.

Так, якщо платформа не містить зовнішніх перешкод (стіл, решіток, замків), однак перебуває під постійною сторожовою охороною або обладнана сигналізацією, то можна констатувати, що її призначенням є не лише перевезення, а й збереження цілісності вантажу. За таких обставин немає перешкод для визнання охоронюваної платформи сховищем. Наприклад, транспортні засоби часто перевозять на відкритих платформах, які мають інші засоби охорони¹.

Не визнається сховищем: а) негороджена і така, що не охороняється, територія, на яку вхід сторонніх осіб є вільним: б) територія, що відведена і використовується для вирощування продукції чи випасу тварин – сад, город, ставок, поле тощо (цей висновок зроблено з огляду на цільове призначення, відмінне від зберігання матеріальних цінностей).

Встановлюючи наявність такої кваліфікуючої ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом, як проникнення у приміщення чи інше сховище, ч. 2 ст. 289 КК не слід тлумачити обмежувально: у цьому разі мається на увазі проникнення у місце знаходження (зберігання) як транспортного засобу (гараж, бокс, склад, автомобільний магазин, платформа тощо), так й інших матеріальних цінностей.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ з ч. 3 на ч. 2 ст. 289 КК (у зв'язку з відсутністю реальних збитків) перекаліфіковано дії Б., засудженого вироком Роздольненського районного суду АРК. Встановлено, що Б., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, з метою заволодіння транспортним засобом, проник на огорожену територію домоволодіння П. і, скориставшись залишенням у замку запалювання ключем, незаконно заволодів трактором із причепом. Виїхавши за межі зазначеного домоволодіння, Б., однак, був зупинений і затриманий П. Дії Б. були визнані незаконним заволодінням транспортним засобом, поєднаним із проникненням у приміщення².

¹ Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 350.

² Судова практика Верховного Суду у кримінальних справах за 2008–2009 роки / за ред. П.П. Пилипчука. Київ: Істина, 2011. С. 537–539.

Вважаємо, що в цьому разі мало місце проникнення у сховище, а не в приміщення.

Натомість у справі С., засудженого за ч. 2 ст. 289 КК вироком Острозького районного суду Рівненської області, питання про розглядувану кваліфікуючу ознаку вирішено інакше. Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ дії С. перекваліфіковані на ч. 1 ст. 289 КК на тій підставі, що подвір'я помешкання потерпілого Р., де С. незаконно заволодів мотоциклом, не можна визнати іншим сховищем. Подвір'я, на якому стояв зазначений транспортний засіб, визнано лише місцем, де розташований жилий будинок потерпілого¹.

Тобто у цьому випадку ВСУ з урахуванням конкретних обставин констатував відсутність такої обов'язкової ознаки іншого сховища, як обмеженість доступу сторонніх особи до транспортного засобу.

У висновку В.І. Тютюгіна як члена НКР при ВС зазначається, що питання про віднесення земельної (присадибної) ділянки, огороженої парканом, може вирішуватись по-різному: 1) якщо огорожа тільки визначає певну територію – межі земельної ділянки (наприклад, паркан, яким обнесено клумбу, сквер), то вона не перетворює цю територію на сховище; 2) якщо ж ця огорожа не тільки визначає певну територію, окреслює її межі, а є такою, яка примикає до домоволодіння, і певні матеріальні речі на ній зберігаються, наприклад, в силу того, що вони за своїми габаритами, господарською належністю не можуть зберігатися в іншому місці (у будинку, гаражі тощо), то така територія має бути визнана іншим сховищем.

У висновку Є.О. Письменського як члена НКР при ВС зазначається, що подвір'я домоволодіння слід відносити до сховища, якщо відповідна територія використовується як місце зберігання майна (функціональне призначення) та якщо вона щонайменше огорожена парканом (загороджувальна конструкція).

Подібним чином (хоч і більш розлого) висловлюються В.І. Борисов і А.М. Демидова, на думку яких територія подвір'я,

¹ Рішення Верховного Суду України. 2004. Вип. 1. С. 99–100.

яка має огорожу, може визнаватися сховищем у випадку, якщо такій території й огорожі притаманна сукупність обов'язкових ознак поняття «сховище»: 1) функціональна призначеність – зберігання матеріальних цінностей; 2) просторова ознака, яка передбачає наявність території, де здійснюється або може здійснюватися зберігання матеріальних цінностей, що не є житлом або іншим приміщенням; 3) відокремленість території у просторі від інших об'єктів (предметів) за допомогою засобів охорони (огорожі); 4) неможливість (заборона, ускладненість) вільного зовнішнього доступу на цю територію без згоди власника або особи, яка на законних підставах користується, наприклад, будинком і земельною ділянкою, з таким засобом охорони матеріальних цінностей¹.

У висновку члена НКР при ВС В.М. Бурдіна зазначається, що певну територію можна вважати сховищем, що відповідає ознакам поняття «сховища» в межах окремих складів злочинів проти власності за наявності сукупності таких умов: 1) територія (ділянка) повинна перебувати у законному володінні особи (на законних підставах). В іншому випадку вона не може бути самостійним предметом кримінально-правової охорони, незаконне проникнення на яку є злочином у розумінні ст. 162 КК і, відповідно, не може бути також додатковим безпосереднім об'єктом в межах окремих складів злочинів проти власності; 2) вказана територія повинна бути чітко окреслена візуальними межами, які дають можливість стороннім особам зрозуміти, що вказана територія не є вільною (відкритою) для відвідування всіма бажаючими, а перебування на ній потребує згоди законного володільця цієї території або уповноваженої ним особи; 3) встановлені по периметру окреслених меж території перешкоди повинні утруднювати проникнення на відповідну територію сторонніх осіб. Перешкодами, які дозволяють віднести певну територію до сховища, можна віднести

¹ Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 берез. 2019 р.) / редкол.: В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисов, Д.П. Євтєєва та ін. Харків: Право, 2019. С. 18–19.

такі об'єктивні чи суб'єктивні перепони, які пересічна особа не долає у повсякденному житті для потрапляння на територію, яка вільною для відвідування всіма бажаними або власник якої не вважає за необхідне обмежувати доступ до неї з боку сторонніх осіб.

Акумулювавши викладені доктринальні підходи, Об'єднана палата ККС ВС вирішила, що не можна вважати сховищем подвір'я, огорожа якого не перешкоджає проникненню туди сторонніх осіб, внаслідок незавершеності (окремі частини подвір'я не мають суцільного паркана), наявності пошкоджень (проломів), конструктивних особливостей (невелика висота, складається лише зі стовпів та жердин чи дроту, не містить воріт чи хвіртки). Також не може виступати сховищем таке подвір'я, яке є загальнодоступним, зокрема, коли на ньому є об'єкти громадського користування (наприклад, колодязь, туалет) чи через нього проходять спільні комунікації (зокрема, стежка), або влаштовані пристосування, які полегшують доступ на подвір'я тощо. Відсутність же загальної доступності подвір'я, а тим більше наявність на ньому пристосувань, засобів, які перешкоджають доступу сторонніх осіб (собак, освітлення, засувів чи гачків і, тим більше, замків на воротах та хвіртках), огорожі, яка за своїми розмірами, матеріалами, конструкцією призначена обмежити чи утруднити доступ сторонніх осіб, навіпаки, вказує на те, що таке подвір'я у кримінально-правовому розумінні набуває статусу сховища. При цьому в кожному конкретному кримінальному провадженні, де обвинувачення за ч. 3 ст. 185 КК (ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК) включає кваліфікуючу ознаку «проникнення у сховище», слід встановити об'єктивні обставини, які дозволяють ідентифікувати відповідне місце чи територію як «сховище». Ці обставини, з огляду на положення ст. ст. 91–94 КПК, підлягають доказуванню, а зібрані та надані суду докази – відповідній оцінці¹.

¹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 листопада 2018 р. у справі № 205/5830/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78297730>.

Див. також: Антонюк Н.О. Кваліфікуюча ознака «проникнення в житло, інше приміщення чи сховище»: практика Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/ru/>

Чіткі настанови стосовно аналізованої кваліфікуючої ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом надав ККС ВС за результатами розгляду справи Особи-1, засудженого вироком Апеляційного суду Чернігівської області за ч. 2 ст. 289 КК. Діючи з метою незаконного заволодіння транспортним засобом і перелізиши через паркан, Особа-1 проник до господарства потерпілої Особи-3, де з-під будинку незаконно, всупереч волі власника шляхом відкочування викрав мотоцикл марки «Дніпро», за межами господарства привів у дію двигун мотоцикла і зник з місця події. У касаційній скарзі Особа-1, зокрема, вказував на безпідставність врахування такої кваліфікуючої ознаки, як «поєднане з проникненням у сховище».

Спростовуючи це твердження, ККС ВС послався на згадану вище постанову Об'єднаної палати ККС ВС, де зазначено, що огорожена територія, у т. ч. приватного домоволодіння може бути віднесена за своїми ознаками до поняття «сховище», виходячи з характеру огорожі (розміру, конструкції, цілісності тощо), наявності інших пристосувань, засобів (охорони, сигналізації, собак, освітлення, засувів, гачків, замків на воротах і хвіртках тощо), які об'єктивно перешкоджають вільному доступу сторонніх осіб, а також інших ознак, які дозволяють ідентифікувати вказану територію як таку, що призначена постійного або тимчасового зберігання матеріальних цінностей (тобто є сховищем). Судом встановлено, що Особа-1 незаконно заволодів транспортним засобом на території повністю огороженого господарства потерпілої Особи-3, перелізиши через паркан. Те, що територія домогосподарства Особи-3 була повністю огорожена парканом і вільний доступ до господарства був відсутній, підтверджується доказами, яким надано належну оцінку. Відповідно, дії Особи-1 за ч. 2 ст. 289 КК кваліфіковані правильно¹.

Проектом ЗУ «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо невідворотності покарання за

news/blog/168701-kvalifikuyucha-oznaka-proniknennya-v-zhitlo-inshe-primischenny-a-chi-skhovische-praktika-verkhovnogo-sudu.

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30 січня 2019 р. у справі № 738/1853/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684785>.

незаконне заволодіння транспортним засобом» (реєстр. № 10013 від 7 лютого 2019 р.) ч. 2 ст. 289 КК пропонувалось доповнити такою новою кваліфікуючою ознакою, як застосування електронного пристрою для прихованого втручання в роботу технічних засобів охорони (блокування) стаціонарних або рухомих об'єктів, з метою отримання несанкціонованого доступу до них.

Фахівці ГНЕУ Апарату ВРУ, не підтримавши наведену законодавчу ініціативу, зробили висновок про те, що незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене із застосуванням вказаного електронного пристрою, за ступенем і характером суспільної небезпеки не може ставитись на один щабель з кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками, вже вказаними у ч. 2 і ч. 3 ст. 289 КК. В об'єктування свого висновку парламентські експерти, зокрема, зазначили, що посилення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом в аналізованому законопроекті пов'язується з тим, які знаряддя (пристрої) застосовує суб'єкт злочину. Якщо таким знаряддям є електронний пристрій для прихованого втручання в роботу технічних засобів охорони (блокування) стаціонарних або рухомих об'єктів, то кримінальна відповідальність, на думку авторів законопроекту, має ставати суворішою. Якщо ж незаконне заволодіння буде вчинене без використання певних знарядь (наприклад, потерпіла особа залишила транспортний засіб при працюючому двигуні із незакритими дверима) або з використанням інших, не «електронних» знарядь (наприклад, набору універсальних відмичок, інструментів для напруги замка, відмички для двохрядних рамочних замків), то дії винної особи за відсутності інших кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 289 КК. Однак такий поділ однотипних злочинних діянь на більш і менш суворо карані не є переконливим, оскільки теоретично злочинець, який діє з допомогою неелектронних знарядь, може заподіяти охоронюваним суспільним відносинам навіть більше шкоди (наприклад, викрасти більше автомобілів),

ніж той, який використовує електронні пристрої. Крім того, окремі транспортні засоби й досі залишаються без охоронної сигналізації та (або) інших засобів захисту проти викрадення (наприклад, GPS-трекера), а інші, хоч і обладнані заводською стандартною сигналізацією, не потребують для їхнього відключення застосування «електронного» пристрою (наприклад, відключення сигналізації здійснюється шляхом обривання проводу, який проходить із салону автомобіля до генератора та слугує для постійного забезпечення сигналізації током).

Наведене у пояснювальній записці до законопроекту обґрунтування розширення переліку кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК, продовжили свої міркування фахівці ГНЕУ Апарату ВРУ, пов'язується з необхідністю забезпечити невідворотність кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинення якого вимагає спеціальної підготовки, планування та наявності спеціального обладнання для відкриття замків. Проте спеціальної підготовки, планування та наявності спеціального обладнання для відкриття замків, вочевидь, потребує і незаконне заволодіння транспортним засобом шляхом використання, наприклад, інструменту для відкриття пінових механізмів замків, пневматичної подушки для відкривання дверей без впливу на механізм замка. Якщо ж говорити про ретельно сплановані незаконні заволодіння заздалегідь замовлених «елітних» транспортних засобів, то суб'єктами цих злочинів, як правило, є особи, які діють у складі групи осіб за попередньою змовою або організованої групи, і їхні дії вже охоплюються ч. 2 і ч. 3 чинної редакції ст. 289 КК¹.

¹ Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до статті 289 Кримінального кодексу України щодо невідворотності покарання за незаконне заволодіння транспортним засобом» (реєстр. № 10013 від 7 лютого 2019 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65440.

1.6. Відмежування незаконного заволодіння транспортним засобом від суміжних складів кримінальних правопорушень і кваліфікація за сукупністю кримінальних правопорушень

Не є транспортними засобами в розумінні ст. 289 КК велосипед, веломобіль, інвалідна коляска, самокат, інший транспортний засіб, що приводиться в рух мускульною силою людини чи тварини (гужовий віз, сани тощо) або електродвигуном потужністю до 3 кВт (гіроскутер, гіроборд, моноколесо, сигвей, електросамокат, електроскейт тощо), причіп (транспортний засіб, призначений для руху лише у з'єднанні з іншим транспортним засобом)¹. Незаконне заволодіння перерахованими предметами може розцінюватись як певне кримінальне правопорушення проти власності.

Водночас деякі із зазначених вище новітніх засобів пересування можуть оснащуватись електродвигунами, потужність яких перевищує 3 кВт, що з урахуванням примітки ст. 286 КК і п. 1.10 ПДР дозволяє відносити ці засоби до механічних транспортних засобів, а отже, до предмета злочину, передбаченого ст. 289 КК².

Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна утворює склад злочину, передбаченого ст. 278 КК. При цьому у правозастосовній практиці суперечливо вирішується питання про охоплення поняттям морського або річкового судна маломірних суден

¹ Сам по собі причіп не визнається автомобілем. Лише у разі з'єднання його з іншим транспортним засобом він стає автомобільним транспортним засобом, а отже, предметом злочину, передбаченого, зокрема, ст. 289 КК (див.: Загінєй З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 154).

² Показовим у цьому сенсі є зауваження ГНЕУ Апарату ВРУ на адресу розробників одного із законопроектів, які невіправдано не диференціюють статус різних портативних транспортних засобів на електричний тязі. Як наслідок, до персонального легкого електротранспорту може бути віднесений як електроскейт або гіроборд вагою менше 7 кг і середньою швидкістю до 15 км/год, так і електричний скутер вагою до 300 кг, який може набирати швидкість до 150 км/год. (див.: Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки окремих категорій учасників дорожнього руху (користувачів персонального легкого електротранспорту, велосипедистів та пішоходів)» (реєстр. № 3023 від 6 лютого 2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68074).

на кшталт моторних або парусних човнів, катерів, яхт тощо¹. Питання, як має кваліфікуватись незаконне заволодіння маломірним судном (за ст. 278 або статтею КК про відповідальність за те чи інше кримінальне правопорушення проти власності), потребує окремого розгляду і загалом виходить за межі проблематики, якій присвячено практичний порадак. Тут зазначимо лише таке. Виходячи, зокрема, з того, що транспортні засоби, перелічені в примітці ст. 286 КК, є дорожніми, тобто придатними до експлуатації у сфері дорожнього руху (див. підрозділ 1.2 практичного порадака), зазначене посягання, на нашу думку, немає підстав кваліфікувати за ст. 289 КК. Вважаємо, що в цьому разі було б неправильно ігнорувати цільове призначення нормативно-правового акту (ПДР), що містить визначення поняття механічного транспортного засобу, яке теоретично дозволяє охопити й обладнані відповідними двигунами маломірні судна. Ще одним аргументом на користь обстоюваної нами позиції слугує і те, що порушення правил безпеки при користуванні маломірними суднами (відповідно до панівного в юридичній літературі підходу²) пропонується

¹ Згідно зі ст. 116 КУпАП під маломірними суднами у низці статей цього Кодексу слід розуміти: самохідні судна з головними двигунами потужністю менш як 75 к.с. (55 кВт); несамохідні судна та парусні судна валовою місткістю менш як 80 регістрових тонн (або одиниць); моторні судна незалежно від потужності двигунів, але валовою місткістю не більш як 10 регістрових тонн (або одиниць); несамохідні судна (гребні човни вантажопідйомністю 100 і більше кілограмів, байдарки – 150 і більше кілограмів і надувні судна – 225 і більше кілограмів), що належать громадянам.

Інше поняття маломірного судна наводиться у п. 1.3 Положення про порядок видачі посвідчення судноводія малого/маломірного судна, затв. наказом Міністерства інфраструктури України від 26 серпня 2014 р. № 413: це – моторне судно з корпусом довжиною до 24 метрів та вітрильне судно з корпусом довжиною від 2,5 до 24 метрів валовою місткістю менш як 80 одиниць (за винятком суден, що перевозять більше 12 пасажирів, суден, що перевозять небезпечні вантажі, буксирів, штовхачів, криголамів, поромів, суден допоміжного та технічного флоту), а також водні мотоцикли (гідроцикли).

² Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ: вид-во «Елтон – 2», 2012. С. 132; Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. С. 574; Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Толчяка; наук. ред. В.І. Антипов. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 752; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 927; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг.ред. О.М. Джужжі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 658.

кваліфікувати не за ст. 286 КК, а за ст. 291 КК «Порушення чинних на транспорті правил».

Так само за ст. 289 КК не може кваліфікуватись незаконне заволодіння розукомплектованим (розібраним на частини) колишнім чи майбутнім механічним транспортним засобом (його окремими агрегатами). У цьому випадку діяння за наявності підстав має кваліфікуватись за тією чи іншою статтею КК про відповідальність за кримінальне правопорушення проти власності.

Кримінально-правова оцінка випадків незаконного заволодіння деталями, вузлами, агрегатами транспортного засобу може бути різною. Якщо особа заволоділа такими предметами, які знаходились окремо від транспортного засобу, то така поведінка може утворювати склад того чи іншого кримінального правопорушення проти власності. Якщо ж винний заволодів транспортним засобом з метою його подальшого демонтажу на деталі, вузли та агрегати, що і сталося, то вчинене охоплюється диспозицією відповідної частини ст. 289 КК. Цей саме висновок слід робити й у випадку, коли умисел на заволодіння деталями, вузлами, агрегатами виник у винного вже після незаконного заволодіння транспортним засобом.

В юридичній літературі висловлюється думка про те, що незаконне заволодіння транспортним засобом з іншою, ніж його обернення, метою, та його подальше знищення чи пошкодження повинно кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ст. 289 і ст. 194 КК¹. Така рекомендація не враховує як легальне визначення поняття незаконного заволодіння транспортним засобом (закріплення у ч. 1 примітки ст. 289 КК «будь-якої мети» означає, що такою метою може бути і знищення або пошкодження транспортного засобу), так і конституційний принцип *non bis in idem*.

¹ Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 98; Дорохіна Ю.А. Окремі питання відмінності злочину, передбаченого ст.289 КК, від злочинів проти власності, що вчиняються з корисливих мотивів. *Кримінальне право: традиції та новачії*: матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9–10 липня 2015 р. Полтава, Харків, 2015. С. 212–213.

Водночас слід мати на увазі те, що незаконне заволодіння транспортним засобом, поєднане зі знищенням або пошкодженням іншого (відмінного від транспортного засобу) чужого майна (наприклад, руйнується гараж, в якому розміщувався автомобіль), потребує (за наявності підстав) додаткової кваліфікації за ст. 194 КК.

Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом вчиняється з метою заволодіння чужим майном, яке знаходиться у цьому засобі (причепі до нього), то вчинене треба кваліфікувати за ст. 289 і статтею КК, яка передбачає відповідальність за певне кримінальне правопорушення проти власності.

У касаційній скарзі захисника Особи-1, засудженого за ч. 2 ст. 289 і ч. 2 ст. 185 КК, вказувалося на неправильність інкримінування ч. 2 ст. 185 КК на тій підставі, що Особа-1 незаконно заволодів транспортним засобом, до складу якого входили і речі (мотошолом, ремонтні ключі, ліхтарик тощо), що перебували на ньому або в ньому, у зв'язку з чим вказані речі не можуть бути предметом іншого злочину (крадіжки). Залишаючи касаційну скаргу захисника без задоволення і вважаючи кваліфікацію дій Особи-1, зокрема, за ч. 2 ст. 185 КК правильною, ККС ВС назвав аргументацію захисника надуманою, оскільки мотошолом є засобом захисту під час руху, а не комплектуючою частиною транспортного засобу. Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, Особа-1 незаконно заволодів мопедом, на кермі якого знаходився мотошолом. Наявність на кермі транспортного засобу мотошолому, який не є елементом мопеду, не зупинила засудженого від вчинення протиправних дій, спрямованих на заволодіння чужим майном (мопедом і мотошоломом); навпаки, умисно заволодівши вказаним майном, Особа-1 розпорядився ним на власний розсуд, чим заподіяв потерпілій матеріальну шкоду¹.

Кваліфікуючи вчинене за наявності підстав за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 289 і статтею КК про відповідальність за те чи інше кримінальне правопорушення проти власності), слід мати на увазі, що питання про

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 8 серпня 2019 р. у справі № 286/3570/17-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83617141>.

визнання транспортного засобу іншим сховищем, проникнення в яке є кваліфікуючою ознакою частини кримінальних правопорушень проти власності, в судовій практиці до недавнього часу вирішувалось суперечливо.

Так, посилаючись на п. 22 постанови Пленуму ВСУ від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах проти власності», ККС ВС в одній зі своїх постанов визнав помилковим висновок Чернівецького апеляційного суду про те, що салон автомобіля використовувався для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей, тобто про визнання автомобіля, звідки було таємно викрадене чуже майно, іншим сховищем¹.

Іншої точки зору дотримувалась Н.О. Антонюк, яка з цього питання кваліфікації писала, що якщо автомобіль або його частина призначені для перевезення і зберігання майна, то сумніву щодо визнання його сховищем немає. Такими транспортними засобами з подвійним призначенням є рефрижератори, автолавки, холодильники тощо. Водночас сховищем згадана дослідниця (наразі суддя Великої палати ВС) пропонувала визнавати і транспортний засіб, всередину якого власник помістив інше майно з метою збереження його схоронності. Адже салон автомобіля чітко обмежений у просторі і забезпечений засобами охорони. Останні одночасно слугують охороною як від незаконного

¹ Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11 вересня 2019 р. у справі № 725/2266/18. *Закон і Бізнес*. 9–15 листопада 2019 р. № 44.

Одним із варіантів розв'язання розглядуваної проблеми на законодавчому рівні може стати заміна кваліфікуючої ознаки крадіжки «поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище» на ознаку «поєднана з проникненням у житло чи інше володіння особи». Таке формулювання відповідатиме ст. 162 КК, ст. 233 КПК і ст. 30 Конституції України. При цьому поняттям «інше володіння особи» охоплюватимуться і транспортні засоби (див.: Шербіна А. Крадіжка: «сито» кваліфікації. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/152912-kradizhka-sito-kvalifikatsiyi>).

Ще одна доктринальна пропозиція зводиться до того, щоб відмовитись від використання єдиної кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину, поєднане з проникненням у житло, приміщення або інше сховище», перейшовши до використання двох самостійних кваліфікуючих ознак – «вчинення злочину, поєднане з проникненням у приміщення або інше сховище» (в межах кваліфікованих складів відповідних корисливих злочинів) і «вчинення злочину, поєднане з проникненням у житло або інше володіння, використовуване як житло» (в межах особливо кваліфікованих складів цих злочинів) (див.: Ільїна О.В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. С. 10, 179).

заволодіння самим автомобілем, так і від викрадення речей, що містяться в його середині. Різноманітні пломби, сигналізації, замки, інші засоби охорони вказують на те, що власник використовує автомобіль як сховище для інших речей. Майно, залишене в автомобілі, на думку власника, знаходиться в захищеному місці, а не в бездоглядному стані чи у вільному доступі¹.

Саме викладена доктринальна позиція врешті-решт знайшла втілення в одній з нещодавніх постанов ККС ВС, який, погодившись із кваліфікацією за ч. 3 ст. 185 КК дій суб'єкта (таємне викрадення чужого майна, поєднане з проникненням в салон легкового автомобіля за допомогою вимкнення сигналізації шляхом її зчитування), зробив такий висновок. Салони та/або багажні відділення автомобілів, можуть бути віднесені за своїми ознаками до поняття «сховище», виходячи з їх конструктивних особливостей, наявності пристосувань чи засобів охорони, у т. ч. технічних, які об'єктивно перешкоджають вільному доступу сторонніх осіб, а також з інших ознак, які дозволяють ідентифікувати вказані місця як такі, що мають, серед іншого, призначення для постійного або тимчасового зберігання майна (тобто є сховищем). При цьому в кожному конкретному кримінальному провадженні, де пред'явлено обвинувачення за викрадення майна з автомобіля, яке включає кваліфікуючу ознаку «проникнення у сховище» (ч. 3 ст. 185 КК), слід встановити об'єктивні обставини, які дозволяють ідентифікувати відповідний автомобіль як «сховище». Ці обставини, з огляду на положення ст. ст. 91–94 КПК, підлягають доказуванню, а зібрані та надані суду докази – відповідній оцінці².

Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом надалі супроводжується адресованою його власнику (законному користувачеві) майновою вимогою (зокрема, сплатити за повернення непошкодженого транспортного засобу

¹ Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. С. 353–354.

² Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 березня 2020 р. у справі № 653/3/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88376207>.

певну суму грошей), то вчинене потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 189 КК «Вимагання» (див. також підрозділ 3.4 практичного порадики).

При цьому слід, серед іншого, враховувати, що предметом злочину, передбаченого ст. 198 КК «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом», не визнається майно самого власника (законного користувача), який повертає його шляхом придбання після того, як інші особи заволоділи належним йому майном у злочинний спосіб. Хоч формально такі дії власника (законного користувача) означають придбання майна, одержаного злочинним шляхом, вони не утворюють складу злочину, передбаченого ст. 198 КК. По-перше, його предметом є чуже майно в той час, як особа, потерпіла від незаконного заволодіння транспортним засобом, намагається повернути майно (автомобіль), яке належить їй на праві власності (праві титульного володіння), тобто своє майно. По-друге, протиправність вказаної поведінки власника (законного користувача) автомобіля відсутня через те, що законодавство надає громадянам право на самозахист своїх цивільних прав у разі їх порушення, невизнання чи оспорювання (статті 15, 19 ЦК).

Склад злочину, передбаченого ст. 189 КК, може утворювати вимога «викупу» за повернення ДНЗ, раніше незаконно знятого з транспортного засобу.

Незаконне заволодіння транспортним засобом разом з водієм та (або) пасажирями слід додатково кваліфікувати як злочин проти волі особи (наприклад, за ст. 146 КК «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» чи ст. 147 КК «Захоплення заручників»).

Незаконне заволодіння свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу, поєднане із незаконним заволодінням транспортним засобом, потребує додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 357 КК, оскільки вказане свідоцтво є підстави визнавати «іншим важливим особистим документом» (оцінне поняття).

У судовій практиці інколи виникає питання про відмежування незаконного заволодіння транспортним засобом від самоправства (ст. 356 КК).

Так, за ч. 2 ст. 289 КК Вінницький міський суд кваліфікував дії колишнього співробітника ПАТ «Агромашикоплекс», який, знаючи про те, що на території ПАТ тимчасово зберігається транспортний засіб марки «КАМАЗ» типу «автокран» 1991 року випуску, не маючи на те законних підстав і відповідного дозволу власника, відкрито заволодів зазначеним транспортним засобом, після чого, не маючи на нього ні дійсного, ні передбачуваного права, незаконно розпорядився викраденим автомобілем (продав його). У касаційній скарзі засуджений оспорував таку кримінально-правову оцінку його дій і ставив питання про інкримінування йому (замість ч. 2 ст. 289 КК) ст. 356 КК, звертаючи увагу, зокрема, на те, що він не заволодів транспортним засобом, адже не транспортував, не буксирував його, навіть не підходив до нього, а лише показав його покупцю під часу продажу.

Залишаючи касаційну скаргу засудженого без задоволення, а ухвалені щодо нього судові рішення – без змін, колегія суддів Першої судової палати ККС ВС вирішила, що поняття заволодіння з погляду застосування ст. 289 КК охоплює й випадки, коли фізичне переміщення транспортного засобу з місця його належного зберігання здійснює введений в оману покупець. Обґрунтовуючи правильність кваліфікації дій засудженого за ч. 2 ст. 289 КК, ККС ВС зазначив, що суб'єкт усупереч волі власника транспортного засобу, не маючи на нього жодного права, обговоривши всі деталі угоди, показавши місце знаходження автокрана, вчинивши всі дії, необхідні для заволодіння транспортним засобом, незаконно розпорядився ним шляхом продажу, при цьому не повідомивши покупця про протиправність своїх дій. Доводи захисника про необхідність перекваліфікації дій засудженого на ст. 356 КК є безпідставними, оскільки ці дії були спрямовані на незаконне заволодіння транспортним засобом¹.

Вирішуючи питання про розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 і ст. 356 КК, слід, зокрема, виходити з того, що таке майно, як транспортний засіб, при його тимчасовому вилученні і використанні не може бути (з огляду на пряму законодавчу вказівку)

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 лютого 2019 р. у справі № 127/10125/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79745180>.

предметом самоправства, бо є предметом іншого злочину. Відповідно, тимчасове запозичення чужого транспортного засобу має (за наявності підстав) кваліфікуватись за ст. 289 КК¹.

В юридичній літературі з приводу розглядуваного питання кваліфікації зазначається, що незаконне заволодіння транспортним засобом може бути кваліфіковане за ст. 356 КК у випадках, коли йдеться про здійснення особою свого дійсного чи уявного права всупереч встановленому порядку і без законних повноважень. Це, наприклад, заволодіння транспортним засобом, який є предметом судового спору, або транспортним засобом, який перебуває у спільній частковій власності, всупереч домовленості про порядок володіння та користування ним, або вилучення транспортного засобу кредитором у несумлінного боржника, щоб примусити останнього до виконання зобов'язання².

У зв'язку з тим, що відповідною розмежувальною ознакою виступає предмет, який може використовуватись тільки особою, яка має на це право, пропонується два варіанти кримінально-правової кваліфікації: 1) транспортний засіб як фактично спірне майно вилучається незворотно до вирішення спору про нього в установленому порядку – тут має місце самоправство; 2) транспортний засіб, який вилучається винуватим, є чужим для нього, і спору з приводу нього не існує – у цьому разі має місце незаконне заволодіння транспортним засобом³.

Викладена диференційована позиція видається обмежувальним тлумаченням кримінального закону: чинна редакція ст. 289 КК, як вже зазначалось, не містить застереження стосовно того, що транспортний засіб, яким винний

¹ Тимчасове запозичення транспортного засобу може кваліфікуватися за ст. 289 КК, оскільки передбачений в ній склад злочину може бути вчинений з будь-якою метою (з наміром не повертати транспортний засіб власникові чи законному володільцю або ж з наміром використати його для поїдки у певний пункт, а потім повернути власникові чи законному користувачу) (див.: Максимович Р.Л. Кваліфікація тимчасового запозичення майна. *Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини*: наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 січ. 2016 р.). Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 84).

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 408.

³ Пилипенко І.В. Кримінальна відповідальність за самоправство: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. С. 157.

заволодіває незаконно, має бути чужим для нього; отже, і самовільне, всупереч установленому законом порядку (тобто незаконне в сенсі інкримінування ст. 289 КК) вилучення спірного майна утворює склад злочину «незаконне заволодіння транспортним засобом». Такий саме висновок вважаємо доречним і стосовно ситуації з вилученням кредитором транспортного засобу у несумлінного боржника, щоб примусити останнього до виконання зобов'язання.

Непередання транспортного засобу законному власнику чи відмову його передати відповідно до судового рішення, що поєднується із втечею від власника чи державного виконавця на цьому транспортному засобі, слід кваліфікувати як невиконання судового рішення за ст. 382 КК¹.

Проникнення в транспортний засіб, якщо не встановлено, що таку дію вчинено задля заволодіння цим засобом у сенсі вилучення його у власника чи користувача (наприклад, особа хотіла всередині транспортного засобу погрітись, перечекати дощ, відпочити, переночувати, розмістити певні предмети) не утворює складу злочину, передбаченого ст. 289 КК (як закінченого, так і незакінченого), однак може кваліфікуватись за ст. 162 КК як незаконне проникнення до іншого володіння особи.

За наявності підстав незаконне використання транспортного засобу, вчинене особою, яка не визнається суб'єктом злочину, передбаченого ст. 289 КК (це, зокрема, працівники підприємств, установ, організацій, котрі без належного дозволу здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі, службові особи, наділені повноваженнями щодо експлуатації транспортних засобів, – керівники транспортних організацій, завідувачі гаражами, начальники автоколон тощо), має розцінюватись як кримінальне правопорушення проти власності, у сфері службової діяльності тощо.

Незаконне заволодіння військовим засобом пересування, військовою чи спеціальною технікою, вчинене військовослужбовцем, слід кваліфікувати за ст. 410 КК «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 409.

зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем». Незаконне заволодіння транспортним засобом, належним до специфічного (військового) майна, вчинене не військовослужбовцем, має кваліфікуватись за ст. 289 КК.

Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом поєднане з порушенням правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, що спричинили наслідки, зазначені в ст. 286 КК, то вчинене слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідними частинами ст. 289 і ст. 286 КК.

Незаконне заволодіння особою транспортним засобом, поєднане з умисним позбавленням життя потерпілого, слід додатково кваліфікувати (залежно від спрямованості її умислу та мотивації дій), наприклад, за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК (умисне вбивство з корисливих мотивів) або п. 9 ч. 2 ст. 115 КК (умисне вбивство з метою приховати вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом або полегшити його вчинення).

Складом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК, за ознакою поєднання з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, не охоплюється необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження та вбивство через необережність. Заподіяння особі під час незаконного заволодіння транспортним засобом тілесних ушкоджень або смерті з необережності слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідними частинами ст. 289 і ст. 128 (119) КК.

Якщо психічне ставлення до спричинених суспільно небезпечних наслідків для потерпілого було необережним, умисне заподіяння тілесних ушкоджень або смерті відсутнє, як відсутня і погроза застосувати фізичне насильство, то незаконне заволодіння транспортним засобом має кваліфікуватись за ч. 1 ст. 289 КК (за відсутності кваліфікуючих ознак) і додатково – як необережне кримінальне правопорушення проти життя чи здоров'я особи.

За наявності підстав незаконне заволодіння транспортним засобом має додатково кваліфікуватись за ст. 361 КК «Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку». Річ у тім, під ЕОМ із погляду інкримінування цієї кримінально-правової заборони слід розуміти не тільки комп'ютери в їх звичному, «класичному» вигляді («системний блок – монітор – клавіатура – принтер»), а й інше устаткування, яке містить процесор і може виконувати розрахунки без участі людини¹.

Незаконне заволодіння транспортним засобом, яке супроводжувалось знищенням, підробкою або заміною ідентифікаційного номеру, номерів двигуна, шасі або кузова такого транспортного засобу, потребує додаткової кваліфікації за ст. 290 КК².

Незаконне заволодіння транспортним засобом з метою вчинити інший злочин з його використанням, будучи підшукуванням знаряддя чи засобу вчинення злочину, має

¹ Савченко А.В., Карчевський М.В. Особливості кримінально-правової кваліфікації втручання в роботу вбудованих комп'ютерних систем. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2. С. 254–259.

² До речі, проектом ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» у вдосконаленій ст. 290 КК пропонується передбачити караність незаконного внесення змін, підробки, заміни або знищення ідентифікаційного номеру лише такого транспортного засобу, яким незаконно заволоділи. На думку парламентських експертів, таке формулювання істотно звужить сферу застосування цієї кримінально-правової заборони. Зокрема, під її дію не підпадатимуть незаконне внесення змін, підробка, заміна або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу, якщо такі дії вчинялись задля приховування іншого, відмінного від незаконного заволодіння транспортним засобом кримінального правопорушення. До того ж незаконне внесення змін до відповідних предметів вже є їх кримінально караним підробленням. Заперечення викидає і пропозиція включити в ст. 290 КК примітку, в якій би визначалось поняття ідентифікаційного номеру транспортного засобу (номерна панель з ідентифікаційним номером транспортного засобу, номери (номерні таблички) двигуна, кузова чи шасі (рами) транспортного засобу). Адже вказане поняття не є суто кримінально-правовим, а тому його визначення у примітці статті Особливої частини КК не узгоджується з предметом правового регулювання КК і має міститись у відповідних нормативно-правових актах, присвячених сфері дорожнього руху (наприклад, у ЗУ «Про автомобільний транспорт») (див.: Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» (реєстр. № 3301 від 3 квітня 2020 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68527).

додатково (крім інкримінування ст. 289 КК) розцінюватись як готування до вчинення цього іншого злочину (з урахуванням обмеження, закріпленого в ч. 2 ст. 14 КК).

Вчинення правочину з транспортним засобом, яким незаконно заволоділи, залежно від обставин може кваліфікуватись за ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»¹ або за ст. 198 КК «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом»².

З урахуванням того, що вчинення злочинів, передбачених статтею 289 КК, часто пов'язано зі створенням та утриманням місць, в яких здійснюється переховування, розукомплектування чи переобладнання транспортних засобів, яким незаконно заволоділи, розробники проекту ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення законодавства у сфері протидії незаконному заволодінню транспортним засобом» (реєстр. № 3301 від 3 квітня 2020 р.) висловились за запровадження кримінальної відповідальності за такі діяння у межах вдосконаленої ст. 290 КК. Відзначимо, що на сьогодні кримінально-правове реагування на зазначену поведінку може здійснюватись,

¹ Злочинна діяльність з підготовки до легалізації транспортного засобу складається з таких етапів: 1) зміна ідентифікаційних номерів кузова, двигуна, шасі, номерної таблички; 2) зміна зовнішнього вигляду (зміна кольору, оновлення транспортного засобу тощо); 3) підроблення документів (реєстраційного свідоцтва на транспортний засіб, генерального доручення на розпорядження ним тощо) (див.: Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. С. 31).

² Придбаваючи, отримуючи, зберігаючи або збуваючи майно, одержане злочинним шляхом, винна в цьому злочині особа, на відміну від суб'єкта відмивання «брудних» доходів (ст. 198 КК), не прагне надати майну легальний статус, не бажає використовувати його під виглядом законного у фінансових операціях, правочинах і правомірній господарській діяльності. Вчинення злочину, караного за ст. 198 КК, має своїм наслідком фактичне втягнення злочинних доходів у побутовий та економічний обіг без приховування справжнього джерела походження такого майна і, головне, без надання володінню, користуванню або розпорядженню таким майном правомірного вигляду (останнє характерно для злочину, передбаченого ст. 209 КК).

зокрема, шляхом звернення до інституту співучасті у кримінальному правопорушенні або до ст. 198 КК¹.

Інсценування викрадення застрахованого транспортного засобу не є способом незаконного заволодіння таким засобом, незважаючи на те, що за відсутності доказової бази про інсценування досудове розслідування за відповідними заявами і повідомленнями починається за ст. 289 КК². Імітування настання страхового випадку (у вигляді незаконного заволодіння транспортним засобом) із метою одержання страхового відшкодування має кваліфікуватись за ст. 383 КК «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину», а також за ст. 190 КК «Шахрайство» (із посиленням у разі необхідності на ст. 14 або ст. 15 КК). Див. також підрозділ 3.4 практичного порадника.

Дії службової особи, винної у незаконному заволодінні транспортним засобом, за наявності підстав потребують додаткової кваліфікації за нормами розділу XVII Особливої частини КК.

1.7. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом

Згідно з ч. 4 ст. 289 КК суд звільняє від кримінальної відповідальності особу, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння

¹ Так, караним за цією статтею КК зберіганням майна, завідомо одержаного злочинним шляхом, слід визнавати дії, пов'язані з володінням майном незалежно від тривалості і місця такого володіння, в процесі якого особа зберігає контроль над майном. Останнє може знаходитись при винній особі або в певному, відомому їй місці (у житлі, гаражі, транспортному засобі, на підприємстві, де працює особа, тощо). Відтак це можуть бути і місця, в яких здійснюється переховування, розукруплення чи переобладнання транспортних засобів, яким незаконно заволоділи. Для інкримінування ст. 198 КК не має значення, за оплату чи безоплатно особа зберігає майно, завідомо одержане злочинним шляхом, а також яку мету вона переслідує (тобто зберігач може діяти і без мети збуту майна, і без мети приховати предикатний злочин).

² Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 43.

транспортним засобом із застосуванням насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

Під **вчиненням злочину вперше** у ч. 4 ст. 289 КК розуміється, що особа раніше не вчинила злочину, передбаченого будь-якою частиною цієї статті КК, про що на практиці свідчить відсутність в особи судимості за такий злочин. Застосовуючи ч. 4 ст. 289 КК, потрібно брати до уваги не звичайне (буденне), а юридичне розуміння поняття «вперше», що передбачає а) з'ясування того, чи не втратило раніше вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом своє кримінально-правове значення, і б) звернення, серед іншого, до інституту множинності кримінальних правопорушень. Тому особою, яка вперше вчинила аналізований злочин, слід також визнавати особу, яка раніше, хоч і вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом, але: а) була виправдана судом за пред'явленим обвинуваченням; б) була правомірно звільнена від кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 32, ч. 1 ст. 33 КК), зокрема, на підставі ч. 4 ст. 289 КК; в) була реабілітована; г) була засуджена без призначення покарання або звільнена від покарання; ґ) відбула покарання за діяння, злочинність і караність якого усунена законом (відповідно до частин 3, 4 ст. 88 КК вона визнається такою, що не має судимості).

Як загалом слушно зазначається в літературі, добровільність виключається, якщо особа, яка повертає транспортний засіб, усвідомлює, що незабаром буде викрита і робить це виключно з метою уникнути кримінальної відповідальності; умовами звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 289 КК є добровільність заяви правоохоронним органам про вчинення злочину і добровільне повернення транспортного засобу власнику¹.

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 15; Шупаківський Р.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом: монографія. Київ: Атіка, 2007. С. 104, 142.

Необхідність робити застереження «загалом» обумовлена тим, що у ч. 4 ст. 289 КК наголос зроблено на добровільності передусім відповідної заяви, і саме щодо цієї позитивної посткримінальної дії (а не щодо повернення транспортного засобу) має вирішуватись питання про наявність (відсутність) добровільності. До того ж й та особа, яка дотримується умов аналізованого заохочення, прагне уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, тобто наявність цієї мети не може бути визначальною при з'ясуванні добровільності дій, до вчинення яких спонукає ч. 4 ст. 289 КК.

При запровадженні норм про спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності (на кшталт ч. 4 ст. 289 КК) законодавець керувався не стільки принципом гуманізму, скільки положенням про допустимість компромісу в протидії злочинності, переслідуючи цілком конкретні (прагматичні) цілі. Цілі, які переслідує держава, формулюючи спеціальні випадки звільнення від кримінальної відповідальності, можуть бути окреслені по-різному. Наприклад, П.В. Хряпінський заохочувальні кримінально-правові норми поділяє на норми, спрямовані на: 1) припинення злочину, самовикриття і викриття інших осіб, винних у вчиненні злочину, активне розкриття злочину; 2) вилучення з обігу предметів, засобів, речовин, що становлять підвищену суспільну небезпеку; 3) повернення майна, здобутого злочинним шляхом, або на відшкодування завданих збитків¹.

Не дивлячись на те, що в аналізованій заохочувальній нормі йдеться про повернення транспортного засобу лише власнику, в юридичній літературі² слушно допускається застосування ч. 4 ст. 289 КК й у випадку повернення

¹ Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. С. 13–14.

² Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 159; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 416; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 934; Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. С. 275.

транспортного засобу його законному користувачеві, якщо транспортний засіб було вилучено саме у нього. Тим більше, що злочинець може і не знати, кому належить право власності на транспортний засіб.

Кваліфікувавши за ч. 3 ст. 289 КК дії Особи-1, Комінтернівський районний суд м. Харкова із застосуванням ст. 69 КК призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк 3 роки 6 місяців без конфіскації майна. Згідно з вироком, залишеним без змін Апеляційним судом Харківської області, Особа-1, перебуваючи в приміщенні автомийки, отримав замовлення на миття автомобіля «Subaru Forester», що перебуває у володінні Особи-2. Реалізуючи свій раптово виниклий умисел, спрямований на незаконне заволодіння транспортним засобом, Особа-1 всупереч волі володільця транспортного засобу з метою покататися сів за кермо зазначеного автомобіля, привів двигун у робочий стан, після чого покинув територію автомийки та виїхав на проїзну частину одного з проспектів, тобто незаконно заволодів автомобілем Особи-2. Надалі Особа-1, не впоравшись з керуванням, здійснив ДТП, у результаті чого був затриманий співробітниками Управління патрульної поліції Національної поліції України у м. Харкові. У результаті ДТП зазначений автомобіль отримав механічні пошкодження, внаслідок чого Особі-2 завдано матеріальну шкоду на суму 323 759,90 грн.

У касаційній скарзі захисник порушив питання про звільнення Особи-1 від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 289 КК, вважаючи, що підзахисний добровільно заявив у правоохоронні органи про незаконне заволодіння транспортним засобом. Вирішивши, що касаційна скарга задоволенню не підлягає, ККС ВС у своїй постанові зазначив, що Особа-1 незаконно заволодів транспортним засобом «Subaru Forester», належним Особі-2, після чого не впорався з керуванням і здійснив ДТП. Свідки, які є працівниками поліції, дали показання, відповідно до яких вони прибули на місце ДТП, де побачили Особу-1, який пояснив їм, що автомобіль, яким він керував, йому не належить, бо він взяв його без дозволу покататися. Таким чином, у поведінці Особи-1 відсутня ознака добровільності повідомлення працівникам правоохоронних органів про вчинений злочин, оскільки він сам після ДТП поліцію не викликав, а повідомлення певних відомостей працівникам поліції сталося внаслідок

впливу обставин, а саме внаслідок ДТП і приїзду працівників поліції. Крім того, Особа-1 повідомив працівників поліції не про незаконне заволодіння транспортним засобом, а про те, що він взяв автомобіль без дозволу власника, щоб покататися. У сукупності такі обставини свідчать про відсутність добровільного повідомлення Особи-1 працівникам правоохоронних органів про вчинений ним злочин¹.

На нашу думку, застосування ч. 4 ст. 289 КК у цьому разі виключалось також через те, що: а) Особа-1 не повертав автомобіль потерпілому Особі-2, як цього вимагає аналізований заохочувальний припис; б) відсутня інформація про повне відшкодування Особою-1 збитків, завданих Особі-2.

Окрема (відмінна від згадування про повне відшкодування завданих збитків) законодавча вказівка на повернення транспортного засобу покликана стимулювати винних осіб до повернення транспортних засобів, якими незаконно заволоділи, а тому унеможливає звернення до ч. 4 ст. 289 КК у випадку знищення або зникнення викраденого транспортного засобу.

На відміну від ч. 3 примітки ст. 289 КК, яка вказує саме і лише на реальні збитки, ч. 4 цієї статті КК наголошує на повному відшкодуванні завданих збитків. Відповідно до ст. 22 ЦК відшкодування збитків у повному обсязі означає відшкодування не тільки реальних збитків, а й упущеної вигоди.

Керуючись ч. 4 ст. 289 КК, Апеляційний суд Київської області своєю ухвалою скасував вирок, яким двох осіб було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК (таємне заволодіння мотоквадроциклом вартістю 65 641,33 грн.), і звільнив їх від кримінальної відповідальності. У касаційній скарзі прокурор, серед іншого, вказував на безпідставність звільнення обвинувачених від кримінальної відповідальності, стверджуючи, що апеляційний суд не взяв до уваги те, що порушники кримінально-правової заборони звернулись із заявами до правоохоронних органів майже через місяць після вчинення злочину в той час, коли їхні особи вже були встановлені та проведено низку слідчих дій.

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11 квітня 2019 р. у справі № 641/1297/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81202971>.

Залишаючи ухвалу апеляційного суду без зміни, а касаційну скаргу прокурора – без задоволення, колегія суддів Другої судової палати ККС ВС у своїй постанові зазначила, що: а) обвинувачені звернулись із заявами до Обухівського ВП ГУНП в Київській області 17 травня 2016 р. (у них вони добровільно заявили про вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК); б) шкода, заподіяна незаконним заволодінням транспортним засобом, обвинуваченими відшкодована; в) під час вчинення злочину погроз або насильства до потерпілого вони не застосовували. Окремо ККС ВС наголосив на безпідставності твердження прокурора про те, що особи, які незаконно заволоділи транспортним засобом, подали заяви до правоохоронних органів лише для уникнення відповідальності, адже з відповідними заявами обвинувачені звернулися 17 травня 2016 р., а підозра їм була пред'явлена тільки через 8 місяців після цього (29 грудня 2016 р.). Дані про те, що особи звернулися із заявами не добровільно, а у зв'язку з викриттям правоохоронними органами, в матеріалах кримінального провадження відсутні. Таким чином, у цьому провадженні мали місце всі умови для застосування ч. 4 ст. 289 КК¹.

Скасувавши вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області, на підставі яких особу засуджено за ч. 2 ст. 289 КК за таємне заволодіння чужим мопедом, колегія суддів Першої судової палати ККС ВС звільнила цю особу від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 289 КК, а кримінальне провадження щодо неї закрила. У постанові ККС ВС констатується неправильність позиції апеляційного суду, який послався на недобровільність заяви обвинуваченого про вчинений злочин на тій підставі, що тільки після опитування працівниками поліції той вирішив повернути мопед. Апеляційний суд, таким чином, не звернув уваги на те, що мотиви поведінки особи, яка добровільно повідомляє про вчинене нею незаконне заволодіння транспортним засобом, можуть бути різними (докори сумління, каяття, страх перед покаранням тощо). Крім того, матеріали кримінального провадження не містять даних про те, що обвинувачений повернув власнику транспортний засіб

¹ Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 березня 2018 р. у справі № 372/212/17к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73189734>.

після того, як про факт вчинення ним злочину стало відомо поліції. З урахуванням того, що обвинувачений спочатку подзвонив потерпілому і повернув йому мопед, а тільки після цього пішов до відділення поліції та добровільно розповів про вчинений ним злочин, ККС ВС вирішив спеціально наголосити на тому, що у ч. 4 ст. 289 КК не вказано на обов'язкову послідовність вчинення дій, які складають умови застосування аналізованого виду звільнення від кримінальної відповідальності. Інакше кажучи, факт повідомлення потерпілим правоохоронних органів про те, що транспортний засіб йому повернуто, не є визначальним при встановленні такої умови звільнення від кримінальної відповідальності, як добровільна заява в правоохоронні органи про вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом. Визначальним тут є підтвердження добровільності заяви винної особи до правоохоронного органу і проміжок часу, у який це відбулося (дві складові цієї умови).

Вказана вище умова означає, що особа без будь-якого зовнішнього примусу безпосередньо або за допомогою інших осіб добровільно в будь-якій формі (усній, письмовій, за допомогою засобів зв'язку тощо) повідомляє правоохоронним органам про те, що нею вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом. При цьому ініціатива може виходити не лише від винного, а й від інших осіб, наприклад, його родичів чи близьких. Однак саме рішення про добровільну заяву винний повинен прийняти самостійно, усвідомлюючи, що на той момент його ще не викрито у вчиненні кримінального правопорушення (суб'єктивний критерій добровільності).

Оскільки законом не зазначено, коли саме особа має пред'явити заяву про вчинений злочин правоохоронним органам, можна вважати, що добровільну заяву в правоохоронні органи про вчинення кримінального правопорушення (юридичний факт, що за наявності інших умов припиняє відповідні кримінально-правові відносини) винний має зробити тільки у певний проміжок часу. Початковим моментом при цьому є вчинення особою злочину, передбаченого ст. 289 КК, а кінцевим моментом є час, з якого особі достеменно стало відомо про її викриття правоохоронними органами, що не пов'язане з її добровільними діями з повернення транспортного засобу власнику та відшкодування завданих збитків, але до вручення особі письмового повідомлення про підозру (часовий критерій

добровільності). Відповідно, повідомлення потерпілим працівникам поліції про повернення йому викраденого мопеду на підставі зізнання обвинуваченого у вчиненні злочину не вказує на недобровільність подальшого з'явлення обвинуваченого до правоохоронних органів, а отже, не виключає застосування ч. 4 ст. 289 КК¹.

Аналізована заохочувальна норма з погляду дотримання вимог законодавчої техніки викладена не бездоганно. Так, у ч. 4 ст. 289 КК (на відміну, наприклад, від ст. 45 і ст. 46 КК) не згадується такий різновид позитивної посткримінальної поведінки, як усунення заподіяної шкоди. Звідси (якщо буквально тлумачити кримінальний закон) випливає, що власноручний, тобто здійснений самою винною особою ремонт пошкодженого транспортного засобу може враховуватись лише як обставина, що пом'якшує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 66 КК). Видається, однак, що слідування конституційному положенню про керування суддею при здійсненні правосуддя верховенством права уможлиблює звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч.4 ст. 289 КК й у такій ситуації (зрозуміло, за умови дотримання всіх інших вимог, зафіксованих у цій нормі). De lege ferenda альтернативна вказівка на усунення заподіяної шкоди має фігурувати у вдосконаленій ч. 4 ст. 289 КК.

Крім того, цю норму слід доповнити вказівкою на фізичний характер насильства².

Звільнення від кримінальної відповідальності на підставі аналізованої заохочувальної норми здійснюється незалежно від того, чи погоджується на це потерпілий. Водночас суд зобов'язаний з'ясувати думку потерпілого у разі закриття кримінального провадження й у такому випадку (ч. 2 ст. 288 КПК). Проте ця кримінально-процесуальна норма сформульована таким чином, що те чи інше рішення суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності не залежить

¹ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 9 жовтня 2018 р. у справі № 688/1744/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77088395>.

² Смельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. С. 157, 172.

від позиції потерпілого з цього питання. Тому якщо потерпілий заперечує проти застосування ч. 4 ст. 289 КК щодо особи, яка вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом, то ця обставина не виключає звільнення від кримінальної відповідальності – якщо встановлені належні умови застосування цієї кримінально-правової норми. Однак ухвала суду про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 5 ст. 288 КПК).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Криміналістична характеристика – це система типових даних (відомостей) про елементи окремого виду кримінального правопорушення та його механізм. Стосовно конкретного кримінального правопорушення мова повинна йти про систему криміналістично значущої інформації про нього, яка збирається слідчим. Саме ця інформація аналізується слідчим, процесуальним керівником, працівниками оперативних підрозділів, зіставляється з типовими даними криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, виступаючи передумовою її практичного використання. Криміналістично значуща інформація про конкретне кримінальне правопорушення слугує об'єктом емпіричних досліджень та узагальнень, результати яких можуть бути покладені в основу криміналістичної характеристики. Саме в подібному розумінні криміналістична характеристика кримінального правопорушення здатна виконати свою не тільки наукову, а й основну (практичну) місію – слугувати інформаційною основою для висунення версій та визначення напрямів роботи у кримінальному провадженні.

До числа криміналістично значущих відомостей у нашому випадку слід віднести дані про: 1) предмет протиправного посягання; 2) спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом (підготовки, вчинення й приховування); 3) типові сліди злочину; 4) обстановку (місце, час і умови), знаряддя і засоби вчинення злочину; 5) особу правопорушника; 6) особу потерпілого¹.

Розглянемо ці складові докладніше.

¹ Настільна книга слідчого. Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Київ: Ін Юре, 2011. С. 188.

2.1. Предмет протиправного посягання

Відомості, що характеризують предмет протиправного посягання, мають важливе практичне значення для встановлення особи правопорушення та вирішення інших завдань розслідування. Дані про ознаки й особливості викраденого транспортного засобу з урахуванням слідів, залишених правопорушником, дозволяють змоделювати процес учинення посягання та вирізнити в ньому важливі для слідчого обставини. Дані про предмет можуть бути основою для висунення версій щодо особи правопорушника, його розшуку, місця можливого знаходження транспортного засобу¹.

Поняття транспортного засобу як предмета злочину, передбаченого ст. 289 КК, проаналізовано в підрозділі 1.2 практичного poradnika.

Специфічність відповідного предмета визначається головним чином двома факторами.

Першим, що негативно впливає на виявлення й розслідування злочинів, є фактор належності всіх транспортних засобів до механічних засобів пересування, що дозволяє правопорушникам швидко зникнути з місця незаконного заволодіння на викраденому транспортному засобі і за короткий проміжок часу здолати значну відстань. При цьому більша частина слідів, як правило, залишається на транспортному засобі (в його салоні) і менша – на місці події.

Другий, навпаки, позитивний чинник полягає в тому, що транспортний засіб має державні номерні знаки, ідентифікаційне заводське маркування, відмітну форму зовнішнього вигляду та інші індивідуальні ознаки. Останні виступають своєрідними носіями важливої доказової інформації, що має особливу значущість для виявлення й розслідування злочинів цього виду.

Аналіз результатів роботи органів та підрозділів Національної поліції України щодо реєстрації фактів незаконних заволодінь транспортними засобами на території держави

¹ Особливості розслідування окремих видів злочинів: збірник методичних рекомендацій / за заг. ред. О.В. Авраменка, Р.І. Благуті, О.В. Захарової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. С. 170.

за 11 місяців 2019 р. свідчить про те, що серед транспортних засобів, які частіше за всіх викрадались, були:

- 1) мототранспорт – 1957 одиниць (39%);
- 2) автомобілі іноземного виробництва (у т. ч. преміум-класу) – 1856 одиниць (37%);
- 3) автомобілі вітчизняного виробництва – 1090 одиниць (21%).

Кількість незаконних заволодінь вантажними автомобілями в загальній масі транспортних засобів, що викрадались, була незначною, склавши 155 одиниць (3%).

Серед моделей автомобілей преміум-класу, які виступили предметом аналізованого злочину протягом вказаного періоду, переважали такі: «Toyota» – 120, «Mazda» – 71, «Lexus» – 59, «Honda» – 56, «Land Rover» – 32, «BMW» – 23, «Mercedes Benz» – 25, «Audi» – 9, «Acura» – 9, «Volkswagen» – 7, «Jaguar» – 6, «Infiniti» – 2.

Залежно від характеру доступу правопорушників до предмета протиправного посягання всі транспортні засоби, якими незаконно заволодівають, можна розділити на чотири групи.

1. *Транспортні засоби, що не охоронялися.* Такі транспортні засоби є найбільш уразливими, адже доступ до них не тільки вільний, а й іноді полегшений через недбалість водіїв або обслуговуючого персоналу, які не дотримуються елементарних вимог безпеки, передбачених ПДР (наприклад, залишені із незамкненими дверима, відкритими вікнами, люком, багажником тощо).

2. *Транспортні засоби, що охоронялися (знаходились під охороною або на територіях закритих об'єктів);*

3. *Транспортні засоби, що не охоронялися, але були захищені протиугонними (блокувальними) пристроями.* До цієї групи входять транспортні засоби, захищені спеціальними блокувальними пристроями. Виділяють три основних види таких пристроїв:

а) механічні протиугонні пристрої (замки, скоби тощо), що встановлюються на важіль коробки передач, кермо, педалі, колеса та інші механізми транспортного засобу;

б) радіоелектронні протиугонні сигналізації, що охороняють від стороннього впливу на автомобіль;

в) забезпечені звуковими і візуальними сигналами; виконують блокування двигуна, системи запалювання, коробки передач, рульового управління і низку інших функцій, в т.ч. блокування двигуна на відстані; складно-системні, сучасні зарубіжні та вітчизняні протиугонні пристрої, здатні працювати в декількох режимах захисту автомобіля (наприклад, імобілайзери, бездротові системи з мобільним зв'язком);

4. *Транспортні засоби, що охоронялись та були технічно захищеними.*

Цілями незаконного заволодіння транспортними засобами виступають:

- незаконне заволодіння автомобілями для подальшого перепродажу за запчастинами через автомагазини (нелегальні розборки тощо), які реалізують автомобільні запчастини, що були в експлуатації;

- значна частина заволодінь транспортними засобами здійснюється за попереднім замовленням (автомобілі викрадаються відповідно до характеристик, наданих замовником заздалегідь);

- частина викрадень автотранспортних засобів вчинюється для подальшого їх переправлення до інших регіонів країни, а також в інші держави, у т. ч. з метою перепродажу (у таких випадках автомобілі виготовляються дублікати документів і ДНЗ);

- повернення викраденого транспортного засобу власнику за винагороду;

- використання транспортного засобу з протиправною метою (вчинення іншого кримінального правопорушення тощо);

- інсценування викрадення застрахованого транспортного засобу з метою отримання страхових виплат за договором страхування (шахрайство зі страховими виплатами).

2.2. Спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом

У криміналістичній літературі відмічається, що «спосіб учинення злочину – це образ дій злочинця, що передбачає певну систему операцій і прийомів. Його структура охоплює: способи готування до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування)»¹.

Розглядаючи способи вчинення аналізованого злочину, слід зазначити, що незаконні заволодіння транспортними засобами належать до числа умисних злочинів (див. розділ 1 практичного порадики).

До обставин, що можуть свідчити про умисел особи на незаконне заволодіння транспортним засобом, належать: вилучення у затриманої особи документів на керування викраденим транспортним засобом; наявність номерів на кузові, двигуні, шасі, підданих зміні; продаж транспортного засобу за підробленими документами; вжиття заходів до приховування викраденого транспортного засобу; встановлення на викрадений транспортний засіб інших ДНЗ; розбирання транспортного засобу на запчастини та використання таких деталей та вузлів для ремонту іншого транспортного засобу або продаж їх іншим особам; заволодіння транспортним засобом способом буксирування; користування викраденим транспортним засобом тривалий час тощо.

Зазначені ознаки, як правило, не можуть бути встановлені на етапі відкриття кримінального провадження; зазвичай вони з'ясовуються під час проведення низки необхідних слідчих (розшукових) і НС(Р)Д під час розслідування фактів незаконного заволодіння транспортним засобом.

Так, під час проведення негласних заходів в рамках кримінального провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК, працівниками ДКР Національної поліції

¹ Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В.Ю. Шелітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ін Юре, 2010. С. 328.

України, УКР ГУНП в Київській області та ВКП Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області спільно з СУ ГУНП в Київській області (детективи), із використанням можливостей УОТЗ ГУНП в Київській області, під процесуальним керівництвом Києво-Святошинської місцевої прокуратури затримано групу осіб із трьох чоловік, підозрюваних у вчиненні низки незаконних заволодінь транспортними засобами (переважно марки «Hyundai»). В ході проведення невідкладного обшуку на території гаражного комплексу виявлено та вилучено понад 15 порізаних кузовів від автомобілів вказаної марки зі знищеними ідентифікаційними номерами, а також такі речові докази: автомобіль «Skoda Octavia», ДНЗ JRZ338, який використовувався під час вчинення злочинів; спецтехніка для «прошивки» ключів до замків запалення від автомобілів марок «Hyundai» та «Kia»; GPS-трекери для відслідковування маршрутів руху автомобілів; особисті речі потерпілих; ДНЗ автомобілів марки «Hyundai», які використовувались як номери «прикриття» під час перегону викрадених автомобілів¹.

Для більшості незаконних заволодінь транспортними засобами характерна ретельна підготовка, яка може включати в себе такі елементи:

- 1) вибір конкретного транспортного засобу (модель, марка, колір, стан, рік випуску тощо);
- 2) перевірка обраного транспортного засобу на наявність встановлених охоронних і запірних засобів, що можуть стати перешкодою на шляху реалізації злочинного наміру;
- 3) збирання інформації про власника транспортного засобу (його користувача): вивчення способу життя (розпорядку дня, маршрутів пересування, матеріального становища, зв'язків, контактних телефонів, звичних місць паркування тощо);
- 4) вибір місця скоєння злочину (відкрита місцевість, гараж, бокс, платна стоянка, тимчасове паркування тощо), його обстеження;

¹ Кримінальне провадження від 28 лютого 2019 р. № 12019110200000976. Відкрите СУ ГУНП в Київській області за ч. 3 ст. 289 КК.

5) вибір часу скоєння викрадення (денний, вечірній, нічний);

6) вибір сприятливих умов і найбільш ефективних способів скоєння злочину. З цією метою може здійснюватись впровадження членів злочинних груп в охоронні структури автостоянок, у фірми і підприємства, що займаються продажем, ремонтом, гарантійним обслуговуванням автотранспортних засобів, встановленням на них охоронних систем;

7) вивчення режиму роботи та умов охорони об'єкта (не охороняється, відомча охорона тощо);

8) вивчення конструкцій запірних пристроїв закритих об'єктів, де зберігається транспортний засіб;

9) вивчення шляхів підходу (під'їзду) до місця вчинення злочину;

10) вибір маршруту пересування викраденого транспортного засобу з уникненням проїзду по жвавих вулицях і магістралях;

11) вивчення обстановки місця вчинення запланованого злочину, проведення попередньої візуальної та іншої розвідки;

12) підбір учасників злочину, розподіл ролей і функцій між ними;

13) планування злочину;

14) придбання та виготовлення спеціальних пристроїв (технічних і механічних):

- **технічні пристрої:** для блокування сигналів супутникового стеження оператора GPS і визначення місця перебування транспортного засобу («глушилки»); для сканування, відключення чи зламу сигналізації (різні типи та види кодграбберів¹); ноутбуки для заміни модуля керування та ініціювання запуску двигуна тощо.

Сучасні автомобільні сигналізації складаються з таких електронних компонентів (рис. 1):

¹ Кодграббер (від англ. *code grab* – перехоплення коду) – технічний засіб, призначений для емулявання радіокоманд пультів дистанційного управління автомобільними системами охоронних сигналізацій.

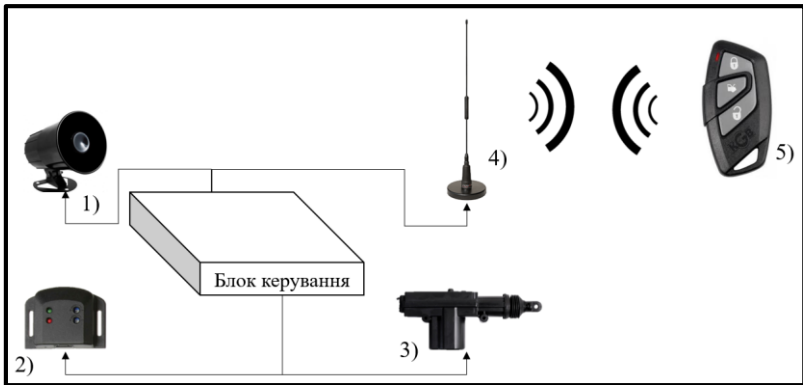

Рис. 1. Узагальнена схема автомобільної сигналізації:

1) звуковий гучномовний пристрій; 2) сенсор удару; 3) електронні приводи дверних замків; 4) радіоантена; 5) пульт керування сигналізацією; 6) блок керування сигналізацією; 7) різноманітні блокатори; 8) світлові індикатори роботи.

Функції дистанційного керування сигналізацією виконуються спеціальним бездротовим брелком. Брелок надсилає команди на блок керування за допомогою радіопередавача.

Для систем автомобільної сигналізації використовується обмежена кількість радіочастот. Ці частоти вибрані таким чином, щоб не мати перешкод з боку інших бездротових пристроїв. В основному використовуються частоти 315, 433, 434 та 868 МГц.

Способи автентифікації користувача:

- передавання постійної кодової комбінації;
- передавання динамічної кодової комбінації;
- використання діалогового коду (з нульовим розголошенням);
- динамічна зміна частот передачі та прийому кодових комбінацій.

Як вже зазначалось, пристрій для зламу автомобільної сигналізації називається «кодграббер» (див. додаток 16

практичного порадики). Цей пристрій складається з радіо-приймача та передавача і працює таким чином:

- 1) приймач перехоплює кодову комбінацію, яка надсилається з брелка сигналізації;
- 2) кодграббер перераховує кодову комбінацію, яка встановлювала сигналізацію, в режим захисту;
- 3) передавач відправляє перераховану комбінацію на зняття сигналізації з захисту.

Розрізняють три типи таких пристроїв:

а) кодграббери для статичних кодів – найпримітивніші серед зазначених електронних пристроїв, які використовують лише для відключення автомобільних сигналізацій, що мають статичний код шифрування радіосигналу. Принцип дії кодграббера заснований на поступовому перебиранні в ефірі статичних кодів радіосигналів заздалегідь встановленої довжини;

б) кодграббери за принципом кодопідміни (для одно- та двокнопоккових брелків), характерним для яких є алгоритм роботи, що вимагає повторного натискання власником кнопок брелка. Кодграббер при цьому використовує одночасно радіоглушіння і перехоплення посилки брелка;

в) алгоритмічні (інколи їх називають «мануфактурними» або кодами виробника) – за третім варіантом використовується протокол «запит – відповідь». Алгоритмічний кодграббер – пристрій, який розпізнає за цифровим посланням брелка тип (тобто виробника, «бренд») сигналізації і, використовуючи «мануфактурний код», стає клоном (повним дублікатом) брелка власника. Цей принцип застосовується до автосигналізації, що використовує алгоритм Keeloq для кодування сигналу від брелка до центрального блоку сигналізації під час радіообміну «брелок – центральний блок» (діалогові системи). Вважається, що «мануфактурні коди» («коди виробника») для більшості типів сигналізацій отримано методами промислового шпигунства на заводах, що програмують мікрокодери систем автосигналізацій або в результаті зворотного інженерного розроблення чипів мікроконтролерів. Існують «чорні списки» автосигналізацій, які розкриваються алгоритмічним кодграббером. Такий кодграббер

(залежно від функцій і кількості «прошитих» автосигналізацій) коштує декілька тисяч доларів і використовується для тестування сигналізацій в автосервісах і страхових компаніях.

Протокол «запит-відповідь» ґрунтується на застосуванні мануфактурного коду, який надає деякий рівень безпеки. Цей протокол за своїх переваг потребує синхронної роботи системи та брелка. Кожний наступний запит дає новий код, пов'язаний з попереднім. Синхронізація може здійснюватися за подією. Відповідь, яка надходить на запит від брелка, і код, що формується в системі, мають бути однаковими. За розсинхронізації може виникнути ситуація, коли вони не збігаються. Наприклад, під час натискання кнопки брелка вона може випадково спрацювати декілька разів, що призведе до розсинхронізації брелка і системи.

Для уникнення такої ситуації розглянемо детальніше протокол «запит-відповідь». Брелок посилає кодове посилення, яке сприймає система. Система перевіряє (ідентифікує) брелок і визначає, що це той самий брелок, яким було закрито машину. Тут можна використати один із нескладних криптографічних алгоритмів, наприклад, потокове шифрування. Є номер брелка, який у зашифрованому вигляді подається на систему. Процедура потокового шифрування передбачає знання системою послідовності гами. Після ідентифікації система генерує запит й одночасно визначає код запиту та надсилає його на брелок. Брелок відпрацьовує запит і формує код відповіді, засновуючись на знанні гами. Зворотним каналом код передається в систему, де порівнюється зі сформованим за такою самою процедурою кодом. У разі збігу спрацьовує виконавчий пристрій. Важливо, щоб під час обміну інформацією не було повторного спрацювання. Це може бути забезпечено блокуванням кнопки (фіксацією такої події) до моменту, коли відбуватиметься інформаційний обмін.

Використання динамічної генерації коду посилює захист, але не дає змоги повністю запобігти зламу сигналізації. Практика свідчить, що для зламу 64-бітного ключа автомобільної сигналізації, що використовує мікросхему Keeloq,

потрібна приблизно одна година. Така ситуація виникає внаслідок недосконалого криптографічного захисту, оскільки насправді динамічними є 28 бітів ключової послідовності, а решта 36 бітів становлять собою «мануфактурний код», який можна визначити для кожної марки автомобіля. Очевидно, що проблема полягає у недостатній стійкості ключа¹.

Водночас слід зазначити, що на практиці для незаконного заволодіння транспортними засобами використовуються і засоби, виготовлені саморобним способом. За способом виготовлення подібні пристрої можна поділити на два великих класи:

1) пристрої, виготовлені на базі спеціально розробленої електронної плати, яка поставляється в типовому корпусі, що відіграє роль камуфляжу для пристрою (наприклад, комплект обладнання для угону автомобілів, змонтовані в корпусі від мобільного телефону);

2) пристрої, виготовлені шляхом програмно-апаратної модифікації автомобільних пристроїв (наприклад, алгоритмічні кодграббери, виготовлені на базі брелків керування автосигналізаціями з двобічним зв'язком.

Але сучасні автомобільні сигналізації використовують все складніші схеми автентифікації для унеможливлення несанкціонованого доступу та керування інформаційною системою транспортного засобу. Тому сучасні кодграббери можуть бути значно складнішим пристроєм, ніж просто перехоплювач радіосигналу;

- **механічні пристрої** (для зняття блокування руля; зламу замків для проникнення в салон транспортного засобу та запуску його двигуна; зварювальні апарати; автогени; пристрої для несанкціонованого запуску двигунів транспортних засобів тощо);

¹ Кожевніков О.А. Прилади для зламу радіоканальних автомобільних сигналізацій як об'єкт експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 2 (28). С. 93–94; Немкова О.А., Чаплига В.М., Шандра З.А. Покращення безпеки систем дистанційного керування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Автоматика, вимірювання та керування*. 2013. № 774. С. 82–85.

15) підготовка місць укриття (відстою, розукомплектування) викраденого транспортного засобу; виготовлення підроблених ДНЗ і реєстраційних документів;

16) пошук каналів збуту викраденого (продавців, покупців, посередників);

17) вироблення певної лінії протидії правоохоронним органам на випадок викриття тощо.

У багатьох випадках перераховані способи застосовуються в комплексі.

З особливою ретельністю здійснюється готування до незаконних заволодінь транспортними засобами з охоронюваних стоянок, гаражів і інших закритих об'єктів.

Способи незаконного заволодіння транспортними засобами доцільно класифікувати за такими підставами.

За ставленням до транспортного засобу незаконне заволодіння транспортним засобом може бути скоєно шляхом: запуску двигуна; буксирування; завантаження на інший транспортний засіб.

За ставленням до власника (законного користувача) транспортного засобу злочин може бути вчинено шляхом: примусового відсторонення від керування; примушування до початку чи продовження руху.

Залежно від умов заволодіння транспортним засобом злочини може бути вчинено: таємно; відкрито; шляхом обману або зловживання довірою; шляхом застосування насильства або погроз.

Так, 14 травня 2019 р. об 11:03 до Суворовського ВП ГУНП в Одеській області надійшло повідомлення по спецлінії «102» про те, що за адресою: проспект Добровольського, 133 трое невідомих осіб в масках під погрозою застосування пістолета незаконно заволоділи автомобілем «Audi A6» (чорного кольору, ДНЗ JGR682, литовська реєстрація), після чого зникли з місця події у невідомому напрямку¹.

Залежно від місця викрадення транспортного засобу злочин може бути вчинено: з місця стоянки; під час руху.

¹ Кримінальне провадження від 14 травня 2019 р. № 1201916049000. Відкрите СВ Суворовського ВП ГУНП в Одеській області за ч. 3 ст. 289 КК.

Наприклад, 17 травня 2018 р., близько 23 год. 30 хв., поблизу магазину «Явір» за адресою: вул. Гвардійська м. Прилуки, раніше судимі мешканці м. Прилук за попередньою змовою між собою, із застосуванням фізичного насильства до потерпілого (мешканця Прилуцького району, с. Удайці) позбавивши його можливості активно чинити опір, помістили останнього, всупереч його волі в багажне відділення автомобіля потерпілого марки «ВАЗ 2109». У подальшому один із правопорушників, рухаючись на ньому, незаконно заволодів автомобілем, а потерпілого відвезли в гаражне приміщення, після чого його помістили до підвалу в гаражі, зачинивши там, і зникли з місця вчинення кримінального правопорушення¹.

Технологічними способами проникнення до салону та подальшого незаконного заволодіння транспортними засобами слід вважати способи з використанням спеціальних технічних засобів, пристроїв для відмикання і запущу двигуна.

Механізм безпосереднього скоєння незаконних заволодінь транспортними засобами переважно складають дії і прийоми правопорушників, спрямовані на:

- викрадення транспортного засобу з використанням інших транспортних засобів («на тросу»). Як правило, автомобілі «престижних» марок («Mercedes-Benz», «BMW», «Lexus», «Toyota») викрадаються за допомогою троса, евакуатора, спеціальної техніки і доставляються до місця перепродажу, розукомплектування тощо;

- подолання різного роду перешкод;
- нейтралізацію охоронних систем і протиугонних комплексів.

У подібних випадках після проникнення в салон автомобіля правопорушники підключаються до діагностичного роз'єму OBD 2 та за допомогою спеціального обладнання програмним

¹ Прилуцька місцева прокуратура інформує. За незаконне позбавлення волі – злочинців за ґрати. URL: <http://pryluky.cg.gov.ua/index.php?id=22396&tp=1&pg>.

методом обходять штатний імобілайзер. Залежно від марки автомобіля прописується додатковий ключ, далі деактивується штатна охоронна сигналізація, потім запускається двигун в аварійному режимі.

На деяких автомобілях для подолання штатної АСОС не завжди достатньо підключення до діагностичного роз'єму; тому в таких випадках правопорушники впливають на блоки, що відповідають за сертифікацію штатних ключів (приладовий щиток, блок магнітоли тощо).

Підміна електронного блока управління двигуном полягає у відключенні штатного імобілайзера шляхом зняття роз'ємів штатного ЕБП та встановленні заздалегідь виготовленого ЕБП із наперед приписаним в ньому ключем.

Автомобілі таких марок і моделей, як «Hyundai Accent», «Kia Rio», «Renault Duster», «Renault Logan», «Renault Sandero», «Ford Focus», «Mazda 3» і «Mazda 6», «Nissan Almera» тощо, як правило, викрадаються таким чином: злочинець, використовуючи спеціальні механічні пристрої, проникає в салон транспортного засобу, а потім, використовуючи спеціальне діагностичне обладнання та заздалегідь підготовлені ключі з електронними блоками-чипами замка запалювання, несанкціоновано запускає двигун транспортного засобу.

Існує ще один спосіб викрадення транспортного засобу з використанням ретрансляторів («вудочок») (див. додаток 16 практичного порадики). Раніше майже всі транспортні засоби преміум-класу, обладнані системою безключового доступу, таких марок, як «Mercedes-Benz», «BMW», «Lexus», «Toyota» тощо, викрадалися з використанням різних видів ретрансляторів. Однак сьогодні в зону ризику потрапляють практично всі автомобілі, в комплектації яких передбачена функція «вільні руки» (безключовий доступ в автомобіль).

На активній фазі зловмисники діють, як правило, удвох: один знаходиться поруч з автомобілем, а інший супроводжує

Приклад безконтактного незаконного заволодіння транспортним засобом

його володільця на невеликій відстані. За допомогою спеціального обладнання (ретранслятора) вони зчитують штатний радіосигнал системи АСОС, посилюють його та передають один одному на велику відстань. Правопорушнику, який знаходиться біля автомобіля, достатньо отримати сигнал у відповідь для того, щоб відкрити двері (як це робить власник з ключем в кишені) і натиснути кнопку «старт/стоп», після чого штатний імобілайзер відключається, чим й усувається перешкода до викрадення автомобіля;

- несанкціоноване проникнення до транспортного засобу;

- несанкціонований запуск двигуна та заволодіння транспортним засобом.

Транспортні засоби мають низку слабких місць (конструктивних вад), які зазвичай і використовують правопорушники при проникненні. Найбільш уразливими місцями є: зовнішній замок дверей; внутрішня фіксуєча кнопка замка дверей; зовнішній замок багажника; люк; вітрове скло; підйомне бічне скло; лобове і заднє скло; ущільнювачі дверей і поверхонь, що закриті склом.

Як знаряддя та інструменти, що полегшують доступ до салону транспортного засобу, застосовуються найрізноманітніші предмети і пристосування: ключі, ножі, виделки, ножиці, металеві лінійки, викрутки, відмички, дротові гачки і каміння тощо.

Якщо транспортний засіб обладнаний будь-яким складним радіоелектронним пристроєм захисту, то його відключення зазвичай здійснюється спеціальними електронними приладами типу «кодграббер» або «код-сканер». У момент постановки водієм системи захисту в режим охорони або виходу з нього перехоплюється радіосигнал, який згодом розкодовується і використовується для відключення охоронної сигналізації.

Так, 8 січня 2016 р. Особа-1 разом з Особою-2 прибули до будинку № 9 / 1, розташованого по вул. Палубній в м. Одесі, де стояв припаркований автомобіль «Toyota Land Cruiser», належний ЗАТ СП «Українське-Турецьке підприємство Одеські Дріжджі». Реалізуючи свій злочинний умисел, Особа-2 за допомогою

телекомунікаційного програмно-апаратного комплексу, що виконує функції кодграббера, відкрив двері вказаного автомобіля; Особа-1, який сів за кермо автомобіля, привів у рух його двигун. Після цього, не маючи права на користування вказаним транспортним засобом, Особа-1 та Особа-2 на зазначеному автомобілі зникли з місця вчинення злочину¹.

Простіші протиугонні пристрої, що не мають автономних джерел живлення, правопорушники відключають від системи подання електроживлення транспортного засобу (наприклад, від'єднують клеми від акумулятора), після чого сигналізація не спрацьовує.

Механічні замки (скоби, «секретки» тощо), що встановлюються на важіль перемикання передач, педалі управління, кермо або колеса, перепилують в салоні транспортного засобу на місці його стоянки або в іншому, більш безпечному місці. У цих випадках як знаряддя злочину застосовуються різні ріжучі метал інструменти, спеціальні кусачки або набори відмичок для механічних замків.

Типові способи проникнення до транспортних засобів.

Правопорушники проникають до транспортного засобу в різний спосіб:

- через відкриті двері або вікна; розбиваючи бічне вікно;
- відкриваючи дверний замок за допомогою спеціально вигнутих дротових гачків або петель, які просовуються між рамкою скла і прорізом дверей і надіваються на штифт дверного запору;
- за допомогою «код-сканера»;
- використовуючи копії ключів;
- шляхом розрізу ущільнювальної гуми скла зверху;
- шляхом видавлювання лобового або заднього скла;

**Огляд способів
незаконного
заволодіння
транспорт-
ним засобом**

¹ Вирок Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/1997/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8345594>.

- шляхом вибивання дверного замка;
- шляхом відключення електронних систем захисту та відкриття механічних захисних систем (див. додаток 15 практичного порадики).

Проникнення на об'єкти, що охороняються, завжди пов'язане з необхідністю виконання низки додаткових дій щодо подолання спеціальних огорож, розблокування охоронної сигналізації, відволікання сторожів, службових собак тощо.

Об'єкти, що охороняються, можуть бути двох типів:

1) відкриті – платні стоянки, території підприємств та організацій, ділянки приватних домоволодінь, залізничні платформи тощо;

2) закриті – гаражі, бокси, ангари, майстерні, контейнери, спеціальні споруди.

Якщо транспортний засіб знаходиться в гаражі, то правопорушниками застосовуються різні способи проникнення:

- 1) через ворота;
- 2) через двері;
- 3) через вікно;
- 4) в інший спосіб (через дах, стіни).

Підспособами проникнення є такі:

- злам або спилування замків;
- перепилування петель гаражних воріт;
- підбір ключів до замків, відмичок;
- пролом даху, стіни;
- підкоп;
- піддомкращування нижніх і верхніх перекриттів будівлі;
- відтискання дверей;
- вирізання (висвердлювання) запірних пристроїв.

Типовими прийомами приховування незаконних заволодінь транспортними засобами є:

1) переміщення викраденого транспортного засобу до іншого населеного пункту;

2) тимчасове укриття транспортного засобу або його частин в спеціально підготовлених для цієї мети місцях (за місцем проживання, роботи зловмисників або їхніх родичів і знайомих,

а також в лісопосадках, підприємствах, які не працюють, тощо). Злочинцями на цьому етапі часто використовуються різні види пригнічувачів радіосигналів, встановлених на викрадених транспортних засобах. В процесі вчинення викрадень транспортних засобів зловмисниками використовуються мобільні та стаціонарні пригнічувачі радіосигналів – як супутникових охоронних систем, так і GSM-сигналізацій (трекерів), що дозволяє приховувати шляхи пересування та місця зберігання транспорту. Стаціонарні пригнічувачі сигналів використовуються в місцях розукомплектування викрадених транспортних засобів на запчастини, в спеціалізованих приміщеннях – боксах, на охоронюваних територіях з обмеженим доступом;

3) зміна зовнішнього вигляду за рахунок встановлення інших деталей, декоративного оформлення або перефарбування транспортного засобу;

4) зміна заводського ідентифікаційного маркування, ДНЗ транспортного засобу.

Ідентифікаційний номер автомобіля (VIN номер) наноситься в різних місцях автомобіля, в ньому зашифровані: ідентифікаційний код заводу-виробника, марка, тип кузова, тип коробки передач, об'єм двигуна, комплектація системами пасивної безпеки, контрольна сума, модельний рік, збірний завод та серійний номер (див. додаток 17 практичного порадики).

Отже, ідентифікаційний номер автомобіля (VIN номер) є спеціальною комбінацією окремих знаків, яка присвоюється виробником (конструктором) своєму автомобілю з метою ідентифікації та яка складається з 17 знаків. Ідентифікаційний номер автомобіля містить три обов'язкові для всіх виробників частини:

- номер світового виробника (WMI);
- частина, яка описує (характеризує) транспортний засіб (VDS);
- частина, яка розрізняється (VIS).

Наприклад, частина VIS складається з 8 знаків; причому останні чотири знаки повинні бути цифрами. Цей елемент ідентифікаційного номера автомобіля становить собою

сукупність знаків, яку присвоює сам виготовлювач для того, щоб можна було відрізнити конкретний автомобіль від усіх інших автомобілів. Якщо виробник у цій частині ідентифікаційного номера хоче вказати рік та/або завод-виробник, то в таких випадках рекомендується, щоб рік позначався першим знаком номера частини автомобіля, що розрізняється, а завод-виробник – другим знаком цього елемента ідентифікаційного номера автомобіля.

Якщо в ідентифікаційному номері виробником закладено інформацію про рік випуску автомобіля, то в ньому вказується так званий модельний рік. Модельний рік не завжди збігається з календарним роком. Обов'язкові ключі (коди) для кодування року наводяться в таблиці.

Рік	Знак	Рік	Знак	Рік	Знак	Рік	Знак
1971	1	1981	B	1991	M	2001	1
1972	2	1982	C	1992	N	2002	2
1973	3	1983	D	1993	P	2003	3
1974	4	1984	E	1994	R	2004	4
1975	5	1985	F	1995	S	2005	5
1976	6	1986	G	1996	T	2006	6
1977	7	1987	H	1997	V	2007	7
1978	8	1988	J	1998	W	2008	8
1979	9	1989	K	1999	X	2009	9
1980	A	1990	L	2000	Y	2010	A

Сукупність усіх трьох вказаних частин забезпечує одиничність та неповторність VIN номеру для всіх випущених автомобілів виробником впродовж 30 років.

За неповторність (одиничність) VIN номеру відповідає виготовлювач (конструктор – фізична або юридична особа, під керівництвом якого автомобіль був зібраний в єдине ціле, готове до використання).

Розділовий знак – це символ (знак), який наноситься для того, щоб розділяти частини ідентифікаційного номера

автомобіля або зазначати його межі (початок та кінець). Право вибору розділового знаку надається виробникові за умови, що розділовий знак повинен бути таким, аби його не можна було сплутати з арабськими цифрами або буквами латинського алфавіту.

В ідентифікаційному номері автомобіля повинні використовуватись тільки такі арабські цифри та заголовні латинські букви:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 / A B C D E F G H J K L M N P R S T U
V W X Y Z

(в VIN номері не використовуються букви I, O та Q)

Якщо ідентифікаційний номер автомобіля зазначається в документах, то він повинен бути виконаний в один рядок та в суцільну лінію, тобто без пробілів. У документах знаки-роздільники не зазначаються.

Основні відомі способи зміни маркування кузову можна поділити на дві групи.

Для *першої* є характерним те, що зберігається первинне маркування або його сліди; відтак їх виявлення є принципово можливим. Перший спосіб полягає в зміні конфігурації маркувальних засобів шляхом:

- добивання елементів, яких не вистачає, у знаках первинного маркування, які мають подібне накреслення зі знаками потрібного (вторинного) маркування (наприклад, 3 – 5, 1 – 4, 5 – 6 – 8 – 9 – 0);

- набивання знаків вторинного маркування поверх знаків первинного;

- забивання (зачеканювання) окремих знаків первинного маркування та нанесення на їхні місці інших. Надлишкові елементи заповнюють пластичними масами або заплівають та фарбують.

Другий спосіб полягає в заглибленні ділянки маркування, нанесенні на первинне маркування шару металу або пластичної маси чи тисненні на отриманій поверхні рельєфу потрібного (вторинного) маркування з подальшим зафарбуванням ділянки кузову.

Третій спосіб полягає в заглибленні ділянки з маркуванням та закріпленні на цьому місці зварюванням або наклеюванням ділянки панелі з іншим маркуванням.

Для другої групи способів, які супроводжуються знешкодженням первинного маркування, притаманним є видалення ділянки, частини або всієї маркувальної панелі чи заміна їх на інші.

В описаних вище випадках до ознак, які свідчать про зміну маркування, належать:

- нечітке креслення знаків, їхнє зміщення по вертикалі, різні інтервали та глибина, відмінності конфігурації знаків від зразків, сторонні штрихи в знаках;

- сліди оброблення поверхні під шаром емалі, збільшення товщини покриття, а також наявність залишків шпаклівки або інших матеріалів на ділянці маркування;

- відмінності покриття маркованої панелі та прилеглих деталей, наявність слідів опилу (часток) емалі на прилеглих деталях;

- незбіг маркування з його відображенням на зворотному боці панелі та сліди забивання знаків на ній, локальне збільшення товщини панелі;

- зварні шви на маркованій панелі, з'єднання панелей зварними швами, сліди свердління точок зварки та імітація точкової контактної зварки (заповнення отворів розплавами олова або латуні) тощо (див. додаток 17 практичного poradnika);

5) розукомплектування транспортного засобу на окремі вузли й агрегати (з подальшою реалізацією на запчастини);

6) підроблення (виготовлення) документів на право користування і володіння транспортним засобом;

7) знищення знарядь і предметів, а також матеріальних слідів злочину;

8) приховання слідів вчинення викрадення транспортного засобу. З цією метою злочинцями використовуються різні технічні пристрої пошуку та виявлення джерел різних радіосигналів з їхньою подальшою деактивацією, різні комплекси зі зміни маркувальних позначень.

Перелічені прийоми приховування використовуються в різних комбінаціях і різній послідовності залежно від характеру скоєного злочину та особливостей особи правопорушника.

В окремих випадках заходи з приховування вчиненого злочину не застосовуються.

Реалізація транспортного засобу включає в себе такі дії:

1) вжиття комплексу заходів з «очищення» викраденого автомобіля від слідів володіння ним попереднім власником, нанесення нового маркування на вузли та агрегати транспортного засобу, внесення змін в електронні блоки управління транспортним засобом;

2) розбирання транспортного засобу на запчастини;

3) реалізація автомобіля шляхом підготовки на нього подвійного комплекту документів від вже зареєстрованого автомобіля тієї ж марки та модифікації;

4) використання транспортного засобу як приводу для отримання за його повернення від власника або зі страхової компанії (якщо викрадений автомобіль застрахований за відповідним договором) певної грошової винагороди;

5) продаж викраденого транспортного засобу в інші регіони та держави, в яких не налагоджена процедура перевірки транспорту за системами міжнародного обліку викрадених транспортних засобів.

Незаконне заволодіння транспортним засобом є складною і динамічною системою взаємодії різноманітних об'єктів (транспортних засобів, технічного та іншого устаткування, дороги, злочинця тощо), внаслідок чого утворюються **різноманітні сліди**, типові для цього виду злочинів. Слід відзначити, що механізм слідоутворення залежить від місця та способу вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом. Так, найбільший комплекс слідової інформації (трасологічних слідів) утворюється при посяганні на транспортні засоби, що знаходяться у закритих приміщеннях (боксах, гаражах тощо). Найменше слідів залишається при посяганні на транспортні засоби, якими заволоділи з ділянок місцевості з асфальтовим покриттям та викрадені у суху погоду¹.

Слідову картину незаконних заволодінь транспортними засобами можна виявити на місці вчинення злочину (місці

¹ Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 68.

події). Умовно пропонується сліди поділити на групи, зокрема такі: 1) сліди на місці стоянки автотранспортного засобу (сліди злочинця та знаряддя); 2) сліди на злочинцеві (порізи від знарядь тощо); 3) сліди проникнення до автотранспортного засобу (сліди зламу замка, розбите скло, мікросліди злочинця); 4) сліди-предмети, загублені злочинцем, коли він залишав місце вчинення злочину (знаряддя злочину); 5) інші сліди (наприклад, транспортного засобу, на якому злочинець покинув місце події).

2.3. Обстановка незаконних заволодінь транспортними засобами

Обстановка незаконних заволодінь транспортними засобами характеризує процес вчинення таких злочинів у часі та просторі. Відомо, що викрадачі нерідко не лише повторно застосовують одні й ті самі способи заволодіння (які призводять до очікуваного злочинного результату), а й намагаються діяти в тих самих умовах місця і часу.

Заволодіння транспортними засобами в абсолютній більшості випадків здійснюється в період часу з 0 до 6 години – приблизно 46%, у період часу з 18 до 24 – приблизно 29%, а з 6 до 18 години – приблизно 25 %.

Заволодіння транспортними засобами, що добре охороняються, вимагає значних витрат часу, а тому вибір нічного і вечірнього періодів зумовлений низкою супутніх чинників (менша кількість співробітників поліції, які патрулюють вулиці, перехожих та ймовірних свідків злочину, знижена увага охоронців (сторожів), недостатня освітленість території тощо). Також вибору часу сприяють й суто суб'єктивні фактори, наприклад, прагнення правопорушників залишитися непоміченими.

**Приклад
незаконного за-
володіння тран-
спортним засо-
бом з охорону-
ваної стоянки**

Щодо пори року, то найбільш кримінальними є весняно-літній і частково осінній період, що є сезонами активної експлуатації транспортних засобів.

«Пік» незаконних заволодінь транспортних засобів припадає на квітень–травень і серпень–вересень (приблизно 24 і 27%, відповідно). У червні–липні (у найбільш спекотні місяці) спостерігається деякий спад злочинів, а з початком похолодання – зниження їхнього рівня до мінімуму.

Значна кількість незаконних заволодінь транспортними засобами вчиняється у вихідні, передсвяткові та святкові дні. У цей період погіршуються умови зберігання та охорони: багато власників залишають транспортні засоби без нагляду на неохоронюваних стоянках, у дворах, на вулицях за місцем проживання тощо.

Місцями незаконних заволодінь транспортними засобами найчастіше є: двори житлових багатоквартирних будинків; вулиці населених пунктів; паркування (обладнані і необладнані); гаражі в гаражних кооперативах; ділянки доріг; охоронювані і неохоронювані стоянки; місця паркування біля магазинів, вокзалів, ринків та адміністративних будівель; автомобільні ринки.

2.4. Особа правопорушника

Абсолютну більшість незаконних заволодінь транспортними засобами (близько 96%) вчиняють чоловіки у віці від 16 до 35 років, які виявляють підвищений інтерес до автотранспорту, працюють в сфері автообслуговування або є безробітними, раніше засуджені за аналогічні злочини. Вік осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом з метою *подальшого оплатного повернення власнику*, складає 21–38 років, серед них раніше засуджених – більше 75%, у т. ч. за скоєння аналогічних злочинів – майже 50%. Стать осіб, які вчиняють незаконні заволодіння автотранспортом з метою *подальшого оплатного повернення власнику*: в переважній більшості це чоловіки (95%), але останнім

часом прослідковується тенденція залучення до схем вчинення таких злочинів і жінок віком від 20 до 30 років для підшукування власників елітних автомобілів, знайомства, отримання інформації про розпорядок дня жертви, місце та спосіб зберігання таких транспортних засобів¹.

Наприклад, під час розслідування кримінального провадження, розпочатого за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК, співробітниками Національної поліції України задокументовано протиправну діяльність стійкої злочинної групи осіб, яка спеціалізувалась на незаконному заволодінні транспортними засобами марки «Lexus» і «поверненні» викрадених машин за матеріальну винагороду потерпілим. Встановлено, що зловмисники для переховування викрадених транспортних засобів орендували гаражне приміщення в одному з гаражно-будівельних кооперативів м. Харкова. Затримані особи мали пристрої для примусового відмикання замків дверей транспортних засобів, алгоритмічні кодграббери різного типу сигналізації та виносні блоки діагностування електронної системи, що дозволяло їм повністю контролювати та керувати викраденими автомобілями.

Будучи обізнаними про методи оперативно-розшукової діяльності, зловмисники під час скоєння злочинів, дотримуючись конспірації, використовували альтернативні види телефонного зв'язку, мобільні термінали з клонованими IMEI, постійно змінювали абонентські номери. Під час скоєння злочинів, а також для проведення спостереження за потерпілими як машини «супроводу» використовувались автомобілі з номерами іноземної реєстрації, придбані через Інтернет. З метою безперешкодного проїзду вулицями міста після скоєння злочину правопорушники використовували номери «прикриття», які замовляли через Інтернет-ресурс «Автознак Укр»².

¹ Брисковська О.М., Бурак М.В. Характеристика особи злочинця, який незаконно заволодів автотранспортом з метою подальшого оплатного повернення власнику. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5.11.2019 р.) / за заг. ред. О.Г. Рувіна, Н.В. Нестор; уклад. О.І. Жеребко, А.О. Полтавський, О.В. Юдіна. Київ: КНДІСЕ Міністерства юстиції України, 2019. С. 80.

² Кримінальне провадження від 13 лютого 2018 р. № 12018220490000602. Відкрите СУ ГУНП в Харківській області за ч. 3 ст. 289 КК.

Правопорушників, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами, умовно можна розподілити на дві групи.

Прості правопорушники – вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами без попередньої підготовки та використовують при цьому не складні в технічному плані засоби і знаряддя. Найчастіше вони скоюють злочини через намір, що виник раптово, або в силу збігу інших сприятливих обставин (наприклад, автомобіль залишений відкритим без нагляду, або його власник знаходиться в нетверезому стані).

Кваліфіковані правопорушники – це особи, які мають стійку антигромадську орієнтацію, володіють певними навичками, вміннями і вчиняють незаконні заволодіння із попередньою підготовкою, використанням складних технічних засобів і знарядь. Вони спеціалізуються на заволодінні транспортними засобами, що мають гарний технічний і візуальний стан, багату комплектацію і високу вартість. Кінцева мета кримінально-протиправної діяльності таких осіб – отримання доходів від збуту викрадених транспортних засобів.

Кваліфіковані правопорушники зазвичай вчиняють злочини у складі груп, які характеризуються стійкістю та організованістю. Характерним для таких груп є розподіл ролей, обов'язків і функцій, підвищена конспірація, наявність бази для переобладнання або розукомплектування транспортних засобів, наявність стійких каналів збуту викраденого. Члени таких груп мають навички водіння і технічного обслуговування автотранспорту, підроблення документів тощо. Такі правопорушники підтримують тісні зв'язки зі спеціалістами СТО, ремонтними, автотранспортними організаціями, торговими підприємствами.

Так, під час розслідування кримінального провадження, розпочатого за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 289 КК, скоєного злочинною групою з чотирьох осіб (організатора-виконавця, двох виконавців, пособника) у затриманих вилучено дві бойові гранати «РГД». При проведенні невідкладних обшуків виявлено та вилучено: «АКС-74У» з глушником і двома магазинами, спорядженими бойовими набоями; димова шашка; номерні знаки та дублюючі таблички від автомобіля «Toyota Land Cruiser», заздалегідь підготовлені для викраденого автомобіля

з метою виготовлення автомобіля-«двійника»; радіостанції та спецзасоби для виявлення та придушення сигналів GPS-трекерів; автомобілі «Mitsubishi L200», ДНЗ АА0011АА і «Mercedes-Benz SL55», ДНЗ АА33322АА, номерні агрегати яких мають явні ознаки зміни кустарним способом¹.

В організованих групах існує розподіл ролей залежно від кримінальної спеціалізації конкретної особи:

- 1) організатор (керівник);
- 2) «навідник» – особа, яка займається пошуком потрібного транспортного засобу відповідної марки, моделі, модифікації, кольору, технічного стану;
- 3) виконавець – особа, яка здійснює незаконне заволодіння транспортним засобом;
- 4) «охоронець» – особа, яка забезпечує безпеку під час вчинення злочину, прикриття групи;
- 5) «спеціаліст» – фахівець: з нейтралізації охоронної сигналізації та пристроїв блокуючих систем; з підроблення документів на викрадений транспортний засіб; зі зміни ідентифікаційних позначень двигуна, шасі, кузова; технічного переобладнання і перефарбування;
- 6) «кур'єр» – особа, котра переміщує викрадені транспортні засоби до місць їх «відстою» або реалізації;
- 7) «збувальник» – особа, яка займається пошуком покупців і продажем викрадених транспортних засобів та автозапчастин;
- 8) «посередник» або «контактер» – особа, яка переконує потерпілого в безперспективності офіційних звернень до поліції та доцільності вирішення питання про повернення викраденого автомобіля за винагороду.

2.5. Особа потерпілого

Дослідивши та проаналізувавши характерні особливості поведінки потерпілих від аналізованого злочину, всіх їх умовно можна розділити на три групи:

¹ Кримінальне провадження від 5 жовтня 2018 р. № 12018110000000570. Відкрите СУ ГУНП в Київській області (детективи) за ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 289 КК.

1) надмірно самовпевнені власники транспортних засобів;

2) власники транспортних засобів з необережною поведінкою, що сприяє вчиненню злочину;

3) власники транспортних засобів, які добровільно, внаслідок обману чи зловживання довірою передають належні їм транспортні засоби злочинцям.

О.Л. Христов у своєму дослідженні наводить дані, відповідно до яких потерпілими від незаконних заволодінь транспортними засобами частіше стають чоловіки – 63 % проти 37 % потерпілих-жінок. Крім того, у більшості випадків вчинення як відкритих, так і таємних заволодінь транспортними засобами злочинцями здійснюється збір інформації про власника транспортного засобу. Щодо вікової категорії потерпілого, то у 72 % випадків жертвами досліджуваних злочинів стають особи віком від 18 до 40 років, у 28 % – від 40 років і більше. Також встановлено, що у 79,9 % випадків вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами, поєднаних з насильством, потерпілим була одна особа, у 20,1 % – дві і більше. Частіше за все потерпілими від злочинних посягань на транспортні засоби стають громадяни України (96,1 %) у той час, як іноземці ставали жертвами у 3,9 % випадків¹.

¹ Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 60.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

3.1. Реагування на заяви і повідомлення про вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом

Специфіка організації розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами пов'язана з певними чинниками:

- 1) необхідність здійснення взаємодії між різними правоохоронними органами, громадськими організаціями тощо;
- 2) необхідність створення СОГ;
- 3) важливість оперативного та якісного проведення огляду місця події;
- 4) здійснення постійного взаємного обміну інформацією між правоохоронними органами щодо викрадень транспортних засобів;
- 5) необхідність встановлення правопорушників¹.

Прийняття заяв і повідомлень про вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом здійснюється:

- в ході особистого звернення заявника до підрозділу Національної поліції України;
- в телефонному режимі оперативним черговим ТВП чи в процесі самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення правопорушення або події;

¹ В'юнник Д.Ю. Проблеми організації розслідування крадіжок автотранспортних засобів. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). С. 4.

- в телефонному режимі працівником підрозділу «102», який перенаправляє отримане повідомлення оперативному черговому відповідного ТВП.

Відомості, які мають міститись у заяві про викрадення транспортного засобу

Стосовно фізичної особи:

- П.І.Б., дата народження, адреса місця проживання, контактні номери телефонів для зв'язку, місцеперебування (місцезнаходження), статус особи на досудовому слідстві.

Стосовно юридичної особи:

- офіційна назва та код організації, місце її знаходження, контактні дані її представника.

Стосовно змісту події:

- час, місце та обставини заволодіння транспортним засобом;

- належність транспортного засобу заявнику або іншій особі (кому саме);

- установчі дані, прикмети правопорушника, якщо вони відомі, наявність зброї (кількість, марка, номер) і напрямок його руху;

- яких заходів, направлених на розшук транспортного засобу, було вжито.

Стосовно транспортного засобу, який викрадено:

- марка; модель; клас, модифікацію транспортного засобу; ідентифікаційний номер транспортного засобу (VIN номер) – якщо відомий; ДНЗ; місяць та рік випуску; місце виготовлення; колір кузова за документами та при візуальному сприйнятті; технічний стан транспортного засобу; індивідуальні особливості салону, кузова та інші відмітні ознаки; наявність, вид і назва систем блокування, засобів охоронної сигналізації, відстеження місцезнаходження; відомості про салон, показання спідометру, запас палива, наявність багажу та інших предметів у салоні та багажнику автомобіля, їхні відмітні ознаки та вартість; назва страхової компанії, вид та сума страховки; індивідуальні ознаки.

Оперативний черговий після ознайомлення зі змістом заяви / повідомлення, керуючись алгоритмом орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби:

1) з'ясовує та уточнює таку інформацію:

- час, місце (адресу), спосіб заволодіння транспортним засобом або виявлення (затримання) транспортного засобу, яким заволоділи, місце ДТП за участю викраденого автомобіля; якщо місце вчинення кримінального правопорушення знаходилось під спостереженням відеокамери (кримінальні правопорушення, вчинені в районі супермаркетів, фітнес-клубів, автостоянок, фірм тощо), то в першу чергу вживає заходів для отримання відповідних записів проміжку часу за поточну добу та організації пізнавальних заходів;

- належність транспортного засобу, марку, модель, номери агрегатів (якщо вони відомі), ДНЗ, індивідуальні ознаки, наявність у ньому вантажу, його вид, особливості, кількість палива;

- тривалість руху автомобіля;

- маршрут руху автомобіля;

- наявність страховки на автомобіль, назву страхової компанії та її адресу;

- дату страхування;

- наявність довіреності на транспортний засіб;

- право власності;

- установчі дані та прикмети правопорушника, наявність зброї (кількість, марка, номер) і напрямок його руху;

- абонентський номер, установчі дані та місцеперебування (місцезнаходження) потерпілого (заявника); за потреби іншу додаткову інформацію, необхідну для вжиття заходів щодо встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, перекриття можливих шляхів відходу та місць появи (переховування) правопорушників, організації пошуку викраденого транспорту й розшуку правопорушників;

2) реєструє заяву чи повідомлення в електронному журналі ЄО¹;

¹ Про журнал ЄО і порядок його ведення див. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події, затв. наказом МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100.

3) направляє на місце вчинення правопорушення СОГ, інші наряди поліції та дільничного офіцера поліції (у межах закріпленої за ним поліцейської дільниці) для перевірки повідомленої інформації, з'ясування обставин та документування ознак кримінального правопорушення (виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, складання фотороботу). До складу СОГ включаються слідчий (старший СОГ), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службово-розшуковим собакою. Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом вчинене в ході розбою або із застосуванням вогнепальної зброї чи вибухівки, а також поєднане із вбивством, то на місце події також обов'язково виїжджає начальник ГУНП або особа, яка виконує його обов'язки;

4) орієнтує про викрадений транспорт і прикмети правопорушника всі види нарядів поліції, дільничних офіцерів поліції, чергових органів (підрозділів) поліції, працівників автозаправних станцій, залізничних переїздів. Організує: перекриття можливих шляхів відходу та місць появи (переховування) правопорушників; розшук викраденого транспорту й правопорушників відповідно до спеціальних оперативних планів «Перехоплення», «Сирена» або «Грім» (якщо є інформація, що підозрювані озброєні).

За підсумками проведеної роботи черговий повинен підготувати аналітичний звіт з урахуванням таких даних:

- загальна кількість незаконних заволодінь транспортними засобами на відповідній території за рік та останні 2–3 місяці. Якщо кримінальне правопорушення вчинено в сусідніх одне від одного населених пунктах (наприклад, Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне), то цю інформацію потрібно узагальнювати;

- із загальної кількості незаконних заволодінь виділити заволодіння аналогічних видів транспортних засобів (територіальний принцип відбору інформації вказаний вище);

- наявність незаконних заволодінь, учинених аналогічним чином (з гаража, зі стоянок тощо);
- якщо вчинено незаконне заволодіння транспортним засобом непоширеної моделі, то слід з'ясувати, чи вчинялися раніше на території області угони таких моделей і коли;
- чи затримувались особи за вчинення подібних кримінальних правопорушень (за способом, моделлю транспортного засобу), встановити їхнє місцезнаходження (у місці позбавлення волі, на волі), які відомості введені в інформаційний банк даних про таких осіб.

У разі затримання особи, яка скоїла незаконне заволодіння транспортним засобом, черговий уточнює всю інформацію, вказану вище, і видає «зворотну» рекомендацію, тобто список нерозкритих угонів в районі проживання (реєстрації) правопорушника і найближчих районах, учинених за останні 3 місяці.

Після прибуття на місце події членами СОГ організуються і проводяться:

- огляд місця викрадення транспортного засобу з інформуванням оперативного чергового (диспетчера) про:
 - а) обставини та попередню кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення та (за наявності підстав) про залучення додаткових сил і засобів (наприклад, пересувної лабораторії та працівників Експертної служби МВС України, працівників відповідних оперативно-технічних підрозділів) для документування обставин учиненого кримінального правопорушення;
 - б) результати виїзду на місце події та вжиті заходи;
- першочергові заходи з розшуку викраденого транспорту та переслідування правопорушників відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575.

3.2. Першочергові заходи з розшуку транспортного засобу, яким незаконно заволоділи

Слідчий, що чергує у складі СОГ, отримавши від чергового ВПП повідомлення про факт вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом перед виїздом на місце злочину та до початку огляду повинен:

- з'ясувати характер події (де, коли, в який спосіб скоєно правопорушення, наявність потерпілих, свідків, інформацію про правопорушників);

- вжити заходів щодо забезпечення охорони місця події і недопущення сторонніх осіб шляхом надання відповідних вказівок черговому ВПП (за можливості огородити, вжити заходів щодо збереження слідів злочину, речових доказів тощо);

- організувати залучення до участі в огляді необхідних спеціалістів (експертних підрозділів НДЕКЦ МВС України, інспекторів-криміналістів або техніків-криміналістів органів досудового розслідування, працівників підрозділу оперативно-технічних заходів та інших, залежно від обставин правопорушення).

Прибувши на місце події слідчому (залежно від слідчої ситуації, що склалася) необхідно:

- детально опитати потерпілого, встановивши точне місце викрадення транспортного засобу, характеристики транспортного засобу, особисті та інші речі, що знаходились в транспортному засобі, та іншу інформацію для проведення огляду місця події;

- визначити з урахуванням наявних показань, інших фактичних даних межі огляду місця події, встановити ймовірні шляхи підходу і відходу правопорушників, намітити план проведення огляду;

- у разі отримання відомостей про ознаки зовнішності злочинця:

- а) доручити складання фотографічного або художнього суб'єктивного портрету правопорушника;

б) через чергового по ВПП орієнтувати особовий склад поліції щодо прикмет правопорушників, забезпечивши перекриття можливих шляхів їх відходу;

в) скласти та направити до сусідніх ВПП телеграму про перевірку конкретних осіб, схожих за прикметами зі злочинцем;

г) за сприяння ЗМІ інформувати громадськість про зовнішні ознаки особи правопорушника;

- у випадку затримання правопорушника на місці події або відразу після вчинення злочину провести огляд з метою виявлення та вилучення слідової інформації, знаряддя вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом, викраденого майна, інших предметів та одягу, на яких можуть залишитися сліди злочину;

- провести огляд одягу затриманого (затриманих), вилучити речі, які мають сліди незаконного заволодіння транспортним засобом, можуть підтвердити підготовку або причетність до злочину, є знаряддями злочину або заборонені до обігу. Якщо злочинець зазнав тілесних ушкоджень або був поранений, то такий огляд слід провести у медичному закладі;

- якщо затримано декількох правопорушників – унеможливити будь-які контакти між ними (утримувати в окремих приміщеннях та перевозити в різних службових автомобілях тощо);

- вжити заходів щодо встановлення та затримання можливих співучасників незаконного заволодіння транспортним засобом або організувати їх переслідування та затримання за «гарячими слідами» (доручити оперативному підрозділу провести невідкладне відпрацювання прилеглої до місця вчинення злочину території з метою встановлення очевидців злочину, виявлення місць розміщення камер відеоспостереження, встановлення інших відомостей, які можуть бути використані при встановленні осіб правопорушників та доведенні їх причетності до злочину).

Паралельно з оглядом місця незаконного заволодіння транспортним засобом слідчий організовує роботу інших членів СОГ, ставлячи їм конкретні завдання, які умовно можна об'єднати у такі підгрупи:

1. *Встановити свідків події.* Свідками-очевидцями можуть бути власники сусідніх гаражів, двірники, таксисти, мешканці квартир, вікна яких виходять до місця вчинення злочину, чергові охоронюваних стоянок (сторожі), паркінгів, власники транспортних засобів, які паркуються поблизу, інші особи, яким відома будь-яка інформація про обставини події.

2. *Вирахувати місце встановлення камер відеоспостереження поруч із місцем вчинення злочину, отримати доступ до записів з них та проаналізувати зафіксовані на відео дії.* Інформація з камер відеоспостереження допомагає встановити: механізм незаконного заволодіння транспортним засобом; кількість причетних осіб, їхні зовнішні ознаки; маршрут можливого пересування після злочину, а також маршрути пересування до вчинення злочину (за умови, якщо потерпілий помітив спостереження за собою); напрямок, в якому рухався викрадений транспортний засіб із місця заволодіння і конкретний час події.

Якщо виявилось, що викрадений автомобіль рухається автошляхами на територію іншої області України, то у встановленні його місцезнаходження також може допомогти звернення до систем відео-фіксації номерних знаків транспортних засобів АІС «Відеоконтроль-Рубіж», «Гарпун», які фіксують факт та час руху автомобіля і ДНЗ (не виключено й ті, що належать іншому транспортному засобу).

Відповідно до вимог Положення про ІТС «Інформаційний портал Національної поліції України», затв. наказом Національної поліції України від 3 серпня 2017 р. № 676, та Регламенту обміну інформації про зафіксовані номерні знаки транспортних засобів та фотозображень транспортних засобів, упровадженого вимогою Національної поліції України від 29 червня 2017 р. № 6930/01/46-2017, уся інформація з камер відеонагляду накопичується та зберігається в рамках ІПП.

3. *Зібрати максимум відомостей про:*

а) особу потерпілого;

б) осіб, які керували викраденим транспортним засобом за довіреністю або домовленістю з потерпілим, у зв'язку

з виконанням трудових обов'язків, які були обізнані про встановлені засоби захисту та можливості їхнього відключення, місця паркування тощо; допитати таких осіб;

в) викрадений транспортний засіб. Підлягають встановленню:

- марка, модель, колір, рік випуску, належність, вартість, технічний стан, обладнання сигналізацією та іншими охоронними пристроями, GPS-трекером (може допомогти визначити місцезнаходження автомобіля), особливі ознаки транспортного засобу, наявність документів чи (і) цінних речей в салоні тощо;

- кількість комплектів ключів (наявність дублікатів, їхня кількість та місцезнаходження); кількість залишкового палива в баці; на яких СТО автомобіль проходив огляд (там можуть зробити дублікати ключів, підключитися до бортового комп'ютера); інші місця ремонту або обладнання його сигналізацією та іншими засобами захисту від незаконного заволодіння;

- чи застрахований автомобіль (не виключена схема інсценування злочину власником автомобіля з метою отримання страхової виплати за автомобіль та обумовленої суми за незаконну обладунку з його викрадення та перепродажу тощо);

- чи перебуває автомобіль у кредиті;

- чи були у потерпілого борги (наприклад, до потерпілого могли приїхати і забрати автомобіль за борги, а він про це нікому нічого не розповів);

- чи не використаний транспортний засіб самим потерпілим під час вчинення злочину (грабіж тощо) з поданням неправдивого повідомлення до правоохоронних органів про його викрадення.

4. Встановити перелік місць, де можуть переховувати викрадений транспортний засіб (місця «відстою») та перевірити їх. Такими місцями можуть бути:

- авторинки (на предмет виставляння на продаж викраденого автомобіля);

- місця організації несанкціонованих розборок;

- СТО;

- автостоянки (закриті, відкриті, манежні, боксові тощо), розміщені на периферії житлових районів, нежитлових зон, міжмагістральних територіях або в їхніх межах на ділянках, віддалених від центра населеного пункту; паркінги (торгівельних центрів, житлових комплексів), парковки, облаштовані: а) в зоні об'єктів загальноміського значення (громадські, спортивні, культурні, на вокзалах, аеропортах тощо); б) в житловій зоні (районні, внутрішньо кварталні, дворові); в) в зоні міського транспорту (на площах, вулицях, транспортних розв'язках, під мостами);

- гаражі приватних домоволодінь або гаражних кооперативів;

- місця на територіях сільських та селищних населених пунктів, які не патрулюють поліцейські;

- території орендованих домоволодінь, заміських дачних товариств, підприємств, які не працюють, тощо.

5. Відпрацювати оголошення про продаж автомобілів з аналогічними характеристиками (у т. ч. мережу Інтернет щодо виставлення викраденого транспортного засобу на продаж через сайти продажу автомобілів), про оренду гаражів тощо.

З цією метою рекомендується направити запити:

- до регіонального сервісного центру МВС України – щодо проведених операцій із реєстрації-перереєстрації викраденого автомобіля;

- до Державної митної служби України і Державної прикордонної служби України – щодо перетину викраденим транспортним засобом державного і митного кордонів України;

- до обласного Управління патрульної служби – щодо потрапляння викраденого автомобіля в ДТП, складання адміністративних протоколів на водіїв цього транспортного засобу за період часу з моменту незаконного заволодіння по теперішній час;

- до ДІТ МВС України – щодо проведених операцій із реєстрації-перереєстрації викраденого автомобіля.

З метою виявлення, фіксації та кваліфікованого вилучення слідової інформації огляд рекомендується проводити:

- винятково за участю інспекторів-криміналістів або техніків-криміналістів органів досудового розслідування Національної поліції України й Експертної служби МВС України та з урахуванням їхніх рекомендацій. Зокрема, під час огляду членами СОГ устанавлюється коло осіб, які залишили сліди та не пов'язані з учиненням незаконного заволодіння транспортним засобом (потерпілі, їхні родичі, свідки; працівники поліції, інші особи, які опинились на місці огляду до приїзду СОГ, тощо) для їх дослідження та виключення з числа доказів;

- за участю потерпілих або свідків злочину, пояснення яких дозволять точніше зрозуміти механізм події, що відбулася, та цілеспрямовано здійснити пошук слідової інформації;

- використовуючи свідчення потерпілого про дії правопорушника у транспортному засобі, певному приміщенні, де транспортний засіб раніше перебував, для деталізації обстановки при проведенні огляду. Проводити вивчення поверхні підлоги, землі, де раніше зберігався транспортний засіб, та прилеглої до цього місця території з метою відшукування слідів взуття, рук, рукавичок, тканини, текстильних волокон та інших мікрооб'єктів, слідів слини, недопалків, волосся, крові, шкіри, знарядь вчинення злочину; визначити об'єкти для збирання запахових слідів тощо.

Для дослідження шляхів підходу-відходу особи, яка вчинила злочин (встановлення напрямку руху), речових доказів чи знарядь злочину на місце події доцільно направити кінолога зі службово-розшуковим собакою. Його участь у проведенні огляду також буде доцільною в ситуаціях, коли злочин учинено з проникненням у гараж чи інше приміщення, де знаходився викрадений транспортний засіб, що передбачає збереження запахових слідів з метою подальшої перевірки версій стосовно дій конкретних осіб, місць перебування учасників події, їхньої кількості і ролей, причетності до вчинення злочину конкретної особи тощо.

З метою встановлення відомостей щодо базових станцій (сукупність обладнання оператора) та ідентифікаційних параметрів секторів базових станцій операторів телекомунікацій (LAC та CID), які працювали на момент вчинення кримінального правопорушення в зоні незаконного заволодіння транспортним засобом, для забезпечення отримання слідчим інформації, визначеної п. 7 ст. 162 КПК (відомостей про номери та IMEI¹ коди мобільних терміналів, які знаходилися у потрібний час у зоні дії базових станцій) та подальшого відпрацювання їх на причетність до злочину необхідним є проведення радіотехнічної розвідки в зоні вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом; до оглядів місць події доцільно залучати спеціалістів – працівників ДОТЗ Національної поліції України.

В аналогічний спосіб перевіряють потерпілого, на зв'язок з яким можуть вийти (раніше виходили) зловмисники із пропозицією викупити у них належний йому транспортний засіб. Зазначена інформація може бути використана для подолання протидії розслідуванню, для виявлення неправдивих свідчень учасниками провадження тощо².

В подальшому слідчий (за погодженням з процесуальним керівником у кримінальному провадженні) звертається до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до документів, які містять охоронювану законом таємницю та перебувають у ПрАТ «Київстар», ТОВ «Лайфселл» тощо, щодо моніторингу з'єднань абонентів стільникового зв'язку, що діяли у зоні покриття ретрансляційних антен операторів мобільного зв'язку: інформації стосовно абонентів телекомунікаційних послуг, які знаходились

¹ IMEI (від англ. *International Mobile Equipment Identity* – міжнародний ідентифікатор мобільного обладнання) – серійний номер мобільного пристрою (п'ятнадцятизначне число, тобто 14 цифр коду плюс 15-та контрольна цифра), який встановлюється заводом-виробником та є унікальним для кожного мобільного телефону. Цей номер встановлюється заводом-виробником при виготовленні апарату та служить для точної і повної ідентифікації телефону в мережах форматів GSM та UMTS: автоматично передається апаратом у мережу оператора при підключенні. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/IMEI>.

² Головин А.Ю., Грибунов О.П., Бибигов А.А. Криминалистические методы преодоления противодействия расследованию транспортных преступлений: монография. Иркутск. 2015. С. 35.

в певний період часу в зоні дії базових станцій (ретрансляційних антен), наприклад, Lac 28029 Cid 7153, 3641, із зазначенням абонентського номеру (А та В), даних щодо тривалості з'єднання, типу з'єднання, ідентифікатора (IMEI та IMSI) з прив'язкою до місцевості із зазначенням адреси встановлення базової станції (ретрансляційної антени) та азимуту, інформації щодо «0» (нульових) з'єднань абонентів, які перебували в зоні дії зазначених базових станцій (ретрансляційних антен), та азимуту.

Інші члени СОГ, які прибули на місце вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом, діють таким чином:

- перед початком огляду разом із слідчим з'ясовують: обставини вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом; які зміни до обстановки були внесені потерпілим, свідками, працівниками поліції або іншими особами, які опинилися на місці злочину до приїзду СОГ; дані свідків, прикмети правопорушників і транспортних засобів, які ними використовувались ймовірні шляхи відходу. З цією метою:

працівники оперативних підрозділів виконують такі заходи:

- здійснюють поквартирний чи подвірний обхід з метою встановлення фактичних даних про:

1) час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення;

2) кількість та прикмети осіб, які, ймовірно, причетні до його вчинення; за наявності відомостей про ознаки зовнішності підозрюваних – сприяють у складанні фото-композиційного портрету (фоторобота) злочинця; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися при подоланні перешкод, втечі тощо; напрямок, в якому вони, ймовірно, зникли, інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а також індивідуальні ознаки викрадених із транспортного засобу речей або документів;

3) осіб, які могли бути очевидцями або свідками учиненого кримінального правопорушення, та (за наявності доручення слідчого) допиту їх як свідків (таксисти, місцеві

жителі, власники собак, особи, які знаходились в районі вчинення кримінального правопорушення, тощо);

З використанням джерел оперативної інформації встановлюють та перевіряють на причетність до злочину:

а) осіб, які переховують в орендованих гаражах транспортні засоби для подальшої їх легалізації;

б) осіб, які вчинюють викрадення, підроблення та збут документів на транспортні засоби;

в) осіб, які здійснюють зміну номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів;

г) осіб, які здійснюють на замовлення перевезення транспортних засобів з-за кордону;

г) осіб та посередників, які на авторинках збувають легалізовані автотранспортні засоби;

д) осіб, які здійснюють прийом і здавання на металобрухт частин транспортних засобів, та джерела таких надходжень;

е) осіб, раніше засуджених за злочини, пов'язані з незаконним заволодінням транспортними засобами, контрабандою, зміною номерів вузлів агрегатів, підробленням документів на транспортні засоби;

- встановлюють можливі шляхи підходу-відходу (під'їзду-від'їзду) особи, яка вчинила злочин (групи осіб), та проводять пошукові заходи за цими маршрутами з метою виявлення слідів і матеріальних об'єктів, придатних для з'ясування обставин правопорушення, загублених або викинутих злочинцем знарядь злочину, предметів із викрадених транспортних засобів, інших речей, які мають значення для встановлення особи правопорушника, місць розміщення засобів відеоспостереження і фіксації навколишньої обстановки (стаціонарних камер відеоспостереження, реєстраторів у транспортних засобах), їхніх власників;

- встановлюють відомості про місця знаходження знарядь вчинення кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення;

- збирають інші відомості, що можуть бути використані у кримінальному провадженні як джерела доказів;

- у разі отримання позитивної інформації щодо осіб, які причетні до вчинення злочину, або встановлення таких осіб чи інших відомостей, негайно рапортом доповідають про це слідчому та ініціюють питання про доцільність проведення окремих процесуальних дій;

- сприяють організації та здійснюють розшук і затримання осіб, які підозрюються в учиненні незаконного заволодіння транспортним засобом.

У випадку, коли особа, яка, ймовірно, вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом, відома, працівник оперативного підрозділу здійснює такий комплекс заходів:

- перевіряє таку особу за оперативними та іншими обліками Національної поліції України та МВС України через відповідні підрозділи інформаційної підтримки (ІП «АРМОР», ІП «Особа», ІП «Розшук», персонально-довідковим обліком ІП «Оперативно-довідкова картотека» тощо);

- встановлює коло зв'язків цієї особи, серед яких можуть бути невстановлені співучасники злочину;

- з'ясовує відомості щодо наявності у ймовірно причетних до злочину осіб родинних зв'язків та інших місць проживання, реєстрації (у цих місцях може зберігатися незаконно здобуте майно, транспортні засоби, використані під час вчинення злочину, речі, документи, засоби зв'язку тощо).

Створена АІС дозволяє об'єднати інформацію про кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконними заволодіннями транспортними засобами, осіб, які їх учинили, інформацію про місце перебування особи, судимість, кримінальні зв'язки та викрадений автотранспорт в одне ціле у вигляді електронного дос'є, що в результаті створює можливість отримувати інформацію із прив'язкою до конкретного викраденого транспортного засобу, а також інформацію щодо осіб з прив'язкою до всіх викрадених ними транспортних засобів за весь період їхнього кримінально протиправного життя.

АІС об'єднала в єдине ціле такі обліки, як АІС «ОСОБА», АІС «АДРЕСА», АІС «УГОН», АІС «ОГ», АІС «ЄДИНИЙ ОБЛІК»,

АІС «ВЛАСНИК АВТОТРАНСПОРТУ», АІС «ЗАРЕЄСТРОВАНІЙ АВТОТРАНСПОРТ», АІС «КРИМІНАЛЬНА СТАТИСТИКА», АІС «ЮРИДИЧНА ОСОБА» тощо

В результаті цього з'явилася можливість одержувати таку інформацію:

- про осіб, які мають зв'язок із кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із незаконним заволодінням транспортними засобами, та про їхнє місцезнаходження з прив'язкою до відповідного викраденого транспортного засобу;
- про викрадений автотранспорт (марка/модель, ДНЗ, вузли та агрегати автотранспорту тощо) та його місцезнаходження;
- про зареєстрований автотранспорт, який знаходиться у користуванні громадян, які є причетними до кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортом, а також про всі технічні операції автотранспорту;
- про осіб, які причетні до організованих угруповань та скоювали кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом;
- про адреси та територію, де були скоєні злочини, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом, а також інформацію про обставини скоєного кримінального правопорушення, вид та спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом.

АІС «АРМОР» дозволяє одержувати наявну інформацію про осіб: адреси мешкання; наявність транспортного засобу та зброї; коли, ким та за що притягувалася конкретна особа (група осіб) до кримінальної чи адміністративної відповідальності; коли і де відбувала покарання в місцях позбавлення волі; наявність розшуку; звернення в ОНП із заявами і повідомленнями.

Інтегрований банк даних дозволяє здійснювати пошук за визначеними параметрами осіб, які мають криміногенні категорії (наркомани, споживачі і розповсюджувачі наркотиків, адміністративно піднаглядні, які формально підпадають під адміністративний нагляд, повії, раніше засуджені,

психічно хворі тощо), мають особливі прикмети (татування, дефекти речі, шрами, рубці тощо).

Пошук інформації може здійснюватись за одним або комплексом параметрів, узятих у сукупності. Можливості АІС «АРМОР» дозволяють виконувати дуже велику кількість запитів, а тому позначити усі види запитів неможливо. У зв'язку з цим зазначимо лише основні (їх так само можна комбінувати між собою):

- про осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності (можна вказати конкретний вид кримінального правопорушення, місце вчинення, спосіб вчинення, засоби що використовувалися під час вчинення кримінального правопорушення);

- про осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі (можна вказати період звільнення та з якої саме установи звільнилась особа);

- про осіб, які притягувалися до адміністративної відповідальності (можна вказати статтю КУпАП і період, який цікавить);

- про осіб, які знаходяться або знаходилися в розшуку, як зниклі безвісти або правопорушники (можна вказати період заведення, припинення розшукової справи);

- про осіб, які перебувають на обліку в МВС України та Національній поліції України (наркомани, споживачі і розповсюджувачі наркотиків, адміністративно піднаглядні, ті, які формально підпадають під адміністративний нагляд, повії, раніше засуджені, психічно хворі і т.п.);

- про осіб, які мають в особистому користуванні зброю або автомобіль (можна вказати марку-модель, тип, калібр зброї, для автомобіля – ДНЗ, марка, модель, колір);

- про осіб, які мають особливі прикмети (шрами, родимки, татування, пігментні плями, особливості мови);

- про осіб, які доставлялись до ОНП за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Усі зазначені вище запити можна виконувати з урахуванням віку, статі та росту особи, адреси проживання (району, населеного пункту, вулиці, будинку), ОНП (який

притягував до кримінальної або адміністративної відповідальності, що надавав дозвіл на володіння зброєю).

Приклади комбінацій деяких типових запитів, які найбільш часто використовуються при оперативно-розшукових заходах щодо встановлення особи злочинця:

- особи чоловічої статі у віці від 20 до 25 років, зріст 170–175 см, які знаходяться на волі та проживають у Жовтневому районі м. Миколаєва (можна вказати конкретні вулиці, квартали), які притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами;

- особи чоловічої статі у віці 20–25 років, зріст 170–175 см, які проживають у Жовтневому районі м. Миколаєва (можна вказати конкретні вулиці, квартали), які притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами з використанням код-грабберів. А так само звільнилися з місць позбавлення волі з 01.01.2010 по теперішній час;

- особи, які формально підпадають під дію адміністративного нагляду, що встановлений Жовтневим ВП і притягувались до адміністративної відповідальності (можна вказати статті КУПАП) за період з 01.01.2010 по теперішній час;

- особи чоловічої статі у віці 30–40 років, які мешкають на вулицях Волкова, Гагаріна, Комарова і мають татування на середньому пальці правої руки у вигляді каблучки.

Перевірка за адресою (вулиця, будинок, квартира) дозволяє отримувати інформацію про осіб, які мешкають за зазначеною адресою, події та кримінальні правопорушення, вчинені за цією адресою. Інтегрований банк даних дає можливість вибрати всі події, які зареєстровані, та осіб криміногенних категорій, які мешкають на території обслуговування окремого ОНП.

Якщо незаконне заволодіння транспортним засобом учинено в умовах неочевидності, то працівник оперативного підрозділу здійснює оперативний пошук інформації, визначається щодо оперативних можливостей в районі

місця події, наявності джерел оперативної інформації, з якими організує позачергові зустрічі та використовує їхню допомогу, застосовує інші пошукові та оперативні заходи, спрямовані на встановлення причетних до злочину осіб.

Співробітники патрульної поліції виконують такі заходи:

- забезпечують охорону місця події, збереження слідів злочину до прибуття СОГ та під час її роботи;

- разом із іншими учасниками СОГ з'ясовують обставини вчинення злочину, установлюють свідків, прикмети правопорушників і транспортних засобів, які ними використовувались, ймовірні шляхи їх зникнення, про що доповідають слідчому і вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи зловмисники, або тих, що використовувалися при вчиненні злочину;

- надсилають запити до наявних баз даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем для перевірки транспортних засобів, які можуть бути пов'язані із вчиненням злочином;

- під час патрулювання та нагляду за дорожнім рухом на закріплених за ними маршрутах виявляють транспортні засоби, якими незаконно заволоділи правопорушники, або ті транспортні засоби, що використовувалися при вчиненні злочинів.

У випадку втечі правопорушників з місця події на автотранспорті або зі зброєю члени СОГ та залучені підрозділи Національної поліції України організують їх переслідування та залучаються до участі в одній з поліцейських операцій («Сирена» або «Грім»). З цією метою утворюються спеціальні групи:

група блокування – формується з числа поліцейських управління патрульної поліції, управління превентивної діяльності, управління охорони, дії яких спрямовуються на блокування визначеної ділянки території або об'єктів (шляхом виставлення заслонів, КПП, блокпостів, засідок, патрулів, постів спостереження на найбільш вірогідних напрямках руху (ґрунтових дорогах, автошляхах, автовокзалах,

залізничних станціях, платформах приміських поїздів)) з метою перекриття можливого в'їзду, виїзду за їх межі осіб, які розшукуються або підлягають затриманню, а також на унеможливлення проникнення на блоковані території або об'єкти сторонніх осіб та забезпечення безпеки громадян;

група переслідування та / або пошуку – формується з числа поліцейських управління патрульної поліції, управління превентивної діяльності, батальйону поліції особливої призначення, кримінальної поліції, дії яких спрямовуються на переслідування осіб, які розшукуються, встановлюються, підлягають затриманню або намагаються прорватися з блокованої території або об'єкта, транспортних засобів, якими заволоділи правопорушники, або тих, що використовувалися при вчиненні злочину.

Під час перевірки транспортного засобу співробітникам поліції доцільно дотримуватися такого алгоритму дій:

- перевірити свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу;
- звірити номер кузова з номером, що вказаний у свідоцтві про реєстрацію;
- перевірити дані транспортного засобу за базами даних «НАІС», «АРМОР»;
- звірити номери вузлів та агрегатів з тими, що зазначені на кузові транспортного засобу;
- звернути увагу на наявність основних та дублюючих табличок з ідентифікаційними номерами складових частин транспортного засобу (кузова, шасі, рами, двигуна), звірити дані;
- за потреби додатково перевірити VIN номер транспортного засобу за допомогою ресурсів мережі Інтернет (див. додаток 19 практичного poradnika);
- перевірити маркування запчастин (тих, що легкодоступні);
- перевірити дату з пасків безпеки відповідно до виготовлення транспортного засобу (див. додаток 15 практичного poradnika);
- звернути увагу на ДНЗ транспортного засобу;

- перевірити інші можливі переробки та факт можливого втручання в заводський (нормальний) стан транспортного засобу.

Особливу увагу слід звертати на перевірку транспортного засобу, відомості про який відсутні у наявних базах даних (транспортний засіб може бути зареєстрований під регіони тимчасово окупованих територій). Це стосується й інших документів (посвідчення водія тощо), які зобов'язаний надати водій під час перевірки транспортного засобу.

3.3. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України при розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом

Переважає більшість фактів незаконного заволодіння транспортними засобами розкривається за допомогою негласних засобів отримання інформації, адже тільки 5–10 відсотків осіб, причетних до таких фактів, затримується на місці вчинення злочину або за «гарячими слідами». Тільки завдяки планомірній та узгодженій роботі слідчих та оперативних підрозділів вдається встановити осіб, які вчинили досліджуваний злочин, а також транспортний засіб, яким незаконно заволоділи.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий надає відповідним оперативним підрозділам, а в разі створення СОГ – конкретним працівникам оперативного підрозділу, включеним до її складу, письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій і НС(Р)Д (далі – доручення) відповідно до норм КПК, як того вимагає Інструкція МВС України № 575.

Види слідчих (розшукових) дій та їхня послідовність залежать від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого чи прокурора, заявлених стороною захисту клопотань.

Закон визначає чіткий перелік НС(Р)Д, а також регламентує критерії допустимості їх проведення. Відповідно до

ч. 3 ст. 246 КПК рішення про проведення НС(Р)Д приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних НС(Р)Д та отримані результати. При цьому прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення НС(Р)Д. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої НС(Р)Д, як контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 КПК).

Щодо права на безпосереднє проведення НС(Р)Д, то воно згідно ч. 6 ст. 246 КПК надається слідчому, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноваженому оперативному підрозділу Національної поліції України. Ця ж норма КПК уповноважує слідчого чи прокурора щодо залучення до НС(Р)Д інших осіб, якими можуть бути насамперед спеціалісти, які традиційно беруть участь у кримінальному провадженні. КПК передбачає можливість залучення до виконання НС(Р)Д негласних співробітників оперативних підрозділів, уведених у організовані групи чи злочинні організації (ч. ч. 1, 2 ст. 272 КПК, ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»), а також осіб, які на конфіденційній основі співпрацюють з органами досудового розслідування (ч. ч. 1, 2 ст. 272, ч. 1 ст. 275 КПК).

При цьому варто пам'ятати: починаючи з 2015 р. право введення негласних співробітників в організовані злочинні угруповання мають лише спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю СБУ (ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»).

КПК (глава 21) містить вичерпний перелік НС(Р)Д. Усі з перерахованих нижче НС(Р)Д можуть застосовуватись тільки під час розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, кримінальні провадження за якими розпочаті за ч. 2 або ч. 3 ст. 289 КК. Річ у тім, що злочин, передбачений ч. 1 цієї статті КК, не є тяжким, а отже, не дає права задіювати весь арсенал передбачених законом заходів, а саме:

1) втручання в приватне спілкування, різновидами якого є аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмку кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем (статті 258, 260–264 КПК);

2) дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК);

3) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);

4) встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК);

5) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);

6) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК);

7) контроль за вчиненням злочину, формами якого є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК);

8) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

9) виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК);

10) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Рішення про проведення НС(Р)Д приймає на підставах та в порядку, передбачених главою 21 КПК:

- слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, – про дозвіл на проведення втручання в приватне спілкування (ст. 260–264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК), контролю за вчиненням злочину (у випадках, передбачених ч. 8 ст. 271 КПК),

негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);

- прокурор або слідчий, за погодженням з прокурором, – у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК (ч. 1 ст. 250 КПК). При прийнятті рішення про проведення НС(Р)Д у випадках, перелічених у ч. 1 ст. 250 КПК, прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої НС(Р)Д звернутися з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на її проведення.

Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення НС(Р)Д, що розпочата як невідкладна у випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, то вона повинна бути негайно припинена, а отримана внаслідок такої дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК;

- прокурор або слідчий – щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК);

- прокурор або слідчий за погодженням з керівником органу досудового розслідування – щодо виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

- виключно прокурор – щодо контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);

- керівник органу досудового розслідування, прокурор – щодо виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних НС(Р)Д (ст. 273 КПК);

- слідчий – щодо дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК).

Ухвалення процесуальних рішень про проведення НС(Р)Д є результатом оцінки слідчої ситуації, що склалася на певний момент розслідування. Такі слідчі ситуації характеризуються наявністю відомостей про злочин та особу,

яка його вчинила, що вимагають перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, якщо іншим способом, ніж шляхом проведення конкретної НС(Р)Д, це зробити неможливо.

Відповідно до п. 2 розділу VI Інструкції МВС України № 575 не допускається надання слідчим оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) неконкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання.

При ухваленні відповідних рішень повинен враховуватися ризик можливості посягання на життя або заподіяння особі (особам), яка проводить НС(Р)Д, бере в ній участь або іншим особам, тілесних ушкоджень, втечі осіб, які скоїли злочин, або спричинення значної матеріальної шкоди.

За наявності можливості настання таких наслідків у разі проведення НС(Р)Д слідчий, прокурор або співробітник уповноваженого оперативного підрозділу, якому доручено проведення НС(Р)Д, повинні обрати інший порядок, методи, прийоми, засоби, місце, учасників її проведення або відмовитися від її проведення та обрати такі гласні або негласні слідчі (розшукові) дії, які повністю виключать настання зазначених наслідків. Ця рекомендація впливає з аналізу нормативних вимог до проведення окремих НС(Р)Д, що містяться в главі 21 КПК, а так само ст. 42 та інших статтях КК.

Слідчий за своїм процесуальним статусом є самостійним в обранні НС(Р)Д, яку він вважає за необхідне провести за наявності достатніх підстав для її проведення. Таке рішення у вигляді постанови слідчого згідно з ч. 1 ст. 250 КПК повинно бути письмово узгоджене з прокурором, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Прокурор може (за наявності передбачених главою 21 КПК підстав) самостійно винести постанову про проведення НС(Р)Д, виконання якої доручити слідчому, органу досудового розслідування, уповноваженому оперативному підрозділу, виходячи з положень п. 4, 5 ст. 36, ст. 41 КПК.

Однак наявна практика проведення НС(Р)Д співробітниками уповноважених оперативних підрозділів за

дорученням слідчого, прокурора вказує на виправданість обопільного консультування цих суб'єктів з приводу доцільності й можливості здійснення відповідних дій у конкретних ситуаціях. Вказана ситуація стала приводом до закріплення в Інструкції МВС України № 575 положення про участь оперативних підрозділів у плануванні розслідування.

Зокрема, в п. 1 розділу V згаданого документа вказано на те, що діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих **пропозицій усіх працівників**, включених до складу СОГ. У зазначеному плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. Вказаний план погоджується керівниками органу досудового розслідування та оперативного підрозділу і затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції. Якщо план проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій виконано, а кримінальне правопорушення залишається нерозкритим, то розробляється план додаткових заходів. Виконання зазначених планів контролюється керівниками органу досудового розслідування та відповідних оперативних підрозділів за напрямками роботи.

І це закономірно, бо, не дивлячись на значне обмеження ініціативності оперативних підрозділів, саме вони найбільше володіють достатньою інформацією для прийняття рішення щодо проведення НС(Р)Д. Адже переважна більшість незаконних заволодінь транспортними засобами здійснюється організованими групами, для яких характерна висока ступінь конспірації, у зв'язку з чим викриття їхньої протиправної діяльності здійснюється переважним чином оперативними підрозділами за допомогою негласних джерел отримання інформації.

Вищевказане дозволило доповнити п. 2 розділу V Інструкції МВС України № 575 таким положенням: *«Працівники оперативного підрозділу, включені до складу СОГ, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності*

проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій».

Кожна постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д у кримінальному провадженні оформлюється згідно з ч. 6 ст. 110 КПК на офіційному бланку та відповідно до вимог ст. 251 КПК. У випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, слідчий, за узгодженням з прокурором, або прокурор у своїй постанові, поряд із відомостями, що наведені у ст. 251 КПК, повинен розкрити зміст ситуації, що склалася, яка вимагає невідкладного проведення НС(Р)Д із метою врятування життя людей та запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК.

У постанові про проведення НС(Р)Д має бути точно вказаний строк її проведення, на що вказують ч. 5 ст. 246, п. 6 ч. 2, п. 5 ч. 4 ст. 248, п. 4 ст. 251 КПК. Виняток становлять НС(Р)Д, що проводяться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді або суду, та оголошеної в розшук. Для таких НС(Р)Д у ухвалі слідчого судді (постанові слідчого, прокурора) вказується конкретна дата початку їх проведення, а строк завершення – до встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді або суду, та оголошеної в розшук.

Слідчий, прокурор, які прийняли процесуальне рішення про проведення НС(Р)Д, несуть повну відповідальність за її законне та своєчасне проведення. Уповноважені посадові особи оперативних підрозділів органів Національної поліції України, СБУ, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які за дорученням слідчого або прокурора проводять НС(Р)Д, також несуть відповідальність за законність та своєчасність її проведення.

Доручення, які даються оперативному підрозділу, повинні бути зареєстрованими в канцелярії територіального органу Національної поліції України та передаватись у порядку, передбаченому Інструкцією з діловодства в системі МВС України, затв. наказом МВС України від 23 серпня 2012 р. № 747. У дорученнях зазначається: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; перелік слідчих (розшукових) дій чи НС(Р)Д, які потрібно виконати; інші відомості, які необхідні для виконання цих дій.

Термін виконання доручень слідчих не повинен перевищувати встановленого у них строку. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується начальником оперативного підрозділу з начальником слідчого підрозділу.

Фіксація ходу і результатів НС(Р)Д повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, встановленим статтями 103–107, 252, 273 КПК, а в ході проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і зняття інформації з електронних інформаційних систем – ще й положенням ст. 265 КПК.

Протоколювання є основною формою фіксації ходу та результатів проведення НС(Р)Д. Загальні вимоги до структури і змісту протоколу НС(Р)Д містяться у ч. 3 ст. 104 КПК, відповідно до яких такий протокол повинен складатися з:

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
 - місце, час проведення та назву процесуальної дії;
 - особу, яка проводить процесуальну дію (П.І.Б., посада);
 - усіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (П.І.Б., дати народження, місця проживання);
 - інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання.

У вступній частині протоколу НС(Р)Д додатково повинно бути зазначене відповідне рішення про проведення цієї дії;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;

- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в т. ч. виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Особливості умов та порядку проведення окремих НС(Р)Д можуть вимагати:

- забезпечення конфіденційності даних про осіб, які проводили НС(Р)Д або були залучені до її проведення. Порядок застосування таких заходів забезпечення конфіденційності щодо названих осіб визначається відповідними нормативно-правовими актами України;

- складання протоколів за результатами проміжних етапів їх проведення.

Наприклад, коли при проведенні довготривалих НС(Р)Д особи, які їх проводять, отримують фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження, зокрема для прийняття процесуальних рішень щодо проведення інших слідчих (розшукових) і НС(Р)Д, вони можуть скласти відповідний протокол без завершення цієї НС(Р)Д.

Додатками до протоколу можуть бути:

1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;

2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;

3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;

4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколу НС(Р)Д повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження,

а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Відповідно до ч. 3 ст. 252 КПК протоколи НС(Р)Д з додатками до них не пізніше 24 годин після їх припинення мають бути передані прокуророві, який здійснює нагляд за дотриманням законів у ході проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, у рамках якого були проведені ці НС(Р)Д.

Матеріали про виконання доручень слідчих направляються до слідчого підрозділу разом із супровідним листом за підписом начальника територіального ОНП.

Водночас потрібно звернути увагу на **типові вади** під час оформлення результатів НС(Р)Д¹.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 104 КПК за результатами проведення НС(Р)Д обов'язково складається протокол про **хід і результати** цієї процесуальної дії. Нерідко протокол складається про результати НС(Р)Д без фіксування ходу такої дії.

Наприклад, під час проведення контролю за вчиненням злочину слідчі та оперативні співробітники не вказують: дату і час, коли особа, яка залучена до конфіденційного співробітництва, прибула в приміщення відповідного оперативного підрозділу для участі в НС(Р)Д; хто конкретно з оперативних працівників чи залучених спеціалістів встановлював на зазначену особу спеціальне обладнання; яке конкретно обладнання для аудіо- та відеоспостереження було встановлено на зазначену особу (не зазначають назву і технічні характеристики обладнання); час, коли особа, залучена до конфіденційного співробітництва, вийшла з приміщення оперативного підрозділу і маршрут її пересування для зустрічі з особою, щодо якої проводиться дія, тощо.

Під час оформлення результатів НС(Р)Д потрібно звернути додаткову увагу на **час складання протоколу**. Відповідно

¹ Леонов А. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti-provedennya_nsr_d_v_kriminalnomu_rovadzheni.html.

до ч. 1 ст. 106 КПК протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, а не наступного дня, тижня тощо.

Ще однією поширеною вадою є **неналежне упакування** речей та документів, які мають значення для перевірки результатів НС(Р)Д відповідно до ч. 2 ст. 106 КПК. Наприклад, карта пам'яті з відеозаписом має бути упакована та долучена до протоколу НС(Р)Д безпосередньо після її закінчення і не може бути використана повторно під час здійснення наступної НС(Р)Д у кримінальному провадженні. Не допускається використання однієї й тієї самої карти пам'яті повторно під час проведення наступної НС(Р)Д в цьому ж кримінальному провадженні.

Трапляються і випадки, коли слідчий, оперативний працівник **не виконують вимоги ч. 3 ст. 252 КПК** і передають протоколи НС(Р)Д з додатками прокурору пізніше, ніж через 24 години. В інших випадках у визначений строк протокол НС(Р)Д прокурору переданий, а додатки до протоколу передаються прокурору пізніше або взагалі офіційно із супровідним листом не передаються.

Часто відповідний протокол **складає не той оперативний працівник, який фактично здійснив процесуальну дію**, що є порушенням ч. 1 ст. 106 КПК. Поширеною є ситуація, коли фактично процесуальну дію вчиняють співробітники оперативно-технічних підрозділів, а протоколи про хід та результати проведення НС(Р)Д складають оперативні співробітники інших спеціалізованих підрозділів. Щоб не допустити порушення ч. 1 ст. 106 КПК та, відповідно, визнання судом отриманого доказу недопустимим, необхідно **вказати у протоколі, що під час проведення НС(Р)Д залучався як спеціаліст співробітник іншого оперативного підрозділу із зазначенням П.І.Б. залучених до слідчої дії осіб**. Також у протоколі про хід та результати НС(Р)Д повинно бути вказано на процесуальні дії, які під час НС(Р)Д вчиняли залучені як спеціалісти співробітники інших оперативних підрозділів. Незазначення таких обставин також є підставою для визнання судом доказу недопустимим.

Керівник органу досудового розслідування розглядає матеріали виконаного доручення слідчого, які надійшли від оперативного підрозділу. У разі його неналежного виконання повертає матеріали відповідно до вимог діловодства керівникові територіального органу, підрозділу Національної поліції України для усунення вад і застосування до винних заходів дисциплінарного впливу в установленому порядку.

Механізми проведення НС(Р)Д прирівнюються до порядку проведення будь-яких інших слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а тому однаково підпорядковані вимогам загальної та видових криміналістичних методик розслідування злочинів. Останні спрямовані на отримання слідчим, починаючи з моменту початку ним конкретного кримінального провадження, відповідей щонайменше на такі питання:

1) чи є в події кримінального порушення, що внесена до ЄРДР, усі основні ознаки злочину;

2) щодо яких з цих ознак бракує на певний момент досудового розслідування фактичних даних, зокрема стосовно всіх елементів складу злочину, та надання йому кримінально-правової кваліфікації;

3) які додаткові докази потрібні для з'ясування всіх обставин, що згідно зі ст. 91 КПК підлягають доказуванню у кримінальному провадженні:

а) події злочину (часу, місця, способу та інших обставин його вчинення);

б) винуватості підозрюваного, форми вини, мотиву, мети вчинення злочину;

в) виду й розміру шкоди, завданої злочином, а також розміру процесуальних витрат;

г) обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

д) обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Отримання та оцінка зазначених відповідей дають змогу слідчому правильно визначитися щодо того, проведенням яких чергових слідчих, зокрема НС(Р)Д можна запобігти прогалини та усунути інші вади стосовно доказової бази в кримінальному провадженні.

При цьому слідчий має виходити з того, що рішення про проведення будь-якої слідчої дії й особливо НС(Р)Д не зводиться до формального процесуального акту, тобто лише до процесуального його оформлення, бо прийняття цього рішення становить собою не тільки правовий, а й складний діяльнісний процес, у якому мають бути враховані такі складові:

- об'єктивна потреба в проведенні НС(Р)Д;
- її мета та завдання;
- об'єкт (об'єкти) проведення НС(Р)Д;
- умови проведення НС(Р)Д, включаючи її зв'язок з іншими слідчими діями, що вже проведені чи плануються, їх цілями, об'єктами тощо;
- суб'єкт (суб'єкти) проведення НС(Р)Д;
- інші особи, залучені до проведення НС(Р)Д;
- очікувані результати проведення НС(Р)Д, форми (способи) їх використання в кримінальному провадженні тощо.

Слідчий може проводити НС(Р)Д як самостійно, так і доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам. Щодо останньої ситуації, то слідчий (прокурор) повинен надіслати своє доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і в складі якого знаходяться орган розслідування, та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення НС(Р)Д.

Залежно від злочину, який розслідується, статусу особи, щодо якої проводиться НС(Р)Д, та інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення НС(Р)Д керівнику іншого правоохоронного органу, у т. ч. того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

У випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення НС(Р)Д, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження (тобто мається на увазі відповідність видової спрямованості діяльності цих підрозділів виду кримінального правопорушення, що розслідується).

До доручення слідчого (прокурора) додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д чи постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д. Це доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Воно повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 КПК.

У дорученні також може визначатися порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НС(Р)Д або її проміжного етапу.

Керівник органу, отримавши доручення на проведення НС(Р)Д, відповідно до відомчих нормативно-правових актів визначає виконавця – уповноважений оперативний підрозділ (оперативні підрозділи), а останній вже призначає для цього свого оперативного працівника.

Уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого (прокурора) з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НС(Р)Д залучає на підставі свого завдання інші оперативні та оперативно-технічні підрозділи:

- під час огляду місця події за фактом учинення тяжких та особливо тяжких злочинів з метою забезпечення отримання слідчими інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій (п. 7 ст. 162 КПК);

- з метою опрацювання зазначеної інформації, отриманої від операторів та провайдерів телекомунікацій, для розроблення

слідчих версій та підготовки плану розслідування у кримінальному провадженні (ст. 71 КПК).

Враховуючи реалії сьогодення, залучення оперативно-технічних працівників для встановлення осіб, які причетні до незаконного заволодіння транспортним засобом, на початковому етапі розслідування є вкрай необхідним.

З метою проведення спеціальних технічних заходів (відповідно до доручення МВС України від 19 грудня 2012 р. № 19659/Чн «Про вжиття заходів з розслідування злочинів із залученням можливостей підрозділів оперативно-технічних заходів») до оглядів місць події необхідно залучати як спеціалістів працівників підрозділів ОТЗ з метою отримання відомостей щодо базових станцій (сукупність обладнання одного оператора) та ідентифікаційних параметрів секторів базових станцій операторів телекомунікацій для забезпечення отримання слідчими інформації, про яку йдеться у п. 7 ст. 162 КПК. Результати таких заходів долучаються до матеріалів кримінального провадження та набувають процесуальної форми шляхом:

- їх унесення до протоколу огляду місця події (якщо працівник підрозділу ОТЗ у складі СОГ виїжджав на місце події);

- складання протоколу додаткового огляду місця події (в разі неможливості виїзду працівника підрозділу ОТЗ разом з СОГ або доцільності здійснення заходів саме у той час доби, коли було вчинено незаконне заволодіння транспортним засобом).

У разі виявлення портативних пристроїв збереження (передавання) інформації (мобільні термінали, планшети, диски тощо) обов'язковим є використання програмно-апаратного комплексу UFED Touch 2.

Для одержання інформації про абонентів, які перебували на місці вчинення злочину (поряд з місцем), і про період їх знаходження на цій місцевості слідчий за погодженням з прокурором вносить до слідчого судді, суду (місцевого суду за ст. 132 КПК) клопотання про *тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю*, в якому зазначає обставини, передбачені ч. 2 ст. 160 КПК. Відповідно до ч. 4 ст. 163 КПК клопотання про тимчасовий доступ до документів розглядається слідчим суддею місцевого суду за участю слідчого та особи, у володінні якої знаходяться документи (представника оператора чи провайдера телекомунікацій).

Одержання слідчим тимчасового доступу до зазначених документів надає йому змогу ознайомитися з фактичними даними про IMEI мобільних телефонів і SIM-карти, які працювали у місці вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом та поблизу нього, та відомостями про SIM-карти, з якими згодом працювали встановлені мобільні телефони.

Визнається правильною практика тих слідчих суддів суду першої інстанції, які в рамках кримінального провадження, пов'язаного із злочинном, вчиненим в умовах неочевидності (наприклад, за фактом незаконного заволодіння транспортним засобом, в разі відсутні особи, які підозрюються у причетності до його вчинення), під час розгляду клопотань про надання тимчасового доступу до документів, що знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у т. ч. отримання послуг, їх тривалості, змісту (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання тощо (ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК), надають тимчасовий доступ до такої інформації щодо всіх абонентів, які перебували у місці вчинення такого злочину у відповідний час, одним судовим рішенням¹.

¹ Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні: Лист ВССЦКС від 29 січня 2013 р. № 223-158/0/4-13.

Ураховуючи специфіку формату зберігання інформації, що передбачена п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК і знаходиться в операторів (провайдерів) телекомунікацій, надання доступу до відповідних документів (тобто надання можливості ознайомитися з ними та зробити з них копії) може здійснюватись як безпосередньо в оператора (провайдера), так і шляхом надання доступу уповноваженому на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж підрозділу ОТЗ через відповідні інформаційні системи відповідно до встановленого порядку з обов'язковим наданням копії ухвали слідчого судді відповідному оператору¹.

Після отримання клопотання слідчий суддя, суд в порядку ст. 163 КПК розглядає його та у разі встановлення обставин, передбачених ч. 5, 6 ст. 163 КПК, постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Відповідна ухвала надається оператору або провайдеру телекомунікацій, у володінні яких знаходиться необхідна інформація, після чого уповноважена службова особа зобов'язана надати тимчасовий доступ до зазначеної в ній інформації, з метою вилучення необхідної інформації, її носіїв тощо, про що зазначається в ухвалі слідчого судді, суду, або виготовлення необхідних копій.

Одержану від оператора інформацію слідчий аналізує самостійно або (за необхідності) дає доручення підрозділу ОТЗ на дослідження такої інформації, результати якого оформляються довідкою з відображенням відомостей щодо: визначення абонентів, які припинили розмови після вчинення злочину; визначення абонентів, які знаходились за місцем знаходження потерпілого під час його пересування маршрутом; визначення абонентів, які знаходились у місці та у час злочину, а також у місці виїзду з міста з урахуванням напрямку та часу на дорогу; визначення абонентів, які знаходились у місці та у час злочину, а також у місці та у час вчинення аналогічних злочинів; визначення абонентів, які

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Фаринник В.І., Осауленко О.А. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 12.

мали у місці та у час злочину довготривалі розмови або конференцзв'язок; визначення пар (трійок) абонентів, які спілкувались виключно між собою або не виключно між собою, змінюючи SIM-картки; визначення абонентів, які мали дзвінок (повідомлення) від абонента, який перебував в місці останнім, перед прибуттям на місце злочину, зупинки потерпілого, до абонента, який знаходився в можливому місці укриття безпосередньо перед вчиненням злочину. Довідка приєднується до протоколу вивчення змісту отриманої інформації, який складає слідчий у порядку, передбаченому ст. 266 КПК¹.

Отриману інформацію доцільно опрацювати із залучення програмних комплексів аналізу даних (програмні комплекси підрозділів кримінального аналізу на базі I2 Analytics, Maltego тощо), що дозволить встановити осіб, які підозрюються у вчиненні незаконного заволодіння транспортним засобом, їхні злочинні зв'язки, учасників організованої злочинної групи.

На основі аналізу інформації про адресу базової станції, в зоні якої працює або працював викрадений термінал, а також про телефони членів злочинної групи, визначаються місця їхнього можливого перебування та маршрути пересування.

У разі встановлення абонентів, щодо яких можливо зробити припущення, що вони причетні до вчиненого незаконного заволодіння транспортним засобом (якщо правопорушники заволоділи засобами зв'язку потерпілого, одержано інформацію про абонентські номери підозрюваних або IMEI їхніх мобільних терміналів), слідчий звертається до слідчого судді апеляційного суду з клопотанням, погодженим з прокурором, про дозвіл на проведення стосовно власників зазначених абонентів НС(Р)Д:

- установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), що проводиться для встановлення місця знаходження мобільного терміналу, з використанням

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Фаринник В.І., Осауленко О.А. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 13.

пошукового мобільного комплексу радіомоніторингу телекомунікаційних систем при відомих номерах абонента або IMEI мобільного терміналу в кримінальних провадженнях за злочинами будь-якого ступеня тяжкості;

- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) для негласного отримання інформації шляхом проведення із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

Відповідно до ч. 1 ст. 250 КПК, ч. 4 ст. 268 КПК установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу може бути розпочато до постановлення ухвали слідчого судді за постановою слідчого, погодженою з прокурором, або прокурора, а продовжене лише за наявності ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора. За відсутності такої ухвали отримані матеріали мають бути знищені.

КПК (ч. 1 ст. 268) надає можливість проведення НС(Р)Д, спрямованої на *установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу* (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет) без розкриття змісту повідомлень, що передаються, з метою встановлення таких обставин, що мають значення для кримінального провадження:

- місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення злочину у конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні у цей час й осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого;

- теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що

належать та (або) знаходяться у користуванні в осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину¹.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження. Таке зняття інформації полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також в одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду).

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на:

- контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні з застосуванням відповідних технічних засобів, у т. ч. встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

- зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у т. ч. встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються (ч. 1 ст. 263 КПК).

Під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) встановлюється:

¹ Використання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах, під час розслідування злочинів: метод рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Алексеева-Процюк Д.О. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 25.

- факт передавання інформації у режимі реального часу з фіксацією змісту відомостей, що передаються, встановленням їх отримувача, кінцевого обладнання тощо;
- дані про початок, кінець, тривалість і зміст з'єднання, що передаються в режимі реального часу;
- зміст електронної пошти або SMS чи MMS повідомлень (як відкритих та прочитаних абонентом, так і невідкритих і непрочитаних);
- зміст телефонних розмов підозрюваного або іншої особи.

Ідентифікаційні ознаки, за якими може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

- номер абонента в телефонній мережі загального користування у форматі «код країни – код зони або оператора – номер абонента в мережі» (наприклад, 380 – 44 – 2222222);
- міжнародний ідентифікаційний номер мобільного терміналу (IMEI) із зазначенням оператора телекомунікацій;
- міжнародний ідентифікатор абонента (IM8I);
- адреса електронної пошти у форматі «ім'я поштової скриньки@домен.домен верхнього рівня» (наприклад, ipn@mns.gov.ua);
- адреса в мережі передачі даних з комутацією пакетів, у т. ч. IP-адреса для мережі Інтернет у форматі xxx.xxx.xxx.xxx (наприклад 010.011.012.130).

Підставами для проведення цієї НС(Р)Д є відомості про те, що особа, користуючись засобами телекомунікації, передає чи отримує інформацію, що має значення для досудового розслідування.

Проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи ОТЗ та органів безпеки. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

За результатами виконання доручення оперативний працівник складає рапорт із викладенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їхніх результатів. Цей рапорт розглядається начальником уповноваженого оперативного підрозділу, який приймає рішення стосовно можливості направлення протоколу проведення НС(Р)Д і додатків до нього прокурору або щодо вжиття додаткових заходів для належного виконання доручення. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб як джерел отримання інформації, до протоколу не залучаються.

3.4. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування та алгоритми дій щодо їх вирішення

Ефективність виявлення та досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 289 КК, багато в чому залежить від правильної оцінки слідчої ситуації, що склалася у кримінальному провадженні.

У практиці розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами складаються різні за змістом і складністю слідчі ситуації. Всі вони залежать від обсягу попередньо отриманих відомостей щодо:

- протиправного характеру події (чи дійсно було вчинено саме незаконне заволодіння транспортним засобом);
- викраденого транспортного засобу;
- місця і часу його викрадення (у т. ч. проміжку часу, що минув після виявлення факту викрадення);
- ймовірного способу заволодіння та використаних при цьому засобів;
- особи потерпілого;
- відомостей про злочинця;
- наявності очевидців події тощо.

У кожній зі слідчих ситуацій буде різним характер і послідовність початкових слідчих (розшукових) та інших пошукових дій, спрямованих на вирішення завдань, що

виникли, з метою отримання доказової інформації та інших даних про обставини вчинення злочину та причетних осіб.

Типовими слідчими ситуаціями, що складаються на початковому етапі розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, є такі:

1. Встановлено ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом з місця його зберігання (останньої стоянки), транспортний засіб не виявлено, злочинець невідомий.

2. Встановлено ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом, наявні відомості про вчинення злочину конкретними особами, які зникли з місця події.

3. Виявлено транспортний засіб, яким незаконно заволоділи, однак особа злочинця невідома.

4. До потерпілого звернулись особи, які вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом, із пропозицією повернути належне йому майно за винагороду.

5. Співробітниками поліції встановлено ознаки інсценування потерпілим незаконного заволодіння транспортним засобом.

Загальна типова програма початкового етапу розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами з урахуванням виділених слідчих ситуацій може бути представлена в такому вигляді (див. також додаток 1 практичного порадирика).

Слідча ситуація 1.

Встановлено ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом з місця його зберігання (останньої стоянки), транспортний засіб не виявлено, злочинець невідомий.

Вказана ситуація є найменш сприятливою та найскладнішою для вирішення, адже пов'язана з необхідністю вирішення таких типових завдань розслідування:

1. Встановлення суті події.

2. Встановлення вичерпних відомостей про викрадений транспортний засіб для організації його розшуку та повернення власнику (законному володільцю).

3. Встановлення особи злочинця, його розшуку та затримання.

4. Перевірки неправдивого повідомлення потерпілим про незаконне заволодіння належним йому транспортним засобом.

В такій ситуації досудове розслідування доцільно починати з висунення загальних *типових версій*:

I. Щодо суті події:

- 1) незаконне заволодіння вчинено за обставин, вказаних заявником;
- 2) подія, про яку повідомляє заявник, мала місце, але містить ознаки складу іншого кримінального правопорушення (див. підрозділ 1.6 практичного порадирика);
- 3) незаконне заволодіння транспортним засобом мало місце, але не за тих обставин, які зазначені заявником;
- 4) незаконне заволодіння транспортним засобом могло бути інсценовано;
- 5) незаконного заволодіння не було, потерпілий забув, де саме залишив транспортний засіб;
- 6) незаконного заволодіння не було, заявник (наприклад, у стані алкогольного сп'яніння) дозволив знайомим або родичам користуватись транспортним засобом.

II. Щодо місцезнаходження транспортного засобу:

- 1) викрадений транспортний засіб переміщено до іншого регіону з подальшим поставленням на облік за підробленими документами;
- 2) викрадений транспортний засіб використано у кримінально протиправних цілях, після чого залишено на околиці населеного пункту або знищено;
- 3) викрадений транспортний засіб розукомплектовано та продано на запчастини.

III. Щодо особи злочинця:

- 1) незаконне заволодіння скоєно особою з числа знайомих потерпілого;
- 2) незаконне заволодіння скоєно особою, раніше засудженою за подібні злочини;
- 3) незаконне заволодіння скоєно організованою групою осіб, які спеціалізуються на вчиненні таких злочинів.

Типовий комплекс дій із вирішення типових завдань розслідування в цій ситуації є таким:

- 1) огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом і місць, прилеглих до нього, з метою виявлення слідів злочину і перебування злочинця;
- 2) допит потерпілого;
- 3) допит свідків-очевидців з числа осіб, які працюють та мешкають поблизу місця незаконного заволодіння, родичів, знайомих потерпілого;
- 4) тимчасовий доступ із виїмкою та огляд записів з камер зовнішнього відеоспостереження в місці вчинення злочину та за маршрутом можливого переміщення транспортного засобу;
- 5) зняття інформації з каналів зв'язку (з мобільного телефону потерпілого, на зв'язок з яким можуть вийти правопорушники з пропозицією викупити свій автомобіль);
- 6) відібрання зразків для експертизи;
- 7) призначення судових експертиз (трасологічна експертиза слідів транспортних засобів, портретна, цитологічна тощо) з метою встановлення ймовірних ознак підозрюваних, знарядь злочину та способів його учинення, що відобразилися в навколишній обстановці (сліди рук, взуття, крові, недопалки тощо);
- 8) аналіз та перевірка оголошень у ЗМІ чи мережі Інтернет про продаж транспортних засобів з аналогічними характеристиками, що потрапили у ДТП, та/або документів на них¹;
- 9) залучення до встановлення місцезнаходження транспортного засобу ЗМІ або представників громадськості, можливостей соціальних мереж та ресурсів Інтернету;
- 10) перекриття можливих каналів збуту та перевезення викраденого транспортного засобу, окремих його частин і предметів, що в ньому знаходились;
- 11) відпрацювання ймовірних місць знаходження викраденого транспортного засобу (СТО, майстерень, автомагазинів, місць реалізації деталей на ринках, експертних установ, які проводять оцінку транспортних засобів, тощо);

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Фаринник В.І., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 22.

12) надання доручень оперативним працівникам відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК щодо проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, а в разі необхідності – НС(Р)Д¹;

13) перевірка підозрюваних осіб, знарядь та слідів кримінального правопорушення за інформаційними системами та колекціями Інтегрованого банку даних ДІТ, Експертної служби МВС України, Державної прикордонної служби України, що надасть можливість одержати інформацію про:

- осіб, причетних до кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортом, і про їхнє місцезнаходження, з прив'язкою до відповідного викраденого автотранспорту;

- викрадений автотранспорт (марка/модель, ДНЗ, вузли та агрегати автотранспорту тощо) та його місцезнаходження;

- зареєстрований автотранспорт, який знаходиться у користуванні громадян, які є причетними до кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортом, а також про всі технічні операції автотранспорту;

- осіб, які причетні до організованих угруповань та скоювали кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом;

- адреси та територію, де були скоєні кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням автотранспортом, а також інформацію про обставини скоєного кримінального правопорушення, вид та спосіб угону;

- перетин викраденим транспортним засобом державного кордону;

14) постановка транспортного засобу, яким незаконно заволоділи, на облік;

15) вивчення слідчої практики за кримінальними провадженнями.

¹ Алгоритм дій працівників поліції з установлення осіб, які причетні до незаконних заволодінь мототранспортними засобами: методичні рекомендації / Тіхонов С.В., Борець Т.О., Ботнарченко І.А., Стрільців О.М., Василичук В.І. та ін. Київ, 2017. С. 15.

Далі, з урахуванням даних видової криміналістичної характеристики, розробляються окремі типові версії, направлені на визначення кола осіб, серед яких слід вести пошук правопорушників і розшук викраденого транспортного засобу, наприклад:

- незаконне заволодіння транспортним засобом учинено особою, раніше засудженою за аналогічні кримінальні правопорушення;

- транспортний засіб викрадений «на замовлення»;

- незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено особою, раніше не засудженою, але такою, яка вчиняла кримінальні правопорушення в подібний спосіб;

- незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено неповнолітніми, які перебувають на обліках МВС України та Національної поліції України за незаконні заволодіння транспортними засобами;

- транспортним засобом незаконно заволоділа певна особа для використання в особистих цілях або для проведення ремонтних робіт;

- незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено з метою вимагання грошей у потерпілого;

- незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено з метою використання як засобу чи знаряддя вчинення іншого кримінального правопорушення (наприклад, вбивства, розбою, терористичного акту);

- незаконне заволодіння транспортним засобом вчинено за «наводкою» осіб, котрі володіли відомостями про потерпілого та його майно (знайомих, родичів, колег);

- до вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом причетні особи, які обслуговували транспортний засіб (працівники торгівельних підприємств, фірм, ремонтних майстерень, СТО, охоронці та ін.);

- транспортним засобом заволоділо міжрегіональне злочинне угруповання;

- транспортним засобом заволоділо транснаціональне злочинне угруповання.

Слідча ситуація 2.

Встановлено ознаки незаконного заволодіння транспортним засобом, наявні відомості про вчинення злочину конкретними особами, які зникли з місця події.

Типовими завданнями розслідування в цій ситуації є:

- виявлення та процесуальне закріплення матеріальних слідів, які містять відомості про подію злочину та причетних осіб;
- використання отриманої інформації для планування розслідування, розроблення версій, отримання та перевірки доказів;
- встановлення особи, яка вчинила злочин, та її затримання;
- встановлення та затримання можливих співучасників злочину;
- становлення мети вчинення злочину і спричиненої шкоди;
- з'ясування способу та засобів вчинення злочину;
- здійснення розшуку викраденого транспортного засобу.

Типові версії:

I. Про місцезнаходження правопорушника:

- 1) правопорушник (правопорушники) залишився в тому населеному пункті, де вчинив незаконне заволодіння;
- 2) правопорушник (правопорушники) знаходиться поза межами населеного пункту, де вчинено незаконне заволодіння.

II. Про місцезнаходження викраденого транспортного засобу:

- 1) викрадений транспортний засіб зберігається неподалік місця викрадення (наприклад, у дворі багатоповерхівки);
- 2) викрадений транспортний засіб знаходиться на території домоволодіння злочинця (у його дворі, гаражі, на дачі тощо) або близьких родичів;
- 3) викрадений транспортний засіб приховано у спеціально обладнаному місці (тайнику (відстійнику));
- 4) викрадений транспортний засіб проданий на запчастини та знаходиться на стихійній розборці;

5) на викраденому транспортному засобі змінені номери вузлів та агрегатів для використання його як «двійника»;

6) викрадений транспортний засіб переміщено до іншого регіону з подальшим поставленням на облік за піддробленими документами;

7) транспортний засіб викрадено з метою його платного повернення власнику;

8) транспортний засіб викрадено з метою подальшого використання у кримінально протиправних цілях.

Типовий комплекс дій із вирішення типових завдань розслідування:

1) огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом і місць, прилеглих до нього, з метою виявлення слідів перебування злочинця;

2) допит потерпілого;

3) встановлення і допит свідків-очевидців;

4) розшук та переслідування викраденого транспортного засобу й розшук правопорушників за планом спеціальної поліцейської операції «Перехват», «Сирена» або «Грім»;

5) тимчасовий доступ із виїмкою та огляд записів з камер зовнішнього відеоспостереження в місці вчинення злочину та за маршрутом можливого переміщення транспортного засобу;

6) моніторинг телекомунікацій з прив'язкою до місця незаконного заволодіння транспортним засобом у порядку зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;

7) інші необхідні процесуальні дії, аналогічні тим, що проводяться в межах слідчої ситуації 1;

8) у разі встановлення місця перебування правопорушників невідкладно організувати заходи щодо їхнього затримання, залучити з цією метою згідно зі ст. 48 КПК захисника;

9) затримати особу, скласти протокол затримання підозрюваного згідно зі ст. 208 КПК (з обов'язковим зазначенням часу фактичного затримання), провести обшук особи, огляд її речей;

10) вручити затриманій особі не пізніше двадцяти чотирьох годин письмове повідомлення про підозру (відповідно

до ст. ст. 276, 278 КПК) та обрати один із передбачених КПК запобіжних заходів (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою), повідомити про затримання членів сім'ї, родичів або інших осіб за вибором затриманого; допитати підозрюваного;

11) провести обшук за місцем проживання, роботи затриманого;

12) пред'явлення для впізнання транспортного засобу його власнику;

13) пред'явлення для впізнання свідкам затриманого та інших предметів;

14) слідчий експеримент (за необхідності) з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження згідно зі ст. 240 КПК;

15) призначення судових експертиз (трасологічної, дактилоскопічної, автотехнічної тощо) речових доказів і матеріалів, вилучених з місця події.

Слідча ситуація 3.

Виявлено транспортний засіб, яким незаконно заволоділи, однак особа злочинця невідома.

Ця слідча ситуація характерна для випадків, коли під час досудового розслідування чи проведення початкових пошукових заходів у певних місцях виявляють залишеним викрадений транспортний засіб (наприклад, після ДТП чи у якомусь сховищі). Ситуація виявлення транспортного засобу, яким незаконно заволоділи, може виникнути й під час огляду транспорту та перевірки документів на блоках постах чи інших постах підрозділів Національної поліції або Національного гвардії. Найбільш характерними ознаками можливого використання транспортного засобу в кримінально протиправних цілях є:

1) наявність ознак підроблення документів на автомобіль. Підроблення таких документів часто пов'язане з вчиненням кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами чи іншими кримінальними правопорушеннями;

2) відсутність документів або фіктивні супроводжувальні документи на вантаж, що вказує на ймовірність перевезення викраденої продукції;

3) виявлення в транспортному засобі предметів, заборонених до обігу, без спеціального дозволу (зброя, наркотичні засоби, вибухові пристрої та речовини тощо);

4) велика кількість риби цінних порід без відповідного документального оформлення або такого, що викликає сумніви в його справжності;

5) виявлення великої суми грошей, творів мистецтва;

6) наявність на автомобілі та в його салоні специфічних пошкоджень та слідів (наприклад, кульовий отвір на сидінні, плями крові);

7) неадекватна реакція водія та пасажирів на вимогу працівника поліції зупинити транспортний засіб та пред'явити документи.

Залишаючи транспортний засіб, злочинець залишає після себе достатню кількість високоінформативних слідів (документи, записи камер спостереження, біологічні речовини тощо), які можуть бути використані слідством для встановлення його особи та засобів учинення кримінального правопорушення.

Типовими завданнями розслідування в цій ситуації є:

– виявлення та процесуальне закріплення матеріальних слідів, які містять відомості про подію злочину та причетних осіб;

– використання отриманої інформації для планування розслідування, розроблення версій, отримання та перевірки доказів;

– встановлення особи злочинця за залишеними слідами, його затримання;

– встановлення та затримання можливих співучасників злочину;

– визначення мети вчинення злочину;

– з'ясування способу та засобів вчинення злочину;

– встановлення спричиненої шкоди;

– перевірка, чи не вчинялись за останній період кримінальні правопорушення з використанням виявленого транспортного засобу.

Вихідні дані у такій слідчій ситуації не дозволяють достатньо точно судити про суб'єкт кримінального правопорушення, форму його вини та інші істотні обставини, а тому побудувати конкретні версії. Тому в подібній ситуації в числі перших висуваються загальні версії, що пояснюють характер досліджуваної події загалом, тобто про те, яке кримінальне правопорушення було вчинено (крадіжка, шахрайство, грабіж, розбій хуліганство тощо) та чи мало воно місце. По мірі накопичення фактичних даних загальні версії деталізуються, на їхній основі будуються більш конкретні версії (як правило, розшукового характеру). Вони мають бути направлені на встановлення:

- ймовірного шляху слідування правопорушників;
- адрес (місць), де вони знаходяться чи можуть знаходитись;
- зв'язків розшукуваних;
- демографічних даних, за допомогою яких вони можуть легалізуватись, їхніх ймовірних дій та планів, пов'язаних з отриманням засобів існування;
- документів, а також можливості продовження кримінально протиправної діяльності;
- спроб налагодити зв'язки з родичами, знайомими та іншими особами;
- спроб чинити вплив на учасників процесу тощо.

В цій ситуації зусилля слідчого та процесуального керівника повинні бути спрямовані на максимальне використання можливостей з дослідження виявленого транспортного засобу.

З цієї метою слідчому доцільно організувати та провести:

- 1) огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом;
- 2) огляд місця виявлення транспортного засобу та місць, прилеглих до нього, з метою виявлення слідів перебування злочинця;
- 3) огляд транспортного засобу, вантажу з метою пошуку та фіксації слідів злочинця, наявних пошкоджень, дослідження залишених предметів і документів тощо;

4) перевірку за ІІ «АРМОР» виявленого транспортного засобу з метою встановлення факту, що він справді був викрадений;

5) допит потерпілого та інших обізнаних осіб (водія, охоронців, посадових, матеріально відповідальних осіб, обслуговуючий персонал);

6) встановлення та допит свідків-очевидців з числа осіб, які виявили транспортний засіб та опинились з тих чи інших причин поблизу від нього, співробітників патрульної поліції або групи реагування патрульної поліції;

7) відбір необхідних зразків для експертиз;

8) призначення судових експертиз (дактилоскопічна, трасологічна (слідів рукавичок, знарядь зламу, транспортних засобів, дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків), технічна експертиза документів, автотоварознавча, автотехнічна в частині дослідження технічного стану транспортних засобів, біологічна (слідів крові, волосся, частин шкіри), ольфакторна (запаху));

9) тимчасовий доступ із виїмкою та огляд записів з камер зовнішнього відеоспостереження в місці виявлення розшукуваного транспортного засобу та маршрутів можливого переміщення транспортного засобу;

10) моніторинг телекомунікацій з прив'язкою до місця виявлення розшукуваного транспортного засобу в рамках зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;

11) у разі встановлення місця перебування злочинця невідкладно організувати заходи щодо його затримання та провести інші необхідні процесуальні дії, аналогічні тим, що проводяться в межах слідчої ситуацій 1 і 2;

12) у разі отримання інформації про прикмети підозрюваних скласти їхні суб'єктивні портрети (фотороботи), здійснити пред'явлення фотоальбомів осіб, які представляють оперативний інтерес.

В такій ситуації вживаються зусилля не тільки щодо перевірки використання транспортного засобу, а й виявлення та доказування самого факту вчинення кримінального правопорушення.

Конкретизація тактичних завдань, окремих версій і відповідних засобів їх вирішення і перевірки багато в чому зумовлюється такими різновидами розглянутої ситуації:

- водій заявляє про скоєний на нього напад і викрадення автомашини в т. ч. із вантажем;
- водій заявляє про напад і викрадення зловмисниками у нього грошей, цінностей та (або) вантажу без заволодіння його автомобілем;
- надійшла заява або повідомлення про зникнення водія з автомобілем;
- знайдені труп зниклого водія та автомобіль, що знаходилися в різних місцях;
- виявлено труп водія в автомобілі;
- виявлено кинуту машину (цілу, частково розібрану або згорілу), якою заволодів зловмисник під час нападу;
- затримані особи, котрі користувалися автомашиною, водій якої зник або яка була із застосуванням насильства відібрана у водія.

Слідча ситуація 4.

До потерпілого звернулися невідомі особи, які вчинили незаконне заволодіння транспортним засобом, з пропозицією повернути належне йому майно за винагороду.

В цій ситуації можна виділити такі підситуації:

- 1) потерпілий приховує пропозицію щодо повернення транспортного засобу, інформація про правопорушник відсутня;
- 2) потерпілий приховує пропозицію щодо повернення транспортного засобу, однак володіє відомостями про правопорушників;
- 3) потерпілий своєчасно інформує працівників поліції про пропозицію правопорушників повернути транспортний засіб за винагороду, інформація про зловмисників відсутня;
- 4) потерпілий своєчасно інформує працівників поліції про пропозицію платного повернення викраденого транспортного засобу, особи правопорушників встановлено.

Типовими завданнями розслідування в цій ситуації є:

- виявлення та процесуальне закріплення матеріальних та ідеальних слідів злочину;
- використання отриманої інформації для планування розслідування, розроблення версій, отримання та перевірки доказів;
- встановлення осіб, причетних до незаконного заволодіння транспортним засобом, їхнього місцезнаходження, організація їх затримання;
- встановлення місцезнаходження викраденого транспортного засобу та його повернення законному володільцю;
- встановлення та затримання можливих співучасників злочину.

Типові версії:

І. Про особу злочинця:

- 1) злочинцем є особа, яка хотіла придбати у потерпілого викрадений транспортний засіб;
- 2) злочинцем є особа, яка проводила технічний огляд (планове технічне обслуговування) транспортного засобу;
- 3) злочинцем є представник автосалону, де був придбаний транспортний засіб;
- 4) злочинцем є особа, раніше засуджена за незаконне заволодіння транспортним засобом, котра недавно звільнилася з місць позбавлення волі;
- 5) злочинцем є особа, яка спеціалізується на замовному викраденні транспортних засобів.

Наприклад, 18 лютого 2017 р. працівниками УКР ГУНП в Чернівецькій області в ході реалізації оперативних матеріалів було затримано злочинну групу, яка скоювала незаконні заволодіння транспортними засобами марок «Land Rover» та «MercedesViano», у т. ч. повернення транспортних засобів за винагороду на території Чернівецької області. Один із членів цієї групи працював в автосалоні «Land Rover» м. Києва. Його основна роль полягала в комунікації з потерпілими та посередництві при поверненні за винагороду раніше викрадених транспортних засобів. Через деякий час після викрадення транспортного засобу злочинець зв'язувався з потерпілим, з яким раніше спілкувався в автосалоні, розпитував про викрадений автомобіль і розповідав історію про те, що йому пропонують автомобіль такої ж марки, яку викрали

у потерпілого. В подальшому, зацікавивши потерпілого, відправляв йому на телефон через меседжер «Viber» фотографії автомобіля, який пропонують придбати, в яких потерпілий впізнавав належний йому автомобіль. Після отримання підтвердження від потерпілого викупити транспортний засіб отримував від нього гроші та направляв потерпілого до певного району сусідньої області, де останній мав очікувати подальших вказівок. Через деякий час в повідомленому місці (в полі смт. Вендичани Могилів-Подільського району Вінницької області) потерпілий забирав викрадений у нього автомобіль¹.

Типовий комплекс дій із вирішення типових завдань розслідування:

1) огляд місця незаконного заволодіння транспортним засобом і місць, прилеглих до нього, з метою виявлення слідів перебування злочинця;

2) допит потерпілого, підготовка його до ведення переговорів зі злочинцями (забезпечення потерпілого технічними засобами фіксації інформації);

3) встановлення та допит свідків-очевидців;

4) ужиття комплексу негласних заходів, спрямованих на встановлення особи правопорушників і документування їхніх протиправних дій (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; візуальне спостереження за потерпілим та запідозреними особами у вимаганні винагороди шляхом фізичного візуального контролю чи електронного відеоспостереження);

5) розшук викраденого транспортного засобу шляхом проведення гласних та негласних заходів;

6) підготовка й проведення оперативно-тактичної операції і затримання правопорушників з речовими доказами;

7) тимчасовий доступ до відомостей з мобільних терміналів зв'язку затриманих осіб, проведення за отриманими даними необхідних судових експертиз;

8) обшук за місцем проживання правопорушників;

¹ За матеріалами довідки УКР ГУНП в Чернівецькій області.

9) перевірка в сервісних центрах МВС України обставин зняття з обліку транспортного засобу та підстав його експлуатації¹.

Слідча ситуація 5.

Співробітниками поліції встановлено ознаки інсценування потерпілим незаконного заволодіння транспортним засобом.

Типовими завданнями розслідування в цій ситуації є:

- виявлення та процесуальне закріплення матеріальних та ідеальних слідів злочину та/або обставин, що вказують на інсценування події заявником;
- використання отриманої інформації для планування розслідування, розроблення версій, отримання та перевірки доказів, спростування позиції заявника;
- встановлення свідків;
- встановлення дійсних обставин інсценування, осіб, причетних до інсценування викрадення транспортного засобу, їхнього затримання та проведення допиту;
- встановлення місцезнаходження транспортного засобу, його дослідження.

Типові версії:

- 1) заволодіння транспортним засобом не було, заявник помиляється;
- 2) заявник вдався до інсценування події з метою отримання страхових виплат за договором страхування (переховує з метою подальшого використання, уникнення від опису майна, сплати податку або продав на запчастини тощо);
- 3) заявник став учасником ДТП і намагається приховати цей факт;
- 4) заявник використав належний йому транспортний засіб для участі у вчиненні кримінального правопорушення з подальшим його знищенням.

Типовий комплекс дій із вирішення типових завдань розслідування:

¹ Брисковська О.М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. С. 10.

1) огляд місця події та місць, прилеглих до нього, з метою виявлення слідів інсценування події злочину (створення (зміни) матеріальних слідів страхової події, спрямованих на маніпулювання свідомістю осіб, від яких залежить прийняття рішення про страхову виплату, а також приховування слідів злочину чи події некримінального характеру);

2) детальний допит заявника з подальшим аналізом отриманої інформації. Ймовірний перехід статусу заявника з потерпілого до підозрюваного пов'язаний з виявленням негативних обставин, які вказують на ознаки шахрайства. Допит у цих випадках доцільно проводити за участі представників страхової компанії, а також з пред'явленням допитуваному наявних у провадженні речових доказів і документів;

3) встановлення та допит свідків-очевидців інсценування події;

4) слідчий експеримент із заявником. Головними завданнями, що вирішують під час цієї слідчої (розшукової) дії, є такі: можливість незаконного заволодіння транспортним засобом у певних умовах зберігання (охоронна сигналізація, гараж) та в певний проміжок часу; де та за яких обставин свідки могли почути й побачити факт незаконного заволодіння транспортним засобом; скільки часу потрібно було потерпілому, щоб повідомити про викрадення, тощо¹;

5) допит представників страхової компанії;

6) проведення санкціонованих оглядів на території інших домоволодінь заявника, його близьких родичів з метою розшуку транспортного засобу;

7) перевірка автомайстерень, розборок, оголошень з продажу автомобілів та автозапчастин;

8) аналіз відомостей про вчинені ДТП;

9) пред'явлення підозри та допит підозрюваного у вчиненні шахрайства.

Таким чином, знання щодо типових ситуацій початкового етапу розслідування незаконних заволодінь транспортними

¹ Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. С. 14.

засобами, алгоритмів дій за тієї чи іншої ситуації дозволяє слідчим вдало планувати та якісно проводити слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні, координувати сили і засоби для визначення місцезнаходження викраденого транспортного засобу й затримання злочинця.

РОЗДІЛ 4

ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ ТА ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Процесу оптимізації встановлення обставин незаконного заволодіння транспортним засобом та осіб, які вчинили досліджуваній злочин, при проведенні першочергових пошукових заходів та слідчих (розшукових) дій повинні відповідати такі тактичні правила, прийоми і рекомендації.

1. Оперативне реагування на повідомлення про злочин (починаючи від отримання інформації про злочин до встановлення осіб, причетних до його вчинення).

2. Безперервність щодо збирання, аналізу та використання інформації, необхідної для встановлення причетних до злочину осіб.

3. Єдине керування оглядом, що сприятиме якісному проведенню огляду місця події як першочергової та невідкладної процесуальної дії; визначення його меж із виділенням об'єктів, що причинно пов'язані із розслідуваною подією (знаряддя злочину, особисті речі, інші предмети та сліди, які можуть свідчити про перебування злочинця, допомогти у встановленні обставин злочину тощо); вихідної точки та методу огляду, а також методів дослідження виявлених об'єктів та слідів; порядку взаємодії учасників огляду.

4. Своєчасність формування СОГ, залучення до її роботи інших потрібних співробітників і профільних спеціалістів, підготовка необхідної криміналістичної техніки і засобів для виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації, а також вжиття організаційних заходів щодо забезпечення їхньої участі у підготовці та проведенні першочергових пошукових заходів і слідчих (розшукових) дій.

5. Узгоджене планування початкових пошукових заходів і слідчих (розшукових) дій. Планування є невід'ємним елементом наукової організації праці. Відтак саме «організованість і плановість є передумовою виконання завдань кримінального провадження, дотримання процесуальних строків, якісного проведення окремих процесуальних дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження»¹. План проведення першочергових пошукових заходів та слідчих (розшукових) дій має складатися після первинного ознайомлення з місцем події. Він повинен бути реалістичним і практично здійсненним, враховувати різні обставини у справі (раніше встановлені факти та ті, що потребують перевірки) й допомогти ефективно використати наявні можливості та засоби. У плані необхідно передбачити окремі та спільні дії усіх залучених співробітників та спеціалістів із виявлення, фіксації та вилучення доказової інформації, терміни їх реалізації і конкретних виконавців, напрями й порядок взаємодії та обміну інформацією між ними. Наприклад, у план огляду місця події включають такі складові: вихідну точку та метод огляду (як правило, від центру до периферії), методи дослідження окремих об'єктів та елементів обстановки (що, в якій послідовності, як і за допомогою яких засобів оглядати) тощо.

6. Повнота використання всіх форм і способів взаємодії співробітників поліції та залучених спеціалістів один з одним на кожній стадії (кожному етапі) проведення пошукових заходів та слідчих (розшукових) дій (наприклад, розроблення персоніфікованих обов'язків для кожного члена СОГ із метою проведення об'єктивного, всебічного та повного огляду, забезпечення широкого використання науково-технічних засобів і методів, дотримання правил поведіння зі слідами та речовими доказами).

7. Маневреність (використання найбільш ефективних сил і засобів залежно від ситуації, що виникла).

¹ Черепушак В., Гула А. Особливості планування досудового розслідування вбивств: теоретичні та прикладні аспекти. *Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 2. С. 151.

8. Активне використання групи спеціалістів в оцінці результатів проведених пошукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

4.1. Слідчий огляд

Враховуючи те, що незаконні заволодіння транспортними засобами за механізмом скоєння зазвичай є складними подіями, що характеризуються спланованістю, швидкістю, злагодженістю і відпрацьованістю дій правопорушників, застосуванням сучасних спеціальних технічних засобів тощо, надважливе значення при розслідуванні відіграє *слідчий огляд*. Від правильної організації проведення цієї слідчої (розшукової) дії значною мірою залежить встановлення особи злочинця, механізму вчинення злочину, закріплення отриманої в ході огляду доказової інформації тощо.

Під час досудового розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами характерними є проведення оглядів:

- 1) на місці останньої стоянки автомобіля;
- 2) на місці його виявлення:
 - а) ділянці місцевості, де автомобіль залишив злочинець;
 - б) місці ДТП за участю викраденого автомобіля;
 - в) місці затримання автомобіля зовнішніми нарядами патрульної поліції, Національної гвардії України.

Тут слід виділити два різновиди огляду:

- 1) огляд прилеглої до автомобіля (або місця його останньої стоянки) території;
- 2) огляд самого автомобіля (зовнішній та внутрішній).

Розглянемо окремі види огляду докладніше.

У провадженнях зазначеної категорії **огляд місця події** (незаконного заволодіння транспортним засобом) є одним із найважливіших способів збирання доказів. З метою недопущення втрати останніх після отримання заяви або повідомлення про незаконне заволодіння транспортним засобом слід негайно направити на місце події співробітників приданих сил (працівників патрульної поліції для охорони цього

місця) та СОГ, оскільки сліди незаконного заволодіння транспортним засобом можуть бути знищені, або ж обстановка місця події може бути змінена внаслідок руху транспорту, пішоходів, окремих дій заінтересованих осіб, впливу погодних умов.

Вчасно і ретельно проведений огляд місця події (незаконного заволодіння транспортним засобом) дозволить встановити такі важливі відомості:

- 1) точні місце, час та умови вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом;
- 2) імовірний спосіб незаконного заволодіння транспортним засобом;
- 3) механізм правопорушення, знаряддя та засоби, що були використані, послідовність дій його учасників, у т. ч. час, який було витрачено на незаконне заволодіння транспортним засобом, а також сліди, що вказують на напрямок руху правопорушників під час прибуття на місце злочину, зникнення з місця події з транспортом, яким заволоділи, тощо. Виявлені на місці події сліди невстановленого транспортного засобу можуть допомогти в установленні напрямку, з якого злочинець прибув на місце. Для встановлення напрямку руху особи, яка пересувалася пішки, доцільно застосувати службово-розшукового собаку;
- 4) зміни внесені до обстановки місця події та їх характер, у т. ч. ті, що можуть свідчити про інсценування події злочину;
- 5) предмети і сліди, що залишилися на місці події;
- 6) причини незаконного заволодіння транспортним засобом;
- 7) відомості про свідків злочину та осіб, котрі можуть описати правопорушників;
- 8) відомості, що характеризують особу злочинця (вказують на причетність до злочину групи правопорушників);
- 9) технічний стан транспортного засобу у випадку його виявлення або залишення внаслідок пошкодження тощо.

Безпосередньому огляду передуює:

- визначення меж території, що оглядається;

- загальний огляд місця події з метою з'ясування характеру вчиненої події, зміни обстановки;

- візуальне визначення місцезнаходження різних слідів, предметів, об'єктів та речовин, за можливості вжиття заходів для їхнього збереження;

- здійснення орієнтуючої та оглядової фотозйомки та на додаток проміжних видів зйомки:

а) *частково-оглядової*, яка застосовується для часткової фіксації місця події, завдання – «розшифрувати» те, що недостатньо добре проглядається на оглядових знімках;

б) *оглядово-вузлової*, яка є необхідною для фіксації окремих (істотних) об'єктів місця події зі значним відображенням навколишньої обстановки, завдання – показати у взаємозв'язку найважливіші об'єкти місця події;

в) *детально-загальної*, яка дозволяє зафіксувати частину об'єкта, що містить інформаційно місткі ознаки.

Межі огляду місця події, як правило, встановлюються в межах помітних слідів підходу та відходу правопорушника. Під час вчинення незаконного заволодіння автомобілем на відкритій місцевості (стоянці) необхідно вивчити такі сліди, що дозволить встановити обставини механізму кримінального правопорушення.

Огляд на відкритій місцевості слід починати з безпосереднього місця незаконного заволодіння транспортним засобом, де можуть бути виявлені: сліди хімічного походження (плями олії, тосолу, бензину, гальмівної рідини), сліди коліс транспортного засобу, пальців і долонь рук, взуття, сліди біологічного походження (кров, слина, піт та інші виділення людського організму); знаряддя кримінального правопорушення, предмети та речі, залишені зловмисником (частки одягу, рукавички, недопалки, фрагменти паперу, порожні пляшки тощо). До нетрадиційних слідів належить запах, який зловмисник залишає на місці події.

Під час формування пошукових алгоритмів огляду виявленого транспортного засобу варто пам'ятати, що сьогодні практично неможливо викрасти транспортний засіб без заздалегідь підготовленого комплексу спеціальних пристроїв. Кожен із виявлених автомобілів має сліди використання

спеціальних технічних пристроїв і механічних засобів, на що вказує:

- розібрані частини обшивки салону транспортних засобів зі слідами підключення різних пристроїв;
- відсутність або деактивація систем, які випромінюють сигнали охоронних сигналізацій;
- зламані кріплення блоків управління двигунів;
- автомобільні замки.

Наведений перелік відомостей не є вичерпним. Залежно від конкретних обставин на місці події можуть бути одержані й інші відомості, що мають значення для розслідування.

Проводячи огляд, слідчий звертає увагу на встановлення найбільш ймовірних шляхів підходу й відходу злочинця, здійснює пошук слідової інформації за цим маршрутом, фіксуючи місця встановлення камер відеоспостереження.

Він надає доручення співробітникам оперативних підрозділів на встановлення володільців камер спостереження для можливості перегляду відповідних записів та копіювання останніх на носії інформації за згодою власника або вилучення таких записів (з дотриманням вимог глави 15 КПК) для використання у кримінальному провадженні з метою:

- встановлення антропометричних даних (приблизний зріст, розмір взуття) правопорушника (правопорушників), предметів одягу, використаних технічних засобів тощо;
- ідентифікації правопорушника (правопорушників) за ознаками зовнішності під час проведення судово-експертного дослідження;
- ідентифікації транспортного засобу, що використовувався правопорушниками під час прибуття та відходу з місця злочину;
- встановлення можливих співучасників злочину, які були на місці події напередодні вчинення правопорушення, обстежували це місце, здійснювали будь-які підготовчі заходи.

Слідчий проводить детальний огляд місць проникнення правопорушників у приміщення, де зберігався транспортний засіб, фіксує сліди зламу, встановлює спосіб подолання перешкоди, здійснює пошук мікрооб'єктів, слідів рук, рукавичок, слідів крові, слини, поту та інших виділень, волосся, запаху тощо. За сприяння залученого спеціаліста визначає, які саме речовини або мікрооб'єкти могли залишитися на тілі, одязі, взутті злочинця, проводить вилучення відповідних зразків. Також слід звернути увагу на розташування інших будівель, спортивних чи дитячих майданчиків, відстань до них, наявність підприємств, установ, організацій, що працюють цілодобово, вуличних ліхтарів та їхній стан тощо.

На ефективність огляду закритого об'єкта (гаража чи іншого приміщення) впливає участь у ньому володільця викраденого автотранспортного засобу, котрий відразу може надати необхідні пояснення. Огляд закритого об'єкта рекомендується здійснювати в певній послідовності: від периферії до центру місця події. Спочатку досліджується місцевість, яка безпосередньо прилягає до гаражу, де можуть бути виявлені сліди ніг зловмисників, коліс розшукуваних транспортних засобів, знарядь зламу та інші докази. Потім оглядають гараж із зовнішнього боку, при цьому особливу увагу звертають на його конструктивні особливості: форму, розміри, структуру стін і перекриттів, розташування дверних та віконних отворів, цілісність запірних пристроїв, наявність і стан охоронної сигналізації. При зовнішньому огляді виявляють найбільш вразливі місця, у т. ч. місце безпосереднього проникнення зловмисників у приміщення, характер здійснених руйнувань (пролом стіни, спилування петель воріт, злам дверей або замків тощо).

Вивчення входу та виходу, якими скористались зловмисники, та шляхів їхнього слідування дозволяє отримати інформацію про знання (або незнання) ними конструктивних особливостей об'єкта, умов його охорони, місця стоянки транспортної засобу. Це, своєю чергою, дозволяє встановити спосіб вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом й у такий спосіб звузити коло осіб, серед яких потрібно шукати підозрюваних.

Після проведення зовнішнього огляду гараж ретельно оглядають зсередини. Насамперед необхідно уважно оцінити обстановку в приміщенні, виділити її основні вузли та зафіксувати їх. В середині гаражу необхідно пересуватись вздовж стін, уважно оглядаючи вікна, двері, вентиляційні люки, прикріплені до стін або встановлені коло них стелажі та інші предмети. Оскільки гаражі є зазвичай тісними, зловмисники торкаються стін та інших конструкцій, що виступають, на яких утворюються мікрочастки одягу, сліди біологічного походження. Візуально такі сліди виявити складно, тому для їхнього відшукування необхідно застосовувати спеціальні освітлювальні та оптичні прилади. В будь-яких випадках, коли можливо виявити наявність мікрооб'єктів на придатних до транспортування предметах-слідоносцях, такі предмети вилучають повністю та пакують з дотриманням заходів безпеки.

Важливо також ретельно оглянути ділянку підлоги гаража, де стояв автомобіль, виявити докази, які підтверджують факт його знаходження в гаражі під час зламу, зафіксувати малюнок протектора кожного колеса, виготовити відповідні зліпки слідів. На підлозі, крім того, вдається виявити уламки скла (якщо зловмисники розбили його, щоб проникнути в автомобіль), частки лакофарбового покриття (якщо кузов піддавався грубому впливу при відпиранні).

В приміщенні, що оглядається, крім перерахованих слідів, слідових комплексів і предметів, необхідно шукати: сліди пальців рук, долонь та рукавичок – на предметах меблів, стінах, шибках, металевих поверхнях, електроприладах, вимикачах освітлення; сліди взуття (ніг) – на підлозі (килимках); сліди нашарувань та мікрочастки – на будь-яких предметах, з якими міг контактувати зловмисник. Виявлені сліди краще за все вилучати разом із предметом-слідоносцем, на якому вони виявлені, або з частиною цього предмета (вирізати, випилити). Якщо це неможливе, то слід вилучають шляхом копіювання на слідокопіювальну плівку або виготовлення зліпка (з гіпсу, силіконового компаунду), а також шляхом його фотографування методом детальної зйомки.

Слід оглядати на місці події предмети, що можуть належати злочинцеві, загублені або викинуті ним, а саме:

1) зброя, на якій можуть бути сліди запаху, рук, рельєфу шкіри людини, біологічні сліди людини, сліди рукавичок, мікрооб'єкти;

2) предмети одягу (маски, шапки, рукавиці), на яких можуть бути сліди запаху, біологічні сліди людини, мікрооб'єкти;

3) гроші, документи, на яких можуть бути сліди запаху, біологічні сліди людини, сліди рук, рукавичок, почерк, ознаки пристроїв для друку;

4) недопалки, жувальні гумки, на яких можуть бути сліди прикусу, рук, біологічні сліди людини;

5) предмети особистого користування (гребінці, носові хустки, сірники, запальнички тощо), на яких можуть бути сліди запаху, рук, рельєфу шкіри людини, біологічні сліди людини, сліди рукавичок, мікрооб'єкти.

Треба герметично упакувати виявлені предмети зі слідами або забезпечити вилучення запахових слідів.

Якщо під час незаконного заволодіння транспортним засобом злочинцем була застосована вогнепальна зброя, то слід вжити заходів із відшукування куль, гільз та інших слідів пострілу.

У ході огляду місця події слідчим може здійснюватися моделювання дій злочинця на місці події для встановлення механізму вчинення злочину, виявлення місць локалізації слідової інформації.

Слідчий вивчає надану оперативними співробітниками оперативну інформацію, враховує її при плануванні подальших пошукових дій, спрямованих на встановлення та документування дій правопорушників.

За результатами проведення огляду слідчий складає протокол, до якого обов'язково додаються: 1) план-схема місця огляду та прилеглої до нього території (у т. ч. доріг, які проходять поряд із цим місцем, їх напрямом) із відображенням даних про обстановку, яка фіксується та виявлених предметів та слідів; 2) фототаблиця.

Таким чином, відповідно до Інструкції МВС України № 575 слідчий разом з членами СОГ, залученими спеціалістами,

запрошеними потерпілим, свідками та іншими учасниками кримінального провадження проводить огляд місця події, у ході якого в установленому КПК порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у т. ч. матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню. Слідчий забезпечує їхнє належне зберігання для подальшого направлення на проведення експертного дослідження¹.

Детальний огляд місця події здійснюється після безпосереднього вивчення всієї обстановки події, що відбулася. Таким чином, забезпечується не тільки виявлення та збереження наявних слідів, а й послідовність огляду. При цьому необхідно встановити: чи дійсно транспортний засіб стояв у тому місці, яке зазначає потерпілий, якщо стояв, то де конкретно. Основна увага звертається на пошук слідів, які дають можливість отримати уявлення про спосіб неправомірного заволодіння транспортним засобом, кількість правопорушників та напрямок, в якому вони зникли.

На відкритих стоянках, у місцях передбачуваного знаходження автомобіля доцільно вилучати зразки ґрунту, частки асфальту, речовини хімічного, біологічного та рослинного походження, які можуть бути використані під час подальших експертних досліджень.

Важливого значення в розслідуванні незаконного заволодіння транспортним засобом набуває **огляд місця виявлення (тимчасового зберігання, «відстою») викраденого транспорту**, яким може бути будь-яке місце або ділянка місцевості (СТО, автостоянка, гараж у приватному домоволодінні або гаражному кооперативі, занедбаний склад, сарай, бокс, вулиця тощо). Огляд такого місця має прояснити ситуацію стосовно ймовірної причини залишення транспортного засобу саме в місці його виявлення (наприклад, відсутність пального, несправність, підготовка для подальшого

¹ Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів: метод. рек. / В.В. Невгад, Р.М. Дударець, А.А. Саковський, М.П. Климчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 14.

використання, приховування для розукомплектування або знищення, скоєння ДТП, спрацювання системи блокування встановленої сигналізації тощо), у т. ч. за рахунок співвідношення виявлених слідів злочину із загальною обстановкою місця події та показаннями приладів транспортного засобу.

Так, під час розслідування кримінального провадження, розпочатого за фактом незаконного заволодіння автомобілем марки «Audi A-6» у ході проведення першочергових оперативно-пошукових заходів працівниками поліції встановлено місцезнаходження викраденого транспортного засобу, який знаходився в гаражному приміщенні приватного домоволодіння, що огорожене високим парканом та обладнане камерами відеонагляду. В ході проведення огляду вказаного гаражного приміщення та будинку виявлено та вилучено: дві гранати «РГД-5»; три запали «УЗРГМ»; сліди пальців рук; біологічні зразки для призначення експертизи ДНК; 11 мобільних телефонів; балаклава чорного кольору; металевий сейф чорного кольору з механічними пошкодженнями; 5 камер відеонагляду; відеореєстратор; пристрій для глушіння радіосигналів; державні номерні знаки; викрадений автомобіль марки «Audi A-6»¹.

Огляд виявленого транспортного засобу, який розшукується, є дуже важливим заходом, оскільки на поверхні транспортного засобу (деталях кузова, у салоні) залишаються комплекс слідової інформації як злочинця (наприклад, слідів взуття, слідів чола і носа, слідів рук, текстильних волокон, недопалків, слідів слини тощо), так і використаних технічних та інших засобів. З метою недопущення втрати існуючих слідів та привнесення тих, що не належать до події злочину, огляд такого транспортного засобу доцільно проводити, не переміщуючи його з місця виявлення і за участю спеціаліста відповідного фаху та спеціалізації.

Загальний огляд транспортного засобу починається з огляду місця його виявлення та навколишньої обстановки.

¹ Кримінальне провадження від 17 березня 2018 р. № 12018030110000585. Відкрите СВ Ковельського ВП ГУНП в Волинській області за ч. 2 ст. 289 КК.

На прилеглий місцевості слід шукати сліди переміщення транспортного засобу, його демонтажу або заміни окремих вузлів (агрегатів), у т. ч. ДНЗ. Особливо уважним необхідно бути біля автомобіля, де можливо виявити сліди взуття осіб, причетних до незаконного заволодіння.

Якщо транспортний засіб виявлений на проїжджій частині дороги з інтенсивним рухом, то необхідно обмежити його від доступу сторонніх осіб та вжити відповідних заходів безпеки. В тих випадках, коли транспортний засіб, з огляду на низку обставин, неможливо залишити на проїжджій частині, необхідно відбуксувати його на узбіччя, зафіксувавши первинне становище, а також місцезнаходження слідів і предметів, що можуть мати доказове значення, за допомогою крейди, іншої речовини або ріжучих чи колючих предметів. Про здійснені переміщення та відмітки робиться відповідний запис у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Далі проводиться поверхневий (ознайомлювальний) огляд транспортного засобу в цілому, під час якого встановлюються його тип, марка, модель, колір кузова, ДНЗ, форма, габарити, характер вантажу, наявність помітних технічних пошкоджень, інших змін.

Таким чином, дослідження будь-якого транспортного засобу слід починати з огляду зовнішніх елементів конструкції на:

1) відповідність моделі автомобіля та встановлених на ньому агрегатів з фірмовими знаками, розташованими на кузові автомобіля (задня частина багажника, крила, двері тощо);

2) елементах скління кузова:

- відтінки (тональність) кольору шибок автомобіля;
- наявність виробничих маркувальних позначень на шибках і додаткового маркування шибок, що містить ідентифікаційний номер автомобіля або його фрагмент;

3) наявність слідів несанкціонованого відкриття у вигляді:

- пошкоджень запірних пристроїв дверей автомобіля;
- пошкоджень замка запалювання, багажника та речового ящика;

- сколів верхніх кромek шибок дверей;
 - пошкодження лакофарбового покриття верхньої та правої вертикальних частин рамки дверей;
 - пошкоджень на зовнішньому ущільнювачі шибок дверей і кнопки блокування дверного замку;
 - пошкоджень на центральній стійці та торцевій поверхні дверей;
 - уламків скла в салоні автомобіля;
- 4) можливість відкриття одним ключем усіх дверей автомобіля, багажника та речового ящика.

На стадії детального огляду автомобіль умовно розбивають на декілька частин, кожна з яких підлягає ретельному дослідженню. При цьому виявляють та фіксують індивідуальні особливості транспортного засобу: форму деталей облицювання; наявність додаткового обладнання (дзеркал, протитуманних фар, антенних гнізд, аудіоапаратури, охоронних сигналізацій, блокувальних пристроїв); склад і структуру нашарувань лакофарбових покриттів; ледве помітні механічні пошкодження на поверхні кузова (вм'ятини, тріщини, подряпини, відшарування фарби); місця маркування; несправності приладів; технічний стан і справність окремих систем. Потім вилучають сліди та предмети, які в подальшому можуть стати речовими доказами.

Отже, результативність огляду буде залежати від послідовності його проведення. Для цього слідчому доцільно дотримуватися **основних рекомендацій щодо заходів, які можуть здійснюватись при виявленні викраденого транспортного засобу.**

1. Перед виїздом на місце виявлення викраденого транспортного засобу слідчому необхідно отримати якнайбільше інформації про подію, інформацію про обставини якої необхідно буде доповнити на місці огляду:

- заяву про кримінальне правопорушення;
- ухвалу слідчого судді на проведення огляду транспортного засобу (національну, міжнародну);
- дозвіл потерпілого на проведення огляду транспортного засобу, який належить йому.

2. *Перед початком огляду організувати кордон навколо місця виявлення транспортного засобу (огородити периметр місця огляду спеціальною стрічкою), не допускаючи за нього сторонніх осіб, крім залученого спеціаліста, за необхідності: за периметром; за доступом до місця.*

3. *Занотувати контактні дані всіх присутніх осіб на момент огляду:*

- П.І.Б.;
- дату народження;
- адресу проживання;
- контактний номер телефону.

4. ВАЖЛИВО! *Бути уважним та обережним. Перед наближенням («контактом з транспортним засобом») до транспортного засобу або перед відкриттям дверей:*

- провести зовнішній огляд навколо транспортного засобу, шасі, помітної внутрішньої частини тощо транспортного засобу;

- упевнитися в тому, що не існує будь-якої небезпеки для себе та оточуючих (наприклад, транспортний засіб може мати пастки (бути замінований тощо)).

5. *Перед початком огляду рекомендується провести фотофіксацію місця виявлення транспортного засобу:*

- орієнтуючу зйомку (оглядову, панорамну):
 - місцевості, де виявлено транспортний засіб;
 - транспортного засобу;
- вузлову та детальну зйомку (окремих частин, об'єктів, окремих слідів, деталей обстановки місця події):
 - слідів інструментів (у місцях зламу та пошкодження);
 - внутрішньої частини транспортного засобу;
 - багажного відділення;
 - моторного відділення.

Рекомендується спочатку зафіксувати ДНЗ транспортного засобу, щоб далі не заплутатись.

Зроблені фотознімки мають зображувати обставини події.

Проводячи фотофіксацію місця виявлення транспортного засобу, слідчому слід дотримуватися таких рекомендацій:

– наближаючись до транспортного засобу, робити це так, щоб не знищити слідів на поверхні, що оглядається, та не залишити інших;

– якщо поверхня (наприклад, земля) на місці події м'яка, то зробити фотофіксацію слідів під'їзду до місця виявлення транспортного засобу;

– звернути увагу на сліди та відбитки, які були залишені самим слідчим при підході до транспортного засобу;

– здійснити загальний огляд місцевості по шляху наближення до транспортного засобу;

– оглядаючи ділянку місцевості навколо виявленого транспортного засобу, звертати увагу на сліди взуття правопорушників (їхню кількість, особливості), сліди, залишені транспортним засобом правопорушника (протекторів коліс), різні предмети, недопалки цигарок, сліди застосування інструментів тощо, дослідивши які залучений спеціаліст зможе надати інформацію про окремі ознаки особи злочинця. Встановлюється також, чи був автомобіль накритий брезентом. Вжити заходів із збереження тих предметів-слідоносіїв та окремих слідів, які неможливо вилучити (залучити необхідних фахівців);

– звертати увагу на інші транспортні засоби, які знаходяться поряд із місцем огляду (вони також можуть перебувати в розшуку). Крім цього, поряд із таким місцем можна виявити інші місця (наприклад, бокси), де транспортні засоби могли розукомплектовувались, здійснювався збут їхніх частин і механізмів.

б. Умовно поділити транспортний засіб на окремі зони. Ця слідча (розшукова) дія буде більш результативною в разі послідовного детального огляду транспортного засобу, «розподіленого» на окремі зони, зокрема: передня частина, задня частина, дах, бічні сторони та салон, кожна з яких підлягає ретельному дослідженню. Таким чином, з урахуванням напрацювань вчених-криміналістів і результатів вивчення слідчої практики огляд транспортного засобу доцільно проводити за окремими «вузлами»:

– **передня частина автомобіля** – бампер, ДНЗ, решітка радіатора, фари, підфарники, протитуманні та габаритні

фари, капот, крила, передні колеса, лобове скло, склоочисники, передні бічні стійки кузова або кабіни;

- **ліва сторона** – передні та задні двері, замки, ручки, бічне скло і його ущільнювачі, дзеркало заднього виду, підніжка кабіни, задні колеса і брызговики;

- **права сторона** оглядається в такому ж порядку, як і ліва;

- **задня частина** – кришка багажника, її замок, облицювання, габаритні ліхтарі, стоп-сигнали, ДНЗ, бампер; потім – багажне відділення та його вміст (запасне колесо, інструменти тощо);

- **верхня частина** – дах автомобіля та вентиляційний люк зовні;

- **салон (кабіна кузова)** – двері водія (внутрішній бік), сидіння водія та чохли на ньому, торпеда, рульове колесо, замок запалення, щиток з приборами, передня панель, підлокітник, стоянкове гальмо, педалі керування, внутрішнє дзеркало заднього виду, двері (кармани, внутрішня поверхня дверей, попільниця на ній, паски безпеки), ящик для дрібних речей на передній панелі, а також протисонячні щитки з обох боків, задні двері з обох боків, задні сидіння, підлога з боку сидіння водія та пасажирів спереду, вітрове, заднє та бічне скло, стеля й обшивка салону, поличка перед заднім склом, встановлені в салоні додаткові прилади (магнітофон, телевізор, кондиціонер тощо), предмети, що знаходяться в автомобілі (документи, книжки, залишки їжі, недопалки цигарок і сірників, інструменти тощо), несправності агрегатів і механізмів.

Вжити заходів для виявлення та фіксації на поверхні предметів у салоні автомобіля різного роду слідів (відбитків пальців рук, слідів взуття, слідів чола і носа, біологічних слідів (наприклад, крові при отриманні в процесі проникнення в салон автомобіля травми, слини), текстильних волокон тканини одягу особи, яка знаходилася за кермом, зламу тощо. Особливу увагу слід звертати на одорологічні сліди та мікроб'єкти (особливо коли мова йде про нещодавно вчинений злочин).

Сліди рук зловмисники найчастіше залишають на рульовій колонці, рульовому колесі ручці перемикачів передач (вони своїм розташуванням перешкоджають проникненню в салон), панелі приладів, кришці речової шухляди, ручках дверей, дзеркалі заднього виду (кожна людина, яка сідає за кермо чужого автомобіля, встановлює його під зручним для неї кутом), бічних шибках дверей (причому з обох сторін); сліди взуття – на педалях керування та гумових килимках.

Мікрооб'єкти можна виявити на чохлах сидінь, попільничках, а також в інших місцях, де було змінено обстановку. Найбільшою контактною поверхнею є сидіння (а частіше чохол), тому при виявленні транспортного засобу необхідно чохла знімати та пакувати кожен окремо в щільні чисті паперові або поліетиленові пакети. При цьому чохла повинні складатися контактною поверхнею всередину, щоб запобігти втраті мікрочасток або привнесенню нових часток від підкладу.

Виявлені всередині автомобіля мікрооб'єкти дозволяють встановити факт перебування підозрюваного в конкретному автомобілі, дислокацію кожного з суб'єктів у салоні, зокрема, для визначення того, хто саме керував транспортним засобом. Тут мають значення як волокна, що перейшли з одягу на спинку водійського сидіння, так і частки оббивки (чохлів), виявлені на одязі підозрюваного.

Крім того, слід вжити заходів для виявлення та вилучення мікрооб'єктів, досліджуючи краї кватирок, вікон, зовнішніх поверхонь дверей. З крісел вилучаються чохла, за їх відсутності поверхні крісел (сидіння та спинки) обробляються дактилоскопічною плівкою.

Обов'язково зафіксувати: а) показання приладів (одометра (відомості одометра можуть допомогти у встановленні шляху, пройденого автомобілем після викрадення), контролера рівня пального в баку тощо); б) положення сидінь, важелів ручного гальма і перемикачів передач, педалей; в) відомості з навігаційної системи (маршрути переміщення, пройдені відстані, зупинки); г) залишені в салоні предмети (сторонні предмети та будь-які предмети, які не відповідають конструкції автомобіля заводу-виробника);

г) стан рульового управління (наявність пошкодження механізмів; наявність непередбачених для певної моделі транспортного засобу деталей);

- **моторний відсік**. Під час огляду транспортного засобу необхідно враховувати будь-які зміни в його механізмах та агрегатах. Можна виявити сліди підключення електроживлення напряду, заміни окремих деталей, відключення сигналізації, нейтралізації засобів блокування тощо;

- **нижня частина транспортного засобу** оглядається залежно від конкретних обставин вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом і потреб досудового розслідування. За необхідності відшукання слідів на нижніх деталях та вузлах, недоступних для безпосереднього спостереження, автомобіль встановлюють на естакаду або оглядову яму, де детально досліджують його передню підвіску, колеса, днище, трансмісію, задній міст та інші частини, що виступають. Для детальнішого огляду, який потребує глибоких знань будови автомобіля та перевірки його технічного стану, слід залучати відповідного фахівця.

Крім того, під час огляду салону, моторного та багажного відсіків автомобіля встановлюється наявність:

1) слідів демонтажу блокувальних пристроїв, які перешкоджають переміщенню транспортного засобу, що можуть розташовуватись на:

- педалях гальма та зчеплення;
- важелях стоянкового гальма та коробки передач;
- рульовому колесі;
- панелі приладів;
- на підлозі салону;

2) виробничого маркування на полімерних виробках автомобіля та пасках безпеки;

3) заводських табличок і наліпок.

Перевірити роботу блокування валу рульового керування.

Огляд вищезазначених елементів рекомендується починати від лівих передніх дверей і переміщатися навколо автомобіля за годинниковою стрілкою.

Перш ніж проникнути в салон і відкрити багажник, зловмисник часто намагається з'ясувати, чи не обладнаний

автомобіль охоронною сигналізацією. Тому, крім традиційних місць пошуку слідів рук, практика підказує ті місця на поверхні автомобіля, які підлягають обов'язковому обробленню в будь-якому з відомих випадків протиправних посягань на транспортний засіб.

У теперішній час основна частина автомобілів обладнана сигналізацією різних типів, у зв'язку з чим дії зловмисників, які безпосередньо передували вчиненню посягання, у всіх випадках спрямовані на перевірку факту наявності або відсутності сигналізації.

Такими місцями є поверхні передніх та задніх крил, багажника, кришки капоту, краї даху кузову, бічні шибки дверей – всі ті місця транспортного засобу, докладання мускульної сили до яких викликає коливання машини та спрацювання сигналізації.

Відсутність сигналізації в автомобілі ще не говорить про те, що немає необхідності проводити оброблення вказаних місць на поверхні машини. Можливо, з цими поверхнями контактували зловмисники з метою перевірки наявності сигналізації.

Для більшої результативності пошуку слідів рекомендується визначитися, на яких саме частинах автомобіля злочинець міг залишити сліди, за які саме деталі або механізми він міг зачепитись одягом і залишити там сліди від контакту.

Через те, що пошук слідів рук на основі моделювання дій зловмисників не у всіх випадках стає ефективним, слід використати можливість оброблення всіх можливих слідосприймальних поверхонь.

Всі інші члени СОГ, крім слідчого та залученого фахівця, знаходяться за периметром місця огляду, не заважаючи його проведенню (не допускаються до салону).

Сприяння потерпілого в огляді може полягати у встановленні пошкоджень транспортного засобу (несправностей, які могли виникнути до і під час руху або бути причиною ДТП), змін та ушкоджень в салоні, відсутності окремих предметів і документів та наявності тих, що не належать потерпілому, не торкаючись при цьому транспортного засобу та інших предметів.

До способу встановлення обставин незаконного заволодіння транспортним засобом у спеціальній літературі також віднесено відтворення шляху і місць перебування потерпілого з його транспортним засобом за певний період часу¹.

Робота зі слідами під час проведення огляду

Одним із головних завдань при проведенні огляду місця події, транспортного засобу та місця його зберігання є виявлення, вилучення та фіксація матеріальних слідів злочинця, знарядь злочину, за допомогою яких можна встановити його особу та механізм вчинення злочину. З цією метою при огляді спеціалістом за вказівкою слідчого проводяться попередні дослідження виявлених слідів для моделювання дій злочинця, оперативного отримання інформації про нього, знаряддя злочину для організації їх розшуку за «гарячими слідами».

Як було зазначено у попередніх підрозділах практичного порадилика, під час незаконного заволодіння транспортними засобами утворюються **різноманітні сліди**, які є типовими для цього виду злочинів.

Приклади опису окремих слідів у протоколі слідчої (розшукової) дії наведені у додатку 18 практичного порадилика.

За результатами комплексного дослідження слідів, виявлених та вилучених з місця події, слідчий може виокремити риси, що є характерними для конкретної особи злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину та транспортних засобів, якими користувалися порушники.

Однією зі складових техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, передбачених ст. 289 КК, є виготовлення розшукових таблиць за слідами, вилученими під час оглядів місць подій.

¹ Брисковська О.М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 2012. С. 8.

Розшукові таблиці за слідами, наприклад, трасологічного походження складаються по слідах взуття, слідах знаряддя зламу, слідах транспортних засобів та слідах рукавичок.

Особливістю вилучення слідів трасологічного походження на місці події (це можна віднести і до майстерності спеціаліста-криміналіста) є відшукання саме тих слідів, які залишені особами, причетними до вчинення кримінального правопорушення, а не сусідами, працівниками швидкої допомоги, членами СОГ тощо. Що стосується, наприклад, слідів рукавичок, то в більшості випадків такі сліди на місці події є слідами правопорушника.

Маючи під рукою розшукові таблиці слідів рукавичок, оперативний працівник, дільничний офіцер чи патрульний під час несення служби мають змогу звертати увагу на рукавички, подібні до тих, якими залишено сліди на місці події, що врешті-решт може сприяти викриттю правопорушників.

4.2. Допит потерпілого

Допит потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження про обставини вчиненого злочину проводиться після внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Розпочинаючи допит слідчому, доцільно:

– надати потерпілому можливість самостійно викласти обставини події вільним стилем;

– провести додаткове опитування за схемою «питання-відповідь», не задаючи питань, відповіді на які було отримано під час вільної розповіді потерпілого;

– залежно від мети, яку ставить перед собою слідчий, перелік питань може мати такі напрями:

1) розповідь потерпілого суперечить встановленим фактам та отриманим свідченням, що дає підстави вважати, що потерпілий, ймовірно, причетний до заволодіння транспортним засобом;

2) надані потерпілим свідчення не викликають сумнівів щодо версії, згідно з якою транспортний засіб, стосовно

якого подано заяву про незаконне заволодіння, справді є викраденим.

Питання, що підлягають з'ясуванню у потерпілого, можна умовно об'єднати у такі групи:

1. Щодо факту придбання транспортного засобу:

– Чи є потерпілий першим власником транспортного засобу; якщо ні, то хто до нього володів цим транспортним засобом?

– Коли було придбано транспортний засіб?

– Де та у кого було придбано транспортний засіб?

– Яку кількість ключів було надано при купівлі; чи всі вони оригінальні та чи є серед них дублікати? Де зберігаються ключі? Хто має до них доступ?

– Яким чином розраховались за транспортний засіб?

– Ким працює потерпілий, розмір місячного доходу, наявність іншого рухомого та нерухомого майна?

– Чи були у потерпілого борги (наприклад, до потерпілого могли прийти і забрати автомобіль за борги, а він про це нікому нічого не розповів)?

– Чи перебуває автомобіль у кредиті?

– Чи є борг за кредитом, який його розмір?

– Якщо транспортний засіб придбано за рахунок коштів фінансової установи (різні форми кредитування), то слід з'ясувати:

• назву установи;

• частку установи у фінансуванні купівлі транспортного засобу (кредит узято на повну вартість транспортного засобу або її частку);

• розмір щомісячного внеску;

• щомісячну вартість обслуговування транспортного засобу.

2. Щодо факту оформлення страхового полісу:

– Чи застрахований транспортний засіб? Не виключена схема інсценування злочину власником автомобіля (змови з особами, які вчиняють заволодіння) з метою отримання страхової виплати та обумовленої суми за незаконну обладку з викрадення та подальшого перепродажу транспортного засобу тощо);

– Який вид страхового полісу (обов'язковий чи добровільний)?

– Чи регулярно сплачувалися страхові внески? Чи мала місце заборгованість за виплатами?

– Чи вносилися до страхового полісу після придбання транспортного засобу? Якщо так, то:

- коли вони були зроблені?
- які саме зміни?
- що слугувало підставою внесення змін?

3. Щодо технічного стану транспортного засобу:

– На яких СТО транспортний засіб проходив огляд? Працівники станцій можуть зробити дублікати ключів, підключитися до бортового комп'ютеру тощо;

– Як проводилось технічне обслуговування транспортного засобу? Чи був потерпілий присутній при цьому?

– Де та коли проводилось технічне обслуговування востаннє

– Чи були якісь несправності на момент технічного огляду? Якщо так, то:

• які саме? Які запчастини куплялися для ремонту, у кого? Чи були факти придбання запасних частин або пропозицій їх придбання у незнайомих осіб?

- де їх було полагоджено?
- яка вартість ремонту?
- чи є не виправлені несправності? З яких причин?

– Як було налаштовано двигун? Налаштування двигуна через цифровий зв'язок може надати можливість заблокувати його.

4. Щодо речей або документів, які знаходились у транспортному засобі:

– Назва медіа-системи, інших цифрових пристроїв, додатково або окремо встановлених у транспортний засіб? Де та ким вони встановлювалися, чи був потерпілий присутній при цьому?

– Наявність сигналізації (її тип, характеристика, де і ким встановлювалась):

- імобілайзер;
- засіб зупинки;
- інший охоронний пристрій;

– Чи збереглись квитанції (копії) щодо їх купівлі, встановлення?

– Інші цінні предмети або документи, які знаходились у транспортному засобі на момент заволодіння, їхні ознаки та вартість?

5. Щодо намірів потерпілого продати транспортний засіб:

– Чи намагався потерпілий продати свій транспортний засіб до викрадення? Якщо так, то:

• коли?

• кому? Чи представлявся транспортний засіб потенційному покупцю безпосередньо для огляду або через оголошення на сервісах продажу автомобілів? Яких саме, коли? Хто з покупців цікавився транспортним засобом або пропонував обмін на інші автомобілі чи нерухомість?

6. Щодо подій, які відбулись перед викраденням транспортного засобу:

– Де раніше потерпілий залишав транспортний засіб (вказати на карті, схемі), на який час, з яких причин?

– Чи є свідки, які могли б підтвердити інформацію про те, що залишили транспортний засіб саме там, де вказав потерпілий? Не виключено, що автомобіль був використаний самим потерпілим під час вчинення кримінального правопорушення з поданням неправдивого повідомлення до правоохоронних органів про його викрадення;

– Куди потерпілий пішов після того, як востаннє залишив транспортний засіб?

– Скільки часу транспортний засіб знаходився без нагляду? Коли востаннє ним користувалися?

– Чи бачив потерпілий: підозрілих осіб, які знаходились біля автомобіля (цікавились ним) у день викрадення або раніше; транспортні засоби, які супроводжували викрадений автомобіль тривалий час, їхня марка, ДНЗ (для перевірки на причетність до злочину осіб, на яких зареєстрований цей транспортний засіб, місце та час таких спостережень)?

– Чи не губились ключі від транспортного засобу?

– Чи не робив потерпілий нові екземпляри ключів до транспортного засобу?

– Чи були випадки безпідставного спрацювання сигналізації та які заходи вживались для їх перевірки?

– Чи є будь-які фотографії транспортного засобу?

7. Щодо подій, які відбувались в період незаконного заволодіння транспортним засобом:

– Де потерпілий знаходився на момент викрадення?

– Чи був хто-небудь з ним? Якщо так, то:

• куди йшли?

• хто був з потерпілим?

– чи користувався потерпілий іншим транспортним засобом? Якщо так, то:

• чому він не скористався власним транспортним засобом?

• у кого знаходились ключі від транспортного засобу на той момент?

8. Щодо подій, які відбулись після викрадення ТЗ:

– Як потерпілий дізнався про викрадення належного йому транспортного засобу?

– Що зробив потерпілий, коли дізнався про викрадення?

– Де знаходився потерпілий, коли повідомили до поліції про викрадення?

– Чи були там присутні інші люди?

– Де ключі від транспортного засобу зараз?

– Чи повідомив потерпілий страхову компанію про незаконне заволодіння транспортним засобом? Якщо так, то:

• яка назва компанії? Представництва?

• коли було складено заяву про викрадення транспортного засобу (до страхової фірми)?

• ким складено заяву?

– Чи зв'язувався з потерпілим хто-небудь із пропозицією оплатного повернення викраденого транспортного засобу? Якщо так, то коли, хто, яким способом, яку суму винагороди озвучували?

4.3. Призначення судових експертиз

Далі розкриємо основні види спеціальних знань, які використовуються під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 289 КК.

Спеціальні знання та навички в галузі автомобілебудування.

Носіями спеціальних знань у цій сфері є працівники автомобільних виробництв та їхніх представництв, офіційних дилерських мереж з обслуговування транспортних засобів різних марок, фахівці СТО.

Метою залучення таких знань є ідентифікація ключів транспортних засобів, виявлених під час проведення обшуків у місцях проживання підозрюваних та вилучених із транспортних засобів. За допомогою фахівців дилерських центрів за вилученими ключами можливо ідентифікувати VIN номери викрадених раніше транспортних засобів.

Спеціальні знання у сфері систем охоронних автомобільних сигналізацій.

Носіями таких знань є працівники підприємств, які розробляють, виготовляють та встановлюють різні автомобільні системи охоронних сигналізацій.

Типовим прикладом використання таких спеціальних знань є повідомлення представниками вказаних підприємств до ЧЧ ГУНП всієї інформації про пересування та вихід на зв'язок, встановлених автомобільних охоронних систем на викрадених транспортних засобах. Також спеціалістів цього фаху рекомендується залучати до проведення спеціальних операцій з пошуку викрадених транспортних засобів із застосуванням різного спеціалізованого обладнання, у т. ч. такого, яке дозволяє встановлювати місця знаходження активних пригнічувачів сигналів. Крім того, вони можуть надавати консультації щодо проведення оглядів виявлених викрадених раніше транспортних засобів з метою зазначення важкодоступних місць встановлення АСОС.

Спеціальні знання в сфері інформаційних технологій.

Носіями цього виду спеціальних знань є значна кількість фахівців, яких можна класифікувати за різними критеріями:

- фахівці, які володіють навичками віддаленої фото- та відеофіксації (співробітники ситуаційних центрів, які використовують системи фото- та відеофіксації, розміщені на території, що вивчається, здатні здійснювати фото- та відео-фіксацію, використовуючи різні модифікації безпilotної літальної техніки);
- фахівці, які забезпечують функціонування різних баз даних та систем обліку ДІТ (УТ) МВС України;
- фахівці різних поштових та інтернет-сервісів;
- фахівці, які забезпечують проведення різних технічних заходів.

Відповідно до ст. 242 КПК експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо:

- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Автотоварознавча експертиза.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень автотоварознавча експертиза проводиться з метою визначення:

- ринкової вартості КТЗ та їхніх комплектуючих;

- розміру матеріальних збитків, завданих власнику, внаслідок пошкодження транспортного засобу;
- вартості відновлювального ремонту транспортного засобу;
- типу, моделі, версії транспортного засобу.

В окремих ситуаціях досудове розслідування кримінальних правопорушень буде вважатися судом неповним через непризначення судової автотоварознавчої експертизи (наприклад, задля визначення вартості викраденого транспортного засобу, коли це впливало на кваліфікацію діяння).

До числа об'єктів дослідження у сфері автотоварознавчої експертизи віднесено КТЗ та їхні комплектуючі, а в окремих випадках – документи, що свідчать про пошкодження КТЗ і виконаний ремонт¹.

Законодавство України передбачає можливість проведення судової автотоварознавчої експертизи та складання висновку:

1) з проведенням технічного огляду транспортного засобу експертом, під час якого той: здійснює ідентифікацію транспортного засобу; визначає його технічний стан, комплектність, характер і обсяг завданих пошкоджень; фіксує пробіг та інші необхідні для дослідження показники;

2) без особистого огляду транспортного засобу експертом (за умови надання останньому необхідних для дослідження матеріалів).

Призначаючи судову експертизу, слідчі мають дотримуватися вимог процесуального законодавства в частині обґрунтування постанови про доручення проведення експертизи, навести в ній необхідні експерту вихідні дані, що ґрунтуються на матеріалах провадження, надати об'єкти дослідження, а за наявності клопотання експерта забезпечити своєчасне надання відповідей на нього.

Питання, що ставляться на вирішення експерту, повинні випливати з обставин кримінального провадження,

¹ Експертна спеціальність 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу». URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua>.

відображати завдання автотоварознавчої експертизи і встановлювати її межі.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Яка дійсна ринкова вартість КТЗ (наприклад, автомобіля марки «Daewoo» модель «Lanos TF69Y», ДНЗ ВВ 2345EE, 2005 року випуску без огляду) на момент вчинення злочину, а саме 06.04.2019?

- Яка середня ринкова вартість КТЗ (наприклад, автомобіля марки «Daewoo» модель «Lanos TF69Y», ДНЗ ВВ 2345EE, 2005 року випуску без огляду) на момент вчинення злочину, а саме 06.04.2019)?

- Яке значення становить величина втрати товарної вартості КТЗ на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

- Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завданого(ї) власнику КТЗ (наприклад, Крамаренку С.С., власнику автомобіля марки «Chevrolet» модель «Lacetti», ДНЗ ВВ1115BE, 2015 року випуску) у наслідок ДТП після незаконного заволодіння, на 06.04.2019?

- Чи укомплектовано КТЗ відповідно до нормативно-технічної документації підприємства-виробника? Якщо ні, то в чому саме полягає неуккомплектованість?

- Яка дата виготовлення певного КТЗ (його складової)?

- До якого типу належить певний двигун, які його основні характеристики?

- Чи можливо провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого КТЗ (його складових)? Якщо можливо, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (зазначається дата, на яку проводиться оцінка майна)?

- Чи відповідає якість виконаних ремонтно-відновлювальних робіт нормативним вимогам?

- Яке значення становить коефіцієнт фізичного зносу складових зазначеного КТЗ?

- Яка утилізаційна вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель, ДНЗ або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

- Яка скрапова вартість КТЗ (зазначаються марка, модель, ДНГЗ або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

- Яка ліквідаційна вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель, ДНЗ або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

- Яке значення становить процентний показник ринкової вартості КТЗ?

Питання щодо заміни вузлів і агрегатів, переобладнання транспортного засобу вирішується комплексною трасологічною і автотоварознавчою експертизою.

З метою усунення помилок, які можуть привести до значного затягування строків виконання експертизи, необхідно уважно підходити до формулювання питань, які зобов'язаний вирішити експерт, та інформації, що надається в постанові / ухвалі про доручення проведення експертизи. Основними помилками при формулюванні питань експерту є такі:

1. Неправильно (або взагалі) не вказана дата оцінки – тобто дата, станом на яку потрібно провести розрахунки.

2. Неправильно (або не повністю) вказані дані (марка, модель, модифікація тощо) досліджуваного транспортного засобу. Ігнорування цієї вимоги у деяких випадках може взагалі привести до неможливості надання висновку експертом.

3. Якщо ставляться питання про визначення вартості комплектуючих частин до транспортного засобу, то за можливості необхідно вказати й дані щодо умов зберігання, експлуатації тощо цих частин до моменту скоєння злочину.

4. Усі назви об'єктів дослідження та змістовне значення питань, які слідчий ставить у постанові (слідчий суддя в ухвалі), повинні відповідати технічним термінам і здоровому глузду¹.

На дослідження експерту надаються КТЗ та документація, яка стосується його реєстрації, матеріали розслідування

¹ Інформація щодо видів судових експертиз та питань, які вони вирішують / Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Маріуполь, 2019. С. 9–10.

події, що призвела до матеріальної шкоди, а також документи, в яких зафіксовані інші вихідні дані, необхідні для вирішення поставлених питань.

Особа або орган, які призначили експертизу, повинні забезпечити можливість огляду КТЗ та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду КТЗ з різних боків тощо)¹.

Джерела, які дозволяють повніше зрозуміти можливості автоварознавчої експертизи та коло питань, які підлягають вирішенню під час її проведення:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-20#n5>.

2. Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів. Затв. наказом Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 24 листопада 2003 р. № 142/5/2092 (у редакції наказу Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 21 жовтня 2019 р. № 3207/5/1033). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1074-03#n15>.

3. Методика і коментарі до методики визначення обсягу ремонтних впливів при встановленні розміру матеріальної шкоди, заподіяної власнику транспортного засобу. Прийнята Науково-консультативною радою Міністерства юстиції України, внесена до Реєстру судових методик 12 вересня 2014 р.

4. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав». Затв. постановою КМУ від 10 вересня 2003 р. № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.

¹ Справочное пособие для следователей и сотрудников оперативных служб ОВД по назначению и проведению экспертиз в НИЭКЦ при УМВД Украины в Луганской области. Луганск, 2008. С. 59–60.

Автотехнічна експертиза в частині дослідження технічного стану транспортних засобів.

Основними її завданнями є встановлення несправностей транспортного засобу, причин їх утворення та часу виникнення.

Питання, що можуть бути поставлені на вирішення експерту:

- які причини виникнення несправностей двигуна внутрішнього згорання?
- які несправності, виходячи з вимог ПДР до технічного стану транспортного засобу, мала (мав) система (механізм, вузол, агрегат) певного транспортного засобу? Коли виникли ці несправності?
- яка причина відмови певного механізму, системи (рульового управління, гальмівної системи тощо) транспортного засобу?

Іншим напрямом проведення автотехнічної експертизи є **дослідження деталей транспортних засобів.**

На вирішення експерту можуть бути поставлені такі питання:

- який характер руйнування деталі транспортного засобу – пластичний, крихкий чи втомний?
- яка причина руйнування деталі механізму транспортного засобу?

Комп'ютерно-технічна експертиза.

Предметом цієї експертизи є певна група специфічних закономірностей, особливостей та ознак матеріальних об'єктів. Йдеться про:

- 1) комп'ютерні носії інформації (накопичувачі на жорстких магнітних дисках, твердотільні накопичувачі, флешнакопичувачі, диски для лазерних систем зчитування);
- 2) сервери, системні блоки персональних комп'ютерів, портативні комп'ютери, планшетні комп'ютери;
- 3) термінали мобільного зв'язку (комунікатори, мобільні телефони, smart-годинники, смартфони);
- 4) відеореєстратори;
- 5) кодграббери.

Основними завданнями комп'ютерно-технічної експертизи є:

- виявлення інформації, що міститься на носіях інформації;
- відновлення видаленої інформації з носіїв інформації;
- дослідження відтворених комп'ютерних програм та відповідність їх певним параметрам або функціям;
- виявлення ознак підключення до комп'ютерних мереж, наявності відвідування інтернет-ресурсів, історії доступу до ресурсів мережі Інтернет тощо;
- діагностичне дослідження технічних (апаратних) засобів комп'ютерної техніки, визначення функціональних можливостей та фактичного стану (працездатності комп'ютерної техніки);
- дослідження алгоритмічних кодграбберів.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи міститься на певному носії інформація стосовно транспортного засобу, який було викрадено, та в якому вигляді?
- Чи містить носій досліджуваного комп'ютера інформацію про певні (зазначити, які саме) дії користувача?
- Чи піддавався досліджуваний накопичувач певним процедурам з метою знищення інформації?
- Чи могла бути створена зазначена інформація на цьому комп'ютері, чи вона перенесена з іншого носія?
- Які метадані (час друку, редагування, створення, видалення тощо) файлів, що містять інформацію стосовно події незаконного заволодіння транспортним засобом?
- Чи містить накопичувач інформації досліджуваного комп'ютера певне (зазначити, яке саме – встановлене, не встановлене) програмне забезпечення?
- Чи можливе виконання відповідних дій за допомогою певного програмного продукту?
- Чи можливе вирішення певного завдання за допомогою цього програмного продукту?
- Чи реалізовані у цьому програмному продукті (програмному коді) функції, передбачені технічним завданням на його розроблення?

- Чим є надані на дослідження пристрої та для чого вони призначені?

Загалом експертне дослідження можливостей кодграббера проводять судові експерти державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, МВС України, що мають право на проведення експертиз за спеціальністю «Дослідження телекомунікаційних систем та засобів» та Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ.

Приклади питань стосовно судової експертизи алгоритмічних кодграбберів, що проводиться в експертних установах системи Міністерства юстиції України та МВС України:

1) чи відповідає наданий на експертизу пристрій своїм функціональним призначенням – пульта автомобільної сигналізації «(назва моделі)»?

2) чи придатний наданий на дослідження пристрій для використання як пульт управління автомобільної сигналізації автомобілю «(модель автомобіля)», ДНЗ?

3) чи може наданий пристрій використовуватися для сканування інформації автомобільної сигналізації автомобілю «модель автомобіля», ДНЗ (сигнал відключення і включення)? Якщо так, то яким чином?

4) чи збережена інформація про коди автомобільних сигналізацій в пристрої, наданому на дослідження? Якщо так, то чи присутня серед збереженої інформації – коди відключення і включення автомобільної сигналізації, що встановлена в автомобілі «модель автомобіля», ДНЗ?¹

5) чи може наданий пристрій приймати і передавати сигнали, надіслані з приладів автомобільної сигналізації?

6) чи дозволяє наданий пристрій обробляти дані, отримані від приладів автомобільної сигналізації?

Під час дослідження кодграбберу перед експертом сектору Українського науково-дослідного інституту спеціальної

¹ Куцо Г.В. Дослідження алгоритмічного кодграббера. *Криміналістика та судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 358; Кожевніков О.А. Прилади для зламу радіоканальних автомобільних сигналізацій як об'єкт експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 2 (28). С. 91-96.

техніки та судових експертиз СБУ необхідно ставити такі питання:

1) чи належить наданий на дослідження пристрій до спеціального технічного засобу негласного отримання інформації?

2) яка функціональна належність представленого пристрою?

3) чи знаходиться наданий на дослідження пристрій у робочому стані?

4) чи можливо за допомогою представленого пристрою відключати різні автомобільні системи охоронної сигналізації; якщо так, то яким способом?

5) яким способом виготовлений наданий на дослідження пристрій (заводським чи саморобним)?

6) які технічні характеристики наданого на дослідження пристрою, елементів живлення?

7) чи можливо за допомогою наданого на дослідження пристрою здійснювати негласне отримання інформації?¹

Під час дослідження «ретранслятору радіосигналів» на вирішення експертів ставляться питання:

1) яке функціональне призначення представлених пристроїв?

2) чи є можливим за допомогою представлених пристроїв здійснити проникнення в закритий салон автомобіля, а також здійснити запуск його двигуна?

Під час дослідження програматора та емулятора штатного модуля дистанційного управління «центрального замком» на вирішення експертів виносяться питання:

1) яка функціональна належність представленого обладнання?

2) чи можуть представлені предмети використовуватись для несанкціонованого запуску двигуна та доступу в автомобіль? Якщо так, то в який спосіб?

¹ Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 16 серпня 2019 р.
URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/83688057>.

Окреме місце серед судових експертиз посідає
дослідження біологічних об'єктів.

За допомогою судово-біологічної експертизи можна ідентифікувати сліди крові, виявлені на транспортному засобі, встановити з якої частини тіла особи вирване знайдене на місці події волосся чи частина шкіри тощо.

Експертиза слідів транспортних засобів (далі – ТЗ).

Головним завданням цієї експертизи є встановлення особливостей транспортного засобу, ознаки ходової частини ТЗ, який залишив сліди, ознаки конфігурації шини, якою залишені сліди; встановлення: механізму утворення слідів, напрямку руху ТЗ; ідентифікація шин ТЗ тощо.

Вирішення цих завдань здійснюється шляхом дослідження слідів, виявлених на місці незаконного заволодіння транспортним засобом, пошкоджень транспортних засобів.

Орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені на вирішення експертів:

1. Яка ширина бігової доріжки протектора?

2. Чи придатний слід бігової доріжки протектора для ідентифікації?

3. Чи залишений слід бігової доріжки протектора шинами наданими на дослідження?

4. Чи залишені певні сліди (вказується, які саме і на чому) ходовими частинами (колесами, шинами тощо) певного транспортного засобу?

5. Який механізм утворення слідів (удар, ковзання тощо)?

6. До якого типу (марки, моделі) належить транспортний засіб, яким залишено певні сліди?

7. У якому напрямку відносно слідосприймальної поверхні рухався транспортний засіб?

На експертизу надаються предмети зі слідами ТЗ, відомості про походження та можливі зміни в слідах, відомості

**Об'єкти
дослідження
слідів транс-
портних
засобів**

про ТЗ. Як порівняльний матеріал направляються шини ТЗ, відбитки шин, зіпмки із вдавлених слідів протектора шин транспортного засобу, уламки фар, підфарників тощо (залежно від поставлених питань).

Для вирішення питання про особу, яка керувала транспортним засобом (перебувала за кермом), призначається комплексна судово-медична, транспортно-трасологічна експертизи.

Трасологічна експертиза.

Дослідження слідів людини та слідів тварини.

Об'єкти дослідження: сліди взуття, гіпсові зіпмки слідів взуття та взуття.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. За відсутності взуття:

- які характеристики взуття відобразилися у наданому на дослідження слідові?

Примітка: відповідь на це питання охоплює визначення типу, виду, розміру та інших особливостей взуття, які можливо виявити при дослідженні наданого сліду.

2. За наявності більше одного сліду взуття:

- які характеристики взуття відобразилися у наданих на дослідження слідах?

- Чи належить до однієї групи взуття, яким залишені надані на дослідження сліди?

3. За наявності сліду взуття та безпосередньо взуття:

- чи залишений слід взуття, вилучений (час, адреса та місце вилучення), взуттям, вилученим у (П.І.Б. громадянина, час, адреса та місце вилучення)?

Криміналістичне дослідження слідів рукавичок.

Об'єкти дослідження: сліди структури матеріалу (сліди рукавичок) та слідоутворюючі об'єкти (рукавички).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. За відсутності рукавичок:

- які характеристики слідоутворюючого об'єкта відобразились у наданому на дослідження слідові?

Примітка: відповідь на це питання охоплює визначення типу, виду, розміру та інших особливостей слідоутворюючого об'єкта, які можливо виявити при дослідженні наданого сліду.

2. За наявності більше одного сліду структури матеріалу, які вилучені з різних місць події:

- Які характеристики слідоутворюючого об'єкта відобразились у наданих на дослідження слідах?

- Чи належать до однієї групи слідоутворюючі об'єкти, якими залишені надані на дослідження сліди?

3. За наявності сліду структури матеріалу та безпосередньо слідоутворюючого об'єкта:

- чи залишений слід структури матеріалу, вилучений (час, адреса та місце вилучення), рукавичками, вилученими у (П.І.Б. громадянина, час, адреса та місце вилучення)?

Об'єкти криміналістичного дослідження слідів рукавичок

Дактилоскопичне дослідження.

Об'єкти дослідження: сліди рук (пальців та (або) долонь), їхні копії на слідокопійовальній плівці, зіптки об'ємних слідів або масштабні фотознімки слідів, відтиски та відбитки в дактилокартах.

Як порівняльні зразки можуть надаватись експериментальні відбитки нігтьових фаланг пальців або відтиски долонь.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- чи є на наданому об'єкті сліди рук (пальців, долонь), якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?

Об'єкти дактилоскопичного дослідження

- чи залишені сліди рук, вилучені в різних місцях (на різних об'єктах), однією особою?
- чи залишені сліди рук конкретною особою?
- якою рукою та якими пальцями руки залишено сліди?
- які особливості мають руки людини, котра залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?
- якими ділянками поверхні руки залишено сліди?
- у результаті якої дії залишено слід (захват, торкання тощо)?
- які вік, стать та зріст особи, яка залишила надані на дослідження сліди?¹

Криміналістичне дослідження транспортних засобів.

Об'єктами досліджень цього виду можуть бути: номери кузовів та агрегатів транспортних засобів, а також документи, що їх супроводжують. Експертизою встановлюється, чи має місце факт зміни VIN номерів ТЗ і підроблення реєстраційних документів, за допомогою якого способом, відповідність нанесення номерів вимогам заводу-виробника та способів друку документів наявним зразкам, установленим вимогам тощо.

Орієнтовний перелік питань, що виносяться на вирішення судової експертизи:

- чи піддавався зміні номер кузова (шасі, рами, двигуна тощо) на певному ТЗ?
- якщо піддавався, то яким способом був знищений або змінений номер кузова (шасі, рами, двигуна тощо) на певному ТЗ?
- яким був первинний номер кузова (шасі, рами, двигуна тощо) на об'єкті дослідження?

Об'єкти криміналістичного дослідження транспортних засобів

¹ Особливості проведення та призначення трасологічних експертиз: Інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2017. 5 с.; Проблемні питання, що стосуються призначення судово-трасологічних експертиз: Інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 14 с.

- чи виконаний номер об'єкта дослідження (кузова, шасі, рами, двигуна тощо) із застосуванням конкретних засобів?

Наведений перелік експертиз не є вичерпним і залежить від обставин, які необхідно з'ясувати в ході розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом.

4.4. Особливості повернення власникам викрадених транспортних засобів, виявлених на території іноземних держав

Процес повернення викрадених ТЗ, виявлених за межами України, їхнім власникам довготривалий і пов'язаний із проведенням комплексу організаційних й практичних заходів, що здійснюються як безпосередньо потерпілою особою, так і правоохоронним органом – ініціатором розшуку (ТВП), департаментом та підрозділами міжнародного співробітництва Національної поліції України (далі – Інтерпол), а також, в окремих випадках, органами й підрозділами прокуратури та судом з урахуванням особливостей національного законодавства України та іноземної держави, яке регулює ці питання.

Для початку слід зауважити, що викрадений ТЗ оголошується в державний розшук за рішенням слідчого ТВП, після чого інформація щодо нього вноситься до ІТС «ІПНП». Щотижнево проводиться «відвантаження» з ІПНП інформації про постановку/зняття з обліку викраденого автотранспорту до банку даних Генерального секретаріату Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу (далі – МОКП-Інтерпол). З цього моменту іноземні правоохоронні органи «бачать» відомості про розшук ТЗ, ініційований правоохоронним органом України.

Коло підрозділів, які наділені доступом до інформації з обліків Інтерполу щодо розшукуваного транспорту, є різним залежно від тієї чи іншої країни, але здебільшого це підрозділи транспортної (патрульної) поліції, органи реєстрації транспорту та органи прикордонного контролю. Перевірка

ТЗ указаними підрозділами є *пасивним способом розшуку* автотранспорту, зокрема міжнародного.

Активним способом міжнародного розшуку є листування з правоохоронними органами країни/країн імовірного перебування (легалізації) ТЗ. Відомості про місце перебування ТЗ можуть бути одержані з:

а) даних, отриманих при проведенні оперативно-розшукових, слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій;

б) інформації про вибуття ТЗ із території конкретної держави;

в) інформації про місце перебування ТЗ, отриманої від компанії-надавача послуг GPS-трекінгу;

г) інформації, отриманої з оперативних та інших джерел.

За необхідності перевірки інформації про ймовірність переправлення викраденого в Україні ТЗ за кордон, шляхом використання каналів міжнародної співпраці Інтерполу слідчий ТВП (відповідно до вимог Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, СБУ, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2) готує та направляє на адресу підрозділу міжнародного поліцейського співробітництва ГУНП (далі – підрозділ МПС) своєї області мотивований запит, в якому просить звернутися до правоохоронних органів конкретної держави або кількох держав (наприклад, Республіки Грузія, Республіки Білорусь, Російської Федерації) щодо:

1) *перевірки конкретного транспортного засобу за обліками:*

- внутрішньодержавними розшуковими обліками;

- державної прикордонної служби – щодо перетину державного кордону;

- державної митної служби – щодо постановки на митний облік;

- органів реєстрації ТЗ – щодо постановки на облік;

- адміністративними та кримінальними.

2) організації сигнальних заходів:

- постановки ТЗ до внутрішньодержавної бази розшукуваних ТЗ;
- орієнтування підрозділів патрульної поліції на розшук та затримання розшукуваних ТЗ;
- у випадку встановлення місця перебування/виявлення ТЗ, затримання та вилучення з метою вирішення питання про повернення для долучення до матеріалів провадження.

До запиту слідчий долучає:

- витяг із ЄРДР;
- актуальну постанову про визнання особи потерпілим;
- перелік викраденого транспорту (у випадку викрадення декількох ТЗ) із зазначенням основних ідентифікаційних даних: марка, модель, рік виготовлення, VIN номер (номер кузова / шасі / ідентифікатор), номер двигуна, колір, ДНЗ.

Під час реалізації заходів за запитом НЦБ Інтерполу України (активний спосіб) або при отриманні інформації про розшук ТЗ під час його перевірки за обліками МОКП-Інтерполу (пасивний спосіб) іноземні правоохоронні органи можуть затримати та вилучити автомобіль для проведення перевірки. З цією метою орган, який здійснив затримання ТЗ, звертається каналами Інтерполу до правоохоронних органів країни-ініціатора розшуку щодо отримання таких відомостей:

- актуальності перебування ТЗ у розшуку;
- підстав розшуку;
- обставин викрадення;
- даних про власника, що запитуються каналами Інтерполу в правоохоронних органів країни-ініціатора розшуку.

При отриманні повідомлення каналами міжнародної співпраці Інтерполу про затримання за кордоном транспортного засобу, розшукуваного за ініціативою відповідного ВП ГУНП, слідчому, у провадженні якого перебуває досудове розслідування, необхідно підготувати відповідь та направити її до підрозділу МПС ГУНП, у якій зазначити такі відомості:

- дату відкриття кримінального провадження, номер ЄРДР, статтю КК України;
- обставини викрадення транспортного засобу;
- відомості про слідчого, який здійснює провадження у справі (посада, П.І.Б., мобільний телефон);
- відомості щодо власника/особи визнаної потерпілим / особи, уповноваженої представляти власника за кордоном;
- іншу корисну інформацію.

До вказаного запиту слідчий обов'язково долучає:

- 1) витяг з ЄРДР;
- 2) документи, які підтверджують особу власника ТЗ (копію паспорта);
- 3) документи, які підтверджують право власності на ТЗ (будь-які документи, що пов'язують власника та транспортний засіб);
- 4) копії відповідної довіреності та документів, що засвідчують цю особу, якщо власник уповноважує іншу особу представляти свої інтереси за кордоном;
- 5) лист-клопотання про затримання ТЗ із метою його повернення законному власнику, якщо ТЗ затриманий на території РФ.

Зазначені документи надаються українською мовою з перекладом мовою країни, де затриманий ТЗ, завірені відповідними печатками, в електронному вигляді.

Затриманий автотранспорт переміщується з країни його виявлення та затримання до країни-ініціатора розшуку в такі способи:

1. Виконання запиту про міжнародну правову допомогу, отриманого відповідними каналами міжнародної співпраці уповноважених на це компетентних органів (зазвичай Офіс Генерального прокурора, рідше Міністерство юстиції України). У такому випадку для переміщення ТЗ необхідне прибуття до органу затримання слідчого, що є неприйнятним у випадках, коли країною виявлення та затримання автомобіля є РФ.

2. Власник ТЗ або уповноважена ним особа прибуває до органу затримання ТЗ й отримує його для доставки до органу, у провадженні якого перебуває досудове розслідування щодо викрадення ТЗ. Після прибуття в Україну власник/уповноважена особа доставляє ТЗ до слідчого для проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду ТЗ та вирішення питання щодо його подальшої долі, наприклад, передачі власнику на відповідальне зберігання (див. також додатки 9–12 практичного порадника).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України: зб. наук. праць факультету з підготовки слідчих ХНУВС за 2012 рік / за заг. ред. чл.-кор. НАПрН України, д-ра юрид. наук С.М. Гусарова; академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. Харків: Діса плюс, 2013. 732 с.
2. Алгоритм дій працівників поліції з установлення осіб, які причетні до незаконних заволодінь мототранспортними засобами: методичні рекомендації / Тихонов С.В., Борець Т.О., Ботнаренко І.А., Стрільців О.М., Василюк В.І. та ін. Київ, 2017. 43 с.
3. Андрищенко І.М. Об'єкт незаконного заволодіння транспортним засобом: транспортна безпека чи власність? *Право і безпека*. 2004. № 32. С. 30–31.
4. Безверхов А. О некоторых вопросах квалификации неправомерного завладения автомобилем и иным транспортным средством без цели хищения. *Уголовное право*. 2017. № 5. С. 20–30.
5. Брисковська О.М. Віктимологічна профілактика незаконного заволодіння автотранспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 277–283.
6. Брисковська О.М. Розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням автотранспортними засобами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 16 с.
7. Брисковська О.М., Бурак М.В. Характеристика особи злочинця, який незаконно заволодів автотранспортом з метою подальшого оплатного повернення власнику. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5.11.2019 р.) / за заг. ред. О.Г. Рувіна, Н.В. Нестор; уклад. О.І. Жеребо, А.О. Полтавський, О.В. Юдіна. Київ: КНДІСЕ Міністерства юстиції України, 2019. С. 77–81.

8. Брисковська О.М. Віктимологічна характеристика потерпілого від незаконного заволодіння автомобілем з подальшим його оплатним поверненням. *Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну: зб. тез доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті віце-президента Кримінологічної асоціації України, професора О.М. Литвака* (м. Харків, 23 квіт. 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 71–72.

9. Вежнавець Б. Криміналістичні експертизи при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 138–141.

10. Взаємодія підрозділів карного розшуку та інших служб ОВС у розкритті незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / С.С. Чернявський, О.М. Брисковська, А.В. Капашук та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 80 с.

11. Використання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах, під час розслідування злочинів: метод рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Алексєєва-Процюк Д.О. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 70 с.

12. Виявлення слідів рук на вологих та жирних повернях за допомогою дисульфиду молібдену та двоокису титану: Інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2003. 12 с.

13. Віскунов В.В. Кримінальна відповідальність за знищення, підробку або заміну номерів вузлів або агрегатів транспортного засобу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 20 с.

14. В'юнник Д.Ю. Проблеми організації розслідування крадіжок автотранспортних засобів. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. С. 1–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_45.

15. Галич П. Крадіжка чи угон? Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням мопедів. URL: https://zib.com.ua/ua/print/122073-problemi_kvalifikacii_zlochiv_povyazanih_iz_nezakonnim_zav.html.

16. Гарбатович Д. Цель угона. *Уголовное право*. 2014. № 3. С. 30–33.

17. Гладун О.З., Стадник В.П., Яковлев О.В., Янчишин С.В. Організація початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень: збірник матеріалів практики. Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 68 с.

18. Головин А.Ю., Грибунов О.П., Бибииков А.А. Криминалистические методы преодоления противодействия расследованию транспортных преступления: монография. Иркутск, 2015. 164 с.

19. Горшков Д.В. Незаконне заволодіння транспортними засобами: кримінологічна характеристика та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 16 с.

20. Гумен В.З. Деякі аспекти протидії незаконному заволодінню автотранспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.

21. Гуславський В.С., Опальченко О.М., Терещенко А.І. Незаконне заволодіння транспортним засобом (науково-практичний коментар до статті 215-3 Кримінального кодексу України). *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. Вип. 1. С. 205–213.

22. *Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами: збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.)*. Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. 179 с.

23. Дорохіна Ю.А. Окремі питання відмінності злочину, передбаченого ст. 289 КК, від злочинів проти власності, що вчиняються з корисливих мотивів. *Кримінальне право: традиції та новації: матеріали міжнародного круглого столу, присвяченого 90-літтю з дня народження видатного вченого, героя України, академіка В.В. Сташиса, 9–10 липня 2015 р.* Полтава, Харків, 2015. С. 212–213.

24. Дудоров О.О., Дудорова К.Б. Незаконне заволодіння транспортним засобом: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 307–315.

25. Експертизи у судочинстві України. Роз'яснення. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка та І.В. Гори. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2015. № 5–6. 509 с.

26. Експертна спеціальність 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу». URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua>.

27. Ємельяненко В. В. Родовий об'єкт злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 13–14 жовт. 2011 р. Харків: Право, 2011. С. 362–366.

28. Ємельяненко В.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2009. 212 с.

29. Ємельяненко В.В. Проблеми визначення ознак об'єктивної сторони незаконного заволодіння транспортним засобом. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2. С. 149–155.

30. Ємельяненко В.В. Вплив розміру штрафу на визначення виду та тяжкості кримінального правопорушення (на прикладі кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту). *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу*, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), Л.М. Демидова (заст. голов. ред.), А.П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2020. С. 149–153.

31. Зверьяка В.А. Угон автотранспортных средств: проблемы и пути их разрешения: монография. Луганск: РИО ЛИВД, 1998. 64 с.

32. Звіряка В.А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.

33. Звіряка В.А. Особливості кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2010. № 1. С. 78–83.

34. Іванов І.Ф. Незаконне заволодіння транспортним засобом: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: практичний посібник. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2008. 108 с.
35. Іванов Ф. Угон транспортних засобів (питання вдосконалення кримінально-правової норми і практики її застосування). *Радянське право*. 1982. № 9. С. 46–50.
36. Іванов Ю.Ф. Місце угону у кримінальному законодавстві на сучасному етапі. *Право України*. 1998. № 5. С. 81–84.
37. Ільїна О.В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 201 с.
38. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Затв. наказом МВС України від 7 липня 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.
39. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів. Затв. спільним наказом МВС України, ГПУ, СБУ та ін. від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97>.
40. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затв. наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
41. Інформація щодо видів судових експертиз та питань, які вони вирішують / Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Маріуполь, 2019. 30 с.
42. Касьнюк В.И., Корчева З.Г. Вопросы квалификации транспортных преступлений: учеб. пособие. Киев: УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. 72 с.
43. Кожевников О.А. Прилады для зламу радіоканальних автомобільних сигналізацій як об'єкт експертного дослідження. *Криміналістичний вісник*. 2017. № 2 (28). С. 91–96.

44. Козак В.М. Поняття незаконного обігу транспортних засобів як сучасного явища. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації*: матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), Л.М. Демидова (заст. голов. ред.), А.П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2020. С. 181–184.

45. Колб С.О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 263 с.

46. Колпаков В.К., Захаров В.П., Гордєєв В.В. та ін. Незаконне заволодіння транспортом: протидія засобами попередження: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. 408 с.

47. Коляда П.В., Мисливий В.А. Коментар до статей 281–292 розділу XI «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту» Кримінального кодексу України. *Законодавство України. Науково-практичні коментарі*. 2004. № 6. С. 9–32.

48. Коржанський М.Й., Мисливий В.А. Кваліфікація автотранспортних злочинів. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.

49. Коробєєв А.И. Транспортные преступления: квалификация и ответственность. Москва: Юрид. лит., 1990. 128 с.

50. Коробєєв А.И. Транспортные преступления. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 406 с.

51. Кривонос М.В. Встановлення обставин незаконного заволодіння транспортними засобами. *Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами*: збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.). Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 105–111.

52. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В.Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ін Юре, 2010. 496 с.

53. Криміналістика: підручник / за ред. В.В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика. Київ, 2017. 556 с.

54. Кримінальне право України (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ: вид-во «Елтон – 2», 2012. 780 с.
55. Куцо Г.В. Дослідження алгоритмічного кодграббера. *Криміналістика та судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 356–370.
56. Леонов А. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti_provedennya_nsr_d_v_kriminalnomu_provadzhenni.html.
57. Лоренц Д.В. Угон и хищение транспортных средств: условия, причины и межотраслевые меры предупреждения в свете новой позиции Конституционного Суда РФ. *Всероссийский криминологический журнал*. 2017. Т. 11. № 2. С. 342–349.
58. Луценко Ю.В., Микитчик О.В. Умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом. *Наше право*. 2016. № 1. С. 99–106.
59. Лютий В.В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених організованими групами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 321–328.
60. Максимович Р.Л. Об'єкт складу злочину «незаконне заволодіння транспортним засобом» (ст. 289 КК України). *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогаolini у кримінальному законодавстві*. Міжнародний симпозиум, 12–13 вересня 2008 р. Тези і реферати доповідей, тексти повідомлень. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 264–268.
61. Малиновська Т.М., Тихоненко Л.Л. Незаконне заволодіння транспортними засобами: особливості досудового розслідування: науково-методичні рекомендації. Харків, 2015. 46 с.
62. Матяш Д.І. Аналіз протоколів автентифікації для автосигналізації. 2015. С. 1–3.

63. Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів. Затв. наказом Міністерства юстиції України, Фонду державного майна України від 24 листопада 2003 № 142/5/2092 (у редакції наказу від 24 липня 2009 р. № 1335/5/1159). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1074-03>.

64. Методичні рекомендації щодо дій слідчого, оперу-повноваженого та керівництва підрозділів ГУНП в Луганській області під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами. Северодонецьк, 2019. 18 с.

65. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 39 с.

66. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2004. 380 с.

67. Мисливий В. Неправомірна поведінка в транспортних деліктах: кримінально-правовий аспект. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: монографія / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.А. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 51–69.

68. Мисливий В.А. Транспортний засіб як предмет злочинів проти безпеки дорожнього руху й експлуатації транспорту. *Право і суспільство*. 2018. № 5. С. 188–194.

69. Мисливий В.А. Кримінально-правове значення законодавства про дорожній рух. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 101–108.

70. Мовчан А.В., Лисий О.В. Нормативно-правове врегулювання інформаційного забезпечення Національної поліції щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 198–206.

71. Моргун Н.С., Седакова В.В. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування незаконного заволодіння

транспортним засобом, встановлення його місцезнаходження та причетних до цього злочину осіб. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 3. С. 88–93.

72. Настільна книга слідчого. Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін. Київ: Ін Юре, 2011. 736 с.

73. Небитов А.А., Князєв С.М., Брисковська О.М., Бурак М.В. Розкриття незаконного заволодіння автотранспортними засобами, вчиненого з метою подальшого їх платного повернення власникам: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 63 с.

74. Немкова О.А., Чаплига В.М., Шандра З.А. Покращення безпеки систем дистанційного керування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Автоматика, вимірювання та керування*. 2013. № 774. С. 82–85.

75. Опальченко О. Поняття транспортного засобу в дорожньо-транспортних злочинах. *Радянське право*. 1990. № 8. С. 51–54.

76. Організація і тактика боротьби підрозділів департаменту карного розшуку МВС України з легалізацією автотранспортних засобів, здобутих злочинним шляхом: метод. рек. / Брисковська О.М., Корнев О.М., Кравченко В.П. та ін. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 40 с.

77. Осадчий В.І. Злочини проти безпеки та експлуатації транспорту: монографія. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2011. 151 с.

78. Особливості проведення та призначення трасологічних експертиз: Інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2017. 5 с.

79. Особливості розслідування окремих видів злочинів: збірник методичних рекомендацій / за заг. ред. О.В. Авраменка, Р.І. Благути, О.В. Захарової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 692 с.

80. Пархомчук М.А., Данілін С.С. Особливості огляду місця вчинення дорожньо-транспортної пригоди. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2 (20). С. 140–143.

81. Патрелюк Д. А. Розслідування незаконних заволодіннь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми: навч. посібник. Дніпропетровськ: ФОП Лопатніков С.Г., 2012. 221 с.

82. Петров С.Є. Розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 242 с.

83. Петухов Б. Уголовная ответственность за угон транспортных средств. *Законность*. 1994. № 2. С. 13–17.

84. Повернення викраденого автотранспорту з-за кордону: за матеріалами Генерального секретаріату Інтерполу та НЦБ зарубіжних країн. Київ: РВВ МВС України, 2000. 40 с.

85. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Брисковська О.М. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 59 с.

86. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом: метод. рек. / Чернявський С.С., Фаринник В.І., Осауленко О.А. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 84 с.

87. Проблемні питання, що стосуються призначення судово-трасологічних експертиз: Інформаційний лист. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 14 с.

88. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів: метод. рек. / В.В. Невгад, Р.М. Дударець, А.А. Саковський, М.П. Климчук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

89. Розкриття незаконних заволодінь автотранспортними засобами, що вчиняються з метою подальшого їх платного повернення власникам: метод. рек. / Чернявський С.С., Копотун І.М., Канащук А.В. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 36 с.

90. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О.В. Бишевець, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. Київ: Алерта, 2015. 536 с.

91. Савченко А.В., Карчевський М.В. Особливості кримінально-правової кваліфікації втручання в роботу вбудованих комп'ютерних систем. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2. С. 254–259.

92. Свидлов Н.М., Сенцов А.С. Квалификация угонов транспортных средств: лекция. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988. 97 с.

93. Свірін М.О. Правові проблеми організації та тактики діяльності ОВС з профілактики злочинних посягань на транспортні засоби. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 1997. Вип. 2. С. 72–79.

94. Свірін М.О. Незаконні заволодіння транспортними засобами у кримінальному законодавстві України. *Вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2001. Вип. 4. С. 206–213.

95. Свірін М.О. Поняття та відповідальність за незаконні заволодіння транспортними засобами у новому Кримінальному кодексі України. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. Спеціальний випуск. У двох частинах. Ч. 1. 2002. С. 107–112.

96. Свірін М.О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 227 с.

97. Свірін М.О. Суб'єкт незаконного заволодіння транспортними засобами. *Наука і правоохорона*. 2012. № 2. С. 31–35.

98. Свірін М.О. Протидія та запобігання Національною поліцією незаконним заволодінням транспортними засобами. *Наука і правоохорона*. 2017. № 3. С. 147–155.

99. Свірін М.О., Левик В.Д. Завдання Національної поліції України щодо протидії та запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами. *Діяльність підрозділів карного розшуку Національної поліції України щодо протидії незаконному заволодінню транспортними засобами*: збірн. матер. постійн. діюч. семінару (м. Северодонецьк, 31 травня – 2 червня 2018 р.). Северодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2019. С. 148–152.

100. Скляніченко Д.В., Кривонос М.В. Особливості повернення законним власникам викрадених транспортних засобів, виявлених на території іноземних держав. *Доступ до правосуддя в контексті реформи децентралізації в Україні: матер. Загальнонаціонального юридичного форуму*

(м. Северодонецьк, 13 грудня 2019 р.). Северодонецьк: Луган. держ. ун-т. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2020. С. 176–179.

101. Справочное пособие для следователей и сотрудников оперативных служб ОВД по назначению и проведению экспертиз в НИЭКЦ при УМВД Украины в Луганской области. Луганск, 2008. 73 с.

102. Татаріна О.Ю. Порівняльний аспект законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння автотранспортними засобами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 180–184.

103. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.

104. Фесенко Е.В. Ответственность за незаконное завладение транспортным средством. *Закон и Бизнес*. 11 февраля 1998 г.

105. Фесенко Є.В. Незаконне заволодіння транспортним засобом буде невігідним. *Економіка. Фінанси. Право*. 1997. № 7. С. 13–18.

106. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти безпеки та експлуатації транспорту. *Юридична наука*. 2017. № 2. С. 99–124.

107. Хилюта В. Момент окончания угона транспортного средства. *Уголовное право*. 2019. № 5. С. 107–112.

108. Ховпун О.С. Особливості огляду місця ДТП в умовах протиправного зникнення водія автотранспортного засобу з місця події. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 13. С. 1–6.

109. Хомич В.М. Уголовная ответственность за угон транспортных средств и других самоходных машин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Минск, 1977. 32 с.

110. Христов О.Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 148 с.

111. Христов О.Л., Христова Ю.В., Літун О.О. Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами: навч. посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2017. 80 с.

112. Цибенко О.С. Криміналістична характеристика особи злочинця, що вчинює незаконні заволодіння автомобілями шляхом подолання систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 162–167.

113. Цибенко О.С. Особливості допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного заволодіння автомобілем, учиненого із подоланням систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 208–212.

114. Цибенко О.С. Сучасні способи незаконного заволодіння автомобілем, учиненого з подоланням систем захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 374–382.

115. Чернявський С.С., Гриценко В.Г., Іщук І.В. Протидія шахрайству у сфері страхування автотранспортних засобів: навч. посіб. Київ, 2011. 184 с.

116. Шведова О.В. Дактилоскопічні дослідження: навч. посібник. Київ: КНТ, 2010. 208 с.

117. Щупаківський Р.В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом: монографія. Київ: Атіка, 2007. 160 с.

118. Щупаківський Р.В. Кримінально-правова характеристика та запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортним засобом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН

першочергових слідчих (розшукових) дій
у кримінальному провадженні
№ 0000000001 за ознаками складу злочину,
передбаченого відповідною частиною ст. 289 КК

№	Слідчі (розшукові) дії	Термін	Виконавець	Примітка про вико-
.	Провести огляд місця події: місця, з якого викрадено автомобіль, і сам викрадений автомобіль у випадку його виявлення.			
.	Створити наказом керівника територіального підрозділу Національної поліції України, погодженим із керівником органу досудового розслідування, слідчо-оперативну групу для проведення досудового розслідування кримінального правопорушення.			
.	Внести відомості про викрадений автомобіль та його власника до ІП «Гарпун» (відповідно до розділу V Інструкції щодо формування та ведення Інформаційної системи			

ДОДАТКИ

	«Гарпун» ІТС «Інформаційний портал Національної поліції України», затв. наказом МВС України від 13 червня 2018 р. № 497).			
.	Допитати потерпілого стосовно обставин незаконного заволодіння його автомобілем (місце та час викрадення транспортного засобу, стан і детальні прикмети, наявність пошкоджень викраденого транспортного засобу, проведені ремонтні роботи, кількість пального у баку на момент викрадення тощо), з'ясувати вартість викраденого майна і долучити до матеріалів кримінального провадження документи, які її підтверджують.			
.	Винести постанову про оголошення у розшук викраденого транспортного засобу.			
.	Невідкладно призначити необхідні види судово-експертних досліджень.			
.	Негайно, після внесення відомостей до ЄРДР у порядку, визначеному ст. 40 КПК, направити доручення відповідному оперативному підрозділу або до управління карного розшуку ГУНП в області з метою: <ul style="list-style-type: none"> - встановлення свідків кримінального правопорушення; - перевірки на причетність осіб, які раніше скоювали аналогічні злочини; - встановлення місцезнаходження викраденого транспортного засобу; 			

	<ul style="list-style-type: none"> - витребування відеозаписів з камер відеоспостереження, встановлених на будівлях поряд із місцем скоєння злочину; - моніторингу мережі Інтернет (сайтів, на яких здійснюється реалізація транспортних засобів) з метою встановлення наявності оголошень з продажу викраденого транспортного засобу; - перевірки СТО та АЗС; - перевірки місць збуту транспортних засобів, розташованих на території обслуговування відповідного підрозділу; - перевірки осіб, які займаються реалізацією, ремонтом транспортних засобів на території обслуговування відповідного підрозділу. <p>Доручити оперативному підрозділу організувати проведення радіотехнічного обстеження на місці скоєння злочину та в місцях імовірного руху викраденого транспортного засобу з метою встановлення базової станції (LAC, CID), які на той час перебували в зоні дії.</p> <p>Оперативний працівник спрямовує слідчому рапорт із зазначеними базовою станцією (LAC, CID), які на момент скоєння злочину і на території вчинення злочину перебували в зоні дії.</p>			
	<p>Витребувати із системи «Відео-контроль-Рубіж», постів патрульної поліції інформацію про те, чи проїжджав автомобіль автодорогами, оснащеними вказаною системою;</p>			

ДОДАТКИ

	у разі підтвердження такої інформації слід уточнити, коли саме проїжджав автомобіль та в якому напрямку.			
.	Не пізніше трьох діб після отримання рапорту з зазначеними станціями (LAC, CID), які встановлені на момент скоєння злочину та на території вчинення злочину, перебували в зоні дії, у порядку, визначеному КПК, звернутися до суду з клопотанням про отримання ухвал на тимчасовий доступ до речей та інформації, яка знаходиться в операторів мобільного зв'язку.			
.	Після отримання ухвали суду письмово доручити працівникам оперативного підрозділу негайно вжити заходів, спрямованих на своєчасне пред'явлення її особам, які зобов'язані надати тимчасовий доступ до зазначених в ухвалі речей та документів, на отримання абонентських номерів, які перебували на місці скоєння злочину.			
.	Направити запит на адресу регіональної митниці щодо встановлення факту перетину митного кордону України викраденим транспортним засобом; у випадку підтвердження такого факту – отримати відомості про час та напрямки руху.			
.	Направити запит на адресу відповідного регіонального управління Державної прикордонної служби України на отримання ін-			

*ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ*

	<p>формації про факт перетину державного кордону України викраденим транспортним засобом з уточненням напрямку, в якому було здійснено перетин та під чийм керуванням перебував цей засіб.</p>			
.	<p>За потреби звернутись із запитом про надання витягу з Єдиного реєстру довіреностей до Державного підприємства «Національні інформаційні системи» Міністерства юстиції України з метою встановлення особи, на яку видано довіреність на право керування транспортним засобом, та особи, від якої видано довіреність.</p>			
.	<p>Направити запит до відповідного регіонального сервісного центру МВС України для отримання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - копії реєстраційних документів на викрадений транспортний засіб; - інформації щодо реєстрації/перереєстрації викраденого транспортного засобу. 			
.	<p>При встановленні факту реєстрації / перереєстрації викраденого транспортного засобу невідкладно звернутися до суду з клопотанням на отримання тимчасового доступу до документів у відповідній установі, де здійснено реєстрацію/перереєстрацію транспортного засобу, з метою вилучення документів, на підставі яких було здійснено реєстрацію/перереєстрацію транспортного засобу.</p>			

ДОДАТКИ

	<p>Направити запит до обласного Управління патрульної поліції щодо потрапляння викраденого автомобіля в ДТП, складання адміністративних протоколів на водіїв такого транспортного засобу за період часу з моменту незаконного заволодіння ним і по теперішній час.</p>			
	<p>При отриманні інформації про затримання викраденого транспортного засобу, оголошеного в розшук, в іншій області:</p> <ul style="list-style-type: none"> - невідкладно звернутись до слідчого судді з клопотання про накладення арешту на викрадений транспортний засіб із вказівкою підстав такого арешту; - отримавши ухвалу суду на арешт транспортного засобу, виконати таке рішення у встановлений термін. 			
	<p>При отриманні інформації із Сектору міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України про затримання викраденого транспортного засобу за кордоном підготувати і направити відповідь, зазначивши такі відомості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дата відкриття кримінального провадження і номер за ЄРДР, стаття КК та її частина; - обставини викрадення транспортного засобу; - відомості про власника/особи, визнаної потерпілим, особу, уповноважену представляти власника за кордоном; 			

	<p>- відомості про слідчого, який здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні (посада, П.І.Б., моб. тел.);</p> <p>- іншу корисну інформацію.</p> <p>До вказаного запиту долучити:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Витяг з ЄРДР.2. Документи, які підтверджують особу власника (копію паспорту).3. Документи, які підтверджують право власності на транспортний засіб (будь-які документи, що пов'язують власника і транспортний засіб).4. Якщо власник уповноважує представляти свої інтереси за кордоном іншу особу, то необхідно надати копії відповідної довіреності і документів, що засвідчують особу. <p>Якщо транспортний засіб затриманий на території РФ, то слід долучити гарантійний лист.</p>			
	<p>Залежно від отриманих результатів провести інші слідчі дії, необхідність в яких виникне під час подальшого досудового розслідування, з метою розкриття вказаного злочину та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.</p>			

УВАГА

Шановні поліцейські!

Якщо автомобіля немає у базах даних вашого переносного комп'ютера, будьте пильними, телефонуйте до ЧЧ, перевірте по усіх базах даних, ретельно з'ясуйте всі деталі (особливо щодо «ризикових» марок транспортних засобів).

**Протокол
роз'яснення положень Конституції України**

_____ "___" _____ 2020 р.

Слідчий СВ Новопокровського ВП ГУНП в Луганській області лейтенант поліції склав цей протокол про те, що громадянин _____, ознайомившись з положеннями ст. 30 Конституції України, заявив(ла): «з положеннями ст. 30 Конституції України ознайомлений/а/»

(_____) _____

Ст. 30 Конституції України. Кожному гарантується недоторканість житла. Не допускається проникнення в житло або в інше володіння особи, проведення в них огляду або обшуку інакше як по мотивованому рішенню суду. У невідкладних випадках, пов'язаних з рятуванням життя людей і майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних в скоєнні злочину, можливий інший, встановлений законом порядок проникнення в житло або інше володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

**Слідчий СВ Новопокровського ВП
ГУ НП в Луганській області
лейтенант поліції**

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
Головне управління Національної поліції
в Луганській області
Слідче управління

вул. Вілсова, 1, м. Северодонецьк, 93406

Ідентифікаційний код № 40108845

.2020 №

Директору Регіонального
сервісного центру МВС
в Луганській області
П.І.Б.

(або інший сервісний центр)

У провадженні СВ (назва органу) ГУНП в Луганській області перебувають матеріали кримінального провадження № ... від... за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. ... ст. 289 КК України.

На підставі викладеного прошу надати на нашу адресу інформацію про реєстрацію/перереєстрацію автомобіля ..., державний номерний знак ..., номер кузова (VIN)

Слідчий СВ ... ГУНП
в Луганській області
майор поліції

(підпис)

П.І.Б.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
Головне управління Національної поліції
в Луганській області
Слідче управління

вул. Вілесова, 1, м. Северодонецьк, 93400
Ідентифікаційний код № 40108845

Дата
№ _____

Начальнику міжрайонного опера-
тивно-розшукового відділу (з м.д.
н.п. Старобільськ) оперативно-
розшукового управління Східного
регіонального управління
полковнику

(м. Старобільськ, вул. Свободи 1а,
92702)

ДОРУЧЕННЯ
оперативному підрозділу на проведення слідчих
(розшукових) дій
(у порядку ст. 40 КПК України)

м. Северодонецьк

Дата

У провадженні (назва ВП ГУНП в Луганській області) пе-
ребувають матеріали досудового розслідування №... від ...
за ознаками складу кримінального правопорушення, перед-
баченого (вказати статтю та її частину) КК України. Обста-
вини кримінального правопорушення (докладно).

Ураховуючи викладене, керуючись ст. 40 КПК України,

—

ПРОШУ:

1. Доручити працівникам міжрайонного оперативно-
розшукового відділу (з м.д. н.п. Старобільськ) оперативно-
розшукового управління Східного регіонального управління:

- надати на нашу адресу відомості щодо перетину державного кордону України автомобілем (або особою) ... в період часу з по теперішній час із зазначенням дати, часу та напрямку перетину. Також при можливості надати відомості про транспортні засоби, на яких ... перетинав кордон України із зазначенням марки та державного номерного знаку автомобіля.

2. Вмотивовану відповідь разом з матеріалами направити до (відповідний ВП ГУНП в Луганській області) (вказати термін).

Слідчий (вказати підрозділ)

(звання)

(підпис)

П.І.Б.

Додаток 6

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
Головне управління Національної поліції
в Луганській області
Слідче управління

вул. Вілесова, 1, м. Сєвєродонецьк, 93400

Ідентифікаційний код № 40108845

.02.2020 № /111/14-2020

Начальникові
Луганської митниці

У провадженні (назва ВП ГУНП в Луганській області) перебувають матеріали досудового розслідування №... від... за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого (вказати статтю та її частину) КК України.

На підставі викладеного прошу Вас надати на нашу адресу інформацію про те, чи перетинав митний кордон автомобіль ..., державний номерний знак ..., номер кузова (VIN).... Якщо перетинав, то просимо повідомити коли, де, напрямок та під чийм керуванням.

Начальник СВ СУ ГУНП
в Луганській області
підполковник поліції

(підпис)

П.І.Б.

Заява про надання витягу з Єдиного реєстру довіреностей

Вид витягу:	◆ Повний ☐	◆ Скорочений ☐
► Параметри запису:		
Реєстраційний номер запису у Єдиному реєстрі	<input type="text"/>	
або Серія <input type="text"/>	Номер бланка <input type="text"/>	
або Номер у реєстрі <input type="text"/>	Дата посвідчення	<input type="text"/> д <input type="text"/> м <input type="text"/> р
або Тип суб'єкта:	◆ Особа, яка видала довіреність ☐	◆ Представник ☐
Ідентифікаційний номер / код	<input type="text"/>	
та /або ПІБ / назва	<input type="text"/>	
Автомобіль ----	<input type="text"/>	
або Реєстраційний / серійний номер	Держзнак --- <input type="text"/>	
► Додаткові відомості		
Автомобіль ---, державний реєстраційний знак ---, рік випуску 2006,		
колір сірий, номер кузова -----, номер двигуна ----, власність приватна,		
свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу ----		
► Відомості про заявника		
ПІБ / Назва <input type="text"/>		
Посада, звання ПІБ начальника ВП ГУНП <input type="text"/>		
Адреса, на яку надіслати витяг з реєстру		
Країна	Індекс	Область Район
України		Луганська
Місто (селище)	Вулиця	б к
Северодонецьк	Партизанська	1

Додаток 8

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
Головне управління Національної поліції
в Луганській області
Слідче управління
вул. Вілесова, 1, м. Сєвєродонецьк, 93400
Ідентифікаційний код № 40108845

Дата№ _____

Директору Харківської філії
Державного підприємства
«Національні інформаційні системи»
Міністерства юстиції України
(61001, м. Харків,
просп. Гагаріна, 20А)

У зв'язку зі здійсненням досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження № ... від ... року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. ... ст. 289 КК України, прошу Вас надати на нашу адресу повні витяги з Єдиного реєстру довіреностей стосовно реєстрації у вказаному реєстрі довіреностей на/від зазначеної фізичної особи на транспортний засіб.

Додаток:

1. Заяви встановленого зразка на 2 аркушах.
2. Завірена копія службового посвідчення виконавця на 1 аркуші.

Начальник
підполковник поліції

IP KIEV

URGENT

IP MOSCOW

OUR REF: IP/XXXXX/XX/XXX/XXXXXXXX/XXX/XXX/X
YOUR REF: new case

SUBJECT: розыск ТС LEXUS GX470, VIN: XXXXX, г/н
XXXXX

В производстве следственного отдела XXXXX отдела полиции ГУНП в XXXXX области находятся материалы досудебного расследования № XXXXX от XX.XX.20XX, квалифицированного по ч. 3 ст. 289 УК Украины.

В ходе проведения досудебного расследования установлено, что XX.XX.20XX в г. XXXXX XXXXX области на стоянке торгового центра «XXXXX» неустановленные лица незаконно завладели автомобилем марки LEXUS GX470, государственный регистрационный номер XXXXX, VIN: XXXXX, который принадлежит ООО «XXXXX» на основании свидетельства о регистрации XXXXX № XXXXX, выданного XX.XX.20XX. Автомобиль объявлен в розыск.

В дальнейшем в результате мошеннических действий автомобиль был снят с учета и несколько раз перерегистрировался на новых владельцев.

По состоянию на XX.XX.20XX информация об угоне автомобиля марки LEXUS GX470, VIN: XXXXX, с государственным регистрационным номером XXXXX, внесена в базы данных МВД Украины и помещена на официальном веб-сайте МВД Украины.

В ходе проведения розыскных мероприятий установлено, что автомобиль марки LEXUS GX470, номер кузова XXXXX, находится на территории РФ с государственным

регистрационным номером XXXXX, и используется гражданином Российской Федерацией XXXXX XXXXX XXXXX, XX.XX.19XXг.р., адрес регистрации: Кемеровская область, г. XXXXX, ул. XXXXX, XX.

В связи с этим просим направить изложенную информацию в адрес компетентного правоохранительного органа РФ с целью установления и задержания указанного транспортного средства и оказания содействия в осуществлении процедуры возврата автомобиля представителям законного украинского собственника.

THANK YOU FOR COOPERATION.

END

IP KIEV

This message contains police (judicial) information that may be used solely for designated (police or judicial) purpose. It shall not be disclosed to a third party without the specific consent of the sender. Data related to named individuals and no longer needed for designated purpose must be deleted. The sender reserves the right to inquire about the use of information.

Начальникові СМПС ГУНП
в Луганській області
майору поліції
Денису СКЛЯНІЧЕНКУ

У моєму провадженні перебуває досудове розслідування від ... № 0000000000000000 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК. Проведеними слідчими та оперативними заходами встановлено таке.

01.01.2014 невідомі особи, вдягнені у камуфльований одяг військового зразка, погрожуючи предметами, схожими на автоматичну зброю, незаконно проникли на територію виставкового майданчика ТОВ «KIA-Motors», звідки викрали майно вказаного підприємства, а саме автомобілі загальною кількістю 15 штук, чим спричинили матеріальну шкоду власнику.

На теперішній час вказані автомобілі після виплати страхової компенсації перейшли у власність страхової компанії ВАТ «СК «Страж». Потерпілим у справі визнаний керівник юридичного відділу ВАТ «СК «Страж» Іванов Іван Іванович.

У зв'язку із викладеним з метою відпрацювання версії про те, що викрадені транспортні засоби невдовзі після викрадення були вивезені за кордон, прошу Вас звернутись до правоохоронних органів Азербайджану, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану щодо проведення таких заходів:

1. Перевірити транспортні засоби за обліками:
 - прикордонної служби (на предмет перетину кордону);
 - митних органів (щодо постановки на митний облік);
 - органів реєстрації автотранспорту МВС (про постановку на облік);
 - адміністративними та кримінальними.
2. Організувати сигнальні заходи:

– поставити транспортні засоби (за списком) до внутрішньодержавної бази розшукуваних транспортних засобів;

– орієнтувати підрозділи патрульної поліції на розшук та затримання;

– у випадку встановлення місця перебування/виявлення транспортних засобів затримати і вилучити з метою вирішення питання про повернення для долучення до матеріалів провадження.

Крім того, прошу провести перевірку транспортних засобів за списком, що додається, за обліками Інтерполу і за результатами надати довідку для долучення до матеріалів кримінального провадження.

**Слідчий Сєверодонецького ВП
ГУНП в Луганській області
капітан поліції**

До запиту слід долучити:

виписку з ЄРДР;

постанову про визнання потерпілим;

перелік викраденого транспорту.

Список ТЗ						
ЄРДР від 01.01.2014 № 12345678901234567890						
№	Ма рк а	Мо- дель	ДНЗ	Кузов (VIN-код)	Двигун	Шасі
1.	Op el	Mov ano	BB112 2BB	WAU0COWGIRL 010156	SARAH 1234	COWGIRL1 23456
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Потрібно навести максимальний обсяг інформації, бо це дасть можливість отримати кращі результати пошуку.

Додаток 12

Начальникові СМПС ГУНП
в Луганській області
майору поліції
Денису СКЛЯНІЧЕНКУ

**Щодо перевірки
транспортного засобу**

У зв'язку зі службовою необхідністю та з метою акти-
візації розшуку транспортного засобу, викраденого на
території області, просимо Вас провести перевірку за
обліками Інтерполу таких транспортних засобів:

№ п/п	VIN-код (№ кузова) (17 символів)	Марка та модель
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

**Начальник УКР ГУНП
в Луганській області
полковник поліції**

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
Головне управління Національної поліції
в Луганській області
Слідче управління

вул. Вілесова, 1, м. Сєвєродонецьк, 93406
Ідентифікаційний код № 40108845
.2020 №

Слідчому судді Сєвєродонецького
міського суду Луганської області

Луганська обл., м. Сєвєродонецьк,
бульвар Дружби Народів, 1

К Л О П О Т А Н Н Я
про надання дозволу на проведення обшуку житла
та іншого володіння особи

Старший слідчий СУ ГУНП в Луганській області лейтенант поліції Теплий Андрій Євгенович, розглянувши матеріали кримінального провадження № 0000000000, –

В С Т А Н О В И В :

В провадженні СУ ГУНП в Луганській області знаходиться кримінальне провадження № 0000000000 за фактом незаконного заволодіння транспортним засобом за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 289 КК України.

Проведеним на даний час у кримінальному провадженні досудовим розслідуванням встановлено, 04.03.2017 за адресою м. Сєвєродонецьк, вул. Артилерійська, 2, невстановлена особа, незаконно заволоділа транспортним засобом марки «ВАЗ» моделі «2107» червоного кольору державний номерний знак ВЕ 5616 ВК, що належить Сіделкову В.М.

Враховуючи свідчення отримані від свідків, встановлених оперативним шляхом, встановлено, що до вищезазначеного

кримінального правопорушення можуть бути причетні особи, які займаються розукомплектуванням автомобілів, що розташована за адресою м. Северодонецьк, вул. Донецьке Шосе, 69/2, що згідно довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та реєстру прав власності, зазначена ділянка місцевості належить ПП «Енергія – Н», код ЄРДПОУ 13357110.

Зазначене свідчить про те, що здобуття необхідних в ході розслідування доказів можна отримати виключно в ході проведення санкціонованого обшуку, що передбачає оперативність та містить фактор раптовості. Отримання таких доказів шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій призведе до витоку інформації та не забезпечить досягнення мети розслідування та може призвести до втрати доказів.

У зв'язку з викладеним в органі досудового розслідування виникла необхідність у проведенні обшуку на території за адресою: м. Северодонецьк вул. Донецьке Шосе, 61/3, з метою відшукування та вилучення таких речей /та документів, як:

- комплектуючі до автомобіля марки «ВАЗ» моделі «2107» ДНЗ ВЕ 5616 ВК;
- державні номерні знаки автомобіля марки «ВАЗ 2107» ДНЗ ВЕ5616ВК.
- частини автомобіля, на яких можуть зберегтись VIN номер кузова зазначеного автомобіля.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 233, 234 КПК України, –

П Р О Ш У:

Задовольнити це клопотання та надати дозвіл на проведення обшуку будинку з господарськими і побутовими будівлями та спорудами, а також земельної ділянки, виділеної для їх обслуговування, та прилеглої до неї території, яка розташована за адресою: м. Северодонецьк, вул. Донецьке

ДОДАТКИ

Шосе, 61/3, що на праві власності належить ПП ПП «Енергія – Н», код ЄРДПОУ 13357110.

Додаток:

- витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань на
___ арк.
- копії матеріалів кримінального провадження на
___ арк.

**Старший слідчий СУ
ГУНП в Луганській області
лейтенант поліції**

Андрій ТЕПЛИЙ

**«ПОГОДЖЕНО»
Прокурор у кримінальному провадженні -
Прокурор відділу прокуратури
Луганської області Валентина ПЕТРЕНКО**

КОМУ: відділу міжнародних справ кримінально
- правового управління Департаменту
юстиції
Сполучених Штатів Америки.

ЩОДО: запиту про міжнародну правову допо-
могу у кримінальному провадженні

_____ (назва кримінального провадження)

Місто (сел.) _____ «__» _____ 20__ року

_____ (назва компетентного органу України)

засвідчує свою високу повагу Департаменту юстиції
Сполучених Штатів Америки та на підставі Договору між
Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну
правову допомогу у кримінальних справах 1998 року звер-
тається із запитом про надання міжнародної правової допо-
моги у _____

_____ (назва кримінального провадження)

_____ (назва компетентного органу України)

проводить досудове розслідування у _____
(назва кримінального провадження)

за фактом (підозрою) _____

_____ (опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального
провадження, та його правова кваліфікація, у т. ч. відомості про

_____ повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту
відповідних статей Кримінального кодексу України)

_____ Органу досудового розслідування України у цій справі
потрібна наступна допомога: виконання на території Спо-
лучених Штатів Америки процесуальних дій у вигляді

_____ (чіткий перелік запитуваних процесуальних дій)

ДОДАТКИ

У зв'язку із обмеженими строками кримінального провадження та враховуючи важливість результатів очікуваної допомоги, просимо виконати наведений запит у максимально стислий термін.

(назва компетентного органу України)

просить, щоб відповідні органи США зберігали конфіденційність змісту цього запиту наскільки це можливо згідно із законодавством США, оскільки розголошення відомостей з цього запиту може призвести до втрати доказів та перешкодити встановленню істини у справі.

ФАКТИ

У ході кримінального провадження встановлено: _____

(опис кримінального правопорушення,

що є предметом кримінального провадження, та його правова кваліфікація, ут. ч. відомості про повідомлену

підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей КК України, а також відомості про

відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які

можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження)

(обґрунтування необхідності проведення компетентними органами запитуваної сторони процесуальних дій

та їх зв'язок із предметом кримінального провадження)

ПРИЧЕТНІ ФІЗИЧНІ ОСОБИ

(прізвище, ім'я, по-батькові, дата народження, громадянство, місце проживання або перебування, номер паспорта)

(прізвище, ім'я, по-батькові, дата народження, громадянство, місце проживання або перебування, номер паспорта)

ПРИЧЕТНІ ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

(назва, адреса інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту)

(назва, адреса інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту)

НЕОБХІДНА ДОПОМОГА

(чіткий перелік запитуваних процесуальних дій)

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ ЗАПИТУ

Якщо це не суперечить законодавству США, просимо провести запитувані процесуальні дії з дотриманням вимог законодавства України.

(опис процедури, якої необхідно дотриматись з посиланням на відповідні статті КПК України, виписки обов'язково долучаються до запиту)

Одночасно

(назва компетентного органу України)

звертається з проханням про надання згоди на присутність при виконанні запитуваних слідчих дій

(відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності)

завіряє,

(назва компетентного органу України)

що це клопотання складено у повній відповідності із законодавством України, уповноваженою на те посадовою особою в межах наданих їй повноважень.

Виконання слідчих дій на території США викликано необхідністю забезпечення всебічного, повного і об'єктивного досудового розслідування.

гарантує,

(назва компетентного органу України)

що будь-які докази та інформація, отримані у ході надання міжнародної правової допомоги будуть використані виключно з метою зібрання доказів у цьому кримінальному провадженні, та не будуть використані в політичних, військових чи інших цілях, а передані предмети та оригінали документів будуть повернуті невідкладно за минуванням потреби.

У разі виникнення будь-яких запитань щодо цього запиту або його виконання, прошу телефонувати _____

(інформація щодо уповноваженої особи, яка володіє іноземною мовою)

У разі, неможливості виконання цього клопотання, просимо повідомити про причини, які перешкоджають його виконанню та про умови, за яких, воно може бути виконано.

Користуючись нагодою, _____ засвідчує
(назва компетентного органу України)

свою високу повагу Департаменту юстиції Сполучених Штатів Америки.

ДОДАТКИ:

- витяги з Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, та з інших нормативних актів України (за необхідності) на ___ арк. у 2 екз.;

(до запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого додається належним чином засвідчений витяг відповідних статей цього Кодексу з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи)

- засвідчені копії процесуальних рішень (за необхідності) на ___ арк. у 2 екз.;

(у разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія може запитуватися лише після надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому КПК України)

- інші документи, передбачені КПК України на ___ арк. у 2 екз.

(посада службової особи компетентного органу України, підпис, гербова печатка, прізвище, ініціали)

Приклади огляду окремих вузлів автомобілів, викрадених членами злочинних груп, що вчиняли незаконні заволодіння транспортними засобами

	<p>Дослідження дверей автомобіля на предмет встановлення способу відкриття замку дверей</p>
	<p>Роз'єм бортового комп'ютера автомобіля</p>

Підключено
інший блок
бортового
комп'ютера
в роз'єм викраде-
ного автомобіля

Звертаємо увагу
на панель прила-
дів; зазвичай пі-
сля втручання в
блок бортового
комп'ютера конт-
рольні лампочки
сигналізують про
помилку

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Під час візуального огляду салону автомобіля звертаємо увагу на замок запалення автомобіля на предмет його пошкодження, відсутності або наявності сторонніх предметів

ДОДАТКИ

	<p>Заготовка-ключ (такий предмет використовують для запуску двигуна автомобіля)</p>
<p>Вказані предмети викрадачі автотранспорту в своїх колах називають «вороток»; за його допомогою фізичною силою провертають замок запалення автомобіля, зламуючи його</p>	
	<p>Передусім слід звертати увагу на відсутність дублюючої таблички с VIN номером</p>
	<p>Огляд паска безпеки (рік випуску: лютий 2005 р., рік випуску автомобіля: червень 2006 р.)</p>

Табличка
з VIN номером

Код оздоблення салону не відповідає розшифруванню VIN номеру; табличка надрукована кустарним способом, але вирізнити її на око, не маючи досвіду, майже неможливо

Пристрої, що використовувались під час незаконних заволодінь транспортними засобами

	<p>Імобілайзер (від англ. <i>immobiliser</i> – знерухомлювач, також чипований ключ, транспондерний ключ, ключ із чипом, ключ із транспондером, ключ із імобілайзером, смарт-ключ) – пристрій, без якого неможливо запустити двигун автомобіля. Досягається це різними методами; без будь-яких додаткових дій, натисканням кнопки брелку або піднесенням ключа до зчитувача коду двигун запустити не вдається</p>
	<p>Кодграббер, який використовується з метою зчитування сигналу автомобільної сигналізації з подальшим відкриттям замку і доступом до салону автомобіля</p>

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ
ЗАСОБАМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

		<p>Зовнішній вигляд і мікросхема кодграббера</p>
		<p>Встановлюють у роз'єм OBD, OBD II з метою «прошивки» бортового комп'ютера. Під кожен марку транспортного засобу підбирають прилад, з яким він працюватиме.</p>
	<p>Керування EDC15 для дизельних двигунів встановлено у моделях марок «Volkswagen», «Audi», «Seat», «Skoda» від 1999 р. в., ME7 керування для двигунів від 1,6³ також встановлений у моделях марок «Volkswagen», «Audi», «Seat», «Skoda», вимикає імібілайзер автомобіля</p>	
		

ДОДАТКИ

Пристрій ретрансляції сигналу ключа, який знаходиться в потерпілої особи, автомобілів, обладнаних штатною (заводською) системою захисту від викрадення («вудка»)

Пристрій ретрансляції сигналу ключа

Пристрій складається з двох ретрансляційних модулів. Приймальний модуль повинен бути розташований біля автомобіля, передавальний – біля ключа. Після включення системи між модулями встановлюється високошвидкісний цифровий канал передачі даних, що дозволяє ретранслювати запити автомобіля на ключ і навпаки. Для роботи системи необхідно виконати такі умови. Приймальний модуль повинен бути розташований в 30–50 см від дверної ручки (в ній встановлена антена). Передавальний модуль повинен бути розташований на відстані до 12 метрів від ключа і спрямований на ключ. З додатковими збільшеними антенами можливо

ДОДАТКИ

допомогтися дальності опромінення ключа до 20 м. Якщо площина антени направлена в бік від ключа, то дальність опромінення ключа може зменшитися. Відстань між блоками ретранслятора в зоні прямої видимості – до 200 м.

Заготовки ключів для запуску двигуна автомобіля

Пристрій придушення сигналу GSM-зв'язку («глушилка»).

Програматор ключів до замків запалення автомобілів

Магнітний GPS-трекер для відстеження місцезнаходження транспортного засобу

Портативна радіостанція

Індикатор поля, що дозволяє виявляти встановлені у транспортному засобі «непомітні» для звичайних пошукових приладів-передавачів сигнали, які використовують протоколи Bluetooth і Wi-Fi, GSM-сигнал тощо

Винесний блок діагностування електронної системи транспортного засобу (діагностичний сканер)

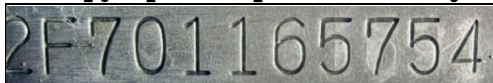

Відмичка-декодер для автомобілів марки «BMW»

Такий ключ призначений тільки для аварійно-сервісного відкриття автомобільних замків

Приклади підробки та її виявлення під час перевірки документів, вузлів та агрегатів номерів кузову, VIN номеру транспортного засобу

Ідентифікаційний номер транспортного засобу може бути змінений такими основними способами:

- перебивання (зміна змісту, значення) окремих знаків або всіх знаків номера;

- вварювання у відповідну деталь кузова металевого фрагменту номерної площадки із знаками первинного (заводського) ідентифікаційного номера, видаленого (вилученого) з іншого аналогічного (однотипного) автомобіля;

- вварювання на місце видаленої заводської номерної площадки металеві пластини з кустарно нанесеними знаками ідентифікаційного номера з імітацією заводського способу їх нанесення.

- закріплення (приклеювання, припаювання) на поверхню заводської номерної площадки фрагмента металеві пластини (накладки) із знаками первинного (заводського) ідентифікаційного номера, видаленого (вилученого) з іншого аналогічного (однотипного) автомобіля, або закріплення (приклеювання, припаювання) у межах заводської номерної площадки металеві пластини (накладки) з кустарно нанесеними знаками ідентифікаційного номера з імітацією заводському способу їх нанесення;

- вварювання в кузов автомобіля відповідної деталі (панелі) зі знаками первинного

	<p>(заводського) ідентифікаційного номера, демонтованої з кузова іншого аналогічного (однотипного) автомобіля, чи вварювання в кузов безномерної деталі (панелі) з кустарно нанесеними у передбаченому заводом-виробником місці знаками ідентифікаційного номера з імітацією заводського способу їх нанесення</p>
<p>Заміна кузова на автомобілях рамної конструкції</p>	
	<p>На теперішній час частіше стали випадки виявлення змінених номерів кузова (VIN номерів); переважно це позашляховики або «престижні» марки автомобілів</p>
	<p>За допомогою спеціального пристрою експерт «дістає» з бортового комп'ютера автомобіля справжній номер кузова (VIN номер)</p>
	<p>Так виглядає VIN номер, що вирізали з одного автомобіля і вварили в кузов іншого (до і після зняття фарби)</p>

Виявлення підроблених номерів або двійників

Місця зварки ретельно зачищують, шліфують і покривають фарбою. Підробку також можна виявити візуально: помітно залишки зварки, межа між новою пофарбованою ділянкою та основним тоном залишається навіть після опрацювання спеціальними пастами; така сама ситуація має місце при впаюванні нової ділянки металу оловом чи латунню. Ознаки зварки (пайки) з внутрішнього боку панелі, з боку швів, напливів, патьоків тощо. Це все можна помітити, віджавши у салоні автомобіля оббивку та уважно все оглянувши.

Номер заливають розплавленим оловом або латунню. Коли поверхня затверділа, поверх нього набивають новий номер. Як лакофарбове покриття використовують ремонтну нітроемаль або фарбу, яка пасує за кольором. Цей спосіб найбільш складний для виявлення; він зустрічається дуже часто, застосовується до будь-яких марок автомобілів; під час огляду помітна неоднорідність фарби, випуклості, нерівності у розташуванні цифр.

Повністю змінюють панель повітряпритоку. Виявити підробку з боку моторного відділу складно, але можливо, бо мають місце напливи з боку салону автомобіля.

Панель повітряпритоку механічно утоплюють, а на її місце ставлять нову пластину чи фрагмент іншої панелі з іншими номерами. Периметри шпаклюють, фарбують. Також треба постукати (метал зазвичай буде більш глухим), виявити підробку можна з боку салону автомобіля.

Номер кузова покривають мастикою, а зверху наносять нові дані, після чого номер зафарбовують. Підробку можна виявити візуально, бо при ручному набиванні неможливо уникнути «плигання» цифр. Крім того, на місці маркування колір нової фарби, як правило, відрізняється від попереднього кольору.

Номер кузова може бути вирізаний, а на його місце вварена металева пластина з новим маркуванням

Приклади переробки кустарним способом

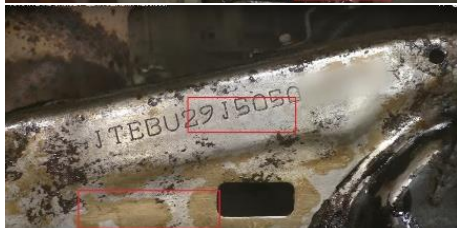

«Переварка»
(врізна рамка)

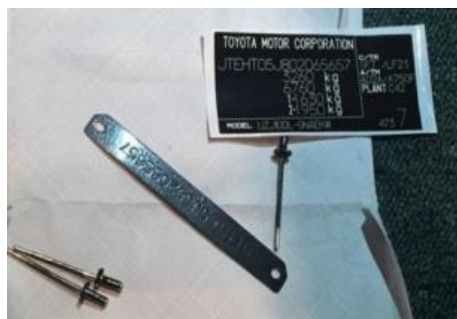
У світлі ультрафіолету
добре помітні межі
кріплення заводської
таблички з VIN номером
(виділено червоним)

Використовуючи ультрафіолетову лампу (ліхтарик), можна з'ясувати, що табличка нанесена кустарним способом, тобто переклеєна

VIN номер, нанесений на раму
автомобіля та очищений
від корозії

Номер двигуна після
очистки має сліди
наплавки металу
незаводського
походження

Дублюючі таблички від
автомобіля «TOYOTA LAND
CRUISER», заздалегідь під-
готовлені для викраденого
автомобіля з метою виго-
влення автомобіля-«двій-
ника»

BMW E 39

В автомобілях марки «BMW» є багато місць, де прописаний VIN номер, але експерти-криміналісти дивляться саме на «чашку» правого амортизатору під капотом автомобіля.

На перший погляд, усе нормально, але зверніть увагу на місце, де розташовані цифри 0705: вони виглядають нечітко, здається, що цифри перебиті. Далі. У цифри 0, що виділена на фотографії зеленим кольором, дуже виражені «канавки», які відрізняються від інших; цифра «читається» тільки наполовину. Порівняйте її з цифрою, що знаходиться біля цифри 7. Інші цифри, крім 0 та 5, не мають таких «канавок».

В автомобілях марки «BMW» є додаткова наклейка (раніше алюмінієва, трималась на кріпленні до кузова), зараз спеціальна паперова, вироблена з додаванням металу.

На фото ліворуч помітно трохи пошкоджену наклею; це є сигналом для того, що треба дивитись уважно. Також рекомендується застосувати ультрафіолетовий ліхтарик.

Тоді можна прослідувати далі у салон. Відкриваємо двері та нахиляємось до педального вузла; саме в області роз'єму OBD II знаходиться блок EWS (одночасно імобілайзер автомобіля).

На світлині добре помітно, що великі роз'єми, кріплення зірвані, є відірваний пластмасовий фрагмент.

Якщо в автомобіля є GPS-навігатор, то на ньому також є VIN номер.

Місця розміщення табличок з VIN номерами на деяких автомобілях

Ідентифікаційний номер автомобіля марки «VOLKSWAGEN»

Polo з Типу 9N / 6R
Golf з Типу 1K
Jetta / Golf V Variant / Eos Scirocco Passat
з Типу 3C **Phaeton**

На стійка підвіски справа VIN код скритий гумовим покриттям яке знімається

 <p>За правую ручкою багажника</p>	<p>Golf V Plus</p>
 <p>VIN код розташовується у відділенні на підлозі, позаду, справа, під матом</p>	<p>Touran</p>
 <p>VIN код вибивається позаду правої сторони рами. Домкрат потрібно вийняти щоб прочитати VIN.</p>	<p>Caddy 3</p>

Tiguan

На правій стійці підвіски під пластиковою обшивкою. Вийняти Слір 1 і підняти покриття

Touareg (7L)

В багажнику, зліва від місці розташування запасного колеса

Touareg (7P)

У місці для ніг пасажира, з правої сторони під пластиковою обшивкою

 <p>На боковій стороні кожуха переднього правого колеса</p>	<p>Amarok</p>
 <p>Видимий ззовні на радіаторі, спереду, справа, під вітровим склом</p>	<p>Автобус + Transporter (Т 4)</p>
<p>Ідентифікаційний номер автомобілів марки «ТОУОТА»</p>	
 <p>У відділенні двигуна на перегородці силової установки, частково закритий пластикою накладкою</p>	<p>TOYOTA Starlet; Carina; Camry; Corona; Corolla; Avensis; MR2; Yaris (до 2005); Celica; Paseo; Previa; Prius; RAV4 (Тип А1, до мод. 2001)</p>
 <p>Перед сидінням переднього пасажир (на нижній частині поперечини під пластикою кришкою або під виступом килимка)</p>	<p>Yaris (з 2006), Picnic, RAV4 (Тип А2, мод.2001), RAV4 новий (з 2006), Avensis (з мо- делі 2001), Aygo, Auris IQ, Verso, Urban Cruiser:</p>

 <p>На передній правій колісній арці</p>	<p>Land Cruiser FJ Cruiser:</p>
<p>Ідентифікаційний номер автомобіля марки «RENAULT»:</p>	
 <p>На нижньому торці передньої стінки кузова, що відокремлює відділення двигуна від салону, справа, під вітровим склом</p>	<p>Автофургон RENAULT</p>
 <p>На нижньому торці передньої стінки кузова, що відокремлює відділення двигуна від салону, справа, під вітровим склом</p>	<p>Espace III та IV</p>
 <p>На передній поперечини, під правим переднім сидінням</p>	<p>Fluence</p>

 <p>На вигнутій поперечині справа від двигуна</p>	<p>Kangoo II</p>
 <p>Справа під переднім крилом</p>	<p>Koleos</p>
 <p>На Шасі під вітровим склом справа</p>	<p>Laguna III</p>
 <p>Вибивається на перегородці двигуна</p>	<p>Logan Седан</p>

Logan Універсал

На стійці підвіски

Megane III

На А-стійці, справа

Ідентифікаційний номер автомобілів марки «HYUNDAI»:

**Accent, Atos, Coupe,
Grandeur, Sonata,
Elantra, Santa Fe,
Trajet, Matrix**

У відділенні двигуна перегородкою
(частково схований за пластиковим пок-
риттям)

 <p>Спереду пасажирського сидіння (посуньте сидіння назад і підніміть виступ килимка)</p>	<p>i10, i20, i30, ix35, Getz, Tucson</p>
 <p>На вході з боку пасажирів під килимком</p>	<p>H1</p>
<p>Ідентифікаційний номер VOLVO:</p>	
 <p>Розташування VIN коду на стінці трубопровода зверху</p>	
 <p>Розташування VIN коду на металевій підлозі перед переднім пасажирським сидінням</p>	

Ідентифікаційний номер FORD	
 <p>В багажнику, справа, по ходу руху автомобіля</p>	KA (починаючи з 2008 модельного року)
 <p>Вибивається на панелі днища, справа, попереду чи біля сидіння переднього пасажиря</p>	Kuga / FOCUS / KA (-2008) + FOCUS C-Max + Street-KA / PUMA / FIESTA – починаючи з 2002 модельного року / Galaxy (new) / S-Max Tourneo Connect / Ssoprio / Orion / Escort Mondeo / Focus починаючи з 2007 модельного року
 <p>Вибивається на правому стакані стійки підвіски</p>	Fusion та Fiesta починаючи з 2002 модельного року
 <p>Вибивається по-центру перегородки у відділенні двигуна</p>	Mondeo (2006 модельний рік)

На стакані стійки підвіски справа

**Mustang
(2005 модельний рік)**

Вибивається вертикально, зчитується з низу, у
ніші правого переднього колеса

**Ford Transit – починаючи
з 2002 модельного року**

ПРИКЛАДИ ОПИСУ ОКРЕМИХ СЛІДІВ У ПРОТОКОЛІ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

Фрагменти опису слідів рук

На полірованій поверхні: «... на чистій сухій поверхні полірованої накладки внутрішньої частини передніх пасажирських дверей автомобіля виявлений малопомітний потожировий поверхневий слід нашарування пальця руки. Слід розташований біля лівого бокового краю накладки дверей і знаходиться на відстані 5 см від краю накладки з боку запору і 14 см від верхнього краю дверей. Найбільша довжина сліду – 14 мм, найбільша ширина – 2 мм. Папілярний візерунок виражений чітко. Візерунок належить до типу петльових. Ніжки петель звернені вліво. Накладка дверей зі слідом і слід сфотографовані. Слід пофарбований за допомогою пензля порошком алюмінію і переконійований на чорну слідокопіювальну плівку».

На пляшці: «... на підлозі в салоні автомобіля знаходиться порожня пляшка ємністю 0,5 літра, виготовлена із прозорого скла. Поверхня пляшки відносно чиста.

При огляді пляшки в різних положеннях, відносно джерела світла, на поверхні її циліндричної частини в 4 см від лівого краю етикетки й 7 см від її дна виявлені три безбарвних поверхневих сліди нашарування пальців (два на одній стороні пляшки на відстані 0,5 см один від одного й один – на протилежній). Судячи із взаємного розташування, вони залишені великим, вказівним і середнім пальцями правої руки. Виявлені сліди окреслені чорним склогографом, засобами виявлення сліди обробці не піддавалися.

Пляшка зі слідами сфотографована, нерухомо запакована в спеціальне пакування, яке опечатане печаткою № 1, скріплена підписами понятих, слідчого з пояснювальними написами».

На передній панелі (торпеді): «... на чистій і сухій поверхні передньої панелі салону автомобіля прямокутної форми із закругленими кутами довжиною 1357 мм, шириною

480 мм при огляді в кососпрямованому світлі із застосуванням лупи 2,5-кратного збільшення виявлений поверхневий слабопомітний статичний слід нашарування пальця руки. Слід розташований біля лівого кута передньої панелі в 50 мм від найближчих його країв. Розміри сліду: максимальна довжина – 15 мм, максимальна ширина – 13 мм. Папілярні лінії й особливості будови центра візерунка відобразилися чітко. Візерунок належить до типу петльових, ніжки петель звернені вліво. Слід був оброблений порошком окису міді за допомогою колонкового пензля, знову сфотографований в умовах, зазначених вище, і вилучений на дактилоскопічну плівку світлого кольору. Слід сфотографований при штучному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктиву $f/1:2,8$, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON Stylus Photo T50 на глянсовий фотопанір Epson Premium Glossy розміром 10X15 було виготовлено 3 фотографії з місця події: один вузловий і два детальних знімки. Ці фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

Слід скопійований на дактилоплівку, що поміщена в поштовий конверт і має бирку з пояснювальним написом: «Слід пальця руки, виявлений на передній панелі викраденого автомобіля марки «Opel Astra», ДНЗ ВВ75612ВН, виявленого біля будинку № 15 по вул. Весняній. 20.02.2018 р.», завірена підписами понятих і слідчого».

Фрагмент опису доріжки слідів взуття й одиничного сліду

«...на вологому піску доріжки, що веде від хвіртки в заборі до будинку, виявлений одиничний об'ємний (втиснений) слід взуття правої ноги. Слід спрямований від хвіртки до вхідних дверей будинку. Відстань по площині землі від середини краю носка сліду до правого краю нижньої сходинки сходів, що ведуть до вхідних дверей будинку, – 608 см, до лівого (якщо дивитися з боку хвіртки) кута будинку – 1401

см. У сліді відобразилася вся підошва взуття. Загальна довжина сліду становить 29,5 см. Підметкова й проміжна частини становить єдине ціле, довжина цієї частини 24,5 см, ширина в самій широкій частині – 7 см і в самій вузькій, ближче до каблука, – 5,3 см. Носок має гостру форму. Малюнок підметки у вигляді поперечних смуг шириною по 0,5 см із проміжками між ними – 0,3 см. Каблук довжиною – 5 см і шириною – 5,1 см. Внутрішній край каблука звігнутий, зовнішній – овальний. Малюнок рельєфу каблука, що відобразився, має вигляд 9-ти кружків діаметром по 0,6 см, розташованих в один ряд по овальному зовнішньому краю.

Перед початком роботи зі слідом з нього був зроблений забір повітря за допомогою шприца обсягом 20 куб. см. Шприц наповнювався повітрям 20 разів з відстані 0,5-0,1 см від дна сліду по всій його поверхні. Повітря потім перекачувалося в банку з темного скла обсягом 0,8 л через лежачу на її дні стерильну марлеву серветку. Банка закрита герметичною пластмасовою кришкою й упакована в поліетиленовий пакет, що перев'язаний й опечатаний мастичною печаткою № 324. На упаковці зроблений напис: «Проба повітря, вилучена зі сліду взуття на доріжці двору будинку № 16 по вул. Сонячний селища Велике... при огляді місця події 12 травня..... р.», підпис слідчого й понять.

Слід сфотографований за правилами масштабною детальною зйомки при штучному висвітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON Stylus Photo T50 на глянсовий фотопанір Epson Premium Glossy розміром 10X15 було виготовлено 8 фотографій з місця події: три панорамних, один оглядовий, два вузлових і два детальних знімки. Ці фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

Зі сліду зроблений гіпсовий зліпок, що вилучений і упакований у дерев'яний ящик зі стружкою. Ящик перев'язаний та опечатаний мастичною печаткою № 324, на ньому

зроблений напис: «Гіпсовий зліпок зі сліду взуття на доріжці двору будинку № 16 по вул. Сонячна, сел. Лихтево..., вилучений при огляді місця події 12 травня р.», підписи слідчого й понятьх».

Фрагмент опису виявлених слідів зубів

«... На столі в гаражі, що розташований на території будинку № 17 по вулиці Луговій м. С-цька, з якого викрадено легковий автомобіль, на відстані 40 см від переднього краю й 15 см від правого краю виявлений шматок сиру прямокутної форми розміром 10x5 см, товщиною – 15 мм. На краю шматка сиру чітко відобразилися сліди відкусу зубів: чотириох різців і двох іклів, сліди центральних різців мають ширину до 7 мм, бічних – 5 мм. Ширина слідів від іклів – 6 мм. Сліди центральних різців перебувають на відстані 5 мм один від одного. Відстань між слідами від іклів – 50 мм. Слід від правого ікла на 2 мм виступає вперед порівняно з поруч розташованим слідом від бічного різця. У трасі слідів зубів при кососпрямованому освітленні проглядаються дрібні паралельно розташовані борозенки й валики. При огляді використовувалися 2-кратна лупа й лінійка.

Шматок сиру й сліди зубів на ньому сфотографовані із застосуванням масштабної лінійки при штучному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 мм, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON Stylus Photo T50 на глясовий фотопанір Epson Premium Glossy розміром 10x15 було виготовлено 2 фотографії з місця події, а саме два детальних знімки. Ці фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

При фотографуванні траси слідів зубів висвічувались кососпрямованими променями переносного джерела світла.

Шматок сиру вилучений, загорнутий у чистий папір і поміщений у коробку з-під цукерок «Білочка». Коробка загорнена в білий папір, обв'язана шпагатом і опечатана. Є відбиток круглої печатки для пакетів № 7 СВ м. ...

На коробці зроблений напис: «Шматок сиру зі слідами зубів, вилучений при огляді місця події...». Дата, адреса, підписи слідчого й понятих».

Фрагмент опису слідів запаху

Під час огляду салону автомобіля марки ... на рукоятці важеля перемикачання коробки передач у кососпрямованому світлі із застосуванням лупи із трикратним збільшенням виявлено безколірний потожировий слід – нашарування окремих папілярних ліній. Вони виражені нечітко та не відображають будову візерунка. Ці сліди не містять достатньої дактилоскопічної інформації, а тому за ними можна припустити лише наявність запахових слідів. З метою вилучення з рукоятки важеля запахового сліду з герметично упакованої скляної банки пінцетами було вийнято байкову серветку білого кольору розміром 15x15 см, обернуто навколо важеля, потім обгорнуто декількома шарами фольги і закріплено клейкою стрічкою. Через 1 год. 30 хв. серветку пінцетом перенесли в скляну банку місткістю 0,5 л, щільно закриту металевую кришкою, яку закрутили й опечатали. На банці, а також на наклеєній етикетці зробили пояснювальний напис: «Сліди запаху, вилучені __травня__ року з важеля перемикачання... Термін контакту адсорбенту зі слідом – 1 год. 30 хв.». Вилучення слідів запаху здійснено в ясну сонячну погоду за температури повітря 19°C».

Фрагмент опису слідів зламу

«... На дерев'яній незафарбованій стулці дверей складу зовні розташовані два об'ємних статичних сліди тиску прямокутної форми. Розміри першого сліду: довжина – 40 мм, ширина – 28 мм. Найбільша глибина сліду біля верхньої й короткої сторони сліду – 15 мм, найбільша – з протилежного боку сліду – 1 мм. Відстань від центру сліду до верхнього краю дверей – 76 см, до суміжного краю дверей з боку пробою – 24 см, до пробою – 38 см. Другий слід розташований на 6 см нижче першого. Розміри другого сліду: довжина – 3,2 см, ширина – 2,8 см, глибина на всьому протязі 1 см;

відстань від центра сліду до верхнього краю дверей 84 см; до суміжного краю дверей з боку пробою – 43 см.

У верхньому правому куті кожного сліду спостерігається чітко виражена опуклість овальної форми розміром 8x4 мм, що розташована паралельно довгій стороні сліду. Відстань від зазначеної опуклості до довгої сторони сліду – 3 мм, до короткої сторони – 2 мм. При огляді використовувалися 4-кратна лупа, лінійка, рулетка і штангенциркуль.

Сліди на дверях сфотографовані за правилами вузлової й детальної масштабної зйомки. При вузловій зйомці в кадр знімка включені два сліди. Вузлова фотозйомка проводилася при денному сонячному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/ 1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON Stylus Photo T50 на глянсовий фотопанір Epson Premium Glossy розміром 10X15 було виготовлено 3 фотографії з місця події: один вузловий і два детальних знімки. Ці фотографії наклеєні у фототаблицю, що технічно й процесуально оформлена.

Для додаткового висвічування дрібних рельєфних деталей у слідах використовувалося відбите сонячне світло. Після фотографування з обох об'ємних слідів виготовлені пластилінові зліпки. Зліпки впаковані в картонну коробку. Коробка перев'язана шпагатом і опечатана. Є відбиток круглої печатки для пакетів № 7 СВ м. ...

На кришці коробки зроблений напис: «Пластилінові зліпки з об'ємних слідів знаряддя зламу, виявлені на стулці дверей складу при огляді місця події ...». Дата, адреса, підписи слідчого й понятих. Складено схематичний план».

Фрагмент опису слідів транспортного засобу

«На відстані 25 м від стовпа в напрямку с. Клинь на правому узбіччі шосе на глинистому ґрунті виявлено чотири об'ємні сліди шин. Сліди відходять від полотна дороги під кутом 25°, потім прямують паралельно асфальту і виходять на асфальт під кутом 15° на відстані 47 м від стовпа.

Зовнішній слід відходить від краю асфальту в найвіддаленішій частині на 2,2 м і від кювету – на 50 см.

Ширина бігової доріжки кожного сліду (вимірювання здійснено на декількох ділянках) становить 145 мм, найбільша глибина об'ємних слідів – 30 мм. Ширина колії транспортного засобу однакова для передніх і задніх коліс, становлячи 1440 мм. База транспортного засобу (вимірювання на ділянці з найбільшою кривизною слідів) становить 2400 мм.

У всіх слідах відображено малюнки протекторів шин, що складаються з ромбоподібних елементів, розташованих по осі, ширина – 20 мм, довжина – 30 мм, а також пов'язаних із ними під кутом 45° двома паралелограмами розмірами 36x24 мм і 30x36 мм. Під час детального огляду в сліді лівого заднього колеса (напрямок руху автомобіля – до с. Клинь) виявлено особливість розміром 10x15 мм у вигляді опуклості, що повторюється в сліді через кожні 240,5 см.

Сліди коліс сфотографовано за правилами масштабної фотозйомки, а також методом лінійної панорами цифровим фотоапаратом CANON Power Shot SX530 HS у режимі зйомки «А». Зі слідів виготовлено схематичні замальовки в масштабі 1:1 шляхом перемальовування на провіт, заверені підписами учасників слідчої (розшукової) дії, супровідними записами, їх додано до протоколу огляду. З лівого заднього колеса з наявною особливістю виготовлено гіпсовий зліпок завдовжки 45 см., до якого прикріплено бирку з написом: «Зліпок зі сліду шини, виявленого...». Гіпсовий зліпок поміщено в картонну коробку, опечатано аркушем паперу білого кольору із супровідними записами та підписами слідчого, спеціаліста, понятих».

Отримання потрібних для досудового розслідування даних за допомогою ресурсів мережі Інтернет

Ресурси, що допоможуть розшифрувати VIN номер транспортного засобу та встановити рік виготовлення автомобіля, модельний рік, його історію:

1) <https://carlife.in.ua/> - перший всеукраїнський on-line сервіс перевірки історії автомобіля по його vin-коду

2) www.ahelp.ua – автомобільний ресурс

3) <https://vin.santodor.com.ua/> - бюро судових експертиз САНТОДОР

4) <https://www.carfax.eu/> – ресурс перевірки історії транспортного засобу

5) <https://www.carvertical.com/ua/> – ресурс перевірки історії транспортного засобу

6) <http://wanted.mvs.gov.ua/searchtransport> – ресурс МВС України, що допомагає виявити транспортний засіб, який перебуває у розшуку

Науково-практичне видання

Бондар Володимир Сергійович
Бочковий Олексій Васильович
Дудоров Олександр Олексійович
Кривонос Максим Васильович
Кузнецов Віктор Володимирович
Скляніченко Денис Вячеславович
Скрипник Ігор Сергійович

**Протидія незаконному заволодінню
транспортними засобами підрозділами
Національної поліції України**

Практичний poradnik
з елементами інтерактивних технологій

За редакцією доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча
науки і техніки України О.О. Дудорова
Технічні редактори *О.О. Дудоров, М.В. Кривонос*
Комп'ютерне верстання *М.В. Кривонос, А.С. Кудінов*

Підписано до друку 04.06.2019
Формат 60x84 1/16 Ум. друк. арк. 17,6.
Тираж 300 прим. Зам. № 0106-01

Адреса редакції та видавця:
Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи
Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка,
вул. Донецька, 1, м. Северодонецьк, Луганська область, Україна, 93401
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2692 від 17.11.2006

Виготовлено згідно з наданим оригінал-макетом:
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г.В.,
вул. Бузника 5/1, м. Николаїв, 54038
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи МК № 11 від 26.01.2007